

Todistelu yleisissä tuomioistuimissa

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Todistelu yleisissä tuomioistuimissa

Edita Prima Oy, Helsinki 2012

9.11.2012

Julkaisun nimi	Todistelu yleisissä tuomioistuimissa		
Tekijä	Todistelutoimikunta Puheenjohtaja: professori Dan Frände Sihteeri: lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio		
Oikeusministeriön julkaisu	69/2012 Mietintöjä ja lausuntoja		
OSKARI numero	OM 18/41/2010	HARE numero	OM031:00/2010
ISSN-L	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISSN (nid.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (nid.)	978-952-259-253-8	ISBN (PDF)	978-952-259-254-5
URN	URN:ISBN:978-952-259-254-5		
Pysyvä osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-254-5		
Asia- ja avain- sanat	Oikeudenkäynti, todistelu		
Tiivistelmä	Toimikunnan mietintöön sisältyy ehdotus todistelua koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.		

9.11.2012

Publikationens titel	Bevisning i allmänna domstolar		
Författare	Bevisningskommissionen Ordförande: professor Dan Frände Sekreterare: lagstiftningsrådet Jaakko Rautio		
Justitieministeriets publikation	69/2012 Betänkanden och utlåtanden		
OSKARI nummer	OM 18/41/2010	HARE nummer	OM031:00/2010
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (häft.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (häft.)	978-952-259-253-8	ISBN (PDF)	978-952-259-254-5
URN	URN:ISBN:978-952-259-254-5		
Permanent adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-254-5		
Sak- och nyckelord	Rättegång, bevisning		
Referat	I kommissionens betänkande ingår ett förslag till revidering av rättegångsbalkens 17 kap., som gäller bevisning, och av den lagstiftning om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med det.		

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 15 päivänä marraskuuta 2010 toimikunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Toimikunnan tuli arvioida, missä määrin voimassa olevat säännökset vastaavat nykyisiä oikeudellisia ja yhteiskunnallisia käsityksiä sekä pitää silmällä erityisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia ja siihen liittyviä perus- ja ihmisoikeuksia. Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä todistelua koskevien säännösten on katsottu lähtökohtaisesti osin kuuluvan kansallisen harkintamarginaalin piiriin, toimikunnan tuli ottaa tuomioistuimen käytäntö asianmukaisesti huomioon. Toimikunnan tuli esittää tarvittavat muutosehdotukset sekä kartoittaa mahdolliset puutteet sääntelyssä ja ehdottaa tarpeelliseksi katsomaansa uutta sääntelyä.

Ehdotettujen säännösten tuli olla mahdollisimman selkeitä ja täsmällisiä. Yleisesti oli pyrittävä säädöskokonaisuuden selkeyteen ja säännösten soveltamista helpottaviin lakisystemaattisiin ja teknisiin ratkaisuihin.

Toimikunnan oli myös valmisteltava tarvittavat muutokset myös muuhun kuin oikeudenkäyntiä koskevaan prosessuaaliseen lainsäädäntöön, jotta oikeudenkäynti ja täytäntöönpano sekä rikosasioissa lisäksi esitutkinta ja syyteharkinta muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden. Etenkin esitutkinta- ja pakkokeinolakeja piti tarkistaa niin, että mainitut lait ja oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa koskevat lait ovat johdonmukaiset suhteessa toisiinsa ja sääntelyltään yhdenmukaiset, jollei pakottavista syistä ole tarpeen tästä poiketa. Muihin kuin edellä mainittuihin todistelusäännöksiin tuli tehdä johdonmukaisuuden vaatimat muutosehdotukset.

Tarvittaessa toimikunnan oli lisäksi laadittava ehdotukset oikeudenhoitoa vastaan tehtyjä rikoksia koskevan rikoslain 15 luvun ja muiden asiaan liittyvien rikosoikeudellisten säännösten muuttamiseksi.

Toimikunnan tuli valmistella ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän toimikausi asetettiin päätymään 30 päivänä huhtikuuta 2012. Oikeusministeriö jatkoi 22 päivänä maaliskuuta 2012 tekemällään päätöksellä toimikunnan määräämää 31 päivään lokakuuta 2012 saakka.

Toimikunnan puheenjohtajana toimi professori Dan Frände ja varapuheenjohtajana lainsäädäntöjohtaja Asko Välimaa (oikeusministeriö). Jäseninä olivat lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio (oikeusministeriö), hallitusneuvos Katriina Laitinen (sisäasiainministeriö), valtiosyyttäjä Mika Illman (Valtakunnansyyttäjänvirasto), hovioikeudenneuvos Paula Salonen (Helsingin hovioikeus), kärjätuomari Eija Larinkoski (Helsingin kärjäoikeus), kärjätuomari Tatu Leppänen (Vantaan kärjäoikeus), asianajaja Markku Fredman (Suomen Asianajajaliitto) ja asianajaja Petra Kiurunen (Suomen Asianajajaliitto).

Laitisen sijaisina ovat toimineet ylitarkastaja Marko Meriniemi (sisäasianministeriö) ja poliisitarkastaja Antti Simanainen (sisäasiainministeriö), Illmanin sijaisena valtiosyyttäjä Leena Metsäpelto (Valtakunnansyyttäjänvirasto), Larinkosken sijaisina käräjätuomari Liisa Paul (Helsingin käräjäoikeus) ja käräjätuomari Seija Ovaskainen (Helsingin käräjäoikeus), Leppäsen sijaisena laamanni Seppo Karvonen (Vantaan käräjäoikeus) ja Fredmanin sijaisena pääsihteeri Markku Ylönen (Suomen Asianajajaliitto).

Rautio toimi myös toimikunnan sihteerinä.

Toimikunta otti nimekseen todistelutoimikunta.

Toimikunta kokoontui 32 kertaa.

Toimikunnan mietintöön liittyen on julkaistu erikseen selvitys ”Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa” (oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012).

Toimikunnan työssä on ollut esillä kysymys siitä, tulisiko tässä yhteydessä valmistella säännökset siitä, että Ruotsissa omaksutun mallin mukaisesti käräjäoikeuden istunnoissa vastaanotettu todistelu tallennettaisiin videolle eikä hovioikeudessa pääsääntöisesti järjestettäisi nykyisenkaltaista pääkäsittelyä. Sen sijaan tarvittaessa perehdyttäisiin käräjäoikeudessa tallennettuun aineistoon.

Mainittu ruotsalainen En modernare rättegång -uudistus tuli voimaan 1.11.2008. Selvityshenkilö on asetettu arvioimaan uudistusta. Hänen tulee luovuttaa selvityksensä 31.12.2012 mennessä (Kommittédirektiv 2011:79 ja 2012:45).

Hovioikeusmenettelyä Suomessa on uudistettu ottamalla käyttöön 1.1.2011 lukien jatkokäsittelylupa (L:ssa 650/2010). Uudistuksen vaikutuksista ei toistaiseksi ole saatavilla tarkempaa selvitystä.

Mainittujen seikkojen johdosta toimikunta on katsonut, ettei tässä vaiheessa ole ollut perusteltua laatia ehdotuksia mainitun ruotsalaistyyppisen järjestelmän käyttöön ottamisesta hovioikeuksissa.

Mietintöön sisältyvät Meriniemen (Laitisen sijaisena), Illmanin ja Fredmanin eriävät mielipiteet, jotka ovat mietinnön lopussa.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittaen luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 9 päivänä marraskuuta 2012

Dan Frände

Asko Välimaa

Jaakko Rautio

Katriina Laitinen

Mika Illman

Paula Salonen

Eija Larinkoski

Tatu Leppänen

Markku Fredman

Petra Kiurunen

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	15
PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	17
YLEISPERUSTELUT	19
1 Johdanto	19
2 Nykytila	21
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	21
2.1.1 Todistelusta yleensä	21
2.1.2 Yleisiä säännöksiä	22
2.1.3 Kirjallinen todiste	23
2.1.4 Todistaja	24
2.1.5 Asiantuntija	29
2.1.6 Katselmus	30
2.1.7 Asianosaisen kuulustelu	31
2.1.8 Todistajansuojelu ja anonyymi todistelu	32
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö	34
2.3 Nykytilan arviointi	37
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	41
3.1 Esityksen tavoitteet	41
3.2 Keskeiset ehdotukset	42
3.2.1 Ehdotuksen lakitekninen toteuttaminen	42
3.2.2 Yleiset säännökset	44
3.2.3 Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta	45
3.2.4 Kirjallisen kertomuksen käyttökielto ja todisteen hyödyntämiskielto	47
3.2.5 Asianosaisen kuulustelu	48
3.2.6 Todistaja	49
3.2.7 Asiantuntija	53
3.2.8 Todistelumenettely pääkäsitellyssä	56
3.2.9 Todistelumenettely pääkäsitellyn ulkopuolella	56

3.2.10	Pakkokeinot	57
3.2.11	Muutoksenhaku	57
3.2.12	Anonyymi todistelu	57
3.2.13	Asianomistajan syyteoikeus	62
4	Esityksen vaikutukset	65
5	Asian valmistelu	67
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT		68
6	Lakiehdotusten perustelut	68
6.1	Oikeudenkäymiskaari	68
6.2	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	163
6.3	Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä	185
6.4	Rikoslaki	186
6.5	Esitutkintalaki	188
6.6	Pakkokeinolaki	191
6.7	Laki syyttäjälaitoksesta	196
6.8	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta	197
6.9	Vankeuslaki	197
6.10	Turvallisuustutkintalaki	198
6.11	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa	198
6.12	Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista	200
6.13	Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta	200
6.14	Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita- asioissa	200
6.15	Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta	201
6.16	Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta	201
6.17	Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa	201

6.18	Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta_____	202
6.19	Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta _____	203
6.20	Sähköisen viestinnän tietosuojalaki _____	203
6.21	Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta_____	203
6.22	Mielenterveyslaki _____	204
6.23	Laki kaupanvahvistajista_____	204
6.24	Laki välimiesmenettelystä_____	204
6.25	Hallintolaki _____	205
6.26	Ympäristönsuojelulaki_____	205
6.27	Vesilaki _____	205
6.28	Laki patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä _____	205
6.29	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta _____	206
6.30	Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta _____	206
6.31	Hallintolainkäyttölaki _____	207
6.32	Valtion virkamieslaki _____	207
7	Voimaantulo _____	208
8	Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys _____	209
	LAKIEHDOTUKSET _____	214
	RINNAKKAISTEKSTIT _____	283
	LAGFÖRSLAG _____	405
	ERIÄVÄT MIELIPITEET _____	474
	SISÄASIAINMINISTERIÖ, POLIISIOSASTO, MARKO MERINIEMI, _____	474
	VALTAKUNNANSYYTTÄJÄNVIRASTO, MIKA ILLMAN _____	481
	ASIANAJAJA MARKKU FREDMAN _____	485

**Hallituksen esitys Eduskunnalle
oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja
siihen liittyvän todistelua yleisissä
tuomioistuimissa koskevan
lainsäädännön uudistamiseksi**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että todistelua koskeva oikeudenkäymiskaaren 17 luku ja siihen liittyvät todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset uudistettaisiin. Säännökset tulisivat sovellettaviksi käräjä- ja hovioikeuksissa sekä korkeimmassa oikeudessa niiden käsitellessä riita- tai rikosasiaa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa olisi säännös todistusharkinnasta ja siihen liittyen tunnustuksen ja asianosaisen käyttäytymisen merkityksestä todisteena. Todistustaakasta ja näyttökynnyksestä riita- ja rikosasioista otettaisiin yleissäännökset. Luvussa säädettäisiin myös selvityksen esittämisestä lainsoveltamiskysymyksestä. Luvussa säädettäisiin, kenen tehtävä on hankkia todisteet ja millä edellytyksillä tuomioistuin voi evätä tarjotun näytön.

Oikeudenkäymiskaareen 17 lukuun keskitettäisiin säännökset velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamista. Luvussa säädettäisiin valtion turvallisuuteen, tuomioistuimiin ja sovittelijoihin ja virkaan liittyvistä salassapitovelvollisuuksista tuomioistuimissa. Oikeudellinen avustaja, terveydenhuollon ammattihenkilö ja rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi olisivat yleensä salassapitovelvollisia tässä asemassaan saamistaan tiedoista.

Asianosaisen lähimmillä sukulaisilla sekä puolisoilla tai avopuolisolla taikka muutoin erityisen läheisellä henkilöllä olisi oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos läheinen olisi kuitenkin todistajana kuultava rikoksen asianomistaja, hänellä ei olisi kieltäytymisoikeutta käsiteltäessä syyttäjän ajamaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikoksesta. Tämä olisi myös poikkeus siitä, että jokaisella on oikeus olla myötävaikuttamatta läheisensä syyllisyyden selvittämiseen. Jokaisella on kuitenkin oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Vaitiolo-oikeus koskisi myös liike- ja ammattisalaisuuksia sekä lähdesuojan alaisia tietoja.

Raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörikoksen asianomistajan esitutkinnassa videotua kertomusta voitaisiin käyttää todisteena, jos syytetyn vastakuulustelu-oikeudesta esitutkinnassa on huolehdittu.

Kiduttamalla saadun todisteen hyödyntäminen kiellettäisiin nimenomaisesti. Muuten lainvastaisesti hankittu todiste olisi jätettävä hyödyntämättä, jos siihen olisi painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapa, todisteen merkitys asian ratkaisemiseksi ja muut olosuhteet. Muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasiassa rangaistuksen tai pakkokeinon käyttämisen uhalla annettu lausuma tai luovutettu esinotodiste olisi jätettävä hyödyntämättä rikosasiassa, jos menettelyillä olisi asiallinen ja ajallinen yhteys.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädettäisiin eri todistuskeinoista, joita ovat asianosaisen kuulustelu, todistaja, asiantuntija, asiakirja ja katselmus. Mahdollisuudesta kuulla asianosaista totuusvakuutuksen nojalla luovuttaisiin.

Anonyymi todistaminen säädettäisiin mahdolliseksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa säädettäisiin, että tuomioistuimien voi erillisessä menettelyssä myöntää todistajalle anonymiteetin, jos rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta ja jos menettely on välttämätön todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Anonymiteetti voitaisiin tuomioistuimen päätöksellä poistaa, jos todistaja on syyllistynyt kertomusta antaessaan rikokseen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädettäisiin myös kutsuista, todistelumenettelystä pääkäsittelyssä ja sen ulkopuolella, todistelusta vastaisuuden varalta, todisteluun liittyvistä pakkokeinoista, korvauksista ja palkkioista sekä muutoksenhausta todistelua koskevaan ratkaisuun.

Esityksessä ehdotetaan, että asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta väärästä ilmiannosta luovuttaisiin, jolloin asianomistajalla olisi kaikkien rikosten osalta toissijainen syyteoikeus.

Lisäksi esitykseen sisältyvät ehdotukset 30 muun lain muuttamisesta.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1 päivänä lokakuuta 2014.

**Regeringens proposition till riksdagen
med förslag till revidering av 17 kap. i
rättegångsbalken och av den lagstiftning
om bevisning i de allmänna domstolarna
som har samband med den**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås en reform av rättegångsbalkens 17 kap., som gäller bevisning, och av de bestämmelser om bevisning i de allmänna domstolarna som har samband med det. Bestämmelserna ska tillämpas vid handläggningen av tvistemål och brottmål i tings- och hovrätterna samt högsta domstolen.

I 17 kap. i rättegångsbalken föreslås en bestämmelse om bevisvärderingen och om vilken betydelse ett erkännande och en parts uppträdande har som bevis i samband med denna. Till kapitlet fogas allmänna bestämmelser om bevisbördan och beviströskeln i tvistemål och brottmål. I kapitlet bestäms det också om de utredningar som ska läggas fram i frågor som gäller tillämpning av lag. I kapitlet anges det vems uppgift det är att skaffa bevis och på vilka villkor domstolen får avvisa framlagd bevisning.

Bestämmelserna om skyldighet eller rätt att vägra vittna koncentreras till rättegångsbalkens 17 kap. I kapitlet bestäms det om tystnadsplikt i domstolen som hänför sig till statens säkerhet, domstolarna, medlarna och en persons tjänst. Ett rättsligt biträde, en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården och en präst i ett registrerat religions-samfund är i allmänhet skyldiga att hemlighålla uppgifter som de fått genom sin ställning.

Enligt förslaget har en parts närmaste släktingar samt make eller sambo eller någon som annars har en särskilt nära relation till parten rätt att vägra vittna. Om denna person är målsägande i ett brottmål och ska höras som vittne, har han eller hon dock inte rätt att vägra vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott som hör under allmänt åtal. Detta utgör även ett undantag från rätten för var och en att inte medverka till utredningen av en närståendes skuld. Alla har dock rätt att vägra vittna mot sig själva. Tystnadsrätten gäller även affärs- och yrkeshemligheter samt uppgifter som omfattas av källskydd.

Det föreslås att en videobandad berättelse som en målsägande i ett brott som gäller våldtäkt eller tvingande eller utnyttjande har avgett vid förundersökningen ska få användas som bevis, om den åtalades rätt till motförhör har garanterats vid förundersökningen.

Det föreskrivs om ett uttryckligt förbud mot att utnyttja bevis som fåtts genom tortyr. Ett bevis som har fåtts på något annat lagstridigt sätt ska inte få utnyttjas, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, det sätt på vilket bevisningen skaffades, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter. Om någon i något annat myndighetsförfarande än ett brottmål har avgett en utsaga eller överlämnat ett föremål som bevis vid hot om straff eller användning av tvångsmedel, får utsagan eller föremålet inte utnyttjas som bevis i ett brottmål, om förfarandena har ett sakligt och tidsmässigt samband med varandra.

I 17 kap. i rättegångsbalken föreslås det bestämmelser om olika bevismedel såsom förhör av en part, vittnen, sakkunniga, handlingar och syn. Möjligheten att höra en part under sanningsförsäkran slopas.

Det föreslås bli möjligt att vittna anonymt. I lagen om rättegång i brottmål föreskrivs det att domstolen kan bevilja ett vittne anonymitet genom ett särskilt förfarande, om det föreskrivna maximistraffet för brottet är fängelse i minst åtta år och förfarandet är nödvändigt för att skydda vittnet eller en närstående till honom eller henne för ett allvarligt hot mot liv eller hälsa. Anonymiteten kan hävas genom domstolens beslut, om vittnet har gjort sig skyldigt till ett brott när han eller hon avgav sin berättelse.

I 17 kap. i rättegångsbalken föreslås det också bestämmelser om kallelser, om bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen och utom denna, om bevisning till framtida säkerhet, om tvångsmedel, ersättningar och arvoden som hänför sig till bevisningen samt om sökande av ändring i ett avgörande som gäller bevisning.

I propositionen föreslås det att målsägandens primära åtalsrätt för falsk angivelse slopas, varvid målsäganden har sekundär åtalsrätt i fråga om samtliga brott.

I propositionen ingår dessutom förslag till ändring av 30 andra lagar.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 oktober 2014.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Oikeudenkäymiskaaren (OK) 17 luku on tärkein ja 75 pykälällään laajin todistelua koskeva kansallinen säännöstö. Nykymuotoinen oikeudenkäymiskaaren 17 luku tuli voimaan vuoden 1949 alusta lukien (L 571/1948). Laissa omaksuttiin jo oikeuskäytännössä sijaa saanut vapaa todistusteoria (vapaa todistelu, vapaa todisteiden harkinta), kun edelliset vuoden 1734 lain todistelusäännökset rakentuivat legaalille eli lakisääntöiselle todistusteorialle (esim. kaksi todistajaa täysi näyttö, yksi todistaja puoli näyttöä). Luvun säännökset koskevat lähtökohtaisesti todistelua yleisissä tuomioistuimissa (käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus) riita- ja rikosasioissa, mutta asiallisesti ne ovat suurelta osin todistelua koskevat yleissäännökset, koska viittaussäännösten nojalla niitä sovelletaan laajasti myös muissa tuomioistuimissa sekä joiltain osin rikosten esitutkinnassa. Tässä esityksessä pidetään silmällä vuonna 2011 säädettyjä esitutkintalakia (805/2011) ja pakkokeinolakia (806/2011), jotka tulevat voimaan vuoden 2014 alusta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua on muutettu useaan otteeseen sen voimaantulon jälkeen. Muutoksia on tuonut muassaan erityisesti riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten uudistaminen vuonna 1991 (L:ssa 1052/1991) osana käräjäoikeusuudistusta ja rikosprosessiuudistus vuonna 1997 (L:ssa 690/1997). Vaikka nämä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muutokset olivat varsin laajoja, ne olivat lähinnä tarkistuksia seurauksena siirtymisestä ns. suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä keskitettyyn, välittömään ja suulliseen oikeudenkäyntiin.

Lisäksi lukua on muutettu vuonna 2003 (L:ssa 369/2003), jolloin säädettiin eräistä todistajan ja asianomistajan asemaa turvaavista keinoista, ja vuonna 2006 rikosprosessin tarkistamisen yhteydessä (L:ssa 244/2006), jonka huomionarvoisin muutos on mielentilatutkimusta koskevien säännösten uudistaminen. Sääntelyn perusteet ovat siten edelleen vuoden 1948 muodossa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ohella myös oikeudenkäymiskaaren muihin lukuihin sisältyy joitain todistelumenettelyä koskevia säännöksiä (esim. OK 6:8 ja 26:24a). Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997; ROL) on joitain säännöksiä menettelystä todistelussa (esim. ROL 6:7.2 ja 6:8). Muissa laeissa on jonkin verran todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevia erityissäännöksiä.

Viimeisen noin 25 vuoden aikana on oikeudenkäyntiä koskevat säännökset uudistettu kattavasti. Oikeudenkäymiskaaren 17 luku on viimeinen uudistamatta oleva suurempi ja

käytännön kannalta tärkeä kokonaisuus, kun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun systemaattista kokonaisuudistusta ei siis ole tehty vuoden 1948 jälkeen.

Prosessuaalisten säännösten ulkopuolella huomionarvoinen on rikoslain (39/1889) 15 luku, jossa säädetään oikeudenhoitoon kohdistuvista rikoksista. Useilla luvun rangaistussäännöksillä pyritään turvaamaan oikeudenkäynnissä tai muussa viranomaisessa esitettävän todistelun totuudenmukaisuutta ja täydellisyyttä. Luvussa säädetään rangaistusperättömästä lausumasta (RL 15:1–5, 12–13), väärästä ilmiannosta (RL 15:6), todistusaineiston vääristelemisestä (RL 15:7-8) ja oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta (RL 15:9). Näistä erityisesti perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevilla rangaistussäännöksillä on kiinteä yhteys oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin.

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua sovelletaan viittaussäännösten perusteella myös hallintotuomioistuimissa (hallintolainkäyttölaki, 586/1996, jossa on lisäksi erityisesti 7 luvussa mutta muuallakin omia todistelussäännöksiä) ja erityistuomioistuimissa (L valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä 11 §, 196/2001, L työtuomioistuimesta 38 §, 646/1974, L eräiden markkinaoikeudellisten asioiden käsittelystä 16 §, 1528/2001, ja vakuutuslaki 16 §, 132/2003, viimeksi mainittu viittauksin hallintolainkäyttölakiin). Näitä ei esityksessä lähemmin käsitellä.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1 Todistelusta yleensä

Todistelu voidaan luonnehtia oikeudenkäynnin osaksi, jossa esitetään selvitystä niistä tosiseikoista, joiden perusteella asia ratkaistaan, sekä harvemmin myös kokemussäänöistä.

Oikeudenkäynnin vireillepanoasiakirjassa eli haastehakemuksessa tai hakemuksessa on ilmoitettava, mitä todisteita kantaja haluaa kanteen, hakemuksensa tai syytteensä tueksi esittää ja mitä hän haluaa kullakin todisteella näyttää eli todistusteeman (OK 5:2 ja 8:2 sekä ROL 5:2 ja 7:2). Vastaja tai muu vastapuoli voi häneltä pyydettävässä vastauksessa ilmoittaa vastaavasti todisteet ja todistusteemat (OK 5:10 ja 8:6 sekä ROL 5:9 ja 7:7).

Valmistelussa asia voidaan ratkaista riita-asiassa muodollisella perusteella vastaajan passiivisuuden vuoksi (OK 5:13). Tällaisessa asiassa ja asianomistajan ajamassa rikosasiassa kanne voidaan myös hylätä selvästi perusteettomana (OK 5:6 ja ROL 7:5).

Valmistelun päätehtävänä on kuitenkin selvittää ja mahdollisesti rajata tai rikastaa asiassa esitettävää oikeudenkäyntiaineistoa, mukaan lukien todisteet ja todistusteemat, pääkäsittelyn keskityksen turvaamiseksi. Myös rikosasioiden esitutkinnassa asia on valmisteltava niin, että todistelu voidaan ottaa pääkäsittelyssä vastaa yhdellä kertaa (esitutkintalain 1 luvun 2 §). Esitutkinnassa muun muassa selvitetään, mitä asiassa on tapahtunut, ja kerätään todisteet tarvittaessa pakkokeinoja käyttämällä.

Riitainenkin riita-asia voidaan ratkaista asianosaisten suostumuksin pääkäsittelyä toimittamatta, jos asian laatu ei edellytä sen toimittamista (OK 5:27a). Tämä mahdollisuus edellyttää, ettei ole tarvetta ottaa vastaan suullista näyttöä, mutta kirjallisten todisteet voidaan ottaa huomioon (HE 32/2001 vp s. 54). Myös tietyt rikosasiat voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä pääkäsittelyä toimittamatta, jolloin vastaanotettava näyttö koostuu asiakirjatodisteista sekä kirjallisessa muodossa olevista asianosaisten ja todistajan sekä mahdollisesti muun kuultavan kertomuksista (ROL 5 a luku).

Pääsäännön mukaan todisteet otetaan vastaan pääkäsittelyssä, joka on suullinen, välitön ja keskitetty. Todistelun jälkeen asianosaiset voivat loppulausunnoissaan esittää käsityksensä esitetystä todistelusta. Tämän jälkeen asian käsittely loppuu ja tuomioistuin ryhtyy harkitsemaan ratkaisuaan.

Pääkäsittelyn ulkopuolella voidaan ottaa todistelua vastaan vain tietyin edellytyksin, kuten jos todistelua ei voida ottaa vastaan uudestaan tai se olisi kohtuuttoman hankalaa (OK 17:8a, ROL 5:4). Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todistelu on pääsäännön mukaan otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä (OK 17:8e).

2.1.2 Yleisiä säännöksiä

Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeva 17 luku jakautuu kuuteen alajaksoon. Ensimmäinen on otsikoitu todistelusta yleensä, kun taas muut alajaksot koskevat eri todistuskeinoja: kirjalliset todisteet, todistajat, asiantuntijat, katselmus ja asianosaisen kuulustelu. Nämä voidaan ryhmitellä ensinnäkin henkilötodisteluun tai henkilöllisiin todistuskeinoihin, joita ovat asianosaiset, todistajat ja asiantuntijat. Muut kuuluvat ns. reaali-todisteisiin eli reaaliin todistuskeinoihin. Todistelumenettelystä ei ole omaa jaksoaan, vaan näitä kysymyksiä käsitellään kussakin todistelukeinoja koskevassa alajaksossa.

Tuomioistuin arvioi vapaasti todisteiden näyttöarvon, jollei todisteen todistusvoimasta ole erikseen säädetty (OK 17:2). Todistusharkintaan liittyy todisteen näyttöarvon määrittämisen lisäksi kysymys siitä, onko asianosainen esittänyt seikasta niin vahvaa näyttöä, että se voidaan asettaa tuomion perustaksi, eli onko toisin sanoen näyttökynnys ylittynyt. Tähän liittyy edelleen kysymys todistustaakasta eli siitä, kumman asianosaisen tulee esittää seikasta vaadittu näyttö ja, jos näin ei ole tehty, kuka kärsii haitalliset seuraukset tarvittavan näytön puuttumisesta.

Riita-asioissa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja vetoaa johonkin seikkaan, hänen tulee vastaavasti näyttää ne toteen. Tosin käytännössä todistustaakka ei aina jakaudu näin. Rikosasioissa todistustaakka on kantajalla (OK 17:1). Todistustaakkasääntely koskee kanteen kannalta välittömästi relevantteja seikkoja (oikeustosisikka), kuten esimerkiksi sitä, onko henkilö maksanut hänelle annetun velan takaisin tai onko pahoinpidellyt toista nyrkiniskulla. Välillisesti relevanttia seikkaa (todistusosisikkaa) ei suoranaisesti näytetä toteen, sillä kysymys on todisteesta, jonka perusteella tehdään päätelmiä todistusteemana olevan relevantin seikan olemassaolosta. Kysymys voi olla esimerkiksi velkojan antamasta kuitista tai silminnäkijätodistajan lausumasta. Lisäksi on ns. apotosiseikkoja, jotka eivät välittömästi todista teemasta, mutta joilla on merkitystä arvioitaessa todisteen näyttöarvoa. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, kuinka kaukana todistaja oli pahoinpitelypaikalta.

Tietyissä tapauksissa todistelua ei tarvitse esittää. Yleisesti tunnetusta eli ns. notorisesta seikasta näyttö ei ole tarpeen, kuten ei myöskään seikasta, jonka tuomioistuin viran puolesta tietää (ns. tuomioistuinnotorisuus; OK 17:3.1). Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, tunnustettu seikka asetetaan tuomion perustaksi (OK 17:4.1). Tunnustuksella tarkoitetaan asianosaisen selitystä siitä, että hänelle epäedullinen seikka on tosi. Jossain määrin samantyyppinen määräämistoimi on kanteen myöntäminen, jolla tarkoitetaan asianosaisen ilmoitusta, että kanne voidaan hyväksyä. Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, kanne hyväksytään tällä muodollisella perusteella. Kanteen myöntämisen kään- töpuoli on kanteesta luopuminen, jolloin asianosainen ilmoittaa, että kanne voidaan hylätä. Mainitussa riita-asiassa asia ratkaistaan kanne hylkäämällä tällä perusteella.

Jos tunnustus annetaan rikosasiassa tai riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, tunnustuksella on merkitystä todisteena. Näin on asianlaita myös silloin, kun riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, annettu tunnustus peruutetaan (OK 17:4). Tunnustuksella on usein hyvin korkea näyttöarvo ja se saattaa riittää yksinäänkin näyttökynnyksen ylittymiseen riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, ja lievissä rikosasioissa.

Näyttö kohdistuu asian kannalta merkitykselliseen tosiseikkaan tai kokemussääntöön, jolla tarkoitetaan yleisiä ilmiöiden välisiä riippuvuussuhteita. Esimerkiksi yleisen elämänkokemuksen mukaan velkoja ei anna kuittia ennen kuin velka on tosiasiaa maksettu. Sitä vastoin oikeuskysymykset eivät voi olla vastaavanlaisen näytön kohteena. Näyttö siitä, mitä laissa säädetään, ei ole tarpeen. Tuomioistuin on velvollinen tuntemaan kotimaisen lainsäädännön. Asianosaista voidaan kuitenkin kehottaa esittämään selvitystä, jos asiassa tulee sovellettavaksi ulkomaan laki, jota tuomioistuin ei tunne (OK 17:3.2).

Tuomioistuin voi ottaa todisteena huomioon myös asianosaisen käyttäytymisen esimerkiksi silloin, kun jää ilman pätevää syytä saapumatta tuomioistuimeen tai kun asianosainen ei suostu vastaamaan kysymykseen (OK 17:5). Kun kuitenkin rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen (ns. itsekriminointisuoja), vain poikkeuksellisesti voidaan vaikeneminen lukea hänen vahinkokseen.

Lähtökohtana on, että asianosainen esittää asiassa tarvittavan näytön. Tuomioistuin voi kuitenkin eräin asianomistajarikoksia koskeviin rikosasioihin ja riita-asioihin, joissa sovinto on sallittu, liittyvin poikkeuksin hankkia lisänäyttöä omasta aloitteestaan (OK 17:8). Käytännössä tuomioistuimet hankkivat oma-aloitteisesti harvoin lisänäyttöä. Riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, tuomioistuimen aktiivisuus on erityisen harvinaista. Tuomioistuin voi viitata mahdolliseen lisänäyttöön ja jättää asianosaisen harkittavaksi, haluaako hän sellaista hankkia. Oikeuskäytännössä ei ole kuitenkaan hyväksytty sitä, että tuomioistuin hankkisi lisänäyttöä syytteen tueksi (KKO 1995:44 ja KKO 1996:133).

Vapaasta todistelun lähtökohdasta huolimatta tuomioistuimen pitää evätä asianosaisen tarjoama todistelu, jos se koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa tai jos näyttö on saatavilla huomattavasti vähemmällä vaivalla tai vähemmällä kustannuksilla toisella tavalla (OK 17:7).

2.1.3 Kirjallinen todiste

Kirjallisen todisteen toimiminen näyttönä, liittyy siihen sisältyvään sanalliseen viestiin eli kirjoituksen sisältöön. Kirjallisia todisteita voivat olla asiakirjojen lisäksi myös modernimmat elektroniset tallennusalustat. Myöskään käytetyllä kielellä ei ole merkitystä. Sitä vastoin varsinaisia kirjallisia todisteita eivät ole esimerkiksi todistajien esitutkintapöytäkirjaan tallennetut kertomukset, jotka voidaan luonnehtia kirjallisessa muodossa oleviksi henkilötodisteiksi. Jos taas asiakirjaa käytetään todisteena esimerkiksi sen selvittämiseksi, minkälaisella tulostimella siinä oleva kirjoitus on tehty, asiakirja on tällöin katselmuskohde.

Kirjallinen todiste tulee esittää alkuperäisenä, jollei tuomioistuin tyydy jäljennökseen (OK 17:11b). Käytännössä kuitenkin jäljennösten korkean laadun vuoksi tuomioistuimet säännönmukaisesti tyytyvät jäljennöksiin, jollei asiakirjan hallussapitämiseen liittyvä oikeus tai muu syy vaadi alkuperäisen asiakirjan esittämistä. Jos asiakirjaan sisältyy

tietoa, josta ei saa todistaa tai josta on oikeus kieltäytyä todistamasta, asiakirjasta esitetään ote, johon ei tällaista tietoa sisälly.

Tuomioistuin voi myös velvoittaa asianosaisen tai muun henkilön luovuttamaan asiakirjan todisteena käytettäväksi syytettyä ja eräitä muita henkilöitä koskevin rajoituksin (ns. editiovelvollisuus, OK 17:12). Editiovelvollisuus voidaan asettaa paitsi yksityiselle henkilölle myös viranomaiselle (KKO 2011:27). Editiomääräyksen antamisen edellytyksenä on, että asiakirjalla voidaan olettaa olevan merkitystä todisteena. Käytännössä editiomääräyksen antaminen edellyttää, että asianosainen pystyy jollain tarkkuudella yksilöimään asiakirjan. Asianosainen on riita-asiassa myös vastapuolen pyynnöstä velvollinen ilmaisemaan, onko hänellä hallussaan asianosaisen riittävästi yksilöimä kirjallinen todiste tai esine, jolla voi olla merkitystä asiassa (OK 5:20.2).

Ennen editiomääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi (OK 17:14). Tuomioistuin voi editiomääräyksen tueksi asettaa uhkasakon tai määrätä ulosottomiehen tuomaan sen tuomioistuimeen. Asianomaisella henkilöllä on oikeus korvaukseen vaivoistaan ja kuluistaan (OK 17:16).

Korvausta koskevaan tai uhkasakon tuomitsemaan päätökseen haetaan muutosta erikseen. Valitus ei estä täytäntöönpanoa, ellei tuomioistuin toisin määrää (OK 17:17). Muihin päätöksiin haetaan muutosta pääasiallisen yhteydessä.

2.1.4 Todistaja

Todistaja voidaan luonnehtia oikeudenkäynnin asianosaispiirin ulkopuoliseksi henkilöksi, joka tekee selkoa havaitsemistaan tosiseikoista. Todistajanaolo luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, josta saa tai pitää kieltäytyä vain erikseen säädetyillä perusteilla.

Lähtökohtana on, että kaikki muut kuin asianosaiset ovat todistajia. Asianosaiseen rinnastetaan hänen laillinen edustajansa (OK 17:18). Näitä ovat luonnollisen henkilön edunvalvoja tai muu lakimääräinen edustaja taikka oikeushenkilön päätösvaltaa oikeudenkäynnin kohteena olevasta asiasta käyttävä henkilö, kuten osakeyhtiön hallituksen jäsen (KKO 1982 II 34) tai varajäsen (KKO 1991:149) taikka toimitusjohtaja (KKO 1986 II 145).

Todistajina ei voida kuulla myöskään eräitä muita henkilöitä. Tätä henkilöryhmää voidaan kutsua kuultaviksi. Todistajana ei kuulla riita-asiassa sitä, jota annettavan tuomion oikeusvoima sitoo. Rikosasiassa ei todistajana kuulla sitä, 1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee, 2) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakkomääräys 1 kohdassa tarkoitettusta teosta, 3) jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta tai 4) joka on rikoksen asianomistaja esittämättä kuitenkaan asiassa vaatimuksia. Kohdassa 1–3 tarkoitettuja henkilöitä kutsutaan asianosaisen rikoskumppaneina laajassa

mielessä. On kuitenkin huomattava esimerkiksi se, että mainittua henkilöä vastaan ajettu syyte on voinut tulla hylätyksi, ja se, ettei esitutkinnan rajoittamispäätös sisällä suoranaisesti syyllisyysolettamaa kumoavaa kannanottoa.

Kuultaviin sovelletaan asianosaisesta voimassa olevia säännöksiä kutsusta, poissaolosta ja kuulustelusta. Kuultaviin sovelletaan kuitenkin todistajan palkkiota koskevia säännöksiä (OK 17:18.3).

Tuomioistuimen harkinnassa on, kelpaako todistajaksi se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt (todistajan yleinen kelpoisuus, OK 17:21). Lisäksi henkilökohtaisella kuulemisella tulee olla keskeinen merkitys asian selvittämiseksi eikä kuuleminen todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voisi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Vaikka lähtökohtana vapaan todistelun mukaisesti on, että kaikkea mahdollista näyttöä pitää saada käyttää oikeudenkäynnissä, on joissain tapauksissa katsottu olevan painavia syitä poiketa tästä. Tällöin laissa on säädetty oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta. Ensiksi mainitun osalta voidaan puhua vaitiolo-oikeudesta sekä jälkimmäisen osalta vaitiolo-velvollisuudesta tai todistamiskiellosta.

Eräillä asianosaisen lähiomaisilla on oikeus kieltäytyä todistamasta (OK 17:20). Heitä ovat 1) se, joka on tai on ollut avioliitossa tahi on kihloissa asianosaisen kanssa, 2) se, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tahi joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa, sekä 3) asianosaisen sisarukset, näiden aviopuoliset sekä ottovanhemmat ja ottolapset.

Aviopuoliso on rinnastetaan se, joka on rekisteröidyssä parisuhteessa asianosaiseen (L rekisteröidystä parisuhteesta, 950/2001, 8 §). Avopuolison kieltäytymisoikeudesta ei ole korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä. Alemmissä tuomioistuimissa on ilmeisesti otettu vaihtelevia kantoja avopuolison kieltäytymisoikeudesta.

Oikeuskäytännössä on riita-asiaa koskevassa ratkaisussa katsottu, että kun vaitioloon oikeutettu läheinen oli asianosaisen nimeämänä suostunut todistamaan, läheinen ei enää voinut kieltäytyä todistamasta, kun vastapuoli oli nimennyt hänet todistajaksi (KKO 1985 II 93).

Lisäksi todistajalla on vaitiolo-oikeus sellaisesta tiedosta, joka saattaisi hänet tai hänen edellä tarkoitetun lähiomaisensa syytteen vaaraan. Todistaja ei myöskään ole velvollinen paljastamaan liike- tai ammattisalaisuutta, mutta tuomioistuin voi erittäin tärkeiden syiden vaatimuksesta velvoittaa todistajan todistamaan (OK 17:23.1)

Toimittaja tai muu sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut

viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Vastaavasti vaitiolo-oikeus on viestin laatijasta. Tuomioistuimien voi kuitenkin velvoittaa henkilön todistamaan, jos asia koskee salassapitorikosta tai rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta (OK 17:23.2-4).

Todistaa ei saa virkasalaisuudesta eikä valtakunnan turvallisuudesta vaarantavasta seikasta (OK 17:24). Todistamiskielto koskee myös asiamiestä tai oikeudenkäyntiavustajaa sekä lääkäreitä ja eräitä muita terveydenhuollon ammattihenkilöitä siitä, mitä he ovat tässä tehtävässään saaneet tietää. Se, jonka hyväksi vaitiolo-velvollisuus on säädetty, voi kuitenkin suostua todistamiseen. Todistamiskielto voidaan kuitenkin murtaa, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Murtamismahdollisuus ei kuitenkaan koske syytetyn oikeudenkäyntiavustajaa. Todistamiskielto koskee myös riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettua sovittelijaa tai sovittelijan avustajaa riita-asiassa, paitsi jos asianomainen henkilö suostuu todistamiseen taikka erittäin tärkeät syyt vaativat todistamista.

OK 1:7:n nojalla on katsottu, että tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa. Oikeudenkäymiskaaren ulkopuolella säädetään rikosasian sovittelijan, papin, syyttäjän, poliisin, Rikosseuraamusviraston virkamiehen sekä Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen ja muun häneen rinnastettavan henkilön vaitiolo-velvollisuudesta.

Rikosasiassa lähtökohta on, että jos todistajalla on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä, sama oikeus tai velvollisuus pätee myös esitutkinnassa (esitutkintalain 6 luvun 8 §). Pakkokeinojen käyttämisestä on rajoitettu vastaavalla tavalla, joskin tietyissä tapauksissa rajoitus ei päde (pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 1 momentti), kun taas joissain tapauksissa pakkokeinoa ei voida käyttää, vaikkei vastaavaa kieltoa ole oikeudenkäymiskaareissa (pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 1 ja 2 momentti).

Tuomioistuimien huolehtii todistajan kutsumisesta, jollei tehtävää osoiteta asianosaiselle (OK 17:26). Todistajaksi nimetty on heti velvollinen todistamaan, jos hän on paikalla tuomioistuimessa. Riita-asioissa asianosaiset käytännössä huolehtivat laajasti ilman muodollista kutsua, että todistajat ovat paikalla.

Kutsussa on asetettava sakon uhka ja ilmoitettava istuntopaikka ja -aika sekä tarpeelliset tiedot asiasta ja asianosaisista. Kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi (OK 17:26).

Ennen todistajan kuulustelua tuomioistuimen puheenjohtajan tulee kysyä todistajan nimeä, ikää, toimea ja asuinpaikkaa sekä tarvittaessa sellaisia tietoja, jotka estävät antamasta todistajan valaa taikka jotka oikeuttavat tai velvoittavat todistajaa kieltäytymään todistamasta. Myös todistajan uskottavuuteen vaikuttavia tietoja tulee tiedustella. Jos todistajalla on vaitiolo-oikeus, mutta hän suostuu todistamaan, tuomioistuimen on muistutettava totuusvelvollisuudesta (OK 17:28).

Todistajan on annettava valintansa mukaan vala tai vakuutus. Uskontokuntiin kuulumaan antaa kuitenkin jälkimmäisen (OK 17:29). Valaa tai vakuutusta ei kuitenkaan oteta siltä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta, jonka henkinen toiminta on siten häiriintynyt, että häneltä puuttuu selvä käsitys valan tai vakuutuksen merkityksestä tai joka on rikosasiassa syytettyyn OK 17:20:ssä tarkoitetussa suhteessa (OK 17:30). Ennen todistajan kuulustelun aloittamista häntä on vielä muistutettava totuusvelvollisuudesta, valan tai vakuutuksen merkityksestä sekä tarvittaessa todistajan vaitiolo-oikeudesta tai -velvollisuudesta (OK 17:31).

Todistajan tulee antaa kertomuksensa suullisesti (OK 17:32). Vireillä olevaa tai vireille pantavaa oikeudenkäyntiä varten laadittua yksityisluonteista kirjallisessa muodossa olevaa kertomusta voidaan hyödyntää vain, jos laissa niin säädetään tai tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii. Tällaisena kertomuksena ei pidetty työttömyyskassan todistusta työntekijän työttömyyden ajasta (KKO 1985 II 158). Myöskään esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa ei ilman poikkeussäännöstä saa käyttää. Alle 15 vuotiaan tai sen, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, videolle tallennettua kertomusta saadaan rikosasiassa kuitenkin käyttää, jos vastaajalle on esitutkinnassa varattu tilaisuus esittää kysymyksiä. Samaten hyödyntäminen on tuomioistuimen harkinnan mukaan sallittua, jos esitutkinnassa kuultua ei voida kuulla pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella (OK 17:11). Esitutkintakertomusta hyödynnettiin, kun kolmea ulkomaalaista todistajaa oli aktiivisesti yritetty tavoittaa, mutta heitä ei saatu kutsutuksi oikeudenkäyntiin eikä kuuleminen onnistunut oikeusaputeitsekkään (KKO 2007:101).

Esitutkinnassa tai syyttäjälle taikka tuomioistuimelle annettua kertomusta saadaan hyödyntää, kun todistaja poikkeaa aikaisemmin lausumastaan tai kun hän ei suostu asiassa lausumaan (OK 17:32). Vaikka todistaja, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta rikosasiassa, on antanut kertomuksensa esitutkinnassa, sitä ei saa hyödyntää, jos hän oikeudenkäynnissä vetoaa vaitiolo-oikeuteensa. Todistajan kieltäytymisoikeutta ei voida myöskään kiertää kuulemalla esitutkintakuulustelun toimittajaa (KKO 1995:66). Asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia, esitutkintakertomusta saa kuitenkin tällaisessa tilanteessa hyödyntää (KKO 2000:71).

Todistajalla on niin sanottu positiivinen totuusvelvollisuus. Hänen on kerrottava totuudenmukaisesti, mitä hän asiasta tietää, ja vastattava esitettyihin kysymyksiin. Väärän tiedon antaminen tai tiedon salaaminen on rangaistavissa perättömänä lausumana tuomioistuimessa, ei kuitenkaan silloin, kun hän oikaisee väärän tiedon tai ilmaisee salaamansa seikan ennen kuulemisen päättymistä tai kun hän ei ole voinut täyttää velvollisuuttaan ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksestaan (rikoslain 15 luku). Valan tai vakuutuksen antaminen ei ole rangaistavuuden edellytys.

Todistajan pääkuulustelusta huolehtii hänet nimennyt asianosainen, jollei tuomioistuin toisin määrää. Todistajan on oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti (OK 17:33). Vastakuulustelusta huolehtii pääsäännön mukaan pääkuulustelusta huolehtineen asianosaisen vastapuoli.

Tämän jälkeen tuomioistuin ja asianosaiset voivat esittää todistajalle kysymyksiä. Jos kumpikaan asianosainen ei ole nimennyt todistajaa tai molemmat asianosaiset ovat nimenneet henkilön todistajaksi, tuomioistuin aloittaa todistajan kuulustelemisen tai uskoo sen jollekulle asianosaisista. Pääkuulustelussa ei saa esittää ns. johdattelevia kysymyksiä eli sellaisia, jotka muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen. Tuomioistuimen on evättävä asiaan kuulumattomat, eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

Todistaja ei saa olla käsittelyssä läsnä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Todistajat kuulustellaan yksi kerrallaan, mutta jos todistajien kertomukset ovat epäselvät tai ristiriitaiset tai muu erityinen syy niin vaatii, heitä voidaan kuulustella vastakkain (OK 17:33a).

Pääsäännön mukaan todistaja antaa kertomuksensa asianosaisten ja yleisön läsnä ollessa. Todistajaa voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan kuulustella kuitenkin asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos se on todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta, jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä hän tietää, tai jos henkilö häiritsee tai yrittää eksyttää todistajaa tämän puhuessa (OK 17:34). Todistajaa voidaan kuulla yleisön läsnä olematta muun muassa silloin, kun esille tulee arkaluonteista tai salassa pidettävää tietoa, kun esille tulee vaihteluoikeuden tai -velvollisuuden alaista tietoa taikka kun asiassa kuullaan alle 15-vuotiasta henkilöä tai henkilö, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain, 370/2007, 15 §).

Todistajaa voidaan tuomioistuimen harkinnan mukaan kuulla videoneuvottelua tai eräissä tapauksissa puhelinta käyttäen, jos hän on sairas tai muusta syystä hänen saapumisensa tuomioistuimeen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa todisteiden merkitykseen verrattuna, jos hänen kertomustaan voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos menettely on edellä kuvatuin tavoin tarpeen henkilön suojelemiseksi tai jos todistaja on alle 15-vuotias tai henkisesti toiminnaltaan häiriintynyt (OK 17:34a).

Jos todistaja on jäänyt tuomioistuimesta pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, asetettu uhkasakko on tuomittava. Tuomioistuin voi määrätä todistajan tuotavaksi samaan käsittelyyn taikka asettaa seuraavaa käsittelyä varten uhkasakko tai määrätä todistaja tuotavaksi sinne. Tuotavaksi määrättävä voidaan ottaa säilöön enintään viideksi vuorokaudeksi. Tuomioistuin voi myös määrätä todistajan suoraan tuotavaksi tuomioistuimeen (ns. ennakkonouto), jos hänen käyttäytymisensä perusteella voidaan olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua oikeudenkäyntiin. Jos henkilö saadaan tuotua tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei tuomita (OK 17:36).

Jos todistaja ei suostu antamaan valaa tai vakuutusta tai kieltäytyy todistamasta (ns. niskoitteleva todistaja), tuomioistuimen on asetettava uhkasakko. Jos todistaja ei siitä ojennu, tuomioistuin voi määrätä hänet vankeuteen (ns. painostusvankeus) enintään kuudeksi kuukaudeksi, ei kuitenkaan pidemmäksi aikaa kuin asiaa käsitellään asianomaisessa tuomioistuimessa. Jos todistaja luopuu niskoittelustaan, tästä on ilmoitettava tuomioistuimen puheenjohtajalle ja asian käsittelyä on jatkettava mahdollisimman pian (OK 17:37).

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä. Todistajalla on oikeus saada ennakkoa (OK 17:40 ja valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain, 666/1972, 11 §).

Todistaja voi hakea muutosta erikseen ratkaisusta, jolla hänet on poissaolon tai niskoittelun vuoksi tuomittu uhkasakkoon tai jolla hänet on määrätty tuotavaksi tuomioistuimeen tai määrätty painostusvankeuteen, samaten todistajanpalkkiota koskevaan ratkaisuun. Valitus ei estä täytäntöönpanoa, jollei tuomioistuin toisin määrää (OK 17:42). Muihin ratkaisuihin haetaan muutosta pääasiasratkaisun yhteydessä.

Hovioikeudessa on pääsäännön mukaan järjestettävä pääkäsittely, jos asianosainen sitä vaatii ja suullisen todistelun uskottavuuden arviointi sitä vaatii (OK 25a:11, 26:13–16). Hovioikeudessa järjestettävää pääkäsittelyä koskevissa säännöksissä on eräitä todistajan tai muun henkilön kutsumista, poissaolon seurauksia sekä suullisen todistelun vastaanottamista koskevia säännöksiä (OK 17:21, 23, 24 a ja 28). Korkeimmassa oikeudessa voidaan järjestää suullinen käsittely todistajan kuulemiseksi tai muun selvityksen vastaanottamiseksi (OK 30:20).

2.1.5 Asiantuntija

Tuomioistuin voi hankkia kysymyksestä, jonka arvioimiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, asiantuntijalausunnon virastolta, virkamieheltä tai muulta rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulta henkilöltä (OK 17:44). Asiantuntija ei saa olla asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen luotettavuuttaan voidaan pitää vähentyneenä (OK 17:47).

Asiantuntija tekee lähtökohtaisesti selkoa esimerkiksi insinööritieteiden tai lääketieteen alaan kuuluvista kokemussäännöistä. Ero todistajaan ei ole kuitenkaan aina selväpiirteinen, koska asiantuntija tekee usein selkoa myös havaitsemistaan tosiseikoista. Toisin kuin on asianlaita todistajan osalta, asiantuntijana toimiminen ei ole luonteeltaan yleinen velvollisuus. Joissain tapauksissa on tällainen velvollisuus kuitenkin erikseen säädetty. Esimerkiksi rikosasian vastaajan mielentilaa koskeva lausuntoasia kuuluu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa olevalle oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain, 668/2008, 3 a §).

Ennen asiantuntijan määräämistä tuomioistuimen on kuultava asianosaisia. Jollei estettä ole, asiantuntijaksi nimetään se, joka tehtävään suostuu ja josta asianosaiset ovat yhtä mieltä. Tuomioistuin voi lisäksi nimetä yhden asiantuntijan (OK 17:46).

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Lausunnossa on tehtävä selkoa asiantuntijan tutkimuksessa tekemistä havainnoista ja annettava perusteltu vastaus hänelle esitettyihin kysymyksiin. Lausunto on pääsääntöisesti luettava tuomioistuimessa (OK 17:51.2). Poikkeuksellisesti asiantuntijaa voidaan tämän asemesta kuulla suoraan tuomioistuimessa. Kirjallisen lausunnon antanutta asiantuntijaa kuullaan tuomioistuimessa, jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena tai jos asianosainen kuulemista vaatii, eikä se ole ilmeisen

merkityksetöntä (OK 17:50). Tällöin asiantuntija antaa valan tai vakuutuksen (OK 17:49). Todistajan tavalla asiantuntija voi syyllistyä perättömään lausumaan tuomioistuimessa. Rangaistavuus ei edellytä valan tai vakuutuksen antamista. Asiantuntija suullisessa kuulemisessa noudatetaan pääsääntöisesti samoja sääntöjä kuin todistajaa kuultaessa (OK 17:51.1). Niskoittelevaa asiantuntijaa kohtaan ei kuitenkaan voida käyttää noutoa tai painostusvankeutta (OK 17:48.2).

Jos asiantuntijan lausunto on epäselvä, vaillinainen tai ristiriitainen, eikä puutetta voida korjata suullisella kuulemisella, tuomioistuin voi pyytää uutta lausuntoa lausunnon antaneelta tai toiselta asiantuntijalta (OK 17.52).

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukastaan sekä tarpeellisista kuluistaan (OK 17:53) Viranomaisen ja eräiden muiden lausunnonantajien osalta kuitenkin edellytetään, että oikeudesta korvauksiin säädetään edelleen.

Asiantuntijan korvausta taikka uhkasakkoa koskevaan ratkaisuun haetaan muutosta erikseen (OK 17:54).

Jos asianosainen nojautuu asiantuntijaan, joka ei ole tuomioistuimen määräämä, asiantuntijaan sovelletaan, mitä todistajasta on säädetty. Mitä lausunnon muodosta ja asiantuntijan suullisesta kuulemisesta on OK 17:50:ssä säädetty, sovelletaan kuitenkin myös mainittuun asiantuntijaan (OK 17:55).

2.1.6 Katselmus

Tuomioistuin voi toimittaa katselmuksen kiinteistöllä tai siellä, missä esine on, jos esinettä ei voida hankaluuksitta tuoda tuomioistuimeen. Tuomioistuin voi myös toimittaa paikan katselmuksen (OK 17:56).

Katselmuksessa tehdään havaintoja esineen fyysisistä ominaisuuksista. Katselmuksen kohteena voi olla esimerkiksi valokuva tai ääninauha, joista tehdään näkö- tai kuulohavaintoja. Tällaiset kohteet yleensä voidaan haitatta tuoda tuomioistuimeen, mutta suurempien esineiden osalta, kuten ajoneuvojen tai suurten koneiden osalta katselmus toimitetaan tuomioistuimen ulkopuolella. Kiinteistön katselmus luonnollisesti toteutetaan aina näin. Paikan katselmuksessa voi olla esimerkiksi kysymys asunto-osaakeyhtiön huoneistossa tapahtuneen rikoksen selvittämisestä. Kysymyksessä ei siten ole asiakirjatodistelu, jossa olennaista on asiakirjaan sisältyvä kielellinen selitys.

Pääsäännön mukaan se, jolla on esine hallussaan, on velvollinen tuomaan sen tuomioistuimeen, jos sillä on merkitystä todisteena ja se voidaan hankaluuksitta tuoda tuomioistuimeen (OK 17:57).

Katselmuksen toimittamisesta on annettava tieto asiaosaisille. Rikosasian vastaaja, joka on vangittuna, on määrättävä tuotavaksi toimitukseen, jos tuomioistuin pitää hänen läsnäoloaan tarpeellisena (OK 17:58).

Katselmuksen toimittamisen aiheuttamista kustannuksista on voimassa soveltuvin osin, mitä asiantuntijan korvauksesta säädetään (OK 17:59).

2.1.7 Asianosaisten kuulustelu

Asianosaista voidaan kuulla kahdella tavalla. Ensinnäkin asianosaista voidaan kuulla vapaasti todistelutarkoituksessa (OK 17:61). Riita-asian asianosaisella katsotaan olevan ns. positiivinen totuusvelvollisuus (OK 14:1). Asianomistajalla katsotaan olevan negatiivinen totuusvelvollisuus (ROL 6:5). Asianomistajalla ei ole velvollisuutta antaa kertomusta eikä vastata kysymyksiin, mutta jos hän näin tekee, hänen on pysyttävä totuudessa. Rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta lausua mitään eikä pysyä totuudessa. Asianosaisten laillisen edustajan kuulemiseen sovelletaan asianosaista koskevia säännöksiä (OK 17:64). Alle 15 vuotiaan tai sen, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulemisesta on voimassa vastaavat rajoitukset kuin todistajan suhteen (OK 17:21).

Toiseksi asianosaista voidaan kuulla totuusvakuutuksen nojalla seikoista, joilla on erityistä merkitystä asiaa ratkaistaessa. Tällöin hän antaa vakuutuksen (OK 17:63) ja hänen on rangaistuksen uhalla kerrottava totuudenmukaisesti mitään salaamatta tietonsa (rikoslain 15 luku). Tällaista uhkaa ei ole kuultaessa asianosaista vapaasti todistelutarkoituksessa. Asianosaista ei kuitenkaan voida pakottaa antamaan kertomustaan totuusvakuutuksen nojalla.

Riita-asian asianosaista voidaan kuulla todistelutarkoituksessa, samaten asianomistajaa rikosasiassa (OK 17:61). Asianomistajaa voidaan näin kuulla kuitenkin vain siitä, mitä ja minkä verran vahinkoa hän on kärsinyt rikoksen johdosta. Totuusvakuutuksin ei kuitenkaan voida kuulla alle 15-vuotiasta tai sitä, jolta henkisen toiminnan häiriöiden vuoksi puuttuisi selvä käsitys valan merkityksestä (OK 17:63). Isyyttä koskevissa asioissa totuusvakuutus on kielletty (isyyslain, 700/1975, 30 §:n 2 momentti ja 41 §).

Asianosaisten kuuleminen totuusvakuutuksin on tuomioistuimen harkinnassa, eikä tuomioistuin ole sidottu edes yksimielisten asianosaisten kantaan. Käytännössä asianosaista kuullaan harvoin totuusvakuutuksin. Asianomistajaa ei tällä tavalla kuulla ilmeisesti käytännössä lainkaan.

Asianosaisten kuulemisessa noudatetaan pitkälti samoja säännöksiä kuin todistajaa kuultaessa (OK 17:61 ja 65).

2.1.8 Todistajansuojelu ja anonyymi todistelu

Yksi todistelulainsäädäntöön kiinteästi liittyvä kysymys on todistajansuojelu. Todistajanaolo luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, josta ei voida ilman siihen oikeuttavaa säännöstä poiketa. Vastapainoksi on tarpeen pyrkiä varmistamaan todistajien turvallisuus. Lisäksi vastaavaa suojelua voi tarvita myös muu henkilö, jota kuullaan oikeudenkäynnissä todistelutarkoituksessa. Tämän vuoksi todistajansuojelu tulee ymmärtää henkilöpiiriltään laajana.

Erityistä lakia todistajansuojelusta ei ole. Todistajien turvallisuudesta huolehtimista varten lainsäädäntöön sisältyy kuitenkin useita säännöksiä, jolla on ainakin osittain mainittu tarkoitusperä. Seuraavat säännökset tai säädökset voidaan mainita:

1. Oikeudenkäytössä kuultavan ja hänen läheisen uhkaaminen on rangaistavaksi säädetty teko (rikoslain 15 luvun 9 §)
2. Lähestymiskielto voidaan määrätä todistajan suojelemiseksi (lähestymiskiellosta annettu laki, 898/1998).
3. Todistajaa tai muuta kuultavaa voidaan hänen suojaamiseksi kuulla yleisön läsnä olematta (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 20 §).
4. Todistajaa ja muuta kuultavaa voidaan kuulla hänen suojaamiseksi asianosaisen tai muun henkilön olematta läsnä (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §) taikka videoyhteyden tai muun vastaavan keinon välityksellä (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §).
5. Seksuaalirikosasioissa ja perheväkivaltatapauksissa asianomistajalle, joka ei käytä asianosaisen puhevaltaa, voidaan määrätä tukihenkilö (ROL 2 luku).
6. Asianosaisen, todistajan tai muun kuultavan yhteystietoja ei tarvitse ilmoittaa vastapuolelle (ROL 5 luvun 3 ja 9 §).
7. Todistajan tai muun kuultavan taikka ilmiantajan yhteystiedot voidaan olla luovuttamatta muun muassa esitutkinnassa (viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain, 621/1999, 11 §:n 2 momentin 7 kohta ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta).
8. Todistajan tai muun kuultavan taikka ilmiantajan yhteystiedot sisältävä oikeudenkäyntiasiakirja ja tuomion osa voidaan julistaa salaiseksi (oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 1 momentin 5 kohta ja 24 §:n 1 momentin 1 kohta).
9. Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole velvollinen ilmaisemaan hänelle palvelussuhteessa tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä (poliisilain, 872/2011, 7 luvun 3 §).
10. Turvatarkastukset tuomioistuimissa parantavat tuomioistuimissa asioivien turvallisuutta (turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki, 1121/1999).
11. Poliisilla on oikeus tarkastaa oikeudenkäyntiin saapuva tai oikeudenkäyntipaikan välittömässä läheisyydessä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sellaisten esineiden varalta, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa oikeudenkäyntiin osallistuville henkilöille (poliisilain 2 luvun 12 §).

12. Poliisilla on oikeus poistaa häiritsevästi tai uhkaavasti käyttäytyvä henkilö sekä ottaa hänet kiinni ja pitää säilössä tietyn ajan (poliisilain 2 luvun 10 §). Poliisi voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvan rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi.
13. Nimen ja kotipaikan muuttaminen - myös ulkomaille - on sallittua (nimilaki, 694/1985, perustuslain 9 §:n 1 momentti).
14. Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain (661/2009) 36 §:n mukaan, jos henkilöllä on perusteltu ja ilmeinen syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi, voidaan väestötietojärjestelmään hakemuksesta tallettaa turvakielto, jolloin tietoja voidaan luovuttaa tietyin edellytyksin vain viranomaisille.
15. Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 12 §:n mukaan henkilötunnuksen muuttaminen on mahdollista tilanteissa, joissa muuttaminen on ehdottoman välttämätöntä henkilön suojelemiseksi sellaisissa tilanteissa, joissa hänen terveytensä tai turvallisuutensa kohdistuu ilmeinen ja pysyvä uhka.
16. Vapautensa menettäneen henkilön vapauttamisesta tai laitoksesta poistumisesta voidaan ilmoittaa henkilölle, jos on perusteltua syytä epäillä vapautettavan syyllistyvän henkilön tai tämän läheisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen (vankeuslain, 767/2005, 19 luvun 4 §, tutkintavankeuslain, 768/2005, 11 luvun 1 §:n 9 kohta ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain, 841/2006, 16 luvun 2 §).

Mainittu keinovalikoima on varsin kattava, joskin voidaan olettaa, että säännösten suomia mahdollisuuksia voitaisiin hyödyntää laajemminkin.

Yksi keino todistajan suojelemiseen on sallia hänen todistaa anonymisti eli niin, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu syytetyille ja mahdollisesti muillekaan oikeudenkäyntiin osallisille henkilöille, mikä on mahdollista Pohjoismaista Norjassa ja Tanskassa sekä useissa EU-maissa.

Todistajansuojeluun liittyviä kysymyksiä käsiteltiin oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2002:4 (Rikosprosessin tarkistaminen. Työryhmän osamietintö). Mietinnössä kuitenkin torjuttiin anonymiä todistelua koskevien säännösten ottaminen lakiin. Tämän jälkeen anonymin todistelun mahdollistamista on kuitenkin esittänyt oikeusministeriön työryhmä (Anonymi todistelu ja peitepoliisin oikeus osallistua rikollisryhmän toimintaan, oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5). Mietintö ei kuitenkaan ole johtanut lainsäädäntöön anonymistä todistelusta. Todistajansuojelua koskevia säännöksiä on muutoinkin kuin anonymin todistelun osalta käsitelty mainituissa mietinnössä 2002:4 ja 2005:5.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Todistelussäännökset on perinteisesti katsottu asiaryhmäksi, josta säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut tämän lähtökohdakseen, eikä ole puuttunut todistelun järjestämiseen jäsenvaltiossa, jollei todistelussa ollut virhe tai puute ole johtanut siihen, ettei oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta ole noudatettu.

Nimenomainen todistelua koskeva määräys Euroopan ihmisoikeussopimuksessa on rikosasioita koskevassa 6(3d) artiklassa, jonka mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa häntä vastaan asetettuja todistajia sekä saada puolestaan esiintyvät todistajat kuulluiksi vastaavissa olosuhteissa. Vastaavanlainen määräys on Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14(3e) artiklassa. Saman artiklan mukaan syytetyllä on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Tämä niin kutsuttu itsekriminointisuoja sisältyy vakiintuneen tulkinnan mukaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklan vaatimukseen, vaikkei suojasta sopimustekstissä nimenomaisesti mainitakaan.

Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, joka tulee sovellettavaksi, kun jäsenvaltio soveltaa muutoin unionin oikeutta (51 artikla), sisältyy samaten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia määräyksiä (47 ja 48 artikla). Lähtökohtana on, että perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeuksia, ja perusoikeuskirjan oikeuksien merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin ihmisoikeussopimuksessa sopimuksessa (52 artikla).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä on selostettu jatkossa asianomaisissa kohdissa sekä eräiden kysymysten osalta julkaisussa oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012 (Vertailua eräistä todistus oikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa, jäljempänä OMSO 65/2012)

Euroopan unionin lainsäädännössä ei ole kattavasti todistelua säänteleviä instrumentteja. Tässä voidaan kuitenkin mainita neuvoston asetus jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa (EY/1206/2001) ja puitepäättös uhrin asemasta rikosoikeudenkäynnin menettelyssä (2001/220/YOS).

Julkaisussa OMSO 65/2012 on kansainvälistä vertailua seuraavista kysymyksistä: todistusharkinta, todistustaakka ja näyttökynnys, vastuu näytön hankkimisesta, tarpeettoman todistelun kielto, velvollisuus kieltäytyä todistamasta, oikeus kieltäytyä todistamasta, todisteiden hyödyntämiskielto, henkilölliset todistuskeinot (asianosainen, todistaja, kuultava) sekä vala ja vakuutus.

EU:n ministerineuvoston päätöslauselmassa todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä (23.11.1995, 95/C 327/04) kehoitetaan jäsenvaltioita varmistamaan todistajien asianmukainen suojeleminen. Sen A.6 kohdan mukaan toimivaltaisilla viranomaisilla pitäisi olla mahdollisuus päättää, ilman eri toimenpiteitä tai todistajan pyynnöstä, että todistajan osoite ja kaikki tiedot, joiden perusteella hänet voidaan tunnistaa, olisivat vain näiden viranomaisten tiedossa.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on käsitellyt anonyymiä todistelua osana todistajien suojelua. Todistajien pelottelua ja puolustuksen oikeuksia koskevan suosituksen (10.9.1997, suositus R (97) 13) III luvussa on käsitelty anonyymiä todistelua suhteessa järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Suosituksen 10. kohdan mukaan anonyymien todistelun tulisi olla poikkeuksellinen toimenpide. Rikosprosessissa tulee olla keinot varmistaa todistajan henkilöllisyys ja menettelyn tulee turvata vastaajan mahdollisuus kyseenalaistaa niin anonyymiteetin tarpeellisuus kuin anonyymien todistajan uskottavuus ja tietojen alkuperä. Suosituksen 11. kohdan mukaan anonyymi todistelu tulisi sallia vain, kun oikeusviranomaisen osapuolia kuultuaan katsoo, että todistajan henki ja vapaus on vakavasti uhattu tai – kun kyseessä on peitetoimintaan osallistuva poliisi – hänen mahdollinen tuleva työnsä on vakavasti uhattu. Lisäksi olisi edellytettävä, että todisteet ovat todennäköisesti merkittäviä ja henkilö vaikuttaa uskottavalta. Suosituksen 13. kohdassa todetaan, ettei langettava tuomio saisi perustua yksinomaan tai ratkaiseviltä osin anonyymille todistelulle.

Anonyymien todistelun osalta oikeusvertailua ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä sisältyy mietintöön OMTR 2005:5 s. 13–23. Siinä on yhteenvedonomaaisesti todettu seuraavaa (s. 18): ”Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus ei siis aseta ehdotonta estettä anonyymille todistelulle. Ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö vaikuttaa muotoutuneen sellaiseksi, että ihmisoikeussopimusta ei anonyymien todistajalausannon käyttämisen johdosta voitaisi katsoa rikotun, jos 1) tuomioistuin on riittävästi selvittänyt, että todistajan kohtaama uhka on ollut todellinen, 2) vastaajalla on ollut jossain oikeudenkäynnin vaiheessa mahdollisuus esittää todistajalle suullisesti kysymyksiä ja 3) langettava tuomio ei perustu yksin tai ratkaisevalta osalta anonyymiin näyttöön. Lisäksi erityisesti poliisiviranomaisen esiintymiselle anonyyminä tarvitaan normaalia painavampia perusteita. Todistajan suojelemisen tarvetta on verrattava siihen haittaan, jonka anonyymiteetti aiheuttaa puolustukselle.”

Ihmisoikeustuomioistuimen linja on kuitenkin jossain määrin sittemmin muuttunut. Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussa Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt Kuningaskunta (suuri jaosto 15.12.2011) ottanut aiemmassa ratkaisussa Doorson v. Alankomaat (26.3.1996) omaksumastaan kannasta poikkeavan kannan siitä, että anonyymi todistelu ei saa olla ainoa tai ratkaiseva näyttö langettavaan tuomioon. Eräissä muissakin tapauksissa, kuten tavanomaisen vastakuulustelumahdollisuuden puuttumisessa, vaatimuksesta on luovuttu. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin asettanut eräitä lisäedellytyksiä, jolloin langettava tuomio voi perustua tällaiseen näyttöön loukkaamatta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.

Ihmisoikeustuomioistuin on periaatteessa pitänyt poissaolevan todistajan aiemmin antaman kertomuksen ja anonyymien todistelun käyttämisestä samantyyppisinä ongelmina, vaikka ne eivät olekaan identtisiä. Ensinnäkin on tutkittava, onko olemassa hyväksytyt perusteet henkilön kuulemiseksi anonyymisti. Tällaiseksi ei kelpaa yleinen pelko todistamisesta mahdollisesti koituvista seurauksista. Jos objektiivisilla perusteilla pelkoon on aihetta syytetyn tai jonkun hänen puolesta toimivan tekemien uhkausten tai muiden toimien vuoksi, anonyymille todistelulle on kuitenkin hyväksyttävät perusteet. Suoria uhkauksia tai toimia todistajaa vastaan ei edellytetä, vaan jo syytetyn tai hänen kanssatoimijoittensa ”pahamaineisuus” riittää. Syytetyn itse luomastaan pelosta hyötyminen on yhteensopimaton asianomistajan ja todistajien oikeuksien kanssa. Tällaisen menettelyn johdosta ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että syytetty on luopunut ihmisoikeussopimuksen 6(3d) artiklan mukaisesta kuulustelu-oikeudesta. – Ihmisoikeustuomioistuin on yleisesti todennut, että syytetty voi luopua todistajan kuulemisesta. Luopumisen on oltava kuitenkin nimenomaista tai muuten selvää.

Toiseksi on tutkittava, onko anonyymi todistelu ainoa tai ratkaiseva näyttö asiassa. Jos näin on asianlaita, on vielä tutkittava, onko puolustuksen oikeuksien rajoittamista kompensoitu riittävästi. Myönteisessä tapauksessa langettava tuomio voidaan perustaa yksinomaan tai ratkaisevassa määrin anonyymiin todisteluun. Kielteisessä tapauksessa on rikottu absoluuttista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta.

Ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että perustavanlaatuinen periaate on syytetyn oikeus riitauttaa häntä vastaan esitetty näyttö. Tämä ei niinkään edellytä, että puolustus on selvillä todistajan henkilöllisyydestä, jotta syytetty voi kyseenalaistaa todistajan uskottavuuden ja nuhteettomuuden. Pikemminkin kysymys on siitä, että puolustuksen tulee voida koetella näyttöä sen totuudenmukaisuuden ja luotettavuuden arvioimiseksi syytetyn läsnä ollessa lausuntoa annettaessa tai menettelyn myöhemmässä vaiheessa.

Tapauksessa Ellis ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta (päätös 10.4.2012) valitusta pidettiin ilmeisen perusteettomana. Anonymiteetin myöntämisen taustalla oli se, että rikosasiassa oli kysymys edelleen jatkuvasta jengeihin liittyvästä väkivallasta ja kostomurhasta. Tällaisiin osalliset yleensä luottavat siihen, ettei heitä vastaan uskalleta todistaa. Asianomistajan ja yleinen etu vaativat ilman muuta tällaisiin rikoksiin syyllistyneiden saattamista oikeuden eteen. Anonymiteetin salliminen on tärkeä väline puuttua jengiliitännäisiin murhiin. Ihmisoikeustuomioistuin ei sulkenut pois sitä mahdollisuutta, että anonyymi todistelu oli asiassa ratkaisevaa. Puolustuksen vaikeudet oli kuitenkin kompensoitu asiassa.

Tuomari, jury, syyttäjä ja syytetyn oikeudenkäyntiavustaja pystyivät näkemään todistajan ja tekemään havaintoja hänen käyttäytymisestään. Tuomari oli kolmeen eri kertaan ottanut kantaa anonymiteettiin ja sellaisen todistelun sallittavuuteen. Tämä osoitti, että tuomari oli pitänyt koko ajan asiaa silmällä. Hän oli myös evännyt toisen anonyymien todistajan kuulemisen. Tuomari oli antanut jurylle eri vaiheissa tarkat ohjeistukset suhtautumisesta anonyymiin todisteluun. Asiassa oli laajasti taustatietoja, mitkä muun muassa mahdollistivat puolustukselle anonyymien todistajan tehokkaan kuulustelun ja luotettavuuden riitauttamisen.

Riittävänä kompensaaationa on pidetty myös sitä, että anonyymiä todistajaa kuultiin tuomarin edessä, jonka jälkeen syytetyllä, jolla oli avustaja, oli mahdollisuus esittää kysymyksiä todistajalle ja riitauttaa todistajan uskottavuus. Syytetty ei kuitenkaan näin tehnyt, joten hänen oli katsottava luopuneen kuulusteluoikeudestaan. Syytetyn oli myös tullut ymmärtää, että tällaista todistelua saatetaan käyttää näyttönä häntä vastaan (Sarkizov ym. v. Bulgaria 17.4.2012).

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi Sarkizov-tapauksessa, että selvitystä kansallisen viranomaisten harkinnasta anonyymien todistelun myöntämisestä ei ollut. Tuomioistuin kuitenkin katsoi, että anonyymeilla todistajilla oli aiheutta pelätä parittajien kosta. Todistajat olivat tosiasiaa parituksen uhreja, mutta ihmisoikeustuomioistuin tällaisissa tapauksissa ei kiinnitä huomiota asianomaisen henkilön prosessuaaliseen asemaan, vaan ymmärtää todistajan laajassa merkityksessä. Valittajien väitettä siitä, että olivat onnistuneet paljastamaan anonyymien todistajien henkilöllisyyden, tuomioistuin piti irrelevanttina, koska se ei tue valittajien näkemystä, jonka mukaan anonyymiteetti heikentää mahdollisuuksia riitauttaa esitetty näyttö.

2.3 Nykytilan arviointi

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistus 1940-luvulla tukeutui suurelta osin ruotsalaiseen todistelua koskevaan lainsäädäntöön (rättegångsbalk 1942:740), joka säädettiin samalla kuin oikeudenkäyntimenettely rakennettiin suullisuuden, välittömyyden ja keskeytyksen periaatteiden varaan ja luovuttiin niin sanotusta suullis-pöytäkirjallisesta menettelystä. Vastaava muutos, jota OK 17 lukua uudistettaessa ennakoitiin (HE 137/1945 vp s. 1), toteutui Suomessa vuosina 1993 riita-asioissa ja 1997 rikosasioissa. Uudistusten yhteydessä ei osoittautunut erityistä tarvetta tarkistaa OK 17 lukua, lukuun ottamatta eräitä todistelumenettelyä koskevia osia. Mainitun 17 luvun pitkäikäisyydestä voidaan päätellä, että se on yleisesti ottaen osoittautunut toimivaksi.

Sanotusta huolimatta voidaan todeta, että eräiltä osin todistelusäännöksissä omaksutut ratkaisut voidaan kyseenalaistaa uudenlaisen oikeudenkäyntimenettelyn näkökulmasta. Ensinnäkin tuomioistuimelle annettu laaja valta hankkia todisteita omasta aloitteestaan ei sovi saumattomasti yhteen sen kanssa, että näytön kartoittaminen ja hankkiminen on entistä selvemmin asianosaisten vastuulla. Asianosaisilla on muun muassa velvollisuus ilmoittaa jo haastehakemuksessa ja siviiliasioissa vielä preklusion uhalla viimeistään valmistelussa ne todisteet, joihin hän haluaa vedota. Myös se, että asiantuntijan määrää tuomioistuin asianosaisia kuultuaan, ei välttämättä ole toimiva ratkaisu. Asiantuntijan osalta nykyisin tilanne on jo pitkälti se, että näyttö hankitaan kuulemalla henkilöä asianosaisen nimeämänä todistajana eikä asiantuntijana. Omaksutuista ratkaisuista saattaa seurata oikeudenkäynnin viivästyminen. Tässä yhteydessä voidaan mainita myös todistajankuulustelun osalta sen säätöminen, kenelle tulisi kuulua ensisijainen vastuu pääkuulustelusta eri asiatyypeissä.

Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisestä vuonna 1991 on seurannut tarvetta irrottautua oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun sisältyvien säännösten sanamuodon mukaisesta tulkinnasta. Syytetyn vaikenemista ei voida ottaa huomioon siinä määrin kuin OK 17 luvun 5 § sanamuotonsa mukaisesti antaisi mahdollisuuden vaan rajatumminkin, kuten jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa 1. lakiehdotuksen 6 §:n perusteluista ilmenee. Vastakuulustelumahdollisuuden puuttuminen on arvioitu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön nojautuen (esim. KKO 2000:71 ja KKO 2008:84). Itsekriminointisuojaan ulottuvuutta tulkitessa ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö on ollut ratkaisevassa osassa (esim. täysistuntoratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41; myös KKO 2012:45; ks. laajemmin OMSO 65/2012 s. 44–45 ja 52). Ihmisoikeustuomioistuimen käytännöllä on myös ollut merkitystä harkittaessa kysymystä siitä, onko lainvastaisesti hankittu todiste jätetty hyödyntämättä (esim. KKO 2007:58 ja KKO 2012:45; ks. laajemmin OMSO 65/2012 s. 51 ss.). Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, ettei asianajajien salassapitovelvollisuutta ja siihen liittyvää pakkokeinoja koskeva sääntely ollut riittävän täsmällistä (Sallinen ym. v. Suomi 27.9.2005, Sorvisto v. Suomi 13.1.2009 ja Heino v. Suomi 15.2.2011).

Lainsäädäntöä uudistettaessa on kiinnitettävä huomiota ihmisoikeustuomioistuimen tulkintoihin edellä mainituista kysymyksistä ja yleisestikin. Toisaalta kun tulkintalinjat perustuvat yksittäisiin tapauksiin ja kun ei ole tavatonta, että ihmisoikeustuomioistuin muuttaa linjaansa, tulee ihmisoikeustuomioistuimen omaksuman tulkinnan ottamista lainsäädäntöön suhtautua varoen. Jos kuitenkin yksittäistä tapauksista on muodostunut sisällöltään selvärajainen ja vakiintunut tulkintakäytäntö, kansallista lainsäädäntöä voidaan muuttaa vastaavasti.

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta (378/2005) annettu laki on todistelua koskeva erityislaki. Todistelua koskevia säännöksiä sisältyy myös aineellista lainsäädäntöä koskeviin säädöksiin, kuten lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lainsäädäntöön. Tällaisten erityissäännösten luonteva paikka on muualla kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa, ja niiden tarkistaminen soveltuu paremmin asianomaista lakia koskevassa yhteydessä. Siksi johdonmukaisuuden edellyttämät tarkistukset riittävät tässä yhteydessä.

Joidenkin säännösten osalta voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, vastaavatko ne enää yhteiskunnassa omaksuttuja arvoja ja käsityksiä. Esimerkiksi lähiomaisen oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevan OK 17 luvun 20 §:n osalta voidaan kysyä, onko lähiomaisten piiri yhtäältä liian laaja ja olisiko toisaalta aiheellista säätää nimenomaisesti myös avopuolisolle ja ns. uusperheen jäsenelle tällainen oikeus.

Lakiteknisestä näkökulmasta voidaan esittää, että oikeudenkäymiskaaren 17 luku on eräiltä osin muutenkin vanhentunut ja aukollinen. Luku ei kaikilta osin vastaa nykylain-säädännöltä edellytettyjä vaatimuksia selkeydeltään, täsmällisyydeltään ja kirjoitustavaltaan. Lisäksi lukuisten säännösviittausten takia säädöskokonaisuuden havainnollisuus ja säännösten soveltamisen helppous ovat kärsineet. Kaikilta osin ei ole selvää, missä suhteessa yhtäältä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja toisaalta lain 6 luvun tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain todisteluun liittyvät säännökset ovat toisiinsa nähden. Ongelmana voidaan pitää sitä, että todistamiskieltoja ja vaitiolo-oikeutta koskeva periaate keskittää niitä koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun on murentunut.

Todistajien uhkailun olemassaolosta tai yleisyydestä ei Suomessa ole kattavasti tutkittua tietoa. Samoin täsmällistä tietoa puuttuu siitä, keihin henkilöihin mahdollinen uhkailu todellisuudessa kohdistuu, miten se vaikuttaa todistamiseen ja missä tapauksissa anonymiteetistä voisi olla hyötyä. Yleinen arvio on, että todellisia uhkia esiintyy harvoin, vaikka pelkäävien todistajien määrä sinänsä on jossain määrin lisääntynyt. Yleisesti ottaen todistajien on havaittu viime vuosina suhtautuneen oikeudenkäynnissä kuultavana olemiseen jonkin verran aikaisempaa vastahakoisemmin. Pyynnöt todistajansuojelukeinoihin ovat lisääntyneet. Vastahakoisen suhtautumisen on arvioitu johtuneen osaksi peloista, osaksi siitä, että todistajan suojelusta on alettu aikaisempaa enemmän keskustella julkisuudessa. Toisaalta ongelmana todistajiin kohdistuvien uhkien selvittämisessä on ollut se, että todistajat eivät aina uskalla kääntyä viranomaisten puoleen uhkatilanteissa. Todistajien kokemien uhkien olemassaoloa ja siten anonyymien todistelun tarvetta on katsottu olevan vaikeaa selvittää kokonaisvaltaisesti yksittäisten tutkimusten tai rikosilmoitusjärjestelmän tietojen avulla. Voidaan kuitenkin todeta, että oikeudenkäynnissä kuultavien uhkaamisesta (RL 15:9) tehtyjen rikosilmoitusten määrä on lisääntynyt. Vuonna 2001 näitä kirjattiin 54, vuonna 2006 vastaavasti 99 ja vuosina 2010 määrä oli 169. Tuomittuja rangaistuksia oli puolestaan 29 vuonna 2001, 34 vuonna 2006 ja 53 vuonna 2010.

Seuraavia henkilöryhmiä, jotka saattavat tulla uhatuksi, voidaan tunnistaa. Ensinnäkin uhkailujen on arvioitu käytännössä kohdistuvan useimmiten rikoskumppaneihin ja samaan rikollisryhmään kuuluviin henkilöihin, joiden epäillään ryhtyneen yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Käytännössä samaan rikollisryhmään kuuluvat henkilöt olisivatkin merkittävä ryhmä, jolla olisi tarve todistaa anonyymisti. Toisaalta tällaisten henkilöiden uskottavuuden arviointi on erityisen vaikeaa, koska heillä voi olla piilotettuja motiiveja kertomuksensa muuttamiselle. Heillä voidaan myös arvioida usein olevan sellaista tietoa, että heidän henkilöllisyytensä on pääteltävissä kertomuksen sisällön perusteella. Toinen oletettavasti uhattu ryhmä ovat poliisit, jotka ovat osallistuneet peitetointaan tai valeostoihin. Heitä saatetaan uhata sekä rikostutkinnan vaikeuttamiseksi että koston.

Kolmanneksi todistelutarkoituksessa kuultavien uhkailua tapahtuu oletettavasti perheväkivaltatapauksissa, joissa uhkailun motiivina voidaan arvioida olevan lähinnä asian tutkinnan estäminen. Perheväkivalta- ja rikoskumppanitapauksissa saattaa kuitenkin olla helppoa päätellä, kuka todistaja on. Tällöin nimettömyydestä saatava hyöty on kyseenalainen, vaikka uhka onkin hyvin reaalinainen. Muilla todistajansuojelukeinoilla kuin anonymiteetillä on tällaisissa tilanteissa suurempi merkitys.

Pelkääviä todistajia voivat olla myös niin sanotut satunnaiset todistajat, jotka ovat ulkopuolisina henkilöinä sattumalta nähneet esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän keskinäisen välienselvittelyn. Uhatun ”satunnaistodistajan” henkilöllisyys voi olla perusteltua salata vastaajan kanssa samaan rikollisryhmään kuuluvien henkilöllisyyttä helpommin. Satunnaistodistajan kertomuksen uskottavuusarviointia helpottaa se, että ulkopuolisella todistajalla on harvemmin kuin lähipiiriin kuuluvilla piilotettuja motiiveja muuttaa kertomustaan. Näin ollen satunnaistodistajan henkilöllisyyden salaaminen ei kaikissa tapauksissa vaarantaisi vastaajan tai muun asianosaisen oikeusturvaa. Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan tällaiset ulkopuoliset todistajat

voisivat helpommin kriteerein saada osakseen anonyymiydestä mahdollisesti tulevan suojan kuin esimerkiksi poliisin henkilökuntaan kuuluvat.

Anonyymiä todistelua toisaalta pidetään mahdollisena, nyky menetelmiä täydentävänä keinona selvittää vakavaa ja järjestäytynyttä rikollisuutta. Käytännössä on vaikea puuttua tilanteeseen, jossa todistaja häneen kohdistuneiden uhkauksien vuoksi ilmoittaa, ettei hän muista tapahtumista mitään. On arvioitu, että tällaisissa tilanteissa mahdollisuus todistaa anonyymisti saattaisi kannustaa pelkäävää todistajaa kertomaan havainnoistaan ja sitä kautta helpottaisi näytön hankkimista. Anonyymien todistelun sallimista on perusteltu myös kansainväliseen rikosoikeusapuun liittyvillä tarpeilla, koska anonyymi todistelu on sallittua useissa muissa EU-valtioissa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Esityksen tavoitteet

Esityksen tavoitteena on uudistaa oikeudenkäymiskaaren 17 luku ja muut siihen liittyvät todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset siten, että ne muodostavat selkeän ja johdonmukaisen sekä tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Kukin säännös pyritään muotoilemaan niin, että se on selkeä ja täsmällinen. Eri luvuissa tai laeissa olevien säännösten väliset suhteet on pyritty muotoilemaan mahdollisimman selkeiksi. Toisaalta pitkiä viittausketjuja on pyritty välttämään. Koska lähtökohtaisesti kuka tahansa voi joutua osalliseksi oikeudenkäyntiin, on aiheellista pyrkiä välttämään sellaisia sääntelyratkaisuja, jotka ovat vaikeasti ymmärrettäviä tai hahmotettavia. Tavoitteena tulee olla, että asiaan osallisen oikeudet ja velvollisuudet on ilmaistu laissa selvässä muodossa.

Yhtenä tavoitteena on ollut mahdollisuuksien mukaan suosia sääntelyratkaisuja, jotka parantavat oikeudenkäynnin joutuisuutta esimerkiksi vähentämällä tarvetta ottaa samassa oikeudenkäynnissä samaa todistelua vastaan useamman kerran. Tällä on vaikutusta viranomaisresurssien järkevään käyttöön. Asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin osallisten kannalta tästä seuraa kustannusten ja muun vaivan väheneminen. Yleisesti asian nopea mutta perusteellinen käsittely on kaikkien etu. Edelleen on perusteltua pitää kiinni oikeudenkäynnin suullisuudesta, välittömyydestä ja keskityksestä pääsääntönä.

Säännösten laatimisessa on pyritty ottamaan huomioon muuttuneet oikeudelliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet. Kotimaisessa oikeuskäytännössä esiintyneet ongelmatilanteet on otettu tarvittaessa lainsäädännön tasolla huomioon. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö on antanut aihetta joissain kysymyksissä tarkistaa lainsäädäntöä.

Anonyymin todistelun tarkoituksena on sen varmistaminen, että kaikki oikeudenkäynnissä tarvittava näyttö olisi saatavilla. Sillä pyritään edistämään asian selvittämistä ja tuomioiden aineellisesti oikeaa lopputulosta. Keinona on todistajan henkilöllisyyden salaaminen sen varmistamiseksi, että todistaja voi kertoa tietonsa ilman hänen tai hänen läheisensä henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa. Näin pyritään osaltaan varmistamaan se, että todistajat eivät pelon vuoksi kieltäydy todistamasta tai muuta kertomustaan.

Anonyymi todistelu olisi vain yksi keino lisätä kuultavan turvallisuutta. Se olisi myös viimekätinen todistajansuojelukeino, johon tulisi turvautua vasta, jos todistajan turvallisuutta ei pystytä riittävästi takaamaan muulla tavoin oikeudenkäynnissä. Anonyymin

todistelun tuomiin hyötyihin liittyy myös rajoituksia ja ongelmia. Monet rikosasiat ovat esimerkiksi luonteeltaan sellaisia, että kaikkien todistajien henkilöllisyys on osapuolten tiedossa tai helposti selvitettävissä, jolloin anonymiteetistä ei olisi hyötyä. Anonyymien todistelun sallimiseen liittyy myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista johtuvia rajoituksia.

3.2 Keskeiset ehdotukset

3.2.1 Ehdotuksen lakitekkinen toteuttaminen

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun asema keskeisimpänä todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevana säännöskokonaisuutena säilytetään ja luvun asemaa edelleen vahvistetaan. Lukuun on entistä kattavammin keskitetty todistelua koskevat säännökset. Näitä ovat todistusharkintaa, todistustaakkaa ja näyttökynnystä, näytön hankkimista, poikkeuksia vapaasta todistelusta, todistuskeinoja ja todistusmenettelyä koskevat säännökset sekä välittömästi näihin kysymyksiin liittyvät säännökset, eli kutsuja, pakkokeinoja, palkkioita ja korvauksia sekä muutoksenhakua koskevat säännökset. Rajanveto- vaikeuksia ei ole kuitenkaan täysin voitu välttää. Esimerkiksi ROL 8:12, jossa säädetään todistelun vastaanottamisesta liian kauan keskeytyneenä olleen käsittelyn jälkeen pidettävässä uudessa pääkäsittelyssä, on jätetty ennalleen. Syynä on sen olennainen kytkös edelliseen pykälään, jossa säädetään niistä edellytyksistä, joiden täytyessä on pidettävä uusi pääkäsittely. Mainitulla 12 §:llä ei olisi luontevaa paikkaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

Esimerkiksi todistamiskieltoja koskevat säännökset on koottu eri laeista lukuun, mikä vastaa tilannetta, kun luku uudistettiin edellisen kerran kokonaisuudessaan. Toisaalta joitakin säännöksiä on myös siirretty muualle, jos ne ovat pääasialliselta luonteeltaan olleet muita kuin todistelusäännöksiä (esim. ehdotettu ROL 6:7.2, 3. lakiehdotus).

Todisteluun liittyviä säännöksiä on oikeudenkäymiskaarella ja oikeudenkäynnissä rikosasioissa annettu laissa eri kohdin. Yleisenä joskin karkeana rajana voidaan pitää sitä, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännökset tulevat sovellettavaksi nimenomaan todistelua esitettäessä pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella sekä näihin välittömästi liittyviin seikkoihin. Todistelun kartoittamiseen ja sen valmisteluun liittyvät kysymykset kuuluvat lähtökohtaisesti oikeudenkäynnin valmisteluvaiheeseen, jonka vuoksi näitä käsittelevien säännösten luonteva paikka on oikeudenkäymiskaaren 5 luku ja oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 5 luku. Toisaalta esimerkiksi säännös tarpeettoman todistelun epäämisestä on merkityksellinen jo valmistelussa.

Luvun säännökset ovat lähtökohtaisesti sovellettavissa kaikissa oikeusasteissa. Sanotusta on kuitenkin selvyuden vuoksi poikettu silloin, kun todistelusäännös tulee sovellettavaksi vain ylemmässä oikeusasteessa (ehdotettu hovioikeutta koskeva OK 26:24a). Toisaalta lähtökohtana on ollut käräjäoikeusmenettely, joten esimerkiksi todistelumenettelyä koskevat säännökset rakentuvat suulliselle käsittelylle eivätkä muutoksenhakuasteessa yleisesti noudatettavalle kirjalliselle menettelylle.

Luvun säännökset lähtökohtaisesti koskevat sekä riita- että rikosasioita. Koska kaikki säännökset eivät tule sovellettavaksi molemmissa asiatyypeissä, asianomaisesta säännöksestä ilmenee sen soveltamisala. Jollei rajausta ole erikseen mainittu, säännös koskee molempia asiatyyppejä.

Riita-asioissa on lisäksi olennainen jako yhtäältä asioihin, joissa sovinto on sallittu, ja toisaalta asioihin, joissa sovinto ei ole sallittu. Tämä jako ilmenee myös eräiden säännösten soveltamisalassa (esim. ehdotettu OK 17:7). Soveltamisalan kannalta ei ole olennaista jako kanneasioihin ja hakemusasioihin. Siten esimerkiksi tuomioistuimen oikeus hankkia omasta aloitteestaan näyttöä riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, ei muutu sen mukaan, käsitelläänkö asian oikeudenkäymiskaaren 5 ja 6 luvun mukaisesti kanneasiana vai mainitun lain 8 luvun mukaisesti hakemusasiana.

Voimassa oleva oikeudenkäymiskaaren 17 luku on jaettu väliotsikoilla kuuteen osaan. Ensimmäinen väliotsikko on ”todistelusta yleensä”. Luvun muut osat sääntelevät eri todistuskeinoja: kirjalliset todisteet, todistajat, asiantuntijat, katselmus ja asianosaisen kuulustelu. Kunkin todistuskeinon yhteydessä säädetään myös menettelystä käytettäessä asianomaista todistuskeinoa.

Luvun rakenne uudistettaisiin. Tarkoituksena on olennaisesti vähentää luvun sisäisten viittausten määrää. Tiettyä asiaryhmää, kuten muutoksenhaku, koskeva sääntely keskitettäisiin yhdeksi alakokonaisuudeksi ja omaksuttaisiin pääosin prosessin tosiasiallista etenemistä mukaileva pykäläjärjestys, jotta sääntely olisi mahdollisimman johdonmukainen ja helposti omaksuttava. Jatkossa väliotsikot olisivat seuraavat:

- yleiset säännökset
- velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja todisteen hyödyntämiskiello
- asianosaisen kuulustelu
- todistajat
- asiantuntijat
- asiakirjat ja katselmuskohteet
- kutsut
- todistelumenettely pääkäsittelyssä
- todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella
- todistelu vastaisuuden varalta
- pakkokeinot
- korvaukset ja palkkiot
- muutoksenhaku.

Luvussa käytetyllä termillä kuultava ei ole itsenäistä merkitystä. Termiä käytetään lyhyiden vuoksi silloin, kun lainkohdassa on ensiksi mainittu, missä asemassa olevia henkilöitä se koskee, jonka jälkeen kuultavalla tarkoitetaan kaikkia näitä edellä lainkohdassa mainittuja henkilöitä. Jos pykälässä mainitaan vain kuultava, sillä tarkoitetaan kaikkia todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä heidän prosessuaalisesta asemastaan riippumatta.

3.2.2 Yleiset säännökset

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun alkuun otettaisiin yleinen säännös vapaasta todistelusta ja vapaasta todisteiden harkinnasta. Lisäksi pykälässä lausuttaisiin kontradiktorisen periaatteen noudattamisesta todistelussa.

Riita-asiassa asianosaisella olisi todistustaakka seikasta, johon hän vetoaa vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi, jollei laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Näyttökynnyksen pääsäännöksi asetettaisiin riittävä näyttö, joka ilmaisisi jo nykyisin noudatetun näyttövaatimuksen.

Voimassa olevassa oikeudessa tuomioistuimelle annettu oikeus arvioida vahingon määrä, jos riittävää näyttöä ei ole saatavissa tai vain vaikeuksien esitettävissä taikka jos näyttön esittäminen edellyttäisi asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia, laajennettaisiin koskemaan myös muita yksityisoikeudellisia saatavia samoilla edellytyksillä.

Rikosasiassa tuomitsemiskynnykseksi kirjattaisiin lakiin jo tuomioistuinkäytännössä omaksuttu vaatimus siitä, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteen otettavaa epäilyä.

Lakiin lisättäisiin nimenomainen säännös siitä, että asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi asiassa sovellettava. Tällaisen selvityksen antajaa ja muutakin henkilöä voitaisiin tuomioistuimen harkinnan mukaan myös kuulla suullisesti. Oikeustieteelliseen asiantuntijalausuntoon ja sen antajaan ei kuitenkaan sovellettaisi muita luvun säännöksiä.

Tuomioistuimen oikeutta hankkia omasta aloitteestaan uutta näyttöä rajoitettaisiin. Riita-asioissa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuimella ei enää olisi tätä oikeutta toisin kuin riita-asioissa, jossa sovinto ei ole sallittu, ja rikosasioissa. Lakiin otettaisiin myös oikeuskäytännössä omaksuttu sääntely siitä, ettei tuomioistuin saa hankkia rikosasian vastaajan vahingoksi koituvaa näyttöä.

Tuomioistuimen oikeutta evätä tarjottua todistelua laajennettaisiin siten, että tarpeettoman tai halvemmalla korvattavan todisteen lisäksi todiste voitaisiin evätä, jos se on korvattava olennaisesti luotettavammalla todisteella tai jos todistetta ei ole asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoitettu, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttaa.

Lakiin lisättäisiin säännös siitä periaatteellisesta lähtökohdasta, jonka mukaan jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa ja luovuttaa esine tai asiakirja todisteena käytettäväksi sekä sallia katselmuksen toimittaminen. Asiantuntijana toimiminen olisi jatkossakin vapaaehtoista, jollei muualla toisin säädetä.

Uusi olisi myös säännös siitä, että oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta koskee todistelutarkoituksessa kuulusteltavan asianosaisen tai todistajan kertomuksen antamisen lisäksi asiantuntijalausunnon antamista sekä esineen ja asiakirjan luovuttamista todisteena käytettäväksi sekä katselmuksen toimittamisen sallimista. Toisin sanoen mainittu oikeus tai velvollisuus koskisi kaikkia todisteita ja olisi siten todistuskeinoneutraali.

3.2.3 Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

Oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun koottaisiin säännökset, jotka koskevat oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta. Näitä säännöksiä sovellettaisiin noudattaen edellä mainituin tavoin niin sanottua todistuskeinoneutraalisuuden periaatteetta. Velvollisuutta tai oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevat säännökset olisi muotoiltu ennen muuta silmällä pitäen todistajaa. Tietystä temasta todistaminen ei käy päinsä muullakaan todistuskeinolla, esimerkiksi asiakirjatodisteella.

Alajaksossa käsiteltäisiin lähinnä sitä, mistä temasta ei saa todistaa (todistusteemakielto) tai on oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos taas kysymys on siitä, millä keinolla ei saa todistaa (todistuskeinokielto), asianomainen säännös on sijoitettuna todistuskeinoa koskevaan alajaksoon. Jako on kuitenkin liukuva, koska toisessa alajaksossa todistusteemakieltoon liittyy useissa tapauksissa myös henkilöllinen raja. Esimerkiksi ehdotuksen mukaan asianosaisen oikeusavustaja taikka hänen alaisensa tai apulaisensa ei saa todistaa tietyistä kysymyksistä, mutta todistamiskielto ei koske muita henkilöitä. Toiseksi todistuskeinokieltojen ryhmään voidaan lukea kielto hankkia todiste lähiomaisen kieltäytymisoikeutta loukaten (ehdotettu OK 17:17) tai itsekriminointisuojaan vastaisesti (ehdotettu OK 17:18). Siitä, miten todisteita ei saa hankkia (todistusmetodikielto) säädettäisiin ehdotetussa 48 §:ssä, jossa kielletään tietynlaiset kysymykset. Lisäksi lainvastaisesti hankittu todiste voi jäädä hyödyntämättä (ehdotettu OK 17:24). Lainvastaisuuden muotoa ei pykälässä tyhjentävästi määriteltäisi.

Lakiin otettaisiin nimenomainen säännös siitä, ettei tuomioistuimen päätösneuvottelusta saa todistaa. Säännös vastannee oikeuskäytännössä omaksuttua kantaa (ks. kuitenkin KKO 2008:95).

Virkasalaisuuksia koskevaa sääntelyä täsmennettäisiin siten, että jos virkamies ei saisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) mukaan antaa asiakirjaa tai paljastaa muuten tietoa asianosaiselle, hän ei saisi tällaisesta tiedosta myöskään todistaa. Todistamiskielto koskisi lisäksi myös viranomaisen apuna esimerkiksi palveluntarjoajana toiminutta henkilöä ja sitä, joka on saanut luvan nojalla todistamiskiellon alaisen tiedon.

Oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan todistamiskiellon alaa koskeva sääntely täsmennettäisiin koskemaan tietoja, jotka hän on saanut hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää, antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Asianajajalle, luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettulle oikeudenkäyntiavustajalle eli niin sanotulle lupalakimiehelle ja valtion oikeusaputoimistoista annetussa laissa (258/2002) tarkoitettulle julkiselle oikeusavustajalle säädettäisiin kielto ilman lupaa todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta, josta hän on muussa kuin edellisessä kappaleessa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuimien voisi kuitenkin kiellon estämättä määrätä henkilön todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt sitä vaativat.

Lääkäriä ja muuta terveydenhuollon ammattihenkilöä koskevaa todistamiskieltoa muutettaisiin siten, että kiello koskisi lääkärin, apteekkarin ja kättilön lisäksi myös hammaslääkäriä, psykoterapeuttia ja sairaanhoitajaa. Muukin terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu ammattihenkilö voitaisiin tuomioistuimen päätöksellä määrätä vaitiolovelvolliseksi sen asianosaisen vaatimuksesta, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty.

Tuomioistuinikäytännössä on jouduttu ottamaan kantaa siihen, voiko lääkäri todistaa vainajan oikeustoimikelpoisuuden arviointiin vaikuttavista hoidon yhteydessä esiin tulleista seikoista. Jatkossa tuomioistuin voisi nimenomaisen säännöksen nojalla päättää, että jos se henkilö, jonka hyväksi sovittelijalle, lääkärille, asianajajalle tai muulle oikeudelliselle avustajalle on säädetty vaitiolovelvollisuus, on kuollut, vaitiolovelvollisuus väistyy erittäin tärkeiden syiden vaatiessa.

Lisäksi asianajajalle tai muulle oikeudelliselle avustajalle taikka lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle säädetty vaitiolovelvollisuus ei olisi voimassa, jos todistamiskiellon alaisen seikan paljastaminen on tarpeen puolustuksen järjestämiseksi tällaiseen henkilöön kohdistetun rikosepäilyn johdosta tai sen estämiseksi, että syytön henkilö tuomitaan rangaistukseen.

Nykyisin vain evankelis-luterilaista kirkkoa sekä ortodoksista kirkkoa koskevassa lainsäädännössä on määräyksiä papin vaitiolovelvollisuudesta rippisalaisuuden piiriin kuuluvista seikoista. Lakiin ehdotetaan otettavaksi yleissäännös, jonka mukaan uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitetun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää. Asianomainen henkilö voisi kuitenkin suostua todistamiseen. Voimassa olevat erityissäännökset jäisivät ennalleen.

Asianosaisen lähiomaisen kieltäytymisoikeutta koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että kieltäytymisoikeus olisi jatkossa asianosaisen nykyisellä tai entisellä puolisoilla taikka avopuolisolla, sisaruksella sekä sukulaisella suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa. Laissa ei enää mainittaisi erikseen eräitä lankoussuhteessa asianosaiseen olevia eikä kihlattua, mutta lakiin otettaisiin yleinen säännös siitä, että oikeus kieltäytyä todistamalla on sillä, joka on vastaavanlaisessa parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuvassa läheisessä suhteessa asianosaiseen kuin ensiksi mainitut.

Kieltäytymisoikeutta ei kuitenkaan olisi läheisellä silloin, kun hän on rikoksen asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, kun syyttäjä ajaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikoksesta. Vastaavasti kieltäytymisoikeutta ei olisi, jos mainittu läheinen ei olisi täyttänyt 15 vuotta.

Läheisen kieltäytymisoikeutta koskevaa sääntelyä täsmennettäisiin siten, että jos läheinen suostuu todistamaan oikeudenkäynnissä, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

Jäljempänä käsiteltävään anonyymiin todisteluun liittyen säädettäisiin siitä, että anonyymillä todistajalla on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saataisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa. Muulla henkilöllä on velvollisuus kieltäytyä todistamasta tällaisista tiedoista.

Esitutkintalaissa (5. lakiehdotus) oleva säännökset oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta vastaisivat pääosin oikeudenkäymiskaaren vastaavia säännöksiä. Lähdesuoja voitaisiin kuitenkin murtaa vain silloin, kun tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pakkokeinolain (6. lakiehdotus) takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot sekä kuuntelu- ja katselukiellot vastaisivat lähdesuojaa sekä eräitä vapautensa menettäneitä koskevin poikkeuksin oikeudenkäymiskaarissa säädettyjä todistamiskieltoja tai vaitiolo-oikeuksia.

3.2.4 Kirjallisen kertomuksen käyttökielto ja todisteen hyödyntämiskiello

Voimassa olevan oikeuden mukaan oikeudenkäyntiä varten annettua yksityisluonteista kertomusta taikka esitutkintapöytäkirjaan tai muulla tavoin tallennettu kertomusta ei saa käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tästä on kuitenkin säädetty eräitä poikkeuksia.

Ehdotuksen mukaan lakiin lisättäisiin kaksi uutta perustetta poiketa pääsäännöstä. Ensinnäkin jatkossa saataisiin käyttää yksityisluonteista kertomusta riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, jos kaikki asianosaiset tähän suostuvat.

Toiseksi laajennettaisiin mahdollisuutta käyttää esitutkinnassa annettua ja ääni- ja kuvataallenteelle tallennettua kertomusta. Voimassa olevan oikeuden mukaan tällaista kertomusta voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, jos kertomuksen antaja ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jos hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt ja jos syytetylle on varattu tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Vastaava sääntely ehdotetaan ulotettavaksi rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajaan hänen iästään tai henkisen toiminnan valmiuksista riippumatta. Mainitulla tavalla hankittua ja tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää, kun syyte koskee raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista sukupuoliyhteyteen, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Esitutkintalakia täydennettäisiin säännöksellä tällaisen seksuaalirikoksen asianomistajan kuulustelemisesta ja sen tallentamisesta.

Lakiin otettaisiin yleissäännös siitä, milloin todistetta ei saa hyödyntää tuomioistuimessa. Ensinnäkin kiduttamalla saatua todistetta ei saisi hyödyntää lainkaan. Säännös vastaisi Suomessa esitettyjä kantoja sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä. Hyödyntämiskiello edellytetään myös Suomea sitovassa Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisessä kidutuksen vastaisessa sopimuksessa.

Toiseksi lakiin otettaisiin yleissäännös lainvastaisen saadun todisteen hyödyntämisestä. Pääsääntönä olisi, että vapaan todistelun periaatteen mukaisesti todisteet ovat yleensä hyödynnettävissä. Todiste olisi kuitenkin jätettävä hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Kolmanneksi laissa säädettäisiin todisteiden hyödyntämiskiellosta niitä tilanteita silmällä pitäen, kun muussa viranomaismenettelyssä, kuten verotusmenettelyssä, on annettu lausumia tai esimerkiksi luovutettu asiakirjoja, jotka voivat saattaa syytteen vaaraan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaisesti tällaisia lausumia tai asiakirjoja ei saa käyttää näyttönä rikosasiassa. Edellytyksenä olisi, että lausumia annettaessa tai todisteita luovutettaessa asianomaista henkilöä epäiltäisiin rikoksesta tai muuten olisi vireillä rikosasia, jolla on asiallinen yhteys muussa menettelyssä selvitettäviin seikkoihin.

3.2.5 Asianosaisen kuulustelu

Asianosaisen vapaata kuulustelua koskevat säännökset jäisivät valtaosin ennalleen. Sitä vastoin esitetään, että mahdollisuudesta kuulustella riita-asian asianosaista tai asianomistajaa rikosasiassa vahingon syntymisestä ja sen määrästä totuusvakuutuksen nojalla luovuttaisiin. Esitykseen ei sisältyisi siten enää totuusvakuutusta koskevia säännöksiä.

Rangaistusuhkainen kuuleminen totuusvakuutuksin on voimassa olevassa laissa tarkoitettu poikkeukselliseksi järjestelyksi, jota voitaisiin käyttää, kun sillä voitaisiin lisätä varmuutta siitä, että asianosainen puhuu totta (HE 15/1990 vp s. 119). Vapaa kuulustelu on siten tarkoitettu pääsäännöksi.

Lähtökohtaolettamana voidaan pitää, että rangaistusuhkainen kertomus on luotettavampi kuin vapaasti todistelutarkoituksin kuultuna annettu. Voidaan kuitenkin pitää vaikeasti arvioitavana, mikä merkitys totuusvakuutuksen antamisella kulloinkin on lausuman näyttöarvoon. Vapaa todisteiden harkinta koskee niin vapaasti kuin totuusvakuutuksen nojalla annettua kertomusta.

Totuusvakuutuksin kuuleminen voidaan kyseenalaistaa siksi, että asianosainen rinnastuu tietyllä tavalla todistajaan asiassa, joka koskee asianosaista itseään ja hänen etujaan. Toisin kuin lähtökohtaisesti asian ulkopuolisen todistajan osalta on asianlaita, asianosainen voi joutua ristiriitatilanteeseen, kun hänellä on yhtäältä rangaistusuhkainen totuusvelvollisuus ja toisaalta hänen lausumansa voi olla ratkaiseva asian lopputuloksen kannalta. Ongelmallisena asianosaisen tasapuolisen kohtelun kannalta voidaan pitää sitä, että vain toista osapuolta kuullaan totuusvakuutuksin, vaikka molemmat olisivat siihen halukkaita. Toisaalta jos toinen osapuoli tarjoutuu kuultavaksi totuusvakuutuksen nojalla, vastapuoli voi kokea, että hänenkin on näin tehtävä, vaikka hän ei sitä halua.

Asianomistajan kuulemista voidaan pitää erityisen ongelmallisena, koska vaikka sitä on rajoitettu koskemaan vahinkoa ja sen määrää, näillä seikoilla voi olla merkitystä arvioitaessa, onko rikostunnusmerkistö täytynyt tai kuinka rangaistus on mitattava. Syytetyllä ei ole mahdollisuutta antaa totuusvakuutusta, mistä seuraa tietynlainen epätasapaino osapuolten asemassa. Toisaalta jos rikosperusteista vahingonkorvausta ajetaan riitaasioista säädettyssä järjestyksessä, ei ole estettä kuulla molempia osapuolia totuusvakuutuksin. On tietystä määrin epä johdonmukaista, että prosessilaji määrää keinon käytettävyyden. Vahingon määrää vaadittavan näytön esittämisestä on lisäksi säädetty helpotuksia voimassa olevassa laissa. Tämä mahdollisuus olisi myös jatkossa.

Saatavissa ei ole tietoa siitä, kuinka paljon totuusvakuutusta käytetään. Selvää kuitenkin on, että totuusvakuutusta käytetään vähän. Erityisen harvinaista on asianomistajan kuuleminen totuusvakuutuksen nojalla.

Kun oikeudenkäymiskaaresta poistettaisiin totuusvakuutusta koskeva sääntely, vastaava muutos tulee tehtäväksi myös eräisiin muihin lakeihin. Rikoslain 15 luvun perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevista 1 ja 4 §:stä poistettaisiin totuusvakuutuksen nojalla annettuihin lausumiin liittyvä rangaistusuhka.

3.2.6 Todistaja

Todistajia koskeva sääntely pysytettäisiin pääosin ennallaan. Todistaminen olisi edelleen yleinen kansalaisvelvollisuus, josta saa tai pitää kieltäytyä vain erikseen laissa säädettyllä perusteella.

Kansainvälisesti vertaillen oikeudenkäyntiin osallistuvat havainnoistaan kertovat tahot jaetaan kahteen ryhmään, asianosaisiin ja todistajiin. Suomessa on kuitenkin käytössä poikkeuksellinen Ruotsista omaksuttu malli, jossa asianosaisten ja todistajien lisäksi on eräänlainen väliryhmä, joita on edellä kutsuttu kuultaviksi (ks. myös OMSO 65/2012 s. 70 ss.). Kuultava ei ole asianosainen vaan asianosaspiirin ulkopuolinen henkilö, joka ei kuitenkaan ole todistaja vaan johon sovelletaan pääsääntöisesti asianosaista koskevia säännöksiä. Kuultava on esteellinen todistajaksi.

Kuultavien ryhmä voidaan selittää oikeudellisella jatkumolla. Ennen vuoden 1948 uudistusta oikeudenkäymiskaaresta oli omaksuttu legaalinen todistusjärjestelmä, jonka mukaan tunnetusti yksi todistaja oli puoli näyttöä, kaksi todistajaa oli täysi näyttö. Kun todistajankertomuksen luotettavuutta ja todistusvoimaa ei voitu arvioida nykytapaan vapaasti ja tapauskohtaisesti, lakiin kirjattiin todistajanjäät, joilla suljettiin todistajapiirin ulkopuolelle sellaiset henkilöt, joiden kertomuksia saatettiin yleisesti ottaen pitää epäluotettavina. Tyypillinen todistajanjävi perustui siihen, että asianosaiseen tai itse asiaan nähden todistajakandidaatti oli läheisessä suhteessa tai hänellä oli oma intressi asiassa. Todistajakandidaattia ei siten voitu pitää puolueettomana ja neutraalina tietolähteenä, koska hän rinnastui enemmän tai vähemmän asianosaiseen. Sääntelyssä on nähtävissä piirteitä epäluottamuksesta tuomioistuinten kykyyn arvioida todisteita uuden vaaraan todistusharkinnan periaatteen mukaisesti.

Kuultavien ryhmä on omiaan hämärtämään rajaa siitä, ketkä ovat asianosaisia eli niitä, joiden nimissä oikeutta käydään, ja ketkä toimivat oikeudenkäynnissä tietolähteenä todistajana. Sääntelyn selväpiirteisyys ja selkeys puoltavat, että olisi vain asianosaisten ja tietolähteiden ryhmät, sillä kuultavan asema saattaa aiheuttaa tulkintakysymyksiä. Oikeudenkäyntiin osallistuvan kuultavan lienee usein vaikea hahmottaa, mikä hänen asemansa siellä on ja mitä oikeuksia ja velvollisuuksia hänelle kuuluu.

Riita-asiassa kuultavana voi olla vain se, johon tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu. Lähtökohtana on, että tuomio koskee vain asianosaisten välistä oikeussuhdetta ja että tuomion vaikutukset koskevat vain heitä. Tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus estää asianosaista saada asiaa uudelleen tuomioistuimessa tutkituksi ja ratkaistuksi.

On selvää, että vain poikkeuksellisesti tuomion vaikutukset voivat kohdistua ulkopuoliseen henkilöön, joka ei ole osallistunut oikeudenkäyntiin ja joka ei ole siksi voinut valvoa etujaan ja vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen. Yleistä säännöstä tällaisista tilanteista ei ole, vaan asia on lähinnä jäänyt oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden varaan. Käytännössä tilanteet ovat varsin erityyppisiä. Joitain käytännön kannalta tärkeimpiä tapauksia voidaan mainita.

Ensinnäkin oikeusvoima ulottuu niin sanotussa välttämättömässä prosessinyhteydessä oleviin henkilöihin. Joissain tapauksissa useampi voi vain yhdessä tulla velvoitetuksi siihen, mitä asiassa on vaadittu. Esimerkiksi kaksi tai useampi henkilö voi omistaa määräosan tietyistä esineistä eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) mukaisesti.

Tällaisessa tapauksessa on vastaajiksi kuitenkin haastettava kaikki yhteisomistajat (HE 70/2008 vp s. 33). Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että jos näin ei ole kuitenkaan menetelty ja jos oikeudenkäynnin ulkopuolelle jäänyt henkilö kärsii haittaa tuomiosta, asiassa on tapahtunut oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu oikeudenkäyntivirhe. Siksi tätä tapausta ei voida pitää käytännössä merkityksellisenä todistelutarkoituksessa kuulemisen kannalta. Toisaalta jos yksi välttämättömässä prosessinyhteydessä oleva henkilö ajaa kannetta, toinen kanssaomistaja saa kuitenkin tiedon oikeudenkäynnistä, jos hänet kutsutaan siinä kuultavaksi todistelutarkoitukset. Näin hän voi harkita, ryhtyykö hän asianosaiseksi vai tyytykö hän todistajan rooliin siihen liittyvine velvollisuuksineen.

Toiseksi avoimessa yhtiössä ja kommandiittiyhtiössä yhtiömies on sidottu yhtiötä vastaan annettuun tuomioon. Tuomio ei ole kuitenkaan täytäntöönpanokelpoinen häntä vastaan. Koska hän ei ole voinut oikeudenkäynnissä puolustaa etujaan, häntä vastaan on saatava erillinen tuomio täytäntöönpanoa varten, jolloin yhtiömies voi esittää vastaväitteensä. Näissäkin tapauksissa kuitenkin jos yhtiömiestä halutaan kuulla todistelutarkoituksessa, hän voi arvioida asemansa edellä mainitulla tavalla.

Kolmanneksi oikeusvoima sitoo konkurssivelallista, vaikka oikeudenkäynnissä asianosaisen puhevaltaa käyttää konkurssipesä siihen kuuluvan omaisuuden osalta. Tällaisissa tapauksissa konkurssivelallisella on kiistämättä intressi asiassa. Toisaalta konkurssivelallinen on velvollinen ilmoittamaan konkurssipesälle tarvittavat tiedot pesän selvittämiseksi ja häntä vastaan voidaan käyttää pakkokeinoja tietojen saamiseksi. Vastaavas-

ti voidaan pitää aiheellisenä, että konkurssivelallinen on oikeudenkäynnissä todistajan asemassa. Hänellä olisi kuitenkin todistajille yleisesti kuuluva oikeus olla vaiti seikoista, jotka voisivat saattaa hänet syytteen vaaraan.

Ryhmäkannetta ajaa kuluttaja-asiamies ryhmään ilmoittautuneiden henkilöiden puolesta. Nämä eivät muodollisesti ole asianosaisia, mutta heidät rinnastetaan kuitenkin asianosaiseen sovellettaessa oikeudenkäymiskaaren kuulemista koskevia säännöksiä (ryhmäkannelain, 444/2007, 11 §), koska ryhmän jäsenten vaatimukset ovat oikeudenkäynnin kohde (HE 154/2006 vp s. 23).

Esityksen mukaan luovuttaisiin sääntelystä, jonka mukaan se, joka tulee riita-asiassa annetun oikeusvoiman sitomaksi, rinnastettaisiin asianosaiseen. Tällaiset tapaukset ovat käytännössä harvinaisia, eikä poikkeussääntelylle ole painavia perusteita. Tällaista sääntelyä ei ole myöskään esikuvamaassa Ruotsissa. Joissain tapauksissa oikeusvoiman ulottuvuus voi ulottua epätarkoituksenmukaisen laajalle vaikeasti ennakoitavalla ja hahmotettavalla tavalla. KKO 1986 II 28: Koska takaisinsaantia konkurssipesään koskevassa jutussa annettavan ratkaisun oikeusvoima ulottuu konkurssivelkoihin, konkurssivelkojana olleen kommandiittiyhtiön vastuunalainen yhtiömies oli esteellinen todistamaan takaisinsaantijutussa.

Esityksen mukaan edellä mainittuihin henkilöihin sovellettaisiin todistajia koskevia säännöksiä. Ryhmäkannetta käsiteltäessä mainitun erityissäännöksen nojalla ryhmään ilmoittautuneita kuultaisiin kuitenkin edelleen asianosaista koskevien säännösten mukaisesti.

Kuultaviin kuuluvat myös rikosasioissa asianomistajat, joilla ei ole vaatimuksia. Säännöksen puolesta voidaan viitata siihen, että tällaisen asianomistajan kuuleminen todistajana olisi osapuolten tasa-arvon kannalta ongelmallista, koska syytettyä ei voida kuulla todistajana. Lisäksi asianomistajan kertomuksella voi olla merkitystä näyttönä, jos rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta käsitellään myöhemmin riitaasioissa säädetyssä järjestyksessä.

Toisaalta voidaan huomauttaa siitä, että kansainvälisesti vertaillen rikoksen uhrin kuulemista todistajana ei ole nähty ongelmaksi järjestelmissä, joissa asianomistajalla ei ole syyteoikeutta tai se on vain poikkeuksellisesti esimerkiksi silloin, kun syyttäjä ei ole nostanut syytettä. Näissäkin tapauksissa asianomistajaa voidaan silti pitää syytetyn luonnollisena vastapuolena. Suomalainen järjestelmä on kuitenkin muuttunut enemmän edellä mainitun kaltaiseksi. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren säätämisaikankohdalla 1940-luvulla Suomessa asianomistajan syyteoikeus oli ensisijainen eli riippumaton ja rinnakkainen syyttäjän syyteoikeuden kanssa. Voimassa olevan ROL 1:14:n mukaan asianomistajalla on ensisijainen syyteoikeus vain väärästä ilmiannosta. Muiden rikosten osalta asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus, jota voidaan käyttää, kun syytettä ei ole nostettu tai esitutkintaa toimitettu.

Asianomistajan kertomuksen näyttöarvo arvioidaan tapauskohtaisesti vapaan todistusharkinnan mukaisesti. Muodollinen asema todistajana ei tee lausumaa automaattisesti luotettavammaksi kuin asianosaisen antama lausuma. Todistajaltakaan ei edellytetä puolueettomuutta asianosaisiin tai asiaan nähden, vaan hän on tietolähde, jonka kertomuksen näyttöarvo arvioidaan kussakin yksittäisessä tapauksessa vapaalla todistusharkinnalla.

Rikosasioissa todistajiksi esteellisiä ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan edellä mainitun asianomistajan lisäksi rikoskumppanit laajassa mielessä. Todistajaksi on esteellinen se, jota on syytetty samasta teosta tai siihen välittömästi liittyvästä teosta, jolle on annettu rikesakko tai rangaistusmääräys samasta teosta tai siihen välittömästi liittyvästä teosta tai jonka teosta on tehty seuraamusluonteinen syyttämättä jättämispäätös tai josta esitutkintaa ei ole toimitettu. Jos oikeudenkäynnissä käsitellään rikosta taikka rikosta ja siihen välittömästi liittyvää rikosta, kaikkia syytettyjä kuullaan asianosaisina, kun syytteet perustuvat ainakin yhteen kaikille syytteille yhteiseen tosiseikkaan. Siten esimerkiksi varkaudesta syytettyä henkilöä ja varkaudella saadun omaisuuden kätkemisestä syytettyä henkilöä kuullaan asianosaisina. Säännöksellä on käytännössä merkitystä esimerkiksi silloin, kun on nostettu syyte varkaudesta, ja toisessa oikeudenkäynnissä käsitellään syytettä tällä varkaudella saadun omaisuuden kätkemisestä. Varkaudesta syytetty ei voi olla todistajana kätkemisrikosta tutkittaessa. Sillä ei ole merkitystä, onko syyte varkaudesta ratkaistu lainvoimaisesti, eikä sillä, onko syyte hylätty vai hyväksytty (HE 82/1995 vp s. 145).

Rikoskumppanin esteellisyyttä todistajaksi on puollettu sillä, että rikoskumppaneiden edut voivat olla ristiriitaiset. Myös se rikoskumppani, jota voitaisiin kuulla todistajana, olisi edullisemmassa asemassa kuin syytettynä oleva rikoskumppani, jota ei voida tässä asemassa kuulla (HE 82/1995 vp s. 145). Rikoskumppanien edut voivat olla myös yhteneväiset. Toisaalta rikoskumppania ei myöskään kuulla todistajana oman syytteensä vaan toista rikoskumppania koskevan syytteen johdosta. Rikoskumppanit ovat myötäpuolia eivätkä vastapuolia toisin kuin asianomistaja ja syytetty. Todistaja on tietolähde, jolta ei edellytetä puolueettomuutta asiaan tai asianosaiseen nähden, kuten edellä on todettu. Rikoskumppania kuultaessa on huomiota silti kiinnitettävä siihen, että toista koskevalla syytteellä ja sitä koskevalla todistelulla voi olla välillistä merkitystä hänen omassa asiassaan. Rikoskumppanin lausuman näyttöarvo tulee ratkaista tapauskohtaisesti vapaalla todistusharkinnalla.

Edellä on päädytty siihen, että asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia asiassa, voitaisiin jatkossa kuulla todistajana. Johdonmukaisuus ja järjestelmän selväpiirteisyys puoltaa samaa myös rikoskumppanien suhteen. Mainittu asianomistaja on syytetyn luonnollinen vastapuoli, jolla olisi mahdollisuus esittää rikoksen johdosta vaatimuksia syytettyä vastaan. Rikoskumppani puolestaan ei ole tällaisessa asemassa, eikä hänellä ole myöskään mahdollisuuksia esittää menestyksekkäästi vaatimuksia vain rikoskumppanuuden perusteella.

Edellä mainituilla perusteilla ehdotetaan, että kuultavien ryhmästä luovuttaisiin. Jatkossa todistajan esteellisyys koskisi vain asianosaisia. Kaikki muut voivat toimia todistajana.

Toisaalta edellä mainitut perusteet puoltavat asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia, ja rikoskumppaneiden osalta erityissääntelyä. Tämä tarkoittaisi, että tietyt todistajia koskevat säännökset eivät koskisi mainittuja asianomistajia ja rikoskumppaneita.

Rikoksen uhrina oikeudenkäynnillä ja sen lopputuloksella on usein asianomistajalle merkitystä, vaikka hän ei vaatimuksia esittäisikään. Voidaan pitää asianomistajan kannalta kohtuuttomana, että hänelle asetetaan täysin samanlainen todistamis- ja totuusvelvollisuus kuin täysin ulkopuoliselle henkilölle, koska asianomistajalla voi olla vaikea motivaatiotilanne, jos yhtäältä hänellä olisi rangaistusuhkainen totuusvelvollisuus ja toisaalta hän haluaa saada syytetyn tuomituksi.

Asianomistaja, joka ei ole esittänyt vaatimuksia käräjäoikeudessa, voi tämän estämättä kuitenkin hakea muutosta, jolloin hän tulee jutun asianosaiseksi. Voidaan pitää jossain määrin erikoisena, että todistajana ollut henkilö muuttuikin asianosaiseksi myöhemmin oikeudenkäynnissä, kun oikeudenkäynnin ymmärretään alkaneen käräjäoikeudessa ja jatkuvan muutoksenhakuasteessa.

Rikoskumppanin osalta on samaten todettava, että toista henkilöä koskevalla oikeudenkäynnillä voi olla merkitystä hänen asiassaan. On myös painotettava sitä, että kenelläkään ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman rikoksensa selvittämiseen, mihin rajaa-maton todistamis- ja totuusvelvollisuus voisi johtaa. Rikoslain 15 luvun 13 §:n rajoitus-säännöksen mukaan perätöntä lausumaa koskevia rangaistussäännöksiä ei sovelleta, jos totuudessa pysyminen on mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikokses-taan.

Tämän vuoksi ehdotetaan, että perätöntä lausumaa koskevat rangaistussäännökset eivät koske asianomistajia, joilla ei ole vaatimuksia, eikä rikoskumppaneita. Samoin ehdote-taan, että näitä henkilöitä vastaan ei voisi käyttää pakkokeinoja, uhkasakkoa ja painos-tusvankeutta, jos he eivät suostu todistamaan. Edelleen näiltä henkilöiltä ei otettaisi va-kuutusta, koska sen velvoittava sanamuoto ei sovi hyvin yhteen edellä mainittujen rajoi-tusten kanssa. Muita todistajia koskevia säännöksiä kuitenkin sovellettaisiin. He olisivat esimerkiksi velvollisia saapumaan oikeudenkäyntiin uhkasakon ja noudon uhalla.

3.2.7 Asiantuntija

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan asiantuntijan nimeää tuo-mioistuun asianosaisia kuultuaan. Jos asianosaiset nimeävät asiantuntijan, häneen sovel-letaan eräin poikkeuksin, mitä todistajasta on säädetty. Tästä seuraa, että asianosaisen nimeämältä asiantuntijalta ei suoranaisesti edellytetä rehellisyyttä tai taitavuutta, eikä hänen tarvitse olla puolueeton asiaan tai asianosaiseen nähden, kuten tuomioistuimen nimeämän asiantuntijan

Käytännössä lukuun ottamatta syytetyille tehtävää mielentilatutkimusta, josta voi päättää vain tuomioistuin, asianosaiset huolehtivat asiantuntijatodistelusta. Tuomioistuimet nimeävät asiantuntijoita hyvin harvoin. Syynä tähän saattaa olla se, että asianosaisten on toisaalta jo haastehakemuksessa nimettävä todisteensa. Asiantuntijan nimeäminen säädetyllä tavalla saatetaan kokea hitaaksi ja raskaaksi menettelyksi. Ongelmana saatetaan myös nähdä, että asianosaisten mahdollisuudet vaikuttaa asiantuntijaksi nimettävän henkilöön voidaan nähdä rajallisiksi. Sääntely ei ole aivan sopusoinnussa sen kanssa, että nykyisin pidetään nimenomaan asianosaisten tehtävänä esittää tarvittava näyttö. Tuomioistuimet yleisestikin ottaen hankkivat varsin vähän oma-aloitteisesti näyttöä, vaikka se on sinänsä suhteellisen laajasti mahdollista.

Nykytilannetta voidaan pitää epätyytyttävänä ensinnäkin siksi, ettei asianosaisten nimeämää asiantuntijaa koske säädetyt kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset. Toiseksi tällaiseen asiantuntijaan sovelletaan pääosin todistajaa koskevia säännöksiä. Tällaista asiantuntijaa kuullaan myös usein suullisesti oikeudenkäynnissä kuten todistajaa, vaikka tällainenkin asiantuntija saa antaa lausuntonsa kirjallisesti.

Kun asianosaisten nimeämään asiantuntijaan sovelletaan todistajaa koskevia säännöksiä, hän saa olla käsittelyssä läsnä vain sen verran, mitä hänen kuulemisensa vaatii. Tällaisen asiantuntija läsnäolo muutenkin käsittelyssä voi kuitenkin olla tarpeellista asian perusteellisen käsittelyn turvaamiseksi. Esimerkiksi jos tällainen asiantuntija on tutkinut kiinteistön, jonka kauppa halutaan purettavaksi tai kauppahintaa alennettavaksi, hänen läsnäolonsa kiinteistön katselmuksessa on perusteltua. Asiantuntija voi tehdä paikalla tarkemmin selkoa havainnoistaan ja niistä tekemistään johtopäätöksistä. Tällöin tuomioistuimella on paremmat edellytykset arvioida, mikä paino asiantuntijanäytölle annetaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt asetelmaa, jossa yhtäältä tuomioistuinta avustava asiantuntija on saanut olla läsnä koko oikeudenkäynnin ajan ja esittää kuultaville kysymyksiä ja jossa toisaalta asianosaisten nimeämään asiantuntijaan oli sovellettu todistajaa koskevia säännöksiä ilman mainitunkaltaista läsnäolo- ja kyselyoikeutta, osapuolten tasa-arvoisen kohtelun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaisena (Bönisch v. Itävalta 6.5.1985).

Kolmanneksi tällaiselle asiantuntijalle myös maksetaan todistajan palkkio eikä asiantuntijalle säädettyä palkkiota työstä ja ajanhukasta sekä korvausta kohtuullisista kuluista. Ensiksi mainittu kohta saattaa ongelmallinen todistelun laadun kannalta, koska asianosaisten nimeämälle asiantuntijalle ei lain mukaan makseta työstä ja ajanhukasta. Tämä saattaa myös rajoittaa niiden asiantuntijoiden määrää, jotka ovat valmiit tehtävän ottamaan.

Toisaalta nykytilannetta voidaan pitää hyvänä siksi, että se on omiaan nopeuttamaan oikeudenkäyntiä, kun asianosaisten nimeämä asiantuntija on selvillä ja hänen lausuntonsa käytettävissä heti oikeudenkäynnin alussa eikä tuomioistuimessa erikseen käsitellä kysymystä asiantuntijan nimeämisestä.

Tuomioistuimen päätösvaltaa asiantuntijan nimeämisestä voidaan puoltaa siksi, että tuomioistuin voi arvioida asiantuntijan pätevyyden ja puolueettomuuden ja että asianosaiset voivat lausua näistä seikoista. Toisaalta voidaan kysyä, pystyykö tuomioistuin aina arvioimaan näitä kysymyksiä paremmin kuin asianosaiset ja eikö tällainen kontrolli

voida toteuttaa riittävän hyvin myös silloin, kun asianosainen on itse nimennyt asiantuntijan. Asianosaisenkin intressissä on esittää laadukasta asiantuntijatodistelua, koska tarjotun näytön painavuus voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Erityisiä viitteitä väärinkäytöryityksistä ei ole myöskään ilmennyt. Joka tapauksessa viime kädessä tuomioistuimien harkitsee, mikä merkitystä asiantuntijatodistelulla on näyttönä asiassa.

Mainituista syistä esitetään, että tuomioistuimen päätösvallasta nimetä ”aito” asiantuntija luovutettaisiin. Kuten muidenkin todistuskeinojen osalta vastuu näytön hankkimisesta olisi asianosaisilla. Tuomioistuimien voisi edelleen oma-aloitteisesti hankkia asiantuntijänäyttöä riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, ja eräin rajoituksin rikosasioissa. Enää ei siten olisi merkitystä, mikä taho on asiantuntijan nimennyt.

Asianosaisen tulisi haastehakemuksessa ilmoittaa esitettävä näyttö eli todiste ja todistus-teema. Asianosaisen olisi siksi ilmoitettava, että kysymyksessä on asiantuntija. Tuomioistuimien ei kuitenkaan olisi sidottu asianosaisen ilmoitukseen, jos esimerkiksi todistajaksi nimetty henkilö on selvästikin asiantuntija. Asianosaisen vastapuoli voisi harkita, onko aihetta kyseenalaistaa tarjottu asiantuntijänäyttö tai hankkia omaa vastanäyttöä.

Asiantuntijaa koskisivat voimassa olevaa lakia vastaavat kelpoisuus- ja puolueettomuusvaatimukset. Ensisijaisesti on asiantuntijan itsensä ja hänen nimenneen asianosaisen vastuulla huolehtia, että vaatimukset täyttyvät. Jos vastapuolella tai tuomioistuimissa herää epäilyksiä, asiantuntijaa voitaisiin tarvittaessa kuulla tuomioistuimissa ja hankkia häneltä selvitystä kelpoisuus- ja puolueettomuuskysymyksistä.

Jos asiantuntijan pätevyudessa tai puolueettomuudessa havaittaisiin puutteita, nämä otettaisiin huomioon asiantuntijatodistelun näyttöarvoa määriteltäessä. Rärkeimmissä tapauksissa tuomioistuimien voisi jättää näytön kokonaan huomiotta ja kehottaa tarvittaessa asianosaista esittämään uutta näyttöä tai hankkia sitä itse. Jos asianosainen ei kehoitusta ottaisi varteen, tuomioistuimien voisi ottaa sen näyttönä huomioon hänen vahingokseen. Kun lisäksi tällainen asianosaisen menettely voidaan ottaa huomioon oikeudenkäyntikuluista päätettäessä, erityiset sanktiot kelpoisuus- tai puolueettomuusvaatimuksen ohittamisesta eivät olisi tarpeen. Asiantuntija voi myös syyllistyä perättömään lausumaan siten kuin rikoslain 15 luvussa säädetään.

Nykylaisissa olevasta mahdollisuudesta kuulla asiantuntijaa poikkeuksellisesti suoraan suullisesti tuomioistuimissa luovutettaisiin. Asiantuntija antaisi lausuntonsa aina kirjallisesti, koska vastapuoli ja tuomioistuimien saisivat todisteen tietoonsa oikeudenkäynnin alussa, mikä puolestaan parantaa vastapuolen puolustautumismahdollisuuksia ja oikeudenkäynnin joutuisuutta. Lakiin kuitenkin edelleen jätettäisiin ilmeisen harvoin tarvittava mahdollisuus ottaa vastaan näyttöä pääkäsittelyn ulkopuolella, kun se on tarpeen asiantuntijalausunnon laatimista varten. Asiantuntijaa voitaisiin edelleen kuulla pääkäsittelyssä suullisesti, jos se on tarpeen hänen lausuntonsa puutteiden tai virheiden poistamiseksi tai muusta syystä.

3.2.8 Todistelumenettely pääkäsittelyssä

Todistelumenettelyä pääkäsittelyssä koskevat säännökset keskitettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun ja tätä koskevat pykälät kumottaisiin pääsääntöisesti muista luvuista ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetusta laista.

Ehdotuksen mukaan muiden Pohjoismaiden tavoin luovuttaisiin todistajan ja asiantuntijan Jumalan kautta antamasta valasta. Kaikki antaisivat jatkossa vakuutuksen kunnian ja omantunnon kautta. Voimassa olevan lain mukaan uskontokuntaan kuuluva saa valita, antaako hän valan vai vakuutuksen, kun taas uskontokuntaan kuulumaton voi antaa vain vakuutuksen. Uskonnonvapauslain 5 §:n mukaan vakuutus annetaan aina, jos se on säädetty velvoittautumisen ainoaksi muodoksi.

Kuultavien yhdenvertaisuuden ja uskonnonvapauden kannalta voidaan pitää perusteltuna, että henkilöä kuullaan neutraalin vakuutuksen nojalla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien ei ole pitänyt hyväksyttävänä, että henkilö joutuu tekemään selkoa uskonnollisesta vakaumuksestaan valaa annettaessa (Dimitras ym. v. Kreikka 3.6.2010). Käytännössä johonkin muuhun kuin evankelis-luterilaiseen uskontokuntaan kuuluvalla henkilöllä voi olla vaikeuksia ymmärtää, mitä jumalaa valassa tarkoitetaan, varsinkin jos oikeussalissa on Raamattu. Henkilön voi olla vaikeata valita valan ja vakuutuksen välillä, jos vala ymmärretään painoarvoltaan vakuutusta merkityksellisemmäksi. Tästä voi seurata aiheetonta painetta antaa vala, vaikka tällaista etusijajärjestystä ei laissa ole tarkoitettu asettaa. Menettelyn joutuisuuden kannalta pelkän vakuutuksen käyttäminen on myös eduksi.

3.2.9 Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

Yhteen pykälään koottaisiin ne tilanteet, joissa todistelua voitaisiin ottaa pääkäsittelyn ulkopuolella. Todistelua voitaisiin ottaa vastaan edelleen myös toisessa tuomioistuimessa. Uutena mahdollisuutena olisi kuulla asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa pääkäsittelyn ulkopuolella videoneuvottelua käyttäen. Sama mahdollisuus olisi käytettävissä myös silloin, kun todistelua tulee ottaa vastaan asiantuntijalausannon laatimista varten.

Jatkossa pääkäsittelyn ulkopuolella otettua todistelua ei pääsäännön mukaisesti otettaisi uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Tuomioistuimien tekisi tarvittaessa pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

3.2.10 Pakkokeinot

Painostusvankeus rajattaisiin koskemaan vain niitä tilanteita, kun todistaja kieltäytyy todistamasta. Painostusvankeus ei saisi olla kohtuutonta ja sen tulisi olla suhteellisuusperiaatteen mukainen. Tuomioistuimen olisi omasta aloitteestaan käsiteltävä vähintään kahden viikon välein kysymystä painostusvankeuden jatkamisesta, jolloin vapautensa menettäneeltä olisi tiedusteltava, suostuuko hän todistamaan. Muutoksenhakekeinona olisi valituksen asemesta niin kutsuttu prosessuaalinen kantelu.

3.2.11 Muutoksenhaku

Todistelua koskevaan päätökseen haettaisiin edelleen pääsäännön mukaisesti muutosta valittamalla pääasian yhteydessä. Uhkasakkoon tuomitsemista, todistajalle tai asiantuntijalle taikka sille, joka on tuonut esineen tai asiakirjan tuomioistuimeen, maksettavaa korvausta tai palkkiosta sekä noutokustannuksia tarkoittavaan päätökseen haettaisiin kuitenkin muutosta erikseen.

Uutena lakiin otettaisiin säännös siitä, että tuomioistuin voisi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen eikä pääasian yhteydessä. Edellytyksenä olisi, että päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja että asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua. Erillinen muutoksenhaku voisi tulla kysymykseen myös, jos siihen on muuten erittäin painavat syyt.

Painostusvankeutta, mielentilan tutkimista tai noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saisi hakea erikseen muutosta valittamalla. Tämän asemesta asianomainen henkilö voisi turvautua prosessuaaliseen kanteluun, jonka johdosta päätös voitaisiin tutkia myös asiasisältönsä osalta vastaavalla tavalla kuin valituksen johdosta. Vapaudenmenetykseen tai -rajoitukseen johtavat ratkaisut ovat luonteeltaan sellaisia, joihin tulee tarvittaessa voida hakea muutosta nopeasti noudattamatta valitukselle säädetyjä määräaikoja.

3.2.12 Anonyymi todistelu

Yleinen lähtökohta olisi edelleen, että todistaja esiintyy omalla nimellään sekä esituttu kinnassa että oikeudenkäynnissä. Anonyymi todistelu olisi poikkeussäännös. Se soveltuisi vain niissä harvoissa poikkeustapauksissa, joissa se asian tärkeän selvittämisen ja todistajaan kohdistuvan vakavan uhan vuoksi on välttämätöntä. Edellytys anonyymiteetin välttämättömyydestä merkitsisi sitä, että anonyymiin todisteluun tulisi turvautua vain, jos todistajaa ei voida riittävästi suojata muilla keinoilla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole ottanut kantaa siihen, millaisissa rikosasioissa voidaan käyttää anonyymiä todistelua. Sen käsittelemisissä asioissa on kysymys ollut säännönmukaisesti oikeudenkäynneistä vakavissa rikosasioissa, koska jäsenvaltioiden lainsäädännössä anonyymi todistelu on rajattu tällaisiin asioihin.

Sen arvioimisessa, millaisissa asioissa anonyymi todistelu tulee sallia, on kyse intressipunninnasta: millaisten asioiden selvittäminen on niin tärkeää, että oikeudenkäynnin peruseriaatteista joudutaan tinkimään. Yleisesti hyväksyttävänä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että asian selvittämisen intressi on sitä suurempi mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys.

Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen vain törkeimpien rikosten osalta. Riittävä peruste anonyymille todistelulle ei olisi, että anonyymi todistelu olisi sinänsä käyttökelpoinen tutkintamenetelmä tai keino syytteen toteen näyttämässä tai että rikoksen toteen näyttäminen ilman anonyymiä todistelua olisi työlästä. Tämän vuoksi ehdotuksessa on päädytty siihen, että lakiin ei otettaisi luetteloa rikoksista, joita koskevissa jutuissa anonyymi todistelu olisi mahdollinen. Poikkeuksena olisivat ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevat rikokset, joiden selvittämiseksi anonyymi todistelu olisi sallittua. Ne ovat tyypillisesti vakavaa järjestäytyneitä rikollisuutta, joiden yhteydessä usein esiintyy vakavaa uhkailua. Nämä rikokset myös usein ovat luonteeltaan kansainvälisiä, jolloin todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden piiri voi olla niin laaja, että kuultavan henkilöllisyys ei välttämättä hänen kertomuksensa tai asemansa perustella paljastu. Näissä tilanteissa todistajan turvallisuutta saatettaisiin anonyymiteetillä parantaa.

Rikoksen törkeyden mittana käytettäisiin rikoksen rangaistusasteikkoa ja erityisesti rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta. Kun anonyymi todistelu merkitsee poikkeusta oikeusvaltion todistusoikeuden keskeisestä ja vakiintuneesta periaatteesta, kynnys on syytä asettaa korkealle. Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen silloin, jos syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta. Anonyymi todistelu voisi siten tulla käytettäväksi paitsi henkirikosta myös muun muassa törkeää huumausainerikosta ja törkeää ihmiskauppaa koskevissa jutuissa. Toiseksi anonyymiä todistelua olisi edellä selostetun mukaisesti sallittua käyttää ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevissa jutuissa. Mainituista rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta.

Käytännössä anonyymiin todisteluun voitaisiin turvautua vakavaa järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa asioissa. Soveltamisalaa ei kuitenkaan voida rajoittaa vain vakavaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen, koska vakavaa todistajien uhkailua voi esiintyä myös muussa kuin järjestäytyneessä rikollisuudessa. Lisäksi sen näyttäminen, että tutkittavana oleva vakava rikos liittyy järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, voi olla vaikeaa tai mahdotonta. Toisaalta todistajan kannalta järjestäytyneisyys voisi olla vailla merkitystä.

Todistajien uhkailua on havaittu esiintyneen myös talousrikollisuuden yhteydessä. Tavallisimpia talousrikoksiksi luokiteltavia rikoksia ovat veropetosten ja petosten sekä velallisen epärehellisyyden törkeät tekemuodot. Näistä rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta.

Talousrikoksissa uhkailua on havaittu kohdistuneen esimerkiksi verotarkastajiin tai kirjanpitäjiin. Anonyymiteetistä ei näissä tapauksissa useinkaan olisi hyötyä, koska tällaisten henkilöiden todistajankertomusten sisältö yleensä paljastaisi heidän henkilöllisyytensä. Lisäksi jos anonyymien todistelun soveltamisala ulotettaisiin näihin rikoksiin, voitaisiin katsoa, että se olisi johdonmukaisuussyistä ja jotta järjestelmä olisi todistajan

kannalta tasapuolinen, ulotettava myös muihin saman vakavuusasteen rikoksiin. Rikoslaisissa on lukuisia rangaistaviksi säädettyjä tekoja, joista enimmillään voi seurata neljä vuotta vankeutta. Mahdollisuus anonyymiin todisteluun olisi uusi ja Suomen oikeudenkäyntimenettelyn peruseriaatteiden kannalta ongelmallinen todistajansuojelukeino. Anonyymiin todisteluun tulisikin turvautua viimekätisenä todistajansuojelukeinona. Siksi on perusteltua, että sen soveltamisala on suppea ja rajoittuu tapauksiin, joissa anonyymiin todisteluun turvautumista on pidettävä välttämättömänä keinona suojella todistajaa. Toisaalta talousrikokset ovat usein järjestäytyneitä rikollisuutta ja yhteydessä huumausaine- tai väkivaltarikollisuuteen. Viimeksi mainittujen rikosten törkeiden tekemuotojen selvittämisessä anonymiteettiä olisi mahdollista hakea. Koska anonymiteettiä voitaisiin hakea jo esitutkinnan alkuvaiheessa, se voisi helpottaa rikostutkinnan suuntaamista myös esimerkiksi talousrikosten selvittämiseen. Näillä perusteilla anonyymien todistelun sallimista ei tässä esityksessä ehdoteta ulotettavaksi talousrikosten tutkintaan.

Samoista syistä kuin anonyymi todistelu on syytä sallia vain törkeitä rikoksia koskevis-
sa jutuissa, myös todistajaan kohdistuvan uhan pitää olla vakava, jotta todistajaa voitaisiin kuulla anonyymisti. Se, että todistaja ilmoittaa pelkäävänsä syytettyä tai epäilee voivansa joutua kostotoimenpiteiden kohteeksi, jos hän todistaa, ei vielä oikeuttaisi kuulemaan todistajaa anonyymisti. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista vain, jos todistajalla olisi objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa. Omaisuuteen kohdistuvien rikosten uhka ei sitä vastoin mahdollistaisi anonyymia todistelua. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista paitsi todistajaan myös hänelle läheiseen henkilöön kohdistuvan uhan perusteella. Todistajaan voidaan vaikuttaa yhtä tehokkaasti uhkaamalla hänen läheisiään kuin uhkaamalla häntä itseään.

Anonyymia todistelua koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös peitetoimintaa suorittaviin poliisimiehiin. Tarve anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle voisi ilmetä niissä tilanteissa, joissa peitetoimintaan osallistunutta poliisia olisi tarpeen kuulla todistajana joko esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Esityksessä ei ehdoteta anonymiteetin sallimista poliisimiehelle pelkästään sen turvaamiseksi, että poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitetoiminnan jatkamiseksi. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Van Mechelen ym. v. Alankomaat (23.4.1997) valossa olisi ihmisoikeussopimuksen vaatimukseen nähden kyseenalaista, että edellytykset anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle olisivat lievemmät kuin sivullisten kohdalla siten, että henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa ei vaadittaisi silloin, kun anonymiteettiä vaaditaan poliisille. Toisaalta anonymiteettiä olisi mahdollista hakea jo esitutkinnan varhaisessa vaiheessa. Niissä tapauksissa, joissa anonymiteetti olisi myönnetty tiettyjen tutkittavina olleiden rikosten selvittämisen yhteydessä, poliisimiehellä olisi tämän anonymiteetin turvin mahdollisuus jatkaa peitetoimintaa muiden rikosten selvittämiseksi. Estettä ei olisi hakea anonymiteettiä myöhemmin uudelleen muiden rikosten tutkinnassa siinä vaiheessa, kun esitutkintakynnys ylittyy.

Ehdotuksen mukaan anonyymistä todistelusta päätettäisiin esitutkinnasta tai pääkäsitte-
lystä erillisessä menettelyssä käräjäoikeudessa. Luonteeltaan anonymiteetin myöntämisestä päättäminen olisi lähinnä rikosprosessuaalinen hakemusasia, jossa olisi hakija ja

hänen vastapuolensa. Hakijana olisi yleensä syyttäjä, mutta osapuolten tasa-arvoisen kohtelun vuoksi myös rikoksesta epäillyllä tai syytetyllä olisi oikeus hakea todistajalle anonymiteettiä.

Syyttäjän toimiessa hakijana hänen vastapuolenaan toimisi julkinen asiamies, koska epäillylle tai syytetylle ei voitaisi anonymiksi todistajaksi haettavan henkilön henkilöllisyyttä paljastaa hänen turvallisuuttaan vaarantamatta. Julkinen asiamies valvoisi epäilyn tai syytetyn etua. Jos taas epäilty tai syytetty on hakijana, vastapuolena on syyttäjä.

Tuomioistuimessa tutkittaisiin suljetuin ovin, onko käsillä edellä mainittu rikos ja onko anonymiteetti välttämätön todistajan suojelemiseksi. Anonymiteetin myöntäminen edellyttää myös sitä, että asianomainen henkilö haluaa todistaa anonymiminä. Edellytyksistä voidaan esittää näyttöä käräjäoikeudelle.

Jos anonymiteetti myönnetään, tästä annetaan erillinen toimituskirja. Muu aineisto olisi salassa pidettävä 60 vuotta. Vaikka anonymiteettiä ei myönnettäisi, oikeudenkäynti voitaisiin määrätä salassa pidettäväksi, jos se on tarpeen anonymiksi todistajaksi haetun tai muun henkilön suojelemiseksi.

Käräjäoikeuden päätökseen voitaisiin hakea muutosta. Muutoksenhakijana toimisi hakija tai hänen vastapuolensa, yleensä siis syyttäjä tai julkinen asiamies. Muutosta olisi haettava lyhyessä määräajassa ja valitus olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Anonymiteetin myöntämistä koskevaa ratkaisua noudatettaisiin sen saatua lainvoiman. Koska anonymiteetin myöntämisestä päättäminen ei saisi kohtuuttomasti pitkittää oikeudenkäyntiä, myös hovioikeuden muutoksenhakuasteena myöntämä anonymiteetti riittäisi. Koska anonymiteetti voitaisiin myöntää vain vakavan rikoksen syyteasiaa varten, on tällöin usein vangittuja vastaajia. Korkein oikeus voisi kuitenkin määrätä, ettei hovioikeuden päätöstä toistaiseksi noudateta.

Anonymiteetistä tehdyn ratkaisun lopullisuus olisi sekä todistajan että pääasian oikeudenkäynnin kannalta välttämätöntä. Syyteasiaa käsittelevä tuomioistuin ei voisi tutkia anonymiteetin myöntämisen edellytyksiä uudestaan, vaan sen olisi noudatettava aikaisempaa ratkaisua. Jotta anonymiä todistelua koskevista säännöksistä olisi käytännössä hyötyä, on todistajan voitava luottaa siihen, että hänen henkilöllisyytensä pysyy salassa sen jälkeen, kun anonymiteetti on myönnetty. Tilanne olisi todistajan kannalta kohtuuton, jos hänelle ensin myönnettäisiin anonymiteetti, mutta syytetä käsiteltäessä hänet velvoitettaisiin paljastamaan henkilöllisyytensä. Anonymiteetin pysyvyys on tärkeää myös sen turvaamiseksi, että rikosasia saadaan pääkäsittelyssä käsiteltyä keskeytyksettä ja yhtäjaksoisesti menemättä enää anonymiteetin myöntämistä koskeviin kysymyksiin.

Tuomarin tietoisuus todistajan henkilöllisyydestä voisi vähentää puolustukselle anonymin todistelun sallimisesta aiheutuvaa haittaa. Jos tuomari tietäisi todistajan henkilöllisyyden, hän voisi paremmin todistelua vastaanotettaessa valvoa totuudessa pysymistä sekä arvioida todistajan luotettavuutta. Tällöin tuomari voisi myös valvoa sitä, ettei todistajalle esitetä kysymyksiä, jotka saattavat paljastaa tämän henkilöllisyyden.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on arvioidessaan sitä, onko anonyymien todistelun sallimisesta puolustukselle aiheutuvaa epätasapainoa kompensoitu riittävästi, kiinnittänyt huomiota muun ohella siihen, onko tuomari ollut tietoinen todistajan henkilöllisyydestä ja voinut arvioida tämän kertomuksen uskottavuutta.

Toisaalta pääasiaa käsittelevän tuomarin tietämättömyys todistajan henkilöllisyydestä voidaan nähdä takeena sille, ettei anonyymi todistelu saa liian merkittävää painoarvoa. Muunlainen ratkaisu olisi varsin ongelmallinen myös siksi, että vakiintuneen ja painavan lähtökohdan mukaan tuomari ei saa käyttää asian ratkaisemisessa yksityisiä tietojaan. Jos tuomari käyttää tällaisia tietoja, ratkaisu perustuu osittain sellaiselle aineistolle, joka ei ole ollut kaikkien asianosaisten tiedossa ja jota he eivät ole voineet oikeudenkäynnissä kommentoida. Tilanne on erilainen kuin edellä jaksossa 2.2 käsitellyssä ihmisoikeustuomioistuimen päätöksessä *Ellis ym.*, jossa syyllisyyskysymyksen ratkaisu jätettiin juriin. Voidaan lisäksi ottaa esiin kysymys siitä, voiko tuomarille syntyä ennakkokäsitys syytetystä, jos tuomarille on esitetty sellaista uhkailuun liittyvää näyttöä anonyymiteetin myöntämisestä koskevassa asiassa, jolla ei kuitenkaan ole merkitystä syyteasiassa. Näistä syistä ehdotetaan, että anonyymiteetit päättäneet tuomarit ei saa käsitellä syyteasiaa.

Oikeudenkäynnissä syytettyä käsiteltäessä todistajaa kuultaisiin anonyymisti, jos syyte koskee sitä rikosta, jota varten anonyymiteetti on myönnetty, ja henkilö haluaa edelleen tulla kuulluksi anonyymiksi. Pääsääntöisesti sovellettaisiin todistajia koskevia säännöksiä. Anonyymia todistajaa koskisivat perättömästi lausumasta tuomioistuimessa annetut säännökset.

Pääasia voitaisiin yleensä käsitellä julkisesti. Puolustuksella olisi aina oikeus esittää kysymyksiä anonyymille todistajalle oikeudenkäynnissä. Esimerkiksi anonyymia esitutkintakertomusta ei voitaisi hyödyntää.

Esityksen mukaan anonyymia todistajaa voitaisiin kuulla erilaisten järjestelyjen avulla. Vähäisin poikkeus tavanomaiseen oikeudenkäyntiin olisi se, että anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot jäisivät ilmoittamatta. Anonyymia todistajaa voitaisiin kuulla myös videoyhteyden välityksellä taikka sermin takaa tai vastaajan olematta läsnä. Laajimmillaan anonyymia todistajaa kuultaisiin ilman näköyhteyttä ja ääni muunnettuna. Tapauskohtaisesti käytettäisiin niitä keinoja, jotka ovat välttämättömiä anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi.

Laissa säädettäisiin niistä edellytyksistä, joiden vallitessa anonyymiteetti voitaisiin murtaa. Tämä voisi olla tarpeellista esimerkiksi siksi, että anonyymi todistaja on syyllistynyt perättömään lausumaan syyteasiassa. Asianomistaja voisi vaatia anonyymille todistajalle rangaistusta toissijaisen syyteoikeutensa perusteella, mutta tällöin tuomioistuimessa järjestettäisiin eräänlainen esikäsittely sen varmistamiseksi, ettei rangaistusvaatimusta käytetä keinona yksinomaan tarkoituksin selvittää anonyymien todistajan henkilöllisyys. Jos tuomioistuin katsoisi, että syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät, se voisi päättää anonyymien todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamisesta.

3.2.13 Asianomistajan syyteoikeus

Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen yhteydessä vuonna 1997 asianomistajan ensisijaisesta ja syyttäjän kanssa rinnakkaisesta syyteoikeudesta pääsääntöisesti luovuttiin. Pääsäännön mukaan asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus. Hän saa nostaa syytteen, jos syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä tai jos esitutkintaa ei ole toimitettu loppuun (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §). Asianomistajalle jäi kuitenkin ensisijainen syyteoikeus virkarikoksesta sekä väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta, jolla tarkoitetaan rikoslain 15 luvun 6 §:ssä rangaistavaksi säädettyä väärää ilmiantoa.

Perustuslain 118 §:n 3 momentista, jossa edellytettiin asianomistajan ensisijaista syyteoikeutta virkarikoksista, on sittemmin poistettu tällainen vaatimus 1.3.2012 voimaan tulleella muutoksella (L 1112/2011). Muutosta perusteltiin seuraavasti (HE 60/2010 vp s. 47): ”Asianomistajan syyteoikeus virkarikosasioissa ja oikeus korvausvaateiden esittämiseen muodostavat osaltaan takeet julkisen vallan väärinkäyttöä vastaan ja turvaavat kansalaisten osallistumista julkisen vallan käytön valvontaan. Oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen kannalta ei kuitenkaan ole merkityksellistä, onko asianomistajan syyteoikeus järjestetty ensisijaiseksi vai toissijaiseksi. Molemmat järjestelyt turvaavat riittävät oikeussuojakeinot virkavastuun toteuttamisessa ja julkisen vallan käytön valvonnassa. Tämän vuoksi ei ole perusteltua poiketa virallisen syyttäjän syyteoikeuden ensisijaisuudesta virkarikosasioissa.”

Perustuslain muutokseen liittyen asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta virkarikoksista on luovuttu ja asianomistajan syyteoikeus muutettu pääsäännön mukaiseksi (L 17–18/2012). Edellä siteerattu kanta on toistettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ää koskevissa esitöissä lakivaliokunnan lausunnossa (HE 116/2011 vp s. 1–2 ja LaVM 12/2011 vp s. 1–2).

Edellä mainitun muutoksen jälkeen asianomistajalla on ensisijainen syyteoikeus ainoastaan väärästä ilmiannosta. Syyteoikeusjärjestelyä on perusteltu sillä, että syytettä yhtäältä päärikoksesta ja toisaalta väärästä ilmiannosta on tarkoituksenmukaista käsitellä yhdessä (HE 82/1995 vp s. 44). Käytännössä kysymys on siitä, että sama oikeudenkäyntiaineisto voi koskea molempia syytteitä. Ensisijainen syyteoikeus ei kuitenkaan rajoitu tapauksiin, joissa syytteet käsitellään yhdessä, vaan on yleinen.

Koska sääntelyn yksinkertaisuus on jo arvo sinänsä, voidaan asettaa kysymyksenalaiseksi, onko aihetta pitää yllä asianomistajan syyteoikeuden kaksijakoista järjestelmää, kun ensisijainen syyteoikeus koskee vain yhtä rikosta. Edellä sitaateissa esitetty kanta on merkityksellinen myös väärän ilmiannon osalta. Prosessiekonomisia etuja ei seuraa asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta, jos sitä käytetään erillään päärikoksesta tai jos rangaistusvaatimus väärästä ilmiannosta esitetään niin myöhäisessä vaiheessa pääasiaa koskevaa rikosprosessia, esimerkiksi pääkäsitelyssä, ettei syytettä väärästä ilmiannosta voida ottaa käsiteltäväksi päärikosta koskevan syytteen yhteydessä.

Käytännössä asianomistajat ajavat syytettä harvoin yksin. Poliisi kirjasi rikosilmoituksia vuonna 2010 rikoslain 15 luvun 6 §:n vastaisesta väärästä ilmiannosta 325 kappaletta. Tietoa ei ole siitä, kuinka moni näistä jäi ilmoittamatta syyttäjälle tai kuinka monesta tehtiin syyttämättäjättämispäätös. Käräjäoikeuksissa annettiin samana vuonna 80 syyksilukevaa tuomiota, jossa päärikoksena oli väärä ilmianto. Määrä on hieman korkeampi kuin edellisinä vuosina: vuonna 2007 rangaistuksia tuomittiin 59, vuonna 2008 73 ja vuonna 2009 67 kertaa. Syyksiluettuja väriä ilmiantoja oli 89 vuonna 2010, mikä viittaa siihen, että kyseinen rikos on paitsi usein yksittäisrikos myös useimmiten tuomion päärikos. Syyte hylättiin 11 tapauksessa (12 % syytteistä). Vankeusrangaistus väärästä ilmiannosta tuomittiin 35 kertaa, joista ehdottomia oli 12. Sakkorangaistuksia tuomittiin 45 kertaa. Tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus oli 6,3 kuukautta ja ehdollisten 3,9 kuukautta.

Luvuista voidaan ensinnäkin päätellä, että väärää ilmiantoa koskevia rikoksia käsitellään tuomioistuimissa suhteellisen harvoin. Suhteellisen ankarista rangaistuksista voinee päätellä, että asetelma, jossa asianomistaja ajaa ROL 1 luvun 14 §:n 2 momentin perusteella syytettä, on verraten harvinainen. Tarkkaa tietoa viimeksi mainitun jutturyhmän koosta ei kuitenkaan ole saatavilla.

Asianomistajan syyteoikeuteen liittyy myös ehdotus anonyymiä todistelua koskevan sääntelyn ottamista lakiin. Tällaisissa tapauksissa on erityisen tärkeää, että asianomistajalla on edellä siteeratussa perustelulausumassa tarkoitettu mahdollisuus kontrolloida viranomaistoimintaa. Anonyymien todistelun myöntämistä koskeva asia käsiteltäisiin yleensä salassa ilman rikoksesta epäillyn tai rikosasian vastaajan osallistumista käsitteelyyn. On myös tärkeää, että jos todistajalle myönnetään anonymiteetti, hän on rikosoikeudellisessa vastuussa lausumistaan tuomioistuimessa. Siksi ehdotuksessa lähdetään siitä, että asianomistajalla on syyteoikeus anonymiteetin myöntämisestä koskevassa menettelyssä mahdollisesti tehdyistä virkarikoksista ja anonyymien todistajan lausuntoa antaessaan tekemistä rikoksista. Tällainen rikos voi olla väärä ilmianto.

Ehdotuksessa lähdetään siitä, että asianomistaja voi tehdä edellä mainituista rikoksesta rikosilmoituksen, jonka jälkeen toimitetaan normaali esitutkinta ja syyteharkinta. Jos syyttäjä katsoo, että syytteen edellytykset täyttyvät, todistajan anonymiteetti murtuu. Jos kuitenkin asiassa päädytään muuhun lopputulokseen, asianomistaja voisi lähtökohtaisesti vaatia rangaistusta tavanomaiseen tapaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisesti. Samalla hänen olisi vaadittava anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastamista, jos syyte koskee tätä todistajaa tai sillä on muuten merkitystä asiassa.

Toisaalta ei voida hyväksyä sitä, että asianomistajan syyteoikeutta käytettäisiin väärin tarkoituksena pelkästään selvittää anonyymien todistajan henkilöllisyys. Tämän vuoksi ehdotetaan otettavaksi käyttöön eräänlainen tuomioistuimen alustava tutkinta, jossa selvitetään, onko asianomistajan rangaistusvaatimukselle olemassa asialliset perusteet. Jos tuomioistuin katsoisi, että asiassa ei ole edellytyksiä edes syytteen nostamiselle, se hylkäisi asianomistajan rangaistusvaatimuksen. Jos taas tuomioistuin katsoisi, että tällaiset edellytykset ovat käsillä, se antaisi haasteen, josta myös ilmenisi anonyymien todistajan henkilöllisyys. Tämän jälkeen asian käsittelyyn sovellettaisiin tavalliseen tapaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun säännöksiä.

Asianomistajan ensisijainen syyteoikeus sopii huonosti yhteen kuvatun menettelyn kanssa. Asianomistajalla olisi yleensä ilmeisesti ylivoimaisia vaikeuksia esittää tuomioistuimelle tarpeeksi vahvaa selvitystä siitä, että haasteen antamiselle olisi edellytykset.

Edellä mainituilla perusteilla ehdotetaan, että asianomaisen ensisijaisesta syyteoikeudesta väärästä ilmiannosta luovuttaisiin. Jatkossa asianomistajalla olisi siten kaikkien rikosten osalta toissijainen syyteoikeus.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksen vaikutuksia viranomaistoimintaan voidaan ensinnäkin arvioida yhtäältä todisteiden esittämisestä ja siitä aiheutuneiden kustannusten kannalta sekä toisaalta todistelumenettelyn kannalta.

Pääsäännön mukaan asianosaiset päättävät, kuinka paljon ja minkälaista todistelua esitetään. Tuomioistuimet määräävät todisteita omasta aloitteestaan esitettäväksi vain harvoin. Muutenkin tuomioistuimen toimilla on vain rajallinen merkitys esitettävän todistelun määrälle ja laadulle. Jossain määrin ehdotetaan laajennettavaksi tuomioistuimen mahdollisuuksia evätä tarjottu näyttö, mutta koska tuomioistuimet yleensäkin soveltavat tätä oikeuttaan varoen, esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia esitettävään todisteluun. Velvollisuutta ja oikeutta kieltäytyä todistamasta koskevat säännökset voivat myös vaikuttaa esitettävään todisteluun, mutta pääosin muutosesitykset lähinnä vain selventävät nykyistä oikeustilaa, eikä muutoinkaan tällaisessa sääntelyllä ole mainittavaa vaikutusta esitettävän näytön määrään.

Todistuskeinoja koskevista muutosesityksistä vaikutuksia voi olla sillä, että vastaisuudessa asianosaisen nimeämään asiantuntijaan ei sovellettaisi todistajaa vaan asiantuntijaa koskevia säännöksiä. Periaatteessa tästä voi seurata lisäkustannuksia, koska asiantuntija on oikeutettu palkkioon työstään ja ajanhukastaan toisin kuin todistaja.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädettäisiin edelleen pääosin nykytilaa vastaten siitä, kuka on vastuussa todistelukustannuksista. Säännökset kuitenkin koskevat vain ensisijaista kuluvastuuta. Viime kädessä OK 21 luvun ja ROL 9 luvun säännökset ratkaisevat, kenet tuomitaan maksamaan kustannukset. Pääsäännön mukaan vastuu on asian hävinneellä osapuolella. Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen on oma sääntelykokonaisuutensa, joka ei rajoitu yksinomaan todistelukustannuksiin. Tässä esityksessä ei esitetä mainittujen lukujen muuttamista. Myöskään valtion varoista maksettavia kustannuksia tai oikeusapua koskevia säännöksiä ei esitetä muutettavaksi.

Todistelumenettelyyn esitetään eräitä muutoksia, joilla saattaa olla kustannuksia vähentävää vaikutusta. Ensinnäkin riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaisten suostumuksin voitaisiin käyttää todisteena kirjallista todistajankertomusta todistajaa pääkäsittelyssä kuulematta. Mahdollisuuksia kuulla henkilöä käyttäen videoneuvottelua laajennettaisiin. Myös edellytyksiä ottaa vastaan todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella laajennettaisiin ja mahdollistettaisiin videoneuvottelu. Velvollisuutta ottaa pääkäsittelyssä vastaan uudelleen pääkäsittelyn ulkopuolella esitetty todistelu supistettaisiin.

Uutena esityksessä olisi mahdollisuus todistaa anonymisti rikosasiassa. Kun anonymiteetin myöntämisestä päätettäisiin erikseen käräjäoikeudessa, voidaan arvioida, että tällaisia uusia asioita tulisi käräjäoikeuksiin joitakin, korkeintaan kymmenen vuodessa. Näissä tapauksissa yleensä myös julkiselle asiamiehelle maksettavista korvauksista syntyi valtiolle kustannuksia. Anonymiteetin murtamista koskevia käsittelyjä voisi tulla joitakin kappaleita vuosittain.

Koulutuksen antamisesta tuomareille ja syyttäjille sekä muille intressitahoille aiheutuisi kertaluonteisia kustannuksia.

Edellä mainitun perusteella voidaan todeta, ettei esityksillä ole mainittavia taloudellisia vaikutuksia viranomaistoimintaan. Organisatorisia vaikutuksia ei esityksellä ole. Myöskään oikeudenkäyntien asianosaisille koituville kustannuksille ei esityksellä ole mainittavaa vaikutusta.

Esityksellä pyritään yleisesti parantamaan oikeusturvaa ottamalla huomioon muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista. Lainsäädännön kehittäminen ja täydentäminen on omiaan parantamaan lainkäytön ennustettavuutta.

Yhteiskunnallisista vaikutuksista voidaan mainita se, että anonyymi todistaminen mahdollistaisi entistä paremman todistajansuojelun, kun on todistajaa uhkaa esimerkiksi väkivaltainen kosto todistamisesta. Anonyymien todistelun salliminen saattaa myös edesauttaa näytön saamista sellaisistakin vakavista rikoksista, joista se olisi muuten vaikeaa tai jopa mahdotonta, kun todistajia ei pelon vuoksi tai muista syistä saataisi tulemaan esiin.

Esityksessä parannettaisiin avoliitossa olevien ja uusperheiden asemaa antamalla heille vastaavanlainen kieltäytymisoikeus kuin aviopuolisolle ja biologiselle lähisukulaisille eräin edellytyksin. Raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörikoksen asianomistajan asemaa parannettaisiin niin, että hänen esitutkinnassaan antamaansa ja videolle tallennettua kertomusta voitaisiin käyttää aina ilman eri edellytyksiä todisteena oikeudenkäynnissä, jos syytetyn vastakuulustelu-oikeutta on kunnioitettu. Eri uskontokuntiin kuuluvien tai kuulumattomien asemaa yhdenmukaistettaisiin niin, että valaa koskevasta sääntelystä luovuttaisiin todistajien ja asiantuntijoiden antaessa jatkossa vakuutuksen. Papin vaitiolovelvollisuutta laajennettaisiin evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkon pappien lisäksi koskemaan myös muiden rekisteröityjen yhdyskuntien pappeja.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 15.10.2010 toimikunnan laatimaan ehdotuksen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Toimikunta luovutti mietintönsä 9.11.2012.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

6 Lakiehdotusten perustelut

6.1 Oikeudenkäymiskaari

6 luku Riita-asian pääkäsittely

2 §. Pykälän 1 momentissa säädetään, missä järjestyksessä eri kysymykset käsitellään pääkäsittelyssä. Pykälän 2 momentin mukaan asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuin voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua. Pykälän 3 momentin mukaan 1 tai 2 momentista säädetystä järjestyksestä voidaan tarvittaessa poiketa.

Pykälää muutettaisiin niin, että siihen jäisi 1 momenttia vastaava sääntely täydennettynä maininnalla siitä, että tuomioistuin voi päättää käsittelyjärjestyksestä toisin. Asianosaisten kuulemisajankohdasta säädettäisiin uudessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:ssä. Säännöstä tiettyä seikkaa koskevan todistelun vastaanottamista ennen muuta todistelua voidaan pitää tarpeettomana, koska mainitun 48 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi päättää, missä järjestyksessä todistelua otetaan vastaan. Muutokset tekevät myös 3 momentin sääntelyn tarpeettomiksi.

7 §. Pykälässä säädetään niistä edellytyksistä, joiden täytyessä pääkäsittelyn pitämisen lähtökohtaisesta esteestä huolimatta voidaan pääkäsittely kuitenkin aloittaa. Pykälää täydennettäisiin uudella 3 momentilla, jossa viitattaisiin uuteen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ään, jossa säädetään todistelun vastaanottamisesta asianosaisten poissaolosta huolimatta.

8 §. Pykälän mukaan tuomioistuin saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, kun kuultava on tullut saapuville ja voidaan olettaa, että todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai jos kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Samalla asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Pykälää muutettaisiin viittaussäännökseksi. Pykälän mukaan todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa. Käytännössä viittaus tarkoittaisi ennen muuta luvun 56 ja 59 §:ää.

14 luku **Asian käsittelystä oikeudessa**

1 §. Pykälän mukaan riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausueessaan mielensä vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyttävä totuudessa.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä säädettäisiin edelleen sanotulla tavalla riita-asian asianosaisen totuusvelvollisuudesta hänen vedotessaan seikkoihin ja lausueessaan vastapuolen esittämistä seikoista. Uudessa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:ssä säädettäisiin asianosaisen totuusvelvollisuudesta, kun hän kuullaan todistelutarkoituksessa.

15 luku **Oikeudenkäyntiasiamiehestä**

17 §. Pykälän 1 momentin mukaan asiamies, oikeudenkäyntiavustaja tai näiden apulainen ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle uskomaa yksityistä tai perheen salaisuutta tai muuta sellaista luottamuksellista seikkaa, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Momenttia muutettaisiin niin, että siitä ilmenisi entistä havainnollisemmin, mitä oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtäviin kuuluisi. Kirjoitustapa olisi yhdenmukainen jäljempänä ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n kanssa. Lisäksi salassapitovelvollisuuden laajuus yhdenmukaistettaisiin asianajajien ja nk. lupalakimiesten salassapitovelvollisuuden kanssa. Tältä osin viitataan mainitun 17 luvun 13 §:n perusteluihin. Muutos tarkoittaisi sitä, että pykälässä mainittaisiin jatkossa ”muun sellaisen seikan” asemesta liike- ja ammattisalaisuus.

17 luku **Todistelusta**

Yleiset säännökset

1 §. Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisella olisi oikeus esittää haluamansa näyttö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Momentissa ilmaistaisiin ensinnäkin se vapaaseen todisteluun liittyvä pääsääntö siitä, että asianosainen saa esittää haluamansa todistelun. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta, vaikkei asiasta nimenomaista säännöstä olekaan. Poikkeuksista säädettäisiin muun muassa jäljempänä 8 §:ssä. Käsillä olevan luvun ulkopuolelta voidaan mainita käytännössä merkitykselliset preklusiosäännökset, joita on oikeudenkäymiskaaren 5, 6, 25 ja 30 luvussa.

Toiseksi momentissa säädettäisiin todistelun välittömyydestä. Pääsäännön mukaan todisteet esitetään suoraan asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle. Aivan vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa, mutta välittömyysperiaate on saanut ilmaisunsa useissa eri säännöksissä. Esimerkiksi mainitun luvun 8 a §:n mukaan todisteet otetaan lähtökohtaisesti vastaan pääkäsittelyssä.

Kolmanneksi momentissa säädettäisiin todistelun kontradiktorisuudesta. Yleisenä lähtökohtana on, että asianosaisella on oikeus lausua kaikesta tuomioistuimessa esitetystä todistelusta. Säännös vastaisi osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momenttia, jonka mukaan paikalla olevalle asianosaiselle on suotava tilaisuus lausua mielensä jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty. Edelleen momentin mukaan tuomioistuin arvioi vapaasti todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvon, jollei laissa toisin säädetä.

Momentissa ilmaistaan vapaa todistusteoria, johon kuuluu paitsi edellä mainittu vapaa todistelu, myös vapaa todisteiden harkinta, jonka mukaan tuomioistuin voi todistusharkinnassa vapaasti määrittellä esitetyn näytön todistusvoiman.

Momentti vastaisi asiallisesti pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:ää, jonka 1 momentin mukaan oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiintulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena. Ehdotetussa momentissa mainittaisiin nykyisestä poiketen entistä havainnollisemmin, että todistusharkinnassa otetaan huomioon sekä esitetyt todisteet että muut asian käsittelyssä esiin tulleet seikat. Viimeksi mainittuja seikkoja olisivat nimenomaan 6 §:ssä mainitut olosuhteet.

Momentissa ei enää mainittaisi siitä, että todistusharkinta on tehtävä ”huolellisesti”. Ilmaisun johdosta voidaan kysyä vastakohtaispäätelmien sallittavuutta. Lisäksi jo valtion virkamieslain (750/1994) 14 §:n mukaan virkamiehen on hoidettava tehtävänsä asianmukaisesti, johon katsotaan vakiintuneesti kuuluvan huolellisuuden ja puolueettomuuden. Selvää on, että todistusharkinta on tehtävä objektiivisesti ja kriittisen arvioinnin kestäväällä tavalla. Tuomioistuin on velvollinen oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:n mukaan perustelevaan, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Ehdotetussa momentissa ei mainittaisi enää seikan näyttämistä ”toteen”. Ilmaisua voidaan pitää vanhahtavana, ja se viittaa näytöltä vaadittavaan vahvuuteen, josta säädettäisiin erikseen 2 §:n 2 momentissa ja 3 §:n 2 momentissa.

Momentissa olisi voimassa olevaa lakia vastaten viittaussäännös siitä, että todisteen näyttöarvosta saatetaan säätää erikseen. Viittaussäännöksen katsotaan yleensä liittyvän tunnustukseen ja muihin tapauksiin, jossa todistelu ei ole tarpeen, sekä legaalisiin presumtioihin. Nämä tarkoittavat laissa olevaa määräystä siitä, että jonkin seikan perusteella on pidettävä toista seikkaa lähtökohtaisesti totena. Jos asianosainen väittää muuta asiailtaa kuin legaalinen presumtio ilmaisee, hänellä on tästä todistustaakka. Esimerkiksi

auktorisoiduista kääntäjistä annetun lain (1231/2007) 6 §:n mukaan auktorisoidun kääntäjän tekemä käänös on laillisesti pätevä, jollei sitä näytetä virheelliseksi.

Esimerkkinä voidaan myös mainita maksupalvelulain (210/2010) 72 §:n 2 momentti, jonka mukaan se seikka, että palveluntarjoaja voi näyttää, että suostumus maksutapahtuman toteuttamiseen on annettu maksuvälineellä, ei välttämättä yksin riitä osoittamaan, että maksuvälineen haltija on antanut suostumuksensa maksutapahtuman toteuttamiseen, toiminut petollisesti taikka laiminlyönyt tahallisesti tai törkeän huolimattomasti eräitä velvollisuuksiaan.

2 §. Pykälässä säädettäisiin todistustaakasta ja näyttökynnyksestä riita-asioissa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 15–17). Tarkoituksena on nykytilan säilyttäminen, joskin 3 momentissa olisi osittain uutta sääntelyä.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan riita-asiassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja edukseen tuo esiin jonkin seikan, on hänenkin vahvistettava se todisteilla.

Yleensä on katsottu, ettei säännös suoranaisesti ratkaise kysymystä todistustaakan jakautumisesta asianosaisten välillä vaan ilmaisee sen lähtökohdan, että todistustaakka voi olla paitsi kantajalla myös vastaajalla. Yleispätevää sääntöä todistustaakan jakautumisesta riita-asiassa ei ole.

Ehdotetussa *1 momentissa* säädettäisiin siitä, että riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Lähtökohtana olisi, että asianosaisella on todistustaakka niistä seikoista, joista hänellä on myös väittämistäakka. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Vaikka säännös ei sanamuotonsa mukaan koske riita-asioita, joissa sovinto ei ole sallittu, lähtökohdaksi olisi perusteltua ottaa kaikkien riita-asioiden osalta, että kantajalla tai hakijalla olisi todistustaakka niistä seikoista, joihin hän vetoaa vaatimuksensa tueksi, ja että hänen vastapuolellaan olisi todistustaakka niin sanotuista vastaseikoista. On kuitenkin huomattava, että aina vetoamistaakka ja todistustaakka eivät ole samalla osapuolella. Pykälän 4 momentissa vaaduttaisiin näitä tilanteita silmällä pitäen.

Aiemmin riita-asioiden näyttökynnystä koskevasta ilmaisusta ”täysi näyttö” on sittemmin pääosin luovuttu, eikä sen tilalle ole tullut yhtä vakiintunutta ilmaisua. Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa on joissain tapauksissa näyttökynnystä kuvattu ilmaisulla ”riittävä näyttö”. Pykälän *2 momentin* mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä riittävän näytön. Sen asianosaisen, jolla on todistustaakka, olisi esitettävä riittävä näyttö tuomion perustaksi asetettavasta seikasta. Ilmaisui ”riittävä” osoittaisi siis näyttökynnyksen korkeuden. Tämä näyttökynnys olisi pääsääntö, josta voitaisiin poiketa 4 momentissa osoitetulla tavalla.

Riita-asioiden näyttökynnyksen voidaan nykyisin katsoa olevan alempi kuin rikosasioissa syyksilukevalta tuomiolta edellytettävä, mutta toisaalta korkeampi kuin todennäköiset syyt. Tätä näyttökynnystä sovellettaessa ratkaisun perustaksi asetetaan se seikka, josta on esitetty vahvempaa näyttöä kuin sen vastakohtadasta. Lakiin otettava uusi näyttökynnys ”riittävä näyttö” ilmaisisi jo nykyisin noudatettavan näyttökynnyksen. Näytöltä vaadittavaa vahvuutta ei siis olisi tarkoitus muuttaa nykyisestä.

Pykälän 3 momentti vastaisi osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ää, jonka mukaan tuomioistuin voi arvioida kohtuuden mukaan vahingon määrän, vaikka siitä ei ole näyttöä saatavissa tai se on vain vaikeuksien esitettävissä.

Uuden säännöksen mukaan jos vaaditun yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa riittävää näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla ja vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.

Säännöksen nojalla tuomioistuin voisi arvioida saatavan määrän, vaikka siitä ei ole esitetty näyttöä lainkaan tai, vaikka jotain näyttöä on esitetty, se ei ole tarpeeksi vahvaa näyttökynnyksen ylittämiseen. Sääntelyn tarkoituksena on estää se epäoikeudenmukaisena pidettävä tilanne, että saatavan perusteista on esitetty riittävä näyttö ja että maksuvelvollisuus on sinänsä kiistaton, mutta kanne joudutaan hylkäämään, koska määrästä ei ole riittävän vahvaa näyttöä.

Säännös koskisi vahingon määrän lisäksi soveltamisalaa laajentaen myös muita yksityisoikeudellisia saatavia. Säännös voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi tavaran virheestä johtuvan kauppahinnan alentamisen määrä arvioitaessa, toisen omaisuuden rangaiksemattoman mutta luvattomasta käyttämisestä aiheutuvan perusteettoman edun määrä harkittaessa ja arvionvaraisen sopimussakon määrää harkittaessa, kun sopimussakon määrä on kytketty tuotantovälineen myöhästyneen toimituksen johdosta saamatta jääneen liikevaihdon määrän. Koska momentti koskee vain saatavia, se soveltuu vain rahamäärien arvioimiseen.

Momentti koskisi myös rikoksen perustuvan vahingonkorvauksen ja muun yksityisoikeudellisen saatavan määrää. Säännös ei koskisi rikokseen perustuvia julkisoikeudellisia seuraamuksia, vaan näiden arvioimisesta on tarvittaessa säädettävä erikseen. Rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan rikoshyödyn määrä voidaan arvioida ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Päiväsakon rahamäärän vahvistamisesta on rikoslain 2 a luvun 2 §:ssä ja sen nojalla annetussa asetuksessa tarkemmat säännökset.

Säännös ei muuttaisi sitä lähtökohtaa, että asianosaisen on esitettävä saatavissa oleva näyttö ja että saatavan määrästä on esitettävä riittävä näyttö. Esimerkiksi tavanomaisissa irtaimen kauppaa, palvelua tai vuokraa koskevissa asioissa ei joitain mahdollisia harvinaisia poikkeustapauksia lukuun ottamatta ole aihetta poiketa pääsäännöstä, koska määrä on jo ennen riidan syntymistä tiedossa.

Momenttia voidaan soveltaa ensinnäkin silloin, kun määrästä ei ylipäättään voida esittää näyttöä. Esimerkiksi kipua ja särkyä ei voida objektiivisilla mittapuilla mitata rahassa, vaan asia on viime kädessä tuomioistuimen ratkaistava.

Toiseksi tilanne voi olla se, että jotain suuntaa antavaa näyttöä voidaan kyllä esittää, mutta sen perusteella ei voida tarkkaa rahamäärää arvioida. Tällainen tilanne voi olla käsillä silloin, kun tuotantovälineen toimituksen viivästyksen johdosta tuotetta ei ole saatu markkinoille, mutta käytännössä ei olisi realistista vaatia näyttöä siitä, kuinka monta tuotetta jäi viivästyksen vuoksi myymättä.

Kolmanneksi momentti soveltuu silloin, kun asian laatuun nähden riittävän näytön esittäminen olisi asian laatuun nähden kohtuuttoman kallista tai vaivalloista. Asian laadulla viitataan erityisesti asian laajuuteen ja riidan intressiin. Laajassa ja vaikeassa asiassa voidaan perustellusti edellyttää kattavan näytön esittämistä, joten esimerkiksi joidenkin lisätodistajien kuulemisesta aiheutuvaa haittaa ei voida pitää kohtuuttomana. Toisaalta jos määrää koskevasta todistelusta aiheutuisi riidan kohteen arvoon nähden huomattavan suuret tai intressiltään vähäisessä asiassa jopa moninkertaiset kustannukset, momentti saattaa soveltua. Vertailu on tehtävä tapauskohtaisesti.

Toisin kuin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:n osalta on asianlaita, momentissa ei säädettäisi kohtuuden mukaan arvioinnista. Tarkoitus on, että tuomioistuimen on esitetyn aineiston perusteella harkittava, mikä on objektiivisesti perustelluin lopputulos. Kohtuuden mukaan arviointi voi johtaa siihen, ettei valita perustelluinta lopputulosta vaan tyydytään vahvistamaan määrä, joka vähintään saatavalla on. Myöskään edellä mainitussa rikoshyödyn arviointia koskevassa säännöksessä ei ole mukana kohtuuselementtiä. On johdonmukaista, että toisaalta rikoksen tuottaman hyödyn määrää ja sitä vastaavaa vahingon määrää arvioidaan samojen mittapuiden mukaisesti.

Momentissa säädetty mahdollisuus arvioida saatavan määrä ei luonnollisesti oikeuttaisi ohittamaan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momenttia, jonka mukaan tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut.

Pykälän 4 momentin mukaan 1 momentin mukaista pääsääntöä todistustaakan jakautumisesta noudatettaisiin ensinnäkin, jollei todistustaakasta laissa toisin säädetä. Esimerkiksi maksupalvelulain 72 §:n 1 momentissa on säädetty todistustaakan jaosta kahdessa tapauksessa: Jos maksupalvelun käyttäjä kiistää antaneensa suostumuksensa maksutapahtuman toteuttamiseen, hänen palveluntarjoajansa on osoitettava, että suostumus on annettu sovitulla tavalla. Jos maksupalvelun käyttäjä väittää, että maksutapahtuma on toteutettu virheellisesti, palveluntarjoajan on osoitettava, että maksutapahtuma on kirjattu ja merkitty tileille oikein ja ettei maksutapahtuman käsittelyyn ole vaikuttanut tekninen vika tai muu häiriö.

Toiseksi 1 momentissa säädettyä pääsääntöä noudatettaisiin, jollei asian laadusta muuta johdu. Todistustaakkanormi voi syntyä myös oikeuskäytännössä. Esimerkiksi katsotaan, että sillä, joka on saanut toiselta omaisuutta, on todistustaakka siitä, että kysymyksessä

on lahja, eikä esimerkiksi kauppa. Sopimusperusteisessa vahingonkorvausasiassa vastaajalla on todistustaakka siitä, että sopimusrikkomus on tapahtunut hänen menettelynsä asianmukaisuudesta huolimatta eikä hän ole vastuussa vahingosta. Todistustaakan jakautumista harkitessa kiinnitetään ennen muuta huomiota kokemuseräiseen todennäköisyyteen ja asianosaisten näyttömahdollisuuksiin.

Merkitystä voi olla myös asianomaisen lainsäädännön toimivuudella. Siksi esimerkiksi oikeustoimea on lähtökohtaisesti pidettävä pätevänä. Todistustaakka on sillä, joka väittää oikeustoimea rasittavan pätemättömyysperusteen.

Pykälän 4 momentin mukaan 2 momentin mukaista näyttökynnystä ei ensinnäkään noudatettaisi, jos näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetään, jolloin kysymys on yleensä normaalia matalammasta näyttövaatimuksesta. Esimerkiksi asunokauppalain (843/1994) 6 luvun 8 §:n mukaan ostajalla on tietyissä tapauksissa oikeus pidäytyä kauppahinnan maksamisesta odotettavissa olevan asunnon hallinnan luovutuksen viivästymisen johdosta, kunnes myyjä saattaa todennäköiseksi, että hän kykenee täyttämään sopimuksen ajoissa. Saman lain 4 luvun 15 §:n mukaan asunnossa on virhe myös, jos se ei vastaa niitä tietoja, jotka myyjä on ennen kaupantekoa antanut asunnosta ja joiden voidaan olettaa vaikuttaneen kauppaan.

Toiseksi 4 momentin mukaan 2 momentissa näyttökynnyksestä säädettyä noudatettaisiin, jollei asian laadusta muuta johdu. Niillä perusteilla, joita on käsitelty todistustaakan jakautumisen osalta, voisi olla merkitystä myös harkittaessa näyttökynnyksen korkeutta. Oikeuskäytännössä on esimerkiksi näyttömahdollisuudet ja asian laatu huomioon ottaen rokotteen ja siitä aiheutuneen sairauden välisen syy-yhteyden osalta tyydytty vahvuudeltaan tavanomaista heikompaan näyttöön (KKO 1995:53; ks. myös KKO 2001:26 ja KKO 2011:44).

Lopuksi momentissa säädettäisiin selvyuden vuoksi siitä, että yksityisoikeudellisen saatavan määrän arviointia koskevaa 3 momenttia noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

3 §. Pykälässä säädettäisiin todistustaakasta ja näyttövaatimuksesta rikosasioissa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 15–17).

Pykälän 1 momentin mukaan rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momenttia. Momentti koskisi ennen muuta todistustaakkaa syyksilukevan tuomion perustavista seikoista. Sanamuotonsa mukaan säännöstä voidaan soveltaa muissakin rikosprosessuaalisessa järjestyksessä käsiteltävissä asioissa, mutta momentissa säädetty ei estä, että jonkin asian osalta todistustaakan osalta säädetään toisin. Tällainen säännös on rikoslain 10 luvun 8 §:n 2 momentissa, joka koskee esinekonfiskaation asemesta tuomittavaa toissijaista arvokonfiskaatiota. Momentin mukaan tavoittamattomiin jääneen esineen arvoa ei tuomita menetetyksi, jos vastaaja saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on käytetty tai hävitetty.

Pykälän 2 momentin mukaan syylliseksi tuomitseva tuomio edellyttäisi, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Vastaavaa ilmaisua käytetään Ruotsissa (utom rimligt tvivel) sekä Norjassa ja Tanskassa. Ilmaisua on alun perin Englannista (beyond reasonable doubt).

Myös rikosasioita koskeva näyttövaatimus on aiemmin ilmaistu sanoilla ”täysi näyttö”. Sittemmin oikeuskäytännössä on siirretty ilmaisemaan näyttökynnys siten, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa tai järkevää epäilyä. Korkein oikeus on ratkaisusta KKO 2002:47 lähtien ryhtynyt soveltamaan rikosasian näyttökynnyksenä ”varteenotettavaa epäilyä”. Samaa näyttökynnystä sovelletaan myös alemmissa oikeusasteissa. Nykyinen oikeuskäytäntö kirjattaisiin siis lakiin.

Anonyymiä todistelua ja peitepoliisin oikeutta osallistua rikollisryhmän toimintaan koskevassa oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2000:5 ehdotettiin anonyymien todistelun käyttöön ottamista. Työryhmä esitti silloin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä (esim. Doorson v. Alankomaat 26.3.1996) seuraten, että syylliseksi toteava tuomio ei saa perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä oli myös katsottu, ettei langettavaa tuomiota saa perustaa todistajankertomukseen ainoana tai ratkaisevana todisteena, jos puolustuksella ei ollut mahdollisuutta riitauttaa kertomusta oikeudenkäynnissä tai prosessin aikaisemmassa vaiheessa (esim. B. v. Suomi 24.4.2007).

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt Kuningaskunta (suuri jaosto 15.12.2011) sisältyy kuitenkin merkittävä linjanmuutos. Ihmisoikeustuomioistuin totesi sen pääsäännön, että kaikki näyttö tulee lähtökohtaisesti ottaa vastaan syytetyn läsnä ollessa kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä. Tästä voidaan kuitenkin joissain tapauksissa poiketa, mutta syytetyn oikeuksia ei tällöinkään saa loukata.

Ratkaisussa tutkittiin ensinnäkin, onko hyväksyttävä syy sille, että todistaja on jäänyt pois oikeudenkäynnistä. Kuolema oli tällainen luonnollinen syy. Todistajan pelkääminen on myös hyväksyttävä syy, jos se johtuu asianosaisen tai hänen puolestaan toimivan uhkauksista tai muusta toiminnasta eikä yksinomaan todistajan yleisesti tuntemasta pelosta. Toiseksi on tutkittava, onko tällainen kertomus ainoa tai ratkaiseva todiste. Jos näin on asianlaita, on vielä kolmanneksi tutkittava, onko vastakuulustelumahdollisuuden puuttumista kompensoitu riittävästi puolustukselle.

Tapauksessa katsottiin, ettei sopimusloukkausta ollut tapahtunut, vaikka langettava tuomio perustui ainakin ratkaisevasti kuolleen asianomistajan esitutkinnassa annettuun kertomukseen (Al-Khawaja). Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä tällaisissa tapauksissa asianomistajan kertomus rinnastetaan todistajan kertomukseen. Toisaalta kun ainoaa silminnäkijätodistajaa ei hänen pelkäämisensä vuoksi kuultu oikeudenkäynnissä, eikä riittäviä puolustuksen asemaa turvaavia tekijöitä ollut, langettavaa tuomiota ei saatu perustaa todistajan aikaisempaan kertomukseen, joka oli asiassa ratkaiseva näyttö (Tahery).

Tämän linjan mukaisesti hyväksyttävänä synnä on myös pidetty, että todistajaa ei ole viranomaisten asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoitettu (esim. Chmura v. Puola 3.4.2012). Todistamista anonyyminä perustellun pelon vuoksi on pidetty hyväk-

syttävänä (esim. Ellis ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta päätös 10.4.2012). Seksuaalirikoksen (raiskauksen yritys) uhrin poisjäämistä pidettiin hyväksyttävänä syynä ottaen huomioon rikoksen luonne, kun kansallinen lainsäädäntö sen salli (Aigner v. Itävalta 10.5.2012). Näissä tapauksissa oikeudenkäynnistä poissa olleen tai anonyymin todistajan kertomukseen sai perustaa langettavaan tuomioon, vaikka kysymyksessä oli ratkaiseva todiste.

Epäselvänä voidaan pitää kysymystä siitä, voidaanko tuomio perustaa lainvastaisesti hankittuun todisteeseen, jos se ainoa tai ratkaiseva näyttö (ks. esim. Bykov v. Venäjä suuri jaosto 10.3.2009, vrt. Khan v. Yhdistynyt Kuningaskunta 12.5.2000). Kuten jäljempänä 6 §:n perusteluissa todetaan, ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on todettu, että jos syytetyn passiivisuus voidaan ottaa näyttönä huomioon, se ei kuitenkaan saa olla ainoa tai ratkaiseva todiste langettavaan tuomioon.

Vielä voidaan todeta, että ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan oikeudenkäynti on kokonaisuutena epäoikeudenmukainen, jos henkilö on provosoitu tekemään rikos, jota hän ei ilman provokaatiota olisi tehnyt (esim. Teixeira de Castro v. Portugali 9.6.1998 ja Ramanauskas v. Liettua suuri jaosto 5.2.2008). Yhteensopimattomana ihmisoikeussopimusten vaatimusten kanssa on pidetty sitä, että oikeudenkäynnissä on hyödynnetty kiduttamalla (esim. Gäfgen v. Saksa suuri jaosto 1.6.2012) tai itsekriminointisuojaajaa loukaten saatua todistetta (esim. Salduz v. Turkki suuri jaosto 27.11.2008; ks. myös KKO 2012:45).

Tietyissä tapauksissa tulisi päätyä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten loukkaamisen johdosta syytteen hylkäämiseen, vaikka sinänsä syytteen tueksi on esitetty riittävästi näyttöä. Kuten edeltä ilmenee, tällaiset tilanteet ovat varsin moninaisia. Ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö jatkuvasti kehittyy, eivätkä linjanmuutoksetkaan ole tuntemattomia. Säännöksen laatiminen kattamaan kaikki huomion arvoiset tilanteet olisi varsin vaativaa ja se todennäköisesti jäisi niin yleiseksi, ettei yksistään sen perusteella voitaisi tunnistaa olennaisia tapauksia. Siten ei ole perusteltua esittää säädettäväksi sen tyyppistä säännöstä kuin edellä mainitussa työryhmämietinnössä 2005:5. Joka tapauksessa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten tulee ottaa huomioon ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö.

4 §. Pykälä koskee niin sanottua *jura novit curia* -periaatetta (tuomioistuin tuntee lain) ja selvityksen hankkimista vieraan valtion lain sisällöstä. Pykälä vastaa pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momentin loppuosaa sekä 2 ja 3 momenttia. Pykälässä käytetään termiä ”selvitys”, koska pykälässä säädetään laintulkintaan vaikuttavan aineiston hankkimisesta ja esittämistä. Pykälässä ei säädetä sellaisesta toiseikkoihin tai kokemussääntöihin liittyvästä näytöstä tai todistelusta, josta luvussa muutoin säädetään. Laintulkinnassa on kysymys siitä, mitä voidaan pitää perustellusti säännöksen oikeana tulkinta, eikä siitä, onko esitetty vaadittava näyttö tietystä yleensä menneisyyden tapahtumasta tai kokemussäännön pätevydestä.

Voimassa olevan lain mukaan näyttö siitä, mitä laki säättää, ei ole tarpeen. Ilmaisuu korvattaisiin pykälän *1 momentissa* maininnalla siitä, että tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta, joka ilmaisee noudatetun *jura novit curia* -periaatteen. Tuomioistuin ei ole sidottu asianosaisten näkemyksiin lain tulkintakysymyksistä vaan ratkaisee asian itsenäisesti. Tuomioistuin on myös velvollinen tuntemaan kotimaisen lain sisällön.

Joissain tapauksissa tuomioistuin voi pyytää toiselta viranomaiselta lausunnon siitä, miten lakia on sovellettava. Esimerkiksi tuomioistuin voi pyytää tekijänoikeuslain (404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvostolta lausunnon mainitun lain tulkinnasta. Poikkeuksellisesti tuomioistuimella voi olla myös velvollisuus pyytää lausuntoa. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 267 artiklan mukaan tietyissä tapauksissa tuomioistuimella on velvollisuus tehdä ennakkoratkaisupyyntö Euroopan unionin tuomioistuimelle. Asiallista muutosta ei sanotusta seuraa nykytilaan verrattuna.

Momentissa säädettäisiin lisäksi, että asianosainen saa antaa kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi asiassa sovellettava. Säännös soveltuisi kaikenlaisiin asioihin. Tällainen selvitys voisi koskea paitsi ulkomaan myös kotimaan lakia. Laki on ymmärrettävä tässä yhteydessä laajassa merkityksessä käsittäen ylipäätään kaiken asiassa esiintyvän oikeudellisen kysymyksen ratkaisemiseksi olennaisen aineiston, joita voivat olla säädetyt oikeuden lisäksi esimerkiksi tuomioistuinratkaisut ja oikeuskirjallisuus.

Lisäksi momentin mukaan selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Siten olisi sallittua, että selvityksen laatijaa kuultaisiin tuomioistuimessa, jonka jälkeen vastapuolen nimeämää henkilöä kuultaisiin suullisesti samasta lainsoveltamiskysymyksestä, vaikkei hän olisi kirjallista selvitystä asiasta laatinut. Suullisen kuulemisen salliminen olisi tuomioistuimen harkinnassa.

Oikeustieteellisten asiantuntijalausuntojen antaminen on suhteellisen tavallista etenkin yritysten välisissä riita-asioissa, mutta voimassa olevassa laissa ei ole säännöksiä oikeustieteellisistä asiantuntijalausunnoista tai henkilön kuulemisesta tuomioistuimessa lainsoveltamiskysymyksestä. Käytännössä on esiintynyt pyrkimystä kuulla oikeustieteellisen asiantuntijalausunnon laatijaa tuomioistuimessa todistajana tai asiantuntijana. Siksi lain selventäminen on tarpeen.

Kuten edellä on todettu, lainsoveltamiskysymyksestä lausuvaan henkilöön ei sovellettaisi muita tässä luvussa olevia säännöksiä. Hän ei olisi luvussa tarkoitettu todistaja tai asiantuntija eikä muukaan todistuskeino. Tällaista henkilöä ei voitaisi esimerkiksi sakon uhalla kutsua tai noutaa tuomioistuimeen, häneltä ei otettaisi vakuutusta eikä hänellä olisi myöskään oikeutta 65–67 §:n nojalla määrättävään korvaukseen tai palkkioon. Oikeuskäytännössä on katsottu, että oikeustieteellisestä asiantuntijalausunnosta aiheutuvat kustannukset eivät ole oikeusavusta korvattavia todistelukustannuksia (KKO 1985 II 147 ja KKO 1989:152). Hän ei voisi myöskään syyllistyä perättömään lausumaan lausussaan lainsoveltamiskysymyksestä.

Joissain tapauksissa Suomen tuomioistuimen tulee soveltaa vieraan valtion lakia. Tällöin kysymyksessä on usein riita-asia, jota koskeva kansainvälisen yksityisoikeuden liittymäsäännös määrää toisen valtion lain sovellettavaksi. Koska Suomen tuomioistuimella ei ole velvollisuutta tuntea vieraan valtion lain sisältöä, pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että tuomioistuimen on kehoitettava asianosaista esittämään selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä, jos tuomioistuin ei sitä tunne. Estettä ei olisi sille, että tuomioistuin hankkii omatoimisesti tällaista selvitystä. Lainsoveltamiskysymys tulee luonnollisesti ottaa esiin oikeudenkäynnissä yleisestikin ja erityisen tärkeää tämä on silloin, kun tuomioistuin on hankkinut selvitystä, jottei tuomion sisältö tule asianosaisille yllätyksenä.

Tuomioistuimen tulisi kussakin yksittäisessä tapauksessa harkita, millainen selvitys on riittävää. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1999:98 on todettu, että joissain tapauksissa riittää vieraan valtion pääperiaatteiden tuntemus, kun taas joissain tapauksissa tarvitaan säännöksen tarkka sanamuoto. Ei myöskään ole poissuljettua, että tarvitaan laajempaa selvitystä, kuten vieraan valtion ylimmän tuomioistuimen ratkaisuja, tai että nojaututaan oikeuskirjallisuuteen (ks. KKO 2011:97).

Momentissa säädettäisiin edelleen siitä, että tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia selvitystä vieraan valtion oikeudesta säädetään erikseen. Tällainen säännös on esimerkiksi Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Kööpenhaminassa 19.11.1934 tehdyn perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevan sopimuksen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta annetun lain (253/1935) 4 §.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä, sovelletaan Suomen lakia. Momenttiin otettaisiin lisäksi uusi määräys, jonka mukaan selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

Vaikka rikosasioissa noudatetaan Suomen lakia, uusi säännös kattaisi ne tapaukset, jolloin rikos on tehty ulkomailla, mutta asia käsitellään Suomessa. Rikoslain 1 luvun 11 §:n mukaan eräissä tapauksissa Suomen lakia sovelletaan vain, jos rikos on myös teko paikan lain mukaan rangaistava ja siitä olisi voitu tuomita rangaistus tämän vieraan valtion tuomioistuimessa.

Poikkeussäännöksellä on tarkoitus varmistaa se, että jos vieraan valtion laista ei saataisi selvitystä, edellä mainittua kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei ohitettaisi ja sovellettaisi pelkästään Suomen lakia. Tämä olisi ristiriidassa mainitun rikoslain pykälän tarkoituksen kanssa. Jos selvitystä vieraan valtion laista ei olisi, syytettä ei tule hyväksyä eikä rangaistusta tuomita, vaikka teko olisikin Suomen lain mukaan rangaistava.

5 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 1 momentin alkuosaa vastaten, että näyttö yleisesti tunnetusta eli notorisesta seikasta ei ole tarpeen. Samassa lainkohdassa säädetään lisäksi siitä, että näyttö ei ole tarpeen seikasta, jonka tuomioistuin viran puolesta tietää.

Mainitun ns. tuomioistuinnotorisuuden katsotaan käsittävän sen, mitä tuomari on käsiteltävänä olevassa asiassa havainnut ja saanut muissa virkatehtävissään tietää. Ensiksi mainittujen havaintojen huomioon ottamisesta säädettäisiin luvun 1 ja 6 §:ssä.

Tuomioistuinnotorisuutta siltä osin kuin kysymys on muussa virkatehtävässä saadusta tiedosta voidaan pitää sisällöltään epämääräisenä, eikä tuomioistuinnotorisuudella ilmeisestikään ole käytännössä mainittavaa merkitystä. Lisäksi tuomioistuinnotorisuus voi kohdistua seikkaan, josta asianosaiset eivät ole lainkaan selvillä. Vaarana on, että tällaista seikkaa ei oteta esiin oikeudenkäynnissä. Siksi tuomioistuinnotorisuudesta ei enää otettaisi säännöstä lakiin.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaisivat asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:ää. Riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, tunnustettu seikka asetettaisiin sellaisenaan ilman todistelua tuomion perustaksi. Jos tällaisessa asiassa annettu tunnustus peruutettaisiin tai tunnustus annettaisiin rikosasiassa tai riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, tuomioistuin harkitsisi, mikä vaikutus tunnustuksen peruuttamisella tai tunnustuksella on todisteena. Notorisesta seikasta ja tunnustuksesta ks. myös OMSO 65/2012 s. 12.

6 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että tuomioistuin voisi ottaa asianosaisen menettelyn huomioon todisteena (ks. myös OMSO 65/2012 s. 13).

Pykälän 1 momentti vastaisi käytännössä voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 5 §:ää, mutta säännöksessä kuvattaisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin, millainen asianosaisen menettely voisi toimia näyttönä.

Tällaista menettelyä on momentin 1 kohdan mukaan, että asianosainen ei kutsusta huolimatta saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta, 2 kohdan mukaan, ettei asianosainen tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista, 3 kohdan mukaan, ettei asianosainen todistelutarkoituksessa kuultuna anna kertomusta tai suostu vastaamaan kysymykseen, ja 4 kohdan mukaan, ettei asianosainen noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka jättää täyttämättä muun tuomioistuimen kehotuksen.

Kaikissa momentissa tarkoitetuissa tapauksissa asianosaisen menettelyn huomioon ottaminen todisteena edellyttää, ettei asianosaisella ollut käyttäytymiselleen pätevää syytä. Esimerkiksi jos asianosaisen poissaolo johtuu laillisesta esteestä, ei poissaololla olisi merkitystä todisteena.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saataisiin ottaa vain, jos se ei loukkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamista. Säännös on sinänsä uusi, mutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö kysymyksestä tulee jo nykyisin ottaa huomioon. Momenttia tulisi siten soveltaa siinä laajuudessa kuin se on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön nojalla sallittua.

Perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementteihin kuuluu niin sanottu itsekriminointisuoja eli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tästä seuraa, ettei rikosasian vastaajalla ole velvollisuutta antaa kertomusta tai vastata kysymyksiin todistelutarkoituksessa käytettäväksi. Lähtökohtana siksi on, ettei rikosasian vastaajan passiivisuuttaan tule lukea näytöksi hänen vahingokseen.

Rikosasian vastaajan vaikeneminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan voidaan kuitenkin ottaa hänen vahingokseen huomioon, jos olosuhteet selvästi vaativat hänen selitystään. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksessa John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta (8.2.1996) todettiin, että syytetyn vaikeneminen saatiin ottaa huomioon hänen vahingokseen, kun poliisi oli tavannut hänet talosta, josta toista henkilöä pidettiin laittomasti vangittuna. Valittaja ei missään vaiheessa antanut selitystä. Tapauksessa Liam Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta (6.6.2000) tilanne vaati syytetyn selitystä, kun hänen hiuksistaan ja vaatteistaan oli tavattu kuituja, jotka vastasivat murhassa käytetystä pakoautosta löydettyjä huppujen ja hanskojen kuituja. Vaikka valittaja oli oikeudenkäynnissä antanut selityksen, hänen vaikenemisensa poliisikuulusteluissa saatiin ottaa näyttönä huomioon.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, ettei kielto ottaa syytetyn passiivisuutta hänen vahingokseen ole ehdoton vaan kaikki asiaan ja oikeudenkäyntiin liittyvät seikat huomioon ottaen kiellosta poikkeaminen voi olla sallittua. Ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta pitänyt selvänä, ettei syylliseksi julistava tuomio voi perustua vaitioloon ainoana tai ratkaisevana todisteena. Tästä kysymyksestä ei tosin ilmeisesti ole tuoreita ratkaisuja, mutta voidaan olettaa, ettei edellä 3 §:n perusteluissa mainittu linjanmuutos (Al-Kawaja ja Tahery -tapaus ym.) ulotu tähän tapaukseen.

7 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenen vastuulla on tarvittavien todisteiden hankkiminen (ks. myös OMSO 65/2012 s. 18–20). Vastaavasti kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:ssä säädetään, edelleen lähtökohtana olisi, että asianosaisten on hankittava tarpeelliset todisteet.

Mainitun pykälän mukaan tuomioistuimen mahdollisuutta hankkia todisteita omasta aloitteestaan ei ole rajoitettu riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, eikä rikosasioissa, joissa on kysymys muusta kuin asianomistajan ajamasta asianomistajarikosta koskevasta syytteestä, kun rikoksesta ei voida tuomita muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin neljä vuotta vankeutta. Muissa rikosasioissa ja riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, tuomioistuin ei saa vastoin asianosaisten yksimielistä kantaa hankkia uutta todistajaa kuultavaksi tai uutta asiakirjaa esitettäväksi.

Riita-asioita ja rikosasioita koskevissa uudistuksissa on entistä selvemmin lähdetty siitä, että asianosaiset hankkivat tarvittavan näytön. Rikosasioissa tämä koskee ennen muuta syyttäjää. Voidaan pitää poikkeuksena, että tuomioistuin hankkisi näyttöä. Säännös tästä ei kuitenkaan ole tarpeeton, koska rikosasioissa ja riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, on kysymys asianosaispiiriä laajemmalle ulottuvista intresseistä. Toisaalta riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, ei ole vastaavia ulottuvuuksia. Siksi on perusteltua,

että asianosaiset saavat yksin myös päättää esitettävästä näytöstä. Käsillä olevan pykälän mukaan tuomioistuin ei voisi omasta aloitteestaan määrätä tällaisessa asiassa uutta todistetta esitettäväksi. Käytännössä tuomioistuimet ovat yleisesti ja etenkin mainituissa riita-asioissa käyttäneet verraten harvoin oikeuttaan hankkia todisteita.

Vaikka ehdotuksen mukaan tuomioistuin ei omasta aloitteestaan voisi määrätä asiantuntijaa, olisi kuitenkin edelleen mahdollista, että tuomioistuin voisi asianosaisten suostumuksin määrätä puolueettoman asiantuntijan. Selvää on, että jos vain tuomioistuin voi asiantuntijalausuntoa tietyissä tilanteissa pyytää, tuomioistuimella olisi edelleen tämä oikeus.

Pykälän mukaan tuomioistuin saisi edelleen hankkia ilman rajoituksia todisteita riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu. Jos asiassa on elementtejä, joista voidaan sopia, kuten lapsen huoltoa koskevassa asiassa saattaa olla, ei olisi estettä sille, että tuomioistuin hankkisi myös näiltä osin omasta aloitteestaan näyttöä lapsen etua silmällä pitäen.

Edellä mainittu asianomistajarikoksia koskeva rajausta on siinä mielessä tarpeeton, että ei ole asianomistajarikoksia, joista on säädetty rangaistukseksi yli neljä vuotta vankeutta. Ei ole perusteita asettaa rikosasioita eri asemaan sillä perusteella, kuka asiaa ajaa ja onko kysymyksessä asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos, koska tuomioistuimen oikeutta hankkia omasta aloitteestaan rajoitettaisiin jäljempänä kuvatulla tavalla. Siksi säännöksessä ei enää tehtäisi eroa eri rikosasioiden välillä. Vastaisuudessa tuomioistuin aloite uuden todistajan tai asiakirjan hankkimiseksi ei siis vaatisi asianosaisten suostumusta.

Vaikka voimassa oleva säännös antaa sanamuotonsa mukaisesti tuomioistuimelle oikeuden hankkia rikosasiassa näyttöä paitsi syytettä vastaan myös sen puolesta, oikeuskäytännössä on omaksuttu kanta, ettei tuomioistuimen tehtävä ole hankkia syytettä tukevaa näyttöä (KKO 1995:44 ja KKO 1996:133). Tämän mukaisesti ehdotetaan, että tuomioistuin saa hankkia rikosasiassa näyttöä vain, jos se todennäköisesti koituu vastaajan eduksi.

Säännöksen perusajatuksena on, ettei tuomioistuimen pidä hankkia lisänäyttöä tarkoituksin saada syytetty tuomituksi. Toisaalta etukäteen ei voida aina sanoa, kenen hyväksi todisteen esittäminen koituu. Esimerkiksi jos ilmenee uusi silminnäkijätodistaja, jota ei ole kuultu esitutkinnassa, hänen kertomuksensa voi koitua paitsi syytetyn eduksi myös vahingoksi. Tuomioistuin voisi määrätä todistajan kuultavaksi, jos on todennäköisempää, että kertomus koituu syytetyn eduksi kuin hänen vahingokseen.

Tuomioistuimella olisi oikeus, mutta ei velvollisuutta hankkia lisänäyttöä edellä mainituin edellytyksin. Asiaa harkitessa tulisi ottaa huomioon asian laatu, todisteen merkitys, sen esittämisestä aiheutuvat kustannukset ja vaikutukset asian käsittelyn viivästymiselle sekä luonnollisesti jäljempänä 8 §:ssä tarkoitettut seikat. Tuomioistuimen tulisi hankintaa tai itse kuitenkin hankkia todiste, joka koituisi rikosasian vastaajan eduksi tai jonka hankkimista muuten painava yleinen tai yksityinen etu edellyttää riita-asiaassa, jossa sovinto ei ole sallittu.

Ennen kuin tuomioistuin ryhtyy oma-aloitteisesti hankkimaan lisänäyttöä, sen tulisi läh-
tökohtaisesti kiinnittää asianosaisten huomio mahdolliseen uuteen todisteeseen ja varata
heille tilaisuus hankkia tämä todiste. Tuomioistuin voisi näin menetellä myös riita-
asiassa, jossa sovinto on sallittu, jolloin asianosaisen päätöksen varaan jäisi, haluaako
hän hankkia lisänäyttöä. Toisaalta yhdenmukaisesti edellä lausutun kanssa tuomioistui-
men ei tule ryhtyä toimiin, joiden tarkoituksena on saada asianosainen hankkimaan syy-
tettä tukevaa näyttöä.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 58 §:ssä säädetään katselmuksen
toimittamiseen liittyen, että jos asian selventämistä varten tarvitaan piirustusta, asema-
piirrosta tai muuta kuvallista esitystä, on se, jos mahdollista, hankittava. Tällainen eri-
tyissännös ei enää olisi tarpeen. Tuomioistuin voisi ehdotetun 6 §:ssä säädetyin edelly-
tyksin ottaa huomioon, jos asianosainen ei kehotuksesta huolimatta hanki todistetta eikä
hänellä ole pätevää syytä menettelylleen.

Ehdotettu pykälä on luonteeltaan yleissännös. Esimerkiksi adoptiolain (22/2012) 53 §,
jossa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia kaikki selvitys adoption vah-
vistamista koskevassa asiassa, syrjäyttää erityissäännöksenä käsillä olevan pykälän.

8 §. Pykälässä säädettäisiin niistä perusteista, joilla tuomioistuimen tulisi evätä tarjottu
näytön (ks. myös OMSO 65/2012 s. 21–24). Pykälä vastaa osittain voimassa olevan
oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:ää.

Pykälän *1 kohdan* mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka koskee asiaan vai-
kuttamatonta seikkaa. Kohta voidaan pitää itsestään selvänä ja se vastaa voimassa ole-
vaa oikeutta.

Pykälän *2 kohdan* mukaan tuomioistuimen tulee evätä muuten tarpeeton todistelu. Sään-
nös vastaa voimassa olevaa oikeutta siltä osin, ettei todistelua tule sallia jo näytetyistä
seikasta. Yleisesti tunnettu tai tunnustettu seikka asiassa, jossa sovinto on sallittu, aset-
taan sellaisenaan ilman todistelua tuomion perustaksi. Todistelua ei tarvita myöskään
silloin, kun kanne myönnetään riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu.

Kohdan nojalla voitaisiin myös torjua todiste, jolla ilmeisesti ei ole näyttöarvoa. Vaikka
tästä ei nimenomaisesti voimassa olevassa laissa säädetä, oikeuskirjallisuudessa on kat-
sottu, että tällainenkin todiste on torjuttava.

Kohdan nojalla voitaisiin puuttua myös tilanteeseen, jossa asianosainen tarjoaa ylenpalt-
tisesti todisteita. Yleensä riittävän kattava ja luotettava näyttö saadaan, kun teemasta
kuullaan joitain todistajia. Kohta voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun asi-
anosaisen soveltuvuudesta huoltajaksi tarjotaan kuultavaksi suurta todistajamäärää tai
kun todistettavasta tapahtumasta on hyvätasoinen kuva- ja äänitallenne, jonka aitoudesta
ei ole epäselvyyttä, mutta tästä huolimatta vaaditaan laajaa henkilötodistelua esitettä-
väksi. Säännöstä tulisi soveltaa etenkin silloin, kun laajan todistelun tarkoituksena on
selvästikin oikeudenkäynnin viivyttäminen tai vastapuolelle aiheutuvien oikeudenkäyn-
tikulujen kasvattaminen.

Pykälän 3 kohdan nojalla tulisi evätä näyttö, joka voidaan korvata olennaisesta vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 4 kohta olisi uusi. Kohdan mukaan todiste tulisi evätä, jos se voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella. Ehdotettu uusi säännös kuvastaisi niin sanotun parhaimman todistusaineiston periaatetta, jonka mukaan jos yhtä ja samaa tietolähdettä voidaan hyödyntää usealla tavalla, tulee käyttää varmintä todistetta. Lähtökohtaisesti todistajan kuuleminen suullisesti tuomioistuimessa on parempaa näyttöä kuin hänen esitutkintapöytäkirjaan otettu lausumansa. Vastaavasti kuulopuhetodistajan asemesta on kuultava sitä henkilöä, jonka puheista on kyse, ja tuomioistuimelle tulee esittää asiakirja eikä kuulla sen laatijaa asiakirjan sisällöstä.

Koska kohdassa edellytettäisiin, että uusi todiste olisi olennaisesti luotettavampi, kohta ei soveltuisi, jos todisteet olisivat tässä suhteessa suurin piirtein samanarvoisia tai jos tarjotulla todisteella olisi kuitenkin huomionarvoinen todistusvoima.

Verrattuna pykälän muihin kohtiin käsillä oleva kohta on poikkeuksellinen, koska siinä todiste evätään, jotta se korvattaisiin sopivammalla todisteella. Tuomioistuin voisi sopivamman todisteen määrätä omasta aloitteestaankin esitettäväksi, jos se on ehdotetun 7 §:n mukaan mahdollista. Muissa tapauksissa jäisi yksin asianosaisen vastuulle hankkia sopivampi todiste. Tuomioistuimen olisi aiheellista kiinnittää asianosaisen huomio tähän kysymykseen. Koska uusi todiste tulisi hankittavaksi tuomioistuimen asianosaisen tarjoamaa todistelua koskevan kannanoton jälkeen, eivät preklusiosäännökset estäisi uuden todisteen esittämistä. Asianosaisella olisi pätevä syy nimetä uusi todiste tuomioistuimen epäämän tilalle.

Myös pykälän 5 kohta olisi uusi. Kohdan mukaan todiste voidaan evätä, jos se on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

Kohtaa sovellettaessa tulisi punnita yhtäältä sitä, mikä merkitys todisteella olisi asian ratkaisemisen kannalta yleisesti ja erityisesti sen asianosaisen kannalta, joka todisteseen vetoaa. Toisaalta on otettava huomioon vastapuolen ja myös yleinen intressi saada asia ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa. Merkitystä voisi olla sillä, onko mahdollista saada korvaavaa näyttöä.

Käytännössä kohta koskisi ennen muuta tilanteita, joissa todistajaa ei tavoiteta rikosasiassa kuultavaksi. Kohta soveltuisi vasta sitten, kun todistetta on pyritty aktiivisesti tavoittamaan. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2007:101 olosuhteet olivat sellaiset, että kohdan nojalla todiste voitaisiin evätä. Tapauksessa kolmea ulkomailla oleskelevaa todistajaa oli rikosasiassa yritetty tavoittaa oikeusaputeitse. Yhdelle oli saatu kutsu toimittua, mutta hänkin jäi saapumatta oikeudenkäyntiin. Tämän jälkeen yritettiin todistajia saada kuulluksi oikeusaputeitse videon välityksellä. Tällöinkin tiedoksianto onnistui yhden todistajan osalta, mutta hänkään ei videokuulustelutilaisuuteen saapunut. Korkein oikeus totesi, että todistajien menettelystä on voitu perustellusti päätellä, että heitä ei todennäköisesti saataisi yrityksistä huolimatta kuultaviksi.

Kohdan soveltamiseen liittyy olennaisesti se, voidaanko tavoittamattomiin jääneen todisteen asemesta vedota toiseen todisteeseen. Kuten kohdan 4 osalta on todettu, preklusiosäännökset eivät estäisi tällaisessa tilanteessa vetoamista uuteen todisteeseen.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2007:101 oli kysymys siitä, voitiinko kuvatussa tilanteessa käyttää näyttönä esitutkintapöytäkirjaan merkittyä kertomusta. Korkein oikeus totesi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan tavoittamatta jääneen todistajan esitutkintakertomuksen käyttäminen oikeudenkäynnissä edellyttää, että todistajan tavoittaminen on ollut mahdotonta ja toimivaltaiset viranomaiset ovat aktiivisesti etsineet todistajaa (ks. myös esim. Karpenko v. Venäjä 13.3.2012, Chmura v. Puola 3.4.2012 ja Salikhov v. Venäjä 3.5.2012). Käsillä olevassa korkeimman oikeuden tapauksessa todistajaa ei kuvatulla tavalla voitu kuulla pääkäsittelyssä tai sen ulkopuolella, joten esitutkintakertomus saatiin ottaa näyttönä huomioon.

Yleisesti todisteen torjumiseen on suhtauduttava jossain määrin varoen. Ennen kuin tuomioistuin ryhtyy momentin nojalla torjumaan näyttöä, olisi yleensä perusteltua keskustella asianosaisten kanssa todistelun laajuudesta. Ensisijaisesti on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan yhteisymmärrykseen niin, että asianosaiset vapaaehtoisesti luopuisivat tarpeettomasta tai muuten torjuttavasta näytöstä.

9 §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin siitä pääsäännöstä, että jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle taikka sallia katselmuksen toimittaminen. Laissa voitaisiin säätää poikkeuksia.

Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeutta, vaikka ehdotetun kaltaista yleissäännöstä ei ole laissa. Esimerkiksi todistajana toimiminen luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan voidaan jokaista paitsi asianosaista ja eräitä muita pykälässä mainittuja henkilöitä kuulla todistajana ja luvun 61 §:n mukaan asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Mainitun luvun 12 ja 57 §:ssä säädetään yleisestä velvollisuudesta luovuttaa asiakirja tai esine todisteena käytettäväksi tuomioistuimessa. Edelleen luvun 56 §:n mukaan tuomioistuimella on oikeus toimittaa katselmus kiinteistöllä tai muussa laissa mainitussa kohteessa. Pääsäännön ilmaiseminen luvun alkupuolella on perusteltua myös havainnollisuuden vuoksi, koska luvussa jäljempänä säädetään poikkeuksista.

Ehdotetussa 10 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä säädetään eräistä tilanteista, joissa on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Tällöinkin mainittua pääsääntöä on noudeettava siltä osin, että todistajaksi kutsutun on saavuttava oikeudenkäyntiin. Jos esimerkiksi käsillä on kuitenkin ehdoton todistamiskiello, asianomaista henkilöä ei tule kuulustella todistelutarkoituksessa. Vastaavasti asiakirjaa ei tarvitse luovuttaa todisteeksi, jos 40 §:ssä säädetty edellytykset eivät täyty.

Pykälässä havainnollisuuden vuoksi mainittaisiin kaikki jäljempänä luvussa esiin tulevat todistelukeinot. Momentissa säädettäisiin siksi lisäksi siitä, että velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädettäisiin erikseen.

Momentti vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 46 §:n 2 momentin lopun oikeusohjetta. Asiantuntijaa käytetään arvioimaan erityisiä ammattitietoja edellyttäviä kysymyksiä. Asiantuntija ei lähtökohtaisesti todista asian kannalta olennaisista tosiseikoista vaan kokemussäännöistä. Toisin kuin todistaja, joka kertoo omakohtaisista havainnoistaan, eikä siksi ole lähtökohtaisesti korvattavissa, asiantuntijaksi sopivia henkilöitä on yleensä useita. Kun todistelun saaminen ei ole sidottu nimenomaan tiettyyn henkilöön, ei ole aiheellista säätää yleisestä velvollisuutta toimia asiantuntijana.

Pykälän 2 momentin mukaan oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta koskee todistelutarkoituksessa kuulusteltavan asianosaisen tai todistajan kertomuksen antamisen lisäksi asiantuntijalausunnon antamista sekä esineen ja asiakirjan luovuttamista todisteena käytettäväksi sekä katselmuksen toimittamisen sallimista. Momentti liittyy luvun seuraavaan alajaksoon.

Momentissa ilmaistaisiin velvollisuuteen ja oikeuteen kieltäytyä todistamasta liittyvästä todistuskeinoneutraalisuudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että jos henkilö haluaa vedota esimerkiksi vaitiolo-oikeuteensa liike- tai ammattisalaisuudesta, tätä tietoa ei saa hankkia todistajankertomuksella eikä asiantuntijalausunnolla eikä myöskään asiakirjatodistella. Myöskään katselmusta ei tule järjestää tällaisen tiedon saamiseksi.

Voimassa olevassa oikeudessa on säännöksiä todistuskeinoneutraalisuudesta, mutta ne eivät ole yhtä kattavia. Säännöksen tarkoituksena on turvata, ettei salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa hankita kiertoteitse. Sääntely vastaa Norjan siviiliprosessilaissa omaksuttua ratkaisua.

Säännöstä sovellettaessa on otettava huomioon, millaisesta velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta on kysymys ja ketä oikeus tai velvollisuus koskee. Jos kysymyksessä on edellä mainittu liike- tai ammattisalaisuus taikka 10 §:n valtion turvallisuuden liittyvä salaisuus tai 11 §:n 1 momentissa tarkoitettu neuvottelusalaisuus, tätä teemaa koskeva vaitiolo-oikeus tai salassapitovelvollisuus on yleinen niin henkilöllisessä kuin todistuskeinojakin koskevassa suhteessa.

Esimerkiksi 13 §:n 1 momentin ja 22 §:n 2 momentin mukaan salassapitovelvollisuus oikeudenkäyntiin liittyvästä seikasta on asetettu rajoitetulle henkilökunnalle. Tällainen henkilö ei saa todistaa temasta eikä häntä voida velvoittaa luovuttamaan asiakirjaa tai esinettä taikka sallimaan katselmusta, jos tästä seuraisi salassa pidettävän tiedon paljastuminen. Jos kuitenkin muulla henkilöllä kuin mainituissa momenteissa tarkoitettulla henkilöllä, kuten asianajajalla tai hänen päämiehellään, on esimerkiksi salassa pidettävän tiedon sisältävä asiakirja, hänet voidaan velvoittaa esittämään asiakirja. Todistuskielto ei koske sivullista henkilöä. Jos hän on saanut asiakirjan lainvastaisella tavalla, harkittavaksi tulisi todisteen hyödyntämiskielto.

Jäljempänä 17 ja 18 §:ssä säädetään läheisen vaitiolo-oikeudesta ja oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman tai läheisensä syyllisyytensä selvittämiseen. Jälkimmäisen ns. itsekriminointisuoja osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, että henkilöä ei voida pakolla velvoittaa antamaan lausuntoja, jotka myötävaikuttaisivat hänen syyllisyytensä selvittämiseen, tai luovuttamaan sellaisia todisteita taikka

ilmaisemaan sellaisen sijaintipaikka. Jos kuitenkin esimerkiksi kotietsinnässä löytyy ilman henkilön myötävaikutusta hänelle epäedullista näyttöä, sen hyödyntämiselle ei ole estettä.

Läheisen 17 §:ssä tarkoitettua vaitiolo-oikeutta ja läheisen eduksi 18 §:ssä säädettyä vaitiolo-oikeutta voidaan puoltaa jäljempänä 17 §:n perusteluissa selostetuilla syillä, kuten luottamuksellisten suhteiden suojaamisella ja todistajalle aiheutuvalle ristiriitatilanteelle. Näiden seikkojen valossa on perusteltua omaksua itsekriminointisuojaaja vastaava sääntely siitä, että vaitiolo-oikeudesta seuraa, että asianomaista henkilöä ei voida pakottaa todistamaan tai luovuttamaan todisteita. Tätä voidaan puoltaa myös perustuslain 10 §:ään ja ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan sisältyvän perhe-elämän suojan kannalta. Kuitenkin jos todiste löytyy ilman asianomaisten henkilöiden myötävaikutusta, se olisi hyödynnettävissä. Vastaavasti läheisen asunnossa voitaisiin järjestää paikan katselmus, koska tällaisessa tapauksessa ei ole kysymys todisteen hankkimisesta läheiseltä pakottamalla vaan olemassa olevan ja viranomaisien tiedossa olevan paikan tutkimisesta. Näissä tapauksissa todiste on saatu ilman läheisen myötävaikutusta, eikä siksi kysymyksessä ole tilanne, jossa luottamuksellisia suhteita olisi horjutettu tai muuten ohitettu 17 tai 18 §:ssä omaksuttujen lainsäädäntöratkaisujen taustasyitä.

Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

10 §. Pykälän mukaan valtion turvallisuuden taikka suhteiden toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestöön vuoksi salassa pidettävästä tiedosta ei saa todistaa. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 2 mukaan kukaan ei saa todistaa siitä, mikä valtakunnan turvallisuuden tai sen oikeuksien tai etujen vuoksi on vieraalta valtiolta pidettävä salassa.

Säännös vastaisi asiallisesti Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua linjaa (ks. OMSO 65/2012 s. 27–30). Pykälässä ei enää mainittaisi valtion oikeuksia ja etuja, sillä näiden tarkempi sisältö ja laajuus ovat vaikeasti täsmennettävissä. Voimassa olevaa säännöstä on myös tulkittu niin, että sen mukaan salassa pidettäviä tietoja ovat ne, joiden paljastamisesta voitaisiin tuomita rangaistus rikoslain 12 luvun 7 §:n mukaisena turvallisuussalaisuuden paljastamisena. Pykälän mukaan sellaista tietoa ei saa paljastaa, joka Suomen ulkoisen turvallisuuden vuoksi on säädetty tai määrätty salassa pidettäväksi tai joka tekijän tieteen on sen laatuinen, että sen paljastuminen on omiaan aiheuttamaan vakavaa vahinkoa Suomen maanpuolustukselle, turvallisuudelle, ulkomaansuhteille tai kansantaloudelle.

Rikoslain 12 luvun 7 §:stä voisi sinänsä saada johtoa käsillä olevan pykälän tulkinnasta. Kuitenkaan tiedon paljastamisen rangaistavuus ei ole edellytys todistamiskiellon asettamiselle. Voimassa olevan 17 luvun 23 §:n 1 momentin 2 kohdan osalta on katsottu, että siinä tarkoitettut tiedot ovat virkasalaisuutena salassa pidettäviä, jos henkilö on virkamies tai siihen rinnastettavassa asemassa.

Mainittu 23 §:n 2 kohta ja ehdotettu pykälä ovat molemmat henkilölliseltä soveltamisalaltaan yleisiä. Kun kysymys on kuitenkin valtion turvallisuudesta tai ulkosuhteista ja kun näitä koskevia tietoja ei lähtökohtaisesti tulisi olla kuin virkamiehillä ja muilla vaitiolovelvollisuuden sitomilla henkilöillä, ei ole perusteltua, että todistamiskiellon laa-

juus riippuisi siitä, onko todistaja virkamies vai muu henkilö, joka on esimerkiksi saanut tiedon salassa pidettävästä seikasta vaitiolovelvollisuuttaan rikkovalta virkamieheltä. Virkamieheltä voidaan edellyttää lojaalisuutta ja vaitiota, mutta jos kysymyksessä on tällaiset erittäin arkaluonteiset tiedot, ei ole kohtuutonta edellyttää näitä muiltakaan henkilöiltä, joilla tällaisia tietoja ei itse asiassa tulisi olla lainkaan.

Jäljempänä 12 §:n 1 momentissa säädettäisiin yleisesti virkasalaisuuksia koskevista todistamiskielloista. Sen mukaan lähtökohtana olisi, että jos asianosaisellakaan ei olisi oikeutta saada tietoa salassa pidettävästä seikasta julkisuuslain perusteella, tieto olisi salassa pidettävä eikä siitä saisi oikeudenkäynnissä todistaa. Siksi on perusteltua, että myös tämän pykälän osalta vaitiolovelvollisuus olisi ulottuvuudeltaan yhdenmukainen sanotun kanssa. Käytännössä tehtäisiin vertailu. Jos virkamies olisi vaitiolovelvollinen valtion turvallisuutta tai ulkosuhteita koskevasta seikasta, todistamiskielto koskisi myös muita henkilöitä.

Todistamiskiellon käsillä oleminen ratkaistaisiin julkisuuslain 24 §:n, jossa säädetään salassa pidettävistä asiakirjoista, ja 11 §:n 2 momentin 1 kohdan, jossa säädetään asianosaiselta erittäin tärkeän yleisen edun vuoksi salassa pidettävistä asiakirjoista, hypoteettisen soveltamisen perusteella. Mainitun 24 §:n 1 momentin osalta olisi pidettävä silmällä ennen muuta 1 ja 2 kohtaa (ulkosuhteet), 7 kohtaa (turvajärjestelyt), 8 kohtaa (muun muassa poikkeusoloihin varautuminen), 9 kohtaa (valtion turvallisuuden ylläpitäminen), 10 kohtaa (maanpuolustus) ja 11 kohtaa (finanssi-, tulo-, raha- ja valuuttapolitiikka). Sinänsä todistamiskiellon syntyminen ei edellytä, että salassa pidettävä tieto olisi tosiasiallisesti merkittävä asiakirjaan. Riittävää olisi, että asiakirjaan merkittynä tieto olisi salassa pidettävä.

Säännöstä sovellettaessa on otettava huomioon sen tarkoitus, valtion turvallisuuteen liittyvien arkaluonteisten tietojen pitäminen salassa valtion edun vuoksi. Pykälällä ei ole tarkoitettu estää näytön esittämistä tällaisista tiedoista esimerkiksi silloin, kun syytetty ajetaan tällaisten tietojen oikeudettomaan luovuttamiseen perustuen. Tällaisessa tapauksessa riittää, että asia käsitellään suljetuin ovin.

11 §. Pykälässä säädettäisiin tuomioistuimen päätösneuvottelun sisältöä ja sovittelunettelyssä sovittelijan saamia tietoja koskevasta todistamiskiellosta (ks. myös OMSO 65/2012 s. 25–26).

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa. Säännöstä voidaan pitää oikeustilaa selventävänä, koska oikeuskäytännössä lienee omaksuttu tämä kanta (ks. kuitenkin KKO 2008:95). Lisäksi todistamiskieltoa voidaan yleensäkin pitää tarpeellisena, koska se edistää päätösneuvottelussa käytävän mielipiteiden avoimuutta ja edesauttaa ratkaisun onnistuneisuutta. Säännöstä puoltaa myös tuomioistuinten riippumattomuus.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa ei säädetä tuomioistuimen päätösneuvottelua koskevasta salassapidosta. Oikeuskäytännössä on todettu tuomarin valaa koskevan oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:n perusteella, että päätösneuvotteluun kuuluva asiakirja on

salassa pidettävä (KKO 1998:134, 2001:64, 2002:27). Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että mainitusta säännöksestä seuraa, että neuvottelusalaisuudet luetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetuksi virkasalaisuudeksi.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 23 §:n ja oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa annetun lain (381/2007) 15 §:n mukaan tuomioistuimen neuvottelu ja äänestys toimitetaan asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Päätösneuvottelun sisältö on pidettävä myös salassa. Ensiksi mainitun lain 12.2 §:n 4 kohdan ja toiseksi mainitun lain 9 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada näitä tietoja sisältäviä asiakirjoja. Neuvottelusalaisuuden sisältöä on käsitelty ratkaisussa KHO 2011:73.

Momenttia olisi perusteltua tulkita yhdenmukaisesti oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien lakien kanssa. Lähtökohtana olisi, että todistamiskiello koskee laeissa mainittuja tuomioistuimia. Toisaalta jos salassapitovelvollisuutta ei enää olisi ajan kulumisen vuoksi mainittujen lakien nojalla, todistamiskieltokin väistyisi. Samaten neuvottelusalaisuuden tarkempaa sisältöä arvioitaessa voitaisiin hyödyntää oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lain nojalla annettuja ratkaisuja.

Pykälän 2 momentin mukaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija ei saisi riita-asiassa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Säännös vastaisi asiallisesti oikeudenkäymiskaaren 23 luvun 1 momentin 5 kohtaa. Voimassa olevassa säännöksessä todistamiskiello murtaminen edellyttää erittäin tärkeitä syitä. Tämä murtamisedellytys on myös eräissä muissa todistamiskielto­säännöksissä.

Tässä ja eräissä muissakin säännöksissä kuvattaisiin nykyistä tarkemmin niitä elementtejä, jotka voitaisiin ottaa huomioon erittäin tärkeiden syiden käsillä oloa harkitessa. Ensinnäkin merkitystä olisi asian laadulla. Lähtökohtaisesti voitaisiin rikosasioissa katsoa olevan painavimmat perusteet poiketa todistamiskiellosta. Vastaavaa voidaan sanoa riita-asioista, joissa sovinto ei ole sallittu, verrattuna riita-asioihin, jossa sovinto on sallittu. Merkitystä voitaisiin antaa sille, kuinka törkeää rikosta asia koskee. Yleensä voidaan sanoa, että intressi saada totuus selvitettyä on sitä suurempi, mitä törkeämpi rikosasia on kyseessä. Erityisen tärkeää olisi estää syyttömän tuomitseminen. Riita-asiassa voitaisiin painoa panna sille, minkälainen ja kuinka suuri intressi on kysymyksessä. Asiaa voitaisiin harkita paitsi yleisen myös yksityisen eli lähinnä asianosaisten edun kannalta.

Todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta viittaa siihen, kuinka olennaisesta todisteesta on kysymys. Jos todisteella ilmeisesti olisi vain varsin rajattu näyttöarvo, se voitaisiin helpommin jättää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Merkitystä voisi olla myös sillä, onko korvaavaa todistelua saatavissa.

Seuraukset todisteen esittämisestä liittyvät todistamiskiellon taustalla oleviin perusteisiin. Asiaa olisi harkittava erityisesti sen kannalta, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty. Jos todisteen esittämisen kannalta tulisi ilmi asianosaisen kannalta hyvin arkaluonteisia seikkoja, joiden paljastumisesta saattaisi seurata halveksuntaa tai muita haitallisia seurauksia, voisi todisteen jättää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Vastavaa voidaan todeta, jos tiedon paljastamisesta voisi seurata huomattavaa aineellista vahinkoa. Harkinnassa on syytä ottaa myös huomioon, että todistamiskiellon murtamisen jälkeen todiste otettaisiin vastaan suljetuin ovin ja määrättäisiin salassa pidettäväksi. Toisaalta harkinnassa voitaisiin ottaa huomioon myös sen asianosaisen intressit, jonka hyväksi todistamiskieltoa ei ole määrätty, eli millaista vahinkoa tai haittaa todisteen jääminen oikeudenkäynnin ulkopuolelle hänelle aiheuttaisi.

Lisäksi lainkohdassa mainittaisiin muut olosuhteet. Tällaisia harkinnassa huomioon otettavia seikkoja voisivat olla esimerkiksi asianosaisten tasa-arvoiseen kohteluun ja muut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät vaatimukset.

Pykälän 3 momentin mukaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005) tarkoitettu sovittelija ei saisi todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää sovittelavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Säännös vastaisi pääosin mainitun lain 21 §:n 1 momenttia. Uutta säännöksessä kuitenkin olisi, että se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, voisi suostua todistamiseen. On perusteltua, että 2 ja 3 momentissa tarkoitetuissa sovitteluissa noudatetaan tältä osin yhteneväistä sääntelyä etenkin siksi, että molemmissa menettelyissä voidaan sovittella riita-asioita.

Edellä 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen sovittelijan, joka ei ole enää tässä asemassa, vaitiolovelvollisuudesta säädetään 22 §:n 1 momentissa. Sovittelijan apulaisen vaitiolovelvollisuudesta säädetäisiin jäljempänä käsitellyssä 22 §:n 2 momentissa.

12 §. Pykälässä säädettäisiin virkamiehen ja tähän rinnastettavan henkilön velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta (ks. myös OMSO 65/2012 s. 27–30). Pykälän 1 momentissa olisi yleissäännös virkasalaisuutta koskevasta todistamiskiellosta. Pykälän 2 momentissa olisi erityissäännös, joka koskee syyttäjälaitoksen, esitutkintaviranomaisten ja vankeinhoidon henkilökuntaa. Pykälän 3 momentin erityissäännös koskee Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehiä sekä eräitä muita turvallisuustutkintaan liittyviä henkilöitä.

Pykälän 1 momentti korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohdan, jonka mukaan virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan valittu tai määrätty siitä, mitä hänen tässä toimessaan on salassa pidettävä.

Kun laissa säädetään nimenomaisesti kiellosta todistaa oikeudenkäynnissä virkasalaisuudesta kuten jäljempänä 2 ja 3 momentin osalta on asianlaita, sääntely on lähtökohtaisesti ongelmaton. Kuitenkin valtaosassa tapauksia sääntely rakentuu OK 17:23.1:n 1

kohdan varaan, jonka mukaan virkamies tai muu lainkohdassa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hänen on toimessaan salassa pidettävä. Säännöksestä ei ole luettavissa virkasalaisuuden asiallista ulottuvuutta, vaan tarkempi salassapitovelvollisuuden sisältö määräytyy muiden säännösten mukaan, ennen muuta julkisuuslain nojalla. Näitä säännöksiä ei kuitenkaan yleensä ole laadittu silmällä pitäen salassapitovelvollisuutta oikeudenkäynnissä. Siksi viime kädessä jää tuomioistuimen tapauskohtaiseen harkintaan, onko salassapitovelvollisuus ulotettava myös oikeudenkäyntiin eli onko käsillä todistamiskielto.

Tärkeä lähtökohta on esityksessä omaksuttu ns. todistuskeinoneutraalisuuden periaate. Sen mukaan todistamiskiellon alaisesta teemasta eli seikasta todistaminen ei ole sallittua millään todistamiskeinolla. Seikkaa ei saa käsitellä asianosaisen, todistajan tai asiantuntijan suullisessa kertomuksessa, eikä myöskään tule sisällyttää tällaista tietoa asiantuntijan kirjalliseen lausuntoon. Seikan sisältävää asiakirjaa ei tule esittää todisteeksi tai ainakin asianomainen kohta tulee poistaa tai peittää asiakirjasta. Myöskään katselmusta ei tule toimittaa tällaisen tiedon saamiseksi.

Julkisuuslaki on viranomaistoiminnan julkisuutta koskeva yleislaki, jossa säädetään asiakirjojen julkisuudesta ja vastaavasti salassapidosta sekä viranomaisen palveluksessa olevan salassapitovelvollisuudesta. Tällaisella henkilöllä on vaitiolovelvollisuus salassa pidettävän asiakirjan sisällöstä ja tiedosta, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä (julkisuuslain 23 §). Laissa ei kuitenkaan säädetä tällaisen henkilön salassapitovelvollisuudesta oikeudenkäynnissä.

Julkisuuslain asiakirjakäsite poikkeaa oikeudenkäymiskaaren asiakirjakäsitteestä. Viimeksi mainittu käsittää vain sanallisen selityksen, kun taas ensiksi mainittu käsittää tämän lisäksi myös kuvallisen esityksen. Oikeudenkäymiskaarta sovellettaessa kuvallinen esitys on katselmuskohde. Kun kuitenkin sovelletaan todistusneutraalisuuden periaatetta, ei tällä erolla ole merkitystä todistamiskiellon ulottuvuuden kannalta.

Julkisuuslain suhteen voidaan omaksua jako julkisiin asiakirjoihin ja salassa pidettäviin asiakirjoihin. Julkinen asiakirja ei luonnollisestikaan ole ongelmallinen todistamiskiellojen näkökulmasta. Salassa pidettäviä asiakirjojen osalta voidaan puhua yleisöjulkisuudesta ja asianosaisjulkisuudesta.

Lähtökohtana jälkimmäisen osalta on, että asianosaisella on oikeus saada tieto häntä koskevassa asiassa, vaikka muilta asiakirja on pidettävä salassa (julkisuuslain 11 §:n 1 momentti). Asianosaisella momentin mukaan tarkoitetaan hakijaa, valittajaa tai muuta, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Vastaavantyyppinen asianosaisen määrittely on omaksuttu hallinto-oikeudessa ja hallintolainkäytössä.

Tällaista asianosaisjulkista asiakirjaa ei ole perusteltua sulkea oikeudenkäynnin ulkopuolelle, jossa nimenomaan käsitellään asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavaa asiaa. Riittävää on, että tällainen asiakirja voidaan käsitellä yleisön läsnä olematta ja määrätä salassa pidettäväksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain perusteella.

Kuitenkaan asianosaisellakaan ei ole oikeutta saada tietoa kaikista asiakirjoista, vaan joissain tapauksissa on tästä luovuttu, koska asianosaisen intressin on katsottu tarpeelliseksi väistyä jonkun toisen painavamman intressin tieltä. Rajoituksista säädetään julkisuuslain 11 §:n 2 momentissa. Rajoitusperusteet ovat laadultaan sellaisia, että tällaisten tietojen salassapito syytä ulottaa myös oikeudenkäyntiin. Lisäksi on olemassa mahdollisuus, että mainittua rajoitussäännöstä yritettäisiin kiertää järjestelmällä simuloitu oikeudenkäynti tarkoituksin hankkia salassa pidettäviä tietoja.

Todisteiden hankkimisen näkökulmasta voidaan todeta, että viranomaisen asiakirja voi tulla oikeudenkäyntiaineistoksi kahdella eri tavalla, kuten esimerkiksi ratkaisusta KKO 2011:27 ilmenee. Ensinnäkin asianosainen voi pyytää asiakirjaa viranomaiselta julkisuuslain mukaisesti ja esittää sen sitten todisteena oikeudenkäynnissä. Toiseksi asiaa käsittelevä tuomioistuin voi asianosaisen pyynnöstä tai joissain tapauksissa omasta aloitteestaankin velvoittaa viranomaisen esittämään asiakirjan (ns. editiovelvollisuus).

Edellä mainitun perusteella johdonmukaiselta vaikuttaa sääntely, jonka mukaan asianosaisen oikeus saada asiakirja käytettäväksi oikeudenkäynnissä todisteena olisi laajuudeltaan sama kuin julkisuuslaissa. Merkitystä tällöin ei olisi sillä, onko hän pyytänyt asiakirjaa julkisuuslain perusteella tai editioiteitse. Todistuskeinoneutraalisuuden näkökulmasta olisi johdonmukaista, että virkamiehellä tai muulla vastaavalla oikeudenkäynnissä suullisesti kuultavalla olisi vaitiolovelvollisuus siltä osin kuin asianosaisella ei olisi oikeutta saada asiakirjan sisällöstä tietoa. Edelleen johdonmukaisuus vaatii todistamiskiellon kattavan sellaisen tiedon, joka asiakirjaan merkittynä olisi pidettävä asianosaiselta salassa 11 §:n 2 momentin mukaisesti vastaavasti kuin julkisuuslain 23 §:ssä on säädetty. Todistamiskiellon tulee määräytyä tiedon laadun eikä sen muodollisen ja ehkä sattumanvaraisen seikan perusteella, sisältykö tieto asiakirjaan.

Todistamiskiellon asiallinen sisältö määräytyisi siten julkisuuslain 11 §:n 2 momentin mukaan.

Viittaus momentin 1 kohtaan tarkoittaisi sitä, että jos tiedon paljastaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeää yleistä etua, sitä koskisi todistamiskielto.

Erittäin tärkeä yleinen etu voisi koskea sellaisia edellä 10 §:n perusteluissa käsiteltyjä tietoja, jotka liittyvät valtion turvallisuuteen tai ulkosuhteisiin (HE 30/1998 vp s. 67). Virkamiehellä ja muulla tässä momentissa tarkoitettulla henkilöllä on velvollisuus kieltäytyä todistamasta vastaavasti kuin 10 §:ssä säädetään valtion turvallisuuden tai ulkosuhteiden vuoksi salassa pidettäviä tietoja koskevasta todistamiskiellosta.

Tällainen tieto voisi olla esimerkiksi julkisuuslain 24 §:n 1 momentissa 2 kohdassa tarkoitettu Suomen ja muun valtion välisiä suhteita koskeva tieto, jonka paljastaminen vaarantaisi Suomen kansainväliset suhteet tai vaarantaisi ne. Vastaavasti todistamiskielto koskisi sellaista mainitun momentin 10 kohdassa tarkoitettua puolustusvoimien varustautumista koskevia tietoja, paitsi jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen vaaranna maanpuolustuksen etua.

Erittäin tärkeä yleinen etu voi puolestaan liittyä asianomaisen henkilön yksityisyyteen tai turvallisuuteen (HE 30/1998 vp s. 67). Tieto voisi koskea esimerkiksi julkisuuslain 1 momentin 25 kohdassa tarkoitettua henkilön terveydentilaa tai hänen saamaansa sosiaalihuollon palvelua. Lapsen tärkeä etu voisi puolestaan johtaa todistamiskieltoon siitä, että hänen isovanhempansa on tehnyt ilmoituksen lastensuojeluasiassa, jos tiedon paljastamisesta seuraisi lapsen hyvinvoinnin kannalta tärkeän aikuissuhteen katkeamiseen.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 1 kohdan esitöissä (HE 30/1998 vp s. 67) on todettu, että sen selvittäminen, onko tiedon antaminen asiakirjasta vastoin erityisen tärkeää yleistä tai yksityistä etua, edellyttää aina tapauskohtaista arviointia. Kokonaisuudessaan on pyrittävä sovittamaan yhteen yksilön oikeusturvan kannalta keskeinen vaatimus oikeudesta saada tietää itseään koskevan ratkaisun perusteet ja toista koskevat tärkeät edut samoin kuin keskeisten yhteiskunnallisten tavoitteiden ja sääntelyiden tarkoituksen toteutuminen. Tässä voidaan viitata myös edellä 10 §:n perusteluiden lopuksi lausuttuun.

Vastaavasti harkittaessa, onko kohdassa tarkoitettulla perusteella asetettava todistamiskielto, pitää yhtäältä punnita kiellon merkitystä asianomaisen kannalta ja toisaalta sen kannalta, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on asetettu. Kysymys ei luonnollisestikaan ole asianomaisen kannalta tässä tapauksessa siitä, millä perusteella jokin asia on ratkaistu, vaan siitä, mikä merkitys todistamiskielolla olisi häntä koskevassa oikeudenkäynnissä. Vastaavasti olisi toisaalta harkittava, mikä merkitys tiedon paljastamisella olisi sen kannalta, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Tässä yhteydessä voitaisiin käyttää hyväksi niitä mittapuita, mitä edellä 11 §:n 2 momentin perusteluissa on tuotu esiin, kun harkitaan, onko tulisiko henkilö erittäin tärkeiden syiden vuoksi velvoittaa todistamaan pääsääntönä olevasta vaitiolovelvollisuudesta poiketen.

Viittauksesta julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 2 kohtaan seuraa todistamiskielto sellaisesta esitutkinnasta tai poliisitutkinnasta saadusta tai hankitusta tiedosta, jonka paljastamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi. Todistamiskielto ei luonnollisestikaan koske niitä tietoja, jotka on saatu tuomioistuimessa käsiteltävänä olevan rikosasian esitutkinnasta. Tiedot voivat koskea vain muuta rikosta, jonka esitutkinta on edelleen käynnissä.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan asianomaisellakaan ei ole oikeutta saada tietoa esittelymuistiosta tai siihen rinnastettavasta asiakirjasta asian käsittelyn ollessa viranomaisessa kesken. Lisäksi kohdassa on erityissääntelyä ylioppilastutkintoihin liittyen.

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa laaditut edellä kuvatun kaltaiset asiakirjat on pidettävä asianomaiselta salassa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n nojalla. Todistamiskielto tämän julkisuuslain kohdan perusteella voisi kuitenkin tulla kysymykseen, kun kysymyksessä on muun viranomaisen kuin tuomioistuimen valmistelussa oleva asia, kuten mielentilatutkimuksesta annettava lausunto.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan asianomaisellakaan ei ole oikeutta viranomaisen oikeudenkäynnin osapuolena oikeudenkäyntiin valmistautumista varten

laatimaan tai hankkimaan asiakirjaan, jos tiedon antaminen olisi vastoin julkisyhteisön tai julkista valtaa käyttävän tahon etua oikeudenkäynnissä.

Säännöksen tarkoitus on turvata julkisyhteisölle sama oikeus kuin muille oikeudenkäynnin asianosaisille saada yksin päättää omista toimenpiteistään oikeudenkäyntiä varten. Jos vastapuoli saisi tiedon näistä toimenpiteistä, julkisyhteisö joutuisi muita heikompaan asemaan. Toisaalta vastapuoli saa tiedon näistä oikeudenkäynnin aikana (HE 30/1998 vp s. 68).

Todistamiskielto voisi tulla kysymykseen silloin, kun oikeudenkäynnin aikana julkisyhteisö on hankkimassa tai laatimassa asiakirjaa oikeudenkäynnissä käytettäväksi. Todistamiskielto estäisi siten vastapuolta saamasta etukäteen tietoa julkisyhteisön aikeista oikeudenkäynnin suhteen. Luonnollisesti vastapuoli saisi asianomaiset tiedot, kun julkisyhteisö saattaa asiakirjan osaksi oikeudenkäyntiaineistoa.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 5 kohtaan tehdystä viittauksesta seuraisi, että todistamiskielto koskisi sellaisia tietoja ulosottoasiassa ennen ulosmittauksen toimittamista ja omaisuuden haltuun saamista, joiden paljastaminen vaikeuttaisi täytäntöönpanoa, eikä muihin kuin velallisen taloudellista asemaa koskeviin tietoihin, eräin kanteen nostamiseen liittyvin poikkeuksin.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 6 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta julkisessa hankinnassa toisen ehdokkaan tai tarjoajan liike- tai ammattisalaisuutta koskeviin tietoihin, mutta tieto tarjousten vertailussa käytetystä hinnasta ja muusta tekijästä on kuitenkin annettava.

Liike- ja ammattisalaisuutta koskee ehdotetun 19 §:n vaitiolo-oikeus. Mainitusta 6 kohdasta kuitenkin seuraisi, että tässä momentissa tarkoitettulla henkilöllä on vaitiolovelvollisuus liike- ja ammattisalaisuudesta hintaa ja muita edellä mainittuja tietoja lukuun ottamatta.

Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 7 kohdan mukaan asianosaisella ei ole oikeutta todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojeluilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Kohtaan viitataan jäljempänä käsiteltävän oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 §:n 2 momentin 1 kohdassa.

Todistamiskielto koskisi siten edellä tarkoitettuja yhteystietoja. Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 7 kohtaan esitetään lisättäväksi 29. lakiehdotuksen mukaisesti asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonyymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua. Anonyymien todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista ehdotetaan otettavaksi henkilöpiiriltään rajoittamaton todistamiskielto 21 §:ään.

Viittaus julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 8 kohtaan tarkoittaisi sitä, että todistaa ei saisi sen asiakirjan salassa pidettyyn osasta, jonka julkisuuden määräytymistä asia koskee. Toisin sanoen asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa salassa pidettävästä asiakirjasta

vain siksi, että hän on asianosaisena oman tietopyyntönsä käsittelyä koskevassa asiassa. Tällaisessa tapauksessa olisi todistamiskielto.

Virkasalaisuutta koskevan todistamiskiellon henkilöllisen ulottuvuuden osalta voimassa olevaa 17 luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohtaa on tulkittu niin, että todistamiskiellon katsotaan koskevan virkamiestä, julkisyhteisön työntekijää, julkista valtaa käyttävää tai julkista luottamustehtävää hoitavaa henkilöä, joista säädetään rikoslain 40 luvun 11 §:ssä. Olennaista on virka- tai työsuhde julkisyhteisöön tai julkisen vallan käyttäminen taikka luottamustehtävä julkisyhteisössä. Jos salassapitovelvollisuus on säädetty yksityiselle taholle kuten pankille, joka ei käytä julkista valtaa, ei tästä seuraa todistamiskieltoa tämän lainkohdan nojalla. Todistamiskieltoa ei näissä tapauksissa synnytä sekään, että salassapitovelvollisuuden rikkomisesta säädetään rangaistus rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:ssä.

Sinänsä voidaan pitää selvänä, että todistamiskielto ulottuu julkisyhteisön palveluksessa olevaan tai luottamustehtävää hoitavaan. Julkisuuslain 23 §:n 1 momentin mukaan näillä henkilöillä on salassapitovelvollisuus. Pykälän 2 momentin mukaan sama koskee myös sitä, joka harjoittelijana tai muutoin toimii viranomaisessa taikka viranomaisen toimeksiannosta tai toimeksiantotehtävää hoitavan palveluksessa taikka joka on saanut salassa pidettäviä tietoja lain tai lain perusteella annetun luvan nojalla, jollei laista tai sen perusteella annetusta luvasta muuta johdu, tai jolle viranomaisen on ilmoittanut momentissa mainittuja tietoja.

Edellä mainittu henkilö voi olla esimerkiksi tietojenkäsittelyjärjestelmän ylläpitäjä. Johdonmukaisuus edellyttää, että todistamiskielto koskee myös mainittuja henkilöitä. Toisaalta tästä seuraa, ettei 22 §:n 2 momentin sääntelyä alaisen tai apuna toimivan henkilön salassapitovelvollisuudesta tarvitse ulottaa koskemaan käsillä olevaan kohtaan.

Julkiuslain 26 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan viranomaisen saa antaa tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta sen suostumuksella, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Lainkohdan esitöiden mukaan viranomaisen lähtökohtaisesti päättää, onko asiakirja julkinen vai salassa pidettävä. Kun salassapitovelvollisuus on kuitenkin säädetty yksityisen edun suojaksi, tämä voisi antaa suostumuksensa asiakirjan luovuttamiseen, vaikka se onkin viranomaisen asiakirja (HE 30/1998 vp s. 102). Kuten jäljempänä ehdotetuista 13 ja 14 §:stä ilmenee, todistamiskielto voisi muissakin tapauksissa väistyä sen luvalla tai suostumuksella, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Vastaavantyyppistä sääntelyä on voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3-5 kohdassa.

Omaksutusta linjasta ei ole aiheellista poiketa myöskään tässä momentissa. Se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, voisi suostua todistamiseen, kun kysymys on edellä julkisuuslain 11 §:n 1 kohdassa tarkoitettun yksityisen edun, 6 kohdassa tarkoitettun ammatti- tai liikesalaisuuden tai 7 kohdassa tarkoitettun yhteystiedon salassapitovelvollisuudesta seuraavasta lähtökohtaisesta todistamiskiellosta.

Todistamiskielto väistyisi myös, jos laissa erikseen säädettäisiin siitä poikkeus, kuten on tehty esimerkiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä. Pykälä syrjäyttää virkasalaisuutta koskevan todistamiskiellon (HE

137/1999 vp; KHO 2010:42). Julkisuuslain 26 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan viranomainen voi antaa salassa pidettävästä asiakirjasta tiedon, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty.

Julkisuuslaissa säädetään lisäksi viranomaisen oikeudesta saada salassapidosta huolimatta toisen viranomaisen laatimia asiakirjoja. On mahdollista, että oikeudenkäynnin asianosaisena olevalla viranomaisella on sellaista salassa pidettävää tietoa, jota vastapuolella ei ole oikeutta saada. Viranomaisen tulee jättää tällainen aineisto oikeudenkäynnin ulkopuolelle, koska oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen kuuluu asianosaisten tasavertainen kohtelu. Siksi ei ole hyväksyttävää ottaa osaksi oikeudenkäyntiaineistoa jotain sellaista, josta vastapuoli ei tiedä eikä siksi pysty siitä lausumaan tai sitä riitauttamaan tai joka on vain tuomioistuimen tiedossa (KKO 2004:79).

Julkisuuslain 11 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäyntiaineistoon kuuluvan asiakirjan julkisuudesta on voimassa, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun laissa säädetään. Lain 12 §:n 2 momentissa säädetään sellaisista oikeudenkäyntiasiakirjoista, joista asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa. On selvää, että momentissa tarkoitetuista tiedoista ei saa todistaa.

Momentin 1 kohdassa viitataan julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 7 kohtaan, jossa säädetään todistajan ja eräiden muiden henkilöiden yhteystietojen salassa pitämisestä. Yhdenmukaisesti edellä lausutun kanssa se todistaja tai muu henkilö, jonka yhteystietojen salassa pitämisestä on kysymys, voisi suostua todistamiseen.

Viittauksesta momentin 2 kohtaan seuraisi, että todistamiskielto koskisi asiaa käsittelevän tuomioistuimen laatiman oikeudenkäyntiasiakirjaan sisältyviä tietoja ennen kuin ne tulevat lain 8 §:n mukaan julkisiksi.

Momentin 3 kohdan nojalla asianosaisella ei ole oikeutta saada tietoa eräistä pakkokeinonlain tai poliisilain mukaisista salaisista tiedonhankintakeinoista tai tullilain mukaisista tullitoimenpiteistä. Vastaavasti näistä tiedoista ei saisi todistaa.

Viittauksesta momentin 4 kohdan mukaan seuraa, että todistamiskielto koskisi oikeudenkäyntiasiakirjoja siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta. Säännös liittyy ehdotettuun 11 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa. Momentissa ei siis ole henkilöllisiä rajoituksia.

Todistamiskielto koskee myös näissä tapauksissa paitsi asiakirjaan merkittyjä salassa pidettäviä tietoja, myös niitä tietoja, jotka asiakirjaan merkittynä olisi pidettävä salassa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tuomioistuimen mahdollisuudesta määrätä muualla laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden estämättä syyttäjälaitoksen taikka poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvan todistamaan poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta sekä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen todistamaan vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §:ssä tarkoitusta tiedosta. Edellytystä ”muualla laissa” on tulkittava niin, että momentin nojalla voidaan murtaa poliisilaissa, syyttäjälaitoslaissa

tai vankeuslaissa tarkoitettu vaitiolo-velvollisuus tai vaitiolo-oikeus. Momentin nojalla ei kuitenkaan voida murtaa 1 momentissa säädettyä vaitiolo-velvollisuutta.

Poliisin ja syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluva henkilö ei saa poliisilain 7 luvun 1 §:n ja syyttäjälaitoslain 25 a §:n mukaan ilmaista luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden taikka jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan. Poliisin henkilöstöön kuuluvalla on lisäksi poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vaitiolo-oikeus hänelle luottamuksellisia tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevista tiedoista sekä salassa pidettävistä teknisistä ja taktisista menetelmistä. Jäljempänä ehdotetaan, että vastaava vaitiolo-oikeus olisi syyttäjällä näistä tiedoista, kun hän on saanut ne toimiessaan ns. poliisirikosasian tutkinnanjohtajana (7. lakiehdotus).

Poliisilain 7 luvun 4 §:n mukaan tuomioistuimien voi määrätä ilmaistavaksi edellä mainitun tiedon, jos ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Edellytyksenä määräämiselle on lisäksi, että virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetönninnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Mainittua 4 §:ää asiasisällöltään vastaava sääntely esitetään otettavaksi momenttiin. Poliisilain 7 luvun 4 § jäisi ennalleen, koska poliisilakiin viitataan muita rikostorjuntaviranomaisia koskevissa säännöksissä.

Momentti voi koskea myös muita viranomaisia kuin poliisia, jos poliisilain asianomaiset säännökset tulevat sovellettaviksi myös muiden rikostorjuntaviranomaisten osalta. Tulilain (1466/1994) 47 a §:ssä viitataan poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momenttiin ja 3–5 §:ään. Rajavartiolain (578/2005) 41 §:ssä ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain (1251/1995) 4 §:ssä viitataan poliisilakiin.

Vankeuslain 19 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on oikeus pitää esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä salassa vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyys tietyin edellytyksin. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyden ilmaistavaksi, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai tätä ankarampi rangaistus, edellyttäen, että rikoksen selvittäminen tätä välttämättä vaatii eikä tiedon ilmaisemisesta voida perustellusti olettaa aiheutuvan vakavaa vaaraa tietoja antaneen, tämän lähiomaisen tai muun läheisen turvallisuudelle.

Vaitiolo-oikeutta koskevaa sääntelyä muutettaisiin niin, että vaitiolo-oikeus voitaisiin murtaa samoilla edellytyksillä kuin poliisin tai syyttäjän henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus. Vankeuslain 19 luvun 10 §:n 1 momenttiin tehtäisiin eräi-

tä muutoksia ja pykälän 2 momentissa viitattaisiin käsillä olevaan lukuun siten kuin 9. lakiehdotuksesta ilmenee.

Pykälän 3 *momentti* vastaisi asiallisesti turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 §:n 1 momenttia. Momentin mukaan onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista. Mainittu 40 § muutettaisiin viittaus-säännökseksi oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun 10. lakiehdotuksen mukaisesti.

Pykälää sovellettaessa on myös otettava huomioon, että jäljempänä 22 §:n 1 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitetun henkilön vaitiolovelvollisuus säilyy, vaikka hän ei enää siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta. Tällainen säännös koskien 1 momentissa tarkoitettuja tilanteita on voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 4 momentissa. Johdonmukaisuus vaatii, että säännös ulotetaan koskemaan kaikkia tässä pykälässä tarkoitettuja henkilöitä.

13 §. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta. Momentti vastaa osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohtaa (ks. myös OMSO 65/2012 s. 31–33).

Ennen ratkaisua KKO 2003:119 todistamisvelvollisuuden alaa voidaan pitää epäselvänä siinä mielessä, ulottuuko todistamiskiello asianajajasalaisuuksiin yleensä. Korkein oikeus on katsonut (KKO 2003:119 ja 2003:137), että mainittu kohta koskee lähtökohtaisesti vain vireillä tai odotettavissa olevaan oikeudenkäyntiin liittyviä seikkoja eikä yleistä oikeudellista neuvontaa, vaikka oikeudenkäymiskaaren 15 luvun mukaan oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies ei saa ilmaista luvottomasti päämiehen hänelle uskomaa yksityisen tai perheen salaisuutta tai muuta luottamuksellista tietoa ja asianajajista annetun lain 5 c §:n mukaan asianajaja ei saa luvottomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta. Vastaavanlainen säännös on nykyisin myös luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain (715/2011) 8.1 §:n 4 kohdassa.

Eräissä suhteellisen uusissa laeissa on pyritty täsmällisempään sääntelyyn. Finanssivalvonnasta annetun lain (878/2008) 25 §:n mukaan pääsääntöisesti Finanssivalvonnalla ei ole oikeutta saada asianajajista annetussa laissa tarkoitettulta asianajajalta tai hänen apulaiseltaan asianajajan asiakasta koskevia tietoja, asiakirjoja tai tallenteita eikä tarkastaa niitä eikä muultakaan henkilöltä oikeudenkäyntiasiamies- tai oikeudenkäyntiavustajatehtävien hoitamisen yhteydessä saatuja tietoja, asiakirjoja tai tallenteita eikä tarkastaa niitä. Oikeudenkäyntiasiamies- ja oikeudenkäyntiavustajatehtäviksi luetaan varsinaisten oikeudenkäyntiin liittyvien tehtävien lisäksi oikeudellinen neuvonta, joka koskee asiakkaan oikeudellista asemaa esitutkinnassa rikoksen johdosta tai asian muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka oikeudenkäynnin käynnistämistä tai sen välttämistä. Vastaavanlainen säännös on rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetun lain (503/2008) 4 §:ssä.

Pykälän 1 momenttiin otettaisiin oikeudenkäyntiavustajaa ja -asiamiestä koskeva vai- tiolovelvollisuus sen sisältöisenä kuin se ilmenee edellä mainituista pykälistä. Hän ei saisi luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää, antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta ase- masta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa taikka antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämii- seksi. Lainkohdassa ei siten enää mainittaisi päämiehen lupaa vaan yleisemmin edelly- tettäisiin lupaa. Avustaja tai asiamies ei luonnollisestikaan saisi ilmaista tietoa, jonka päämies on kertonut omista olosuhteistaan hänelle. Kuitenkin on esimerkiksi mahdöllis- ta, että oikeudenkäyntiä edeltävissä sovintoneuvotteluissa avustaja on saanut tietää vas- tapuolen liikesalaisuuden tai yksityistä henkilöä koskevan arkaluonteisen tiedon. Ei ole perusteltua, että avustajan päämies voisi suostua vastapuolen asemaan olennaisesti vai- kuttavan ja siihen kuuluvan salaisuuden tiedon ilmaisemisesta. Tässä tapauksessa on asianmukaista, että luvan antaa se osapuoli, jonka salaisuudesta tai jota koskevasta tie- dosta on kysymys. Järjestely edesauttaisi osapuolten välisen luottamuksen syntyä ja yh- teisymmärryksen löytämistä, koska osapuoli voisi ilmaista tiedon ilman pelkoa siitä, että vastapuoli sitä myöhemmin käyttää hänen vahingokseen.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttia vastaava säännös siitä, että oikeudenkäyntiavustaja ja -asiamies voi- daan kuitenkin velvoittaa todistamaan 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vanke- utta. Ehdotetun 22 §:n 3 momentin mukaan täytettyyn tekoon rinnastetaan rikoksen yri- tys ja osallisuus siihen. Syytetyn oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä ei kuitenkaan voitaisi velvoittaa todistamaan. Kielto on voimassa sekä siinä oikeudenkäynnissä, jossa hän on toiminut avustajana, että muissa oikeudenkäynneissä.

Pykälän 3 momentin mukaan asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettussa laissa tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka valtion oikeusaputoimistoista annettussa laissa (258/2002) tarkoitettu julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todis- taa yksityisen tai perheen salaisuudesta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuim voi kuitenkin määrätä asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannal- ta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Momentissa tarkoitettu tehtävä on luonteeltaan oikeudellinen avustaminen oikeuden- käynnin ulkopuolisessa asiassa, kuten testamentin laadinta tai yrityskaupan tekemisessä avustaminen sopimusneuvotteluihin osallistumalla ja sopimuksen laatiminen. Momentin kannalta on olennaista oikeudellista apua antavan ja päämiehen välinen luottamussuhde sekä ensiksi mainitun toiminnan riippumaton luonne luottamussuhteen ulkopuolisista tahoista. Tällaiseen toimintaan toisaalta ei kuulu esimerkiksi jonkin harrastustoimintaan liittyvän yhdistyksen hallituksen jäsenenä oleminen.

Säännös olisi uusi ja vastaisi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua sääntelyä (ks. OMSO 65/2012 s. 33). Edellä mainitut henkilöt voivat oikeudellista apua antaessaan saada tietää arkaluonteisia tietoja esimerkiksi henkilön terveydentilasta ja yksityiselä- mästään sekä perheen sisäisistä asioista. Säännöksellä on tarkoitus suojata asiakkaan ja

asianajajan tai muun oikeudellisen neuvonantajan välisen suhteen luottamuksellisuutta. Säännöksellä pyritään siihen, että asiakas voi tarpeen tullessa kääntyä asianajajan tai muun vastaavan henkilön puoleen ja antaa tälle kaikki tarpeelliset tiedot pelkäämättä, että ne voitaisiin kevein perustein paljastaa ulkopuolisille.

Todistamiskielto ei kuitenkaan olisi ehdoton. Edellä 11 §:n perusteluissa on käsitelty niitä seikkoja, joilla olisi merkitystä todistamiskiellon murtamista harkittaessa. Ottaen huomioon 2 momentin sääntelyn olisi johdonmukaista, että todistamiskielto lähtökohdaisesti murrettaisiin, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka tällaisen rikoksen osallisuudesta tai yrityksestä.

Momenttia olisi tulkittava yhdenmukaisesti Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun C-550/07 kanssa (Akzo Nobel Chemicals ja Akros Chemicals v. Komissio ym.). Tuomioistuin totesi, ettei asianajajasalaisuuteen voinut vedota asianajajan ja yrityksen välisessä suhteessa silloin, kun asianajaja on työ- tai palvelussuhteessa yritykseen. Tällainen asianajaja ei ole vastaavalla tavalla riippumaton työnantajastaan kuin ulkopuolisessa asianajajatoimistossa työskentelevä asianajaja on suhteessa asiakkaaseensa. Sanottu soveltuisi myös lupalakimieheen sekä myös julkiseen oikeusavustajaan. Pelkästään se seikka, että tällainen oikeusavustaja on virkasuhteessa julkisyhteisöön, ei olisi merkityksellinen, kun hän antaa oikeudellista apua yksityiselle henkilölle.

Tässä pykälässä käsiteltyyn todistamiskieltoon liittyy myös, mitä 15 ja 22 §:ssä säädetään.

14 §. Pykälän 1 momentin mukaan lääkäri, hammaslääkäri, apteekkari, psykoterapeutti, sairaanhoitaja tai kätilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on asemansa perusteella saanut tietää, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin mukaan todistamiskielto koskee lääkäriä, apteekkaria ja kätilöä siitä, mitä he ovat asemansa perusteella saaneet tietää ja mitä asian luonteen vuoksi on pidettävä salassa. Lisäksi todistamiskielto koskee mainitun pykälän 4 momentin mukaan tällaisten ammattihenkilöiden apulaista. Tästä säädetttäisiin jäljempänä ehdotetussa 22 §:n 2 momentissa.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että todistamiskielto koskisi lääkärin lisäksi myös hammaslääkäreitä. Tämä lisättäisiin selvyuden vuoksi säännökseen. Terveystieteiden ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) lääkäri ja hammaslääkäri mainitaan erikseen ja heillä on eri tutkinnot. Ei ole perusteita kohdella heitä eri tavalla ottaen huomioon lääkärin ja potilaan välinen luottamussuhde ja heidän ammattitoimintansa tosiasiallinen luonne.

Uusia ammatteja tai nimikkeitä olisivat psykoterapeutti ja sairaanhoitaja. Molemmat voivat joissain tapauksissa itsenäisesti antaa lääketieteellistä hoitoa, jonka yhteydessä saa tyypillisesti tietää arkaluonteisia seikkoja potilaasta.

Momentissa ei enää mainittaisi asian laatua salassa pitämisen perusteena. Ratkaisussa KKO 2011:91 on todettu tältä osin tulkintana olevan, että todistamiskielto koskisi seik-

koja, joiden ilmaiseminen olisi potilaalle vahingollista. Ratkaisussa on toisaalta painotettu yksityisyyden ja luottamuksellisen tiedonvaihdon suojaa ja katsottu, että salassapitovelvollisuutta tulisi tulkita laajasti.

Mainitun perus- ja ihmisoikeusnäkökulman lisäksi on syytä kiinnittää potilaan ja lääkärin tai muun momentissa mainitun henkilön luottamuksellisen suhteen suojaamiseen siinä tarkoituksessa, että potilas voi saada tarvitsemaansa hoitoa ja lääkitystä pelkäämättä häntä koskevien tietojen tulemista ilmi. Siksi potilaan näkökulmaan on kiinnitettävä erityistä huomiota etenkin, koska aina ei voida sanoa, millaisen tiedon paljastuminen voidaan yleisesti hyväksytysti katsoa haitalliseksi ja millaisen tiedon paljastumista potilas pitäisi itselleen haitallisena. Todistamiskielto kuitenkin väistyy, jos potilas suostuu todistamiseen. Tällaista asian laatuun viittaavaa edellytystä ei ole myöskään otettu asiakkaan ja asianajajan väliseen luottamussuhteeseen liittyvään todistamiskieltoon, vaikka lähtökohtaisesti voidaan olettaa, ettei tähän suhteeseen liity yleensä yhtä arkaluonteisia tietoja kuin potilaan ja lääkärin väliseen suhteeseen.

Oma kysymyksensä on, että lääkärin tai muun momentissa tarkoitetun henkilön etu voi vaatia todistamista, jos häntä epäiltäisiin väärinkäytöksistä. Jäljempänä 14 §:ssä säädettäisiin siitä, että tässä pykälässä tarkoitettu todistamiskielto väistyisi siltä osin kuin se on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi rikosepäilyn johdosta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan velvoittaa todistamaan, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pykälän 3 momentti olisi uusi. Se seuraisi Norjassa omaksuttua sääntelyratkaisua (ks. tästä ja pykälässä tarkoitettua vaitiolovelvollisuudesta yleisesti OMSO 65/2012 s. 34–36). Momentin mukaan tuomioistuin voisi päättää, että henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää antamansa lääketieteellisen hoidon yhteydessä. Tuomioistuimen myöntämällä todistamiskiellolla olisi kolme edellytystä, joiden tulee täytyä samaan aikaan.

Ensimmäinen edellytys olisi momentin 1 kohdan mukaan se, että todistajaksi nimetty henkilö olisi terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Viitattu asetus on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu asetus (564/1994).

Mainitussa laissa säädetään, ketkä voivat toimia terveydenhuollon ammattihenkilöinä. Lain tarkoituksena on muun muassa varmistaa, että terveydenhuollon ammattihenkilöillä on tehtäviensä vaatima koulutus ja muut valmiudet. Tällaisten henkilöiden toimintaa myös valvotaan. Terveydenhuollon ammattihenkilöillä on mainitun lain 17 §:n mukaan salassapitovelvollisuus. He eivät saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen.

Jo edellä mainitut seikat osoittavat, että laissa ja asetuksessa tarkoitetut henkilöt voivat yhteiskunnan hyväksymällä tavalla antaa terveydenhuoltopalveluja. Koska he voivat saada tehtävässään vastaavanlaisia arkaluonteisia tietoja kuin 1 momentissa tarkoitetut

henkilöt, on perusteltua, että heitä voisi koskea harkinnanvarainen todistamiskielto. Tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota siihen, onko kuuluuko kyseinen ammattihenkilö sellaiseen ryhmään, joka yleisesti saa arkaluonteisia tietoja potilaasta, ja onko potilaalla perusteltu syy olettaa, että tietoja ei luovuteta sivullisille. Tällaisena ryhmänä voidaan pitää oikeuskirjallisuuden tavoin psykologeja. Toisaalta silmälasiliikkeissä toimivien optikoiden osalta tilanne ei ole välttämättä sama.

Edellä mainitun lisäksi huomiota voidaan kiinnittää myös yksittäisen tapauksen olosuhteisiin. Näitä voisivat olla tapauksessa esiin tulevien tietojen luonne ja hoitosuhteen laatu. Viime kädessä tuomioistuimen tulisi harkita, onko käsillä oleva tapaus rinnastettavissa 1 momentissa tarkoitettuun tilanteeseen. Lähtökohtana tulee olla, ettei ammatilla tai ammattinimikkeellä tule olla ratkaisevaa merkitystä määritettäessä todistamiskiellon laajuutta.

Selvää on, ettei 1 momentissa säädettyä todistamiskieltoa voida hyväksyä kierrettävän esimerkiksi niin, että kuullaan hoitotoimenpiteestä määränneen lääkärin asemesta sitä, joka käytännössä huolehtii toimenpiteen täytäntöönpanosta. Tällainen henkilö voisi olla esimerkiksi fysioterapeutti.

Momentin 2 kohdan mukaan asianosaisen, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, tulisi vaatia todistajalle oikeutta kieltäytyä todistamasta. Koska 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa asianomainen henkilö suostumuksella todistaminen on sallittua, johdonmukaisuus vaatii, että tässä momentissa tarkoitetuissa tapauksissa henkilö saa lähtökohtaisesti todistaa, jos kiellolla suojattava ei sitä vastusta.

Momentin 3 kohdan mukaan harkinnanvarainen todistamiskielto voitaisiin antaa vain muissa kuin 2 momentissa tarkoitetuissa asioissa. Koska lähtökohtaisesti todistamiskielto on murrettavissa, kun syyttäjä vaati rangaistusta rikoksesta, josta saattaa seurata vähintään kuusi vuotta vankeutta, ei harkinnanvaraista todistamiskieltoa tule johdonmukaisuuden vuoksi tällaisissa tapauksissa asettaa.

Edellä mainitun 22 §:n 2 momentin lisäksi tässä pykälässä käsiteltyyn todistamiskieltoon liittyy myös, mitä 15 §:ssä ja 22 §:n 1 ja 3 momentissa säädetään.

15 §. Pykälässä säädettäisiin niistä edellytyksistä, joiden ollessa käsillä edellä 11 §:n 2 ja 3 momentissa sekä 13 ja 14 §:ssä tarkoitettu henkilö voisi todistamiskiellon estämättä kuitenkin todistaa. Säännös koskisi sovittelijoita, oikeudellisia avustajia sekä lääkäreitä ja eräitä muita terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Lisäksi säännös koskee mainittujen henkilöiden palveluksessa oleviin ja apuna toimineita henkilöitä. Mainituissa lainkohdissa tarkoitetuissa tapauksissa todistamiskielto väistyy, jos se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, suostuu todistamiseen.

Pykälän 1 momentin mukaan sen estämättä, mitä 12 §:n 2 ja 3 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuin voi määrätä lainkohdassa tarkoitettun henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Oikeuskäytännössä on otettu kantaa siihen kysymykseen, voiko lääkärin vaitiolovelvollisuus väistyä, kun salassa pidettävä tieto koskee sittemmin kuollutta henkilöä. Testamenttia koskevassa ratkaisussa KKO 1986 II 14 todettiin, että testamentintekijän tulee varautua siihen, että hänen kuolemansa jälkeen saattaa nousta esiin kysymys hänen sieluntoimintansa testamenttia tehtäessä. Asian laatu ei estänyt lääketieteellisen näytön esittämistä. Vastaava kanta on omaksuttu sittemmin kuolleen henkilön oikeustoimikelpoisuutta koskevassa ratkaisussa 1984 II 60 (ks. myös KKO 1983 II 30).

Kuten näistä ratkaisuista ilmenee, vainajan perillisillä tai muilla henkilöillä voi olla perusteltu intressi saada tietoa salassa pidettävistä seikoista. Vainaja ei luonnollisestikaan voi suostua todistamiseen, eikä mainittujen ratkaisujen mukaan oikeus suostua todistamiseen siirry toiselle vainajan kuoltua.

Myös asianajajalla tai häneen rinnastettavalla henkilöllä, joka on hoitanut vainajan asioita, voi olla sellaista tietoa, jonka perillinen tai muu henkilö tarvitsee kuolinpesän selvittämiseen tai muuhun toimenpiteeseen. Vainajan osallistuminen 12 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun sovitteluun voi myös synnyttää perilliselle tarpeen saada tietoa, mitä sovittelussa on tapahtunut etenkin, jos asiaa ei ole lopullisesti ratkaistu. Sitä vastoin vaikka 16 §:n mukaan papin vaitiolovelvollisuus väistyy, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen, todistamisvelvollisuus ei kuitenkaan väistyisi vainajan kuoltua. Papille ripissä tai muutoin sielunhoidossa uskotut tiedot ovat luonteeltaan lähtökohtaisesti hyvin henkilökohtaisia, ja papille uskoutuneen henkilön käsitys ilmeisesti lähes aina on, etteivät tiedot leviä hänen kuolemansa jälkeenkään.

Henkilön kuoltua lähtökohtana olisi, että salassapitovelvollisuus väistyisi vain, jos vainajan perillinen tai jälkeläinen taikka muu näihin rinnastettava henkilö voisi osoittaa, että hänellä on oikeudellinen intressi saada salassa pidettäviä tietoja. Oikeudellinen intressi voisi koskea ennen muuta vainajan nykyiseen tai entiseen omaisuuteen liittyviä seikkoja. Lisäksi 11 §:n 3 momentissa tarkoitettussa sovittelussa on saatettu käsitellä sitä kysymystä, onko vainaja asianomistajana halunnut tehdä syyttämispyyntöä ja nostaa syytteen. Tällä kysymyksellä on merkitystä sen kannalta, onko vainajan lähiomaisilla oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 17 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että 13 ja 14 §:ssä tarkoitettu todistamiskielto väistyisi siltä osin kuin todistaminen olisi välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi salassapitovelvollista koskevan rikosepäilyn vuoksi. Todistamiskiellon ylläpitäminen tällaisessa tilanteessa aiheuttaisi kohtuuttomia vaatimuksia salassapitovelvolliselle.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä siitä, millä edellytyksillä todistamiskielto väistyy, jos salassapitovelvollista epäillään rikoksesta. Oikeuskäytännössä (KKO 2006:61) on todettu asianajajan salassapitovelvollisuuden osalta, että asianajajasalaisuuden ilmaiseminen voi olla luvallista asianajajista annetun lain 5 c §:n mukaan vain, jos on välttämätöntä asianajajaan päämiehen menettelyn vuoksi kohdistuvan oikeudellisen vaaran torjumiseksi ja puolustautumistarpeeseen. Salaisuuden ilmaiseminen voi tapahtua esitutkinnassa.

Säännös ei antaisi oikeutta paljastaa kaikkia todistamiskiellon alaan kuuluvia tietoja vaan ainoastaan ne tiedot, jotka on välttämättä ilmaistava puolustuksen tehokkaaksi järjestämiseksi. Muilta osin ei ole perusteita luopua salassapitovelvollisuudesta. Lisäksi todistamiskiellon väistyminen edellyttää, että salassapitovelvollinen on rikoksesta epäillyn asemassa. Käytännössä muuten salassa pidettäviä tietoja voitaisiin ilmaista silloin, kun poliisi kuulustelee ensimmäisen kerran salassapitovelvollista rikoksesta epäiltynä.

16 §. Pykälässä säädettäisiin papin vaitiolovelvollisuudesta. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentin mukaan papin vaitiolovelvollisuudesta on säädetty erikseen. Tällaisia säännöksiä on kahdessa laissa, ensinnäkin kirkkolain (1054/1993) 5 luvun 2 § ja 6 luvun 12 §:ssä ja toiseksi ortodoksisesta kirkosta annetun lain (985/2006) 110 §:ssä. Vaitiolovelvollisuus oikeudenkäynnissä koskee ripissä tai synnintunnustuksessa taikka muuten sielunhoidossa saatuja tietoja. Viimeksi mainitun pykälän mukaan myöskään papille uskoutuneen henkilöllisyydestä ei saa todistaa.

Muiden uskonnollisten yhdyskuntien pappien vaitiolovelvollisuuden osalta oikeustilaa voidaan arvostella. Todistamiskiellon ulottumisesta näihin yhdyskuntiin ei ole ennakkopäätöksiä, ja myös kannanotot oikeuskirjallisuudessa ovat jakautuneet. Tilannetta voidaan pitää ongelmallisena esimerkiksi katolisen kirkon osalta, jossa rippisalaisuutta pidetään erittäin vahvana.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin siitä, että uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitetun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, jollei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen. Sääntelyn ulottaminen uskonnollisiin yhdyskuntiin yleisesti vastaisi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttuja ratkaisuja (ks. OMSO 65/2012 s. 36–38).

Todistamiskiello koskisi vain ripissä tai yksityisessä sielunhoidossa saatuja tietoja. Käytännössä tämä edellyttäisi kahdenvälisiä keskusteluja papin tai vastaavan henkilön sekä hänelle uskoutuvan välillä. Todistamiskiello koskisi myös molemminpuolista kirjeenvaihtoa ja uskoutuvan yksipuolisesti papille lähettämiä viestejä. Yksityisestä sielunhoidosta ei ole kysymys, jos muut kuin mainitut henkilöt olisivat keskusteluissa läsnä tai muuten saisivat tietoonsa sielunhoidon tapahtumat. Todistamiskiellon syntyminen edellyttää myös, että uskonnollinen yhdyskunta pitää yksityistä sielunhoitoa luottamuksellisena tapahtumana, jota koskevat tiedot jäävät vain papin ja hänelle uskoutuneen henkilön välisiksi.

Todistamiskiello ulottuisi vain rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Tällaisia yhdyskuntia voidaan pitää yhteiskunnan hyväksyminä ja vakiintuneina. Todistamiskielloa ei ole perusteltua ulottaa lyhytaikaisiin tai satunnaisiin taikka arvoiltaan kyseenalaisiin yhdyskuntiin. Uskonnonvapauslain mukaan yhdyskunta voidaan poistaa säädetyillä edellytyksillä rekisteristä. Säännöstä voitaisiin soveltaa vain niihin yhdyskuntiin, jotka ovat Patentti- ja rekisterihallituksen rekisterissä.

Henkilöllisessä suhteessa vaitiolovelvollisuus yhdyskunnassa koskisi pappia tai vastaavassa asemassa olevaa henkilöä. Sinänsä henkilön nimityksellä yhdyskunnassa ei olisi merkitystä, eikä myöskään sillä, onko kyseessä ns. virkapappi tai maallikko. Vaitiolovelvollisuus määräytyisi sen mukaan, onko henkilöllä uskonnollista yhdyskuntaa koskevien sääntöjen tai vakiintuneen käytännön perusteella oikeus antaa rippi tai muuta yksityistä sielunhoitoa.

Momentissa ehdotetaan, että se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, voi kuitenkin suostua siihen, että pappi tai vastaavassa asemassa oleva henkilö todistaa sielunhoidossa saamista tiedoista. Ensiksi mainitulla henkilöllä tarkoitetaan ripittäytyjää tai muuten papille uskoutunutta henkilöä. Koska papin tai muun vastaavan henkilön todistus voi olla ripittäytyjän kannalta edullinen, päätösvalta todistamiskiellosta voidaan jättää hänelle.

Pykälän 2 *momentin* mukaan vaitiolovelvollisuudesta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädettäisiin kuitenkin erikseen. Mainitut kirkot ovat sinänsä uskonnonvapauslaissa tarkoitettuja uskonnollisia yhdyskuntia. Koska kuitenkin edellä kuvatuin tavoin näitä kahta yhdyskuntaa koskevassa laissa on jo säännökset todistamiskiellosta, näitä erityissäännöksiä ei ole aiheellista tässä yhteydessä ehdottaa muutettaviksi. Näiden kahden kirkon piirissä ei käsillä oleva säännös siis soveltuisi. Lisäksi kirkkolakia voidaan muuttaa vain evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen aloitteesta.

17 §. Pykälässä säädettäisiin läheisen oikeudesta kieltäytyä todistamasta. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaan vaitiolo-oikeus on asianosaisen nykyisellä tai entisellä aviopuolisolla, kihlatulla, suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa olevalla sukulaisella taikka tällaisen sukulaisen nykyisellä tai entisellä aviopuolisolla sekä sisaruksilla ja näiden aviopuolisilla sekä ottovanhemmilla tai ottolapsilla. Voimassa olevasta oikeudesta lähemmin ja pohjoismaisesta sääntelystä ks. OMSO 65/2012 s. 39–44.

Säännöksen tarkoituksena on suojella asianosaisen ja hänen läheisensä luottamuksellisia ja läheisiä suhteita, jotka voisivat vaarantua, jos toinen osapuoli olisi aina velvollinen kertomaan hänelle luottamuksellisesti uskottuja tai perhe-elämässä saatuja tietoja, jotka voivat olla toiselle haitallisia tai muuten arkaluonteisia. Todistamisvelvollisuus asettaisi osapuolen vaikeaan ristiriitatilanteeseen, jos hänen pitäisi valita valehtelemisen ja toiselle mahdollisesti haitallisten tietojen totuudenmukaisen kertomisen välillä. Tällaisessa tapauksessa voidaan myös asettaa kertomuksen luotettavuus kyseenalaiseksi. Nämä seikat puoltavat edelleen läheiselle myönnettävää vaitiolo-oikeutta.

Pykälässä 1 *momentissa* ehdotetaan, että vaitiolo-oikeutettujen läheisten piiriin kuuluisivat asianosaisen nykyinen tai entinen puoliso sekä avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa sekä henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen. Momentin loppuosa vastaisi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa omaksuttua sääntelyä.

Voimassa oleva pykälä on osittain vanhentunut oikeudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten vuoksi. Ottovanhempia ja ottolapsia ei ole tarpeen erikseen mainita, koska adoptiolainsäädännön mukaan ottolasta pidetään ottovanhempien lapsena. Kihlaukselle ei lainsäädännössä enää anneta juurikaan oikeusvaikutuksia. Siksi näitä ei uudessa säännöksessä enää mainittaisi, vaan ottolapsen biologisten vanhempien ja kihlatun osalta kieltäytymisoikeutta arvioitaisiin säännöksen loppuosan valossa. Kihlatun poistamista toisaalta korvaisi ennen kaikkea lisäksi avopuolisolle annettava vaitiolo-oikeus.

Yleisesti yhteiskunnallisena kehityksenä voidaan pitää sukulaissuhteiden merkityksen vähentymistä ydinperhettä lukuun ottamatta. Edelleen on perusteltua siksi perusteltua antaa kieltäytymisoikeus nykyiselle ja entiselle aviopuolisolle, joihin rinnastetaan henkilö, joka on tai on ollut rekisteröidyssä parisuhteessa asianosaisen kanssa (L rekisteröidystä parisuhteesta, 950/2001, 8 §), lapsille ja näiden jälkeläisille, vanhemmille ja näiden vanhemmille ja isovanhemmille sekä sisaruksille. Toisaalta asianosaiseen lankoussuhteessa olevaa henkilöä ei voida automaattisesti pitää erityisen läheisenä henkilönä. Tällaisen henkilön kieltäytymisoikeutta arvioitaisiin momentin loppuosan kannalta.

Uutta olisi säätää avopuolisolle kieltäytymisoikeus. Oikeuskäytännössä on ilmeisesti vastattu vaihtelevasti kysymykseen siitä, voidaanko ilman lain tukea avopuolisolle myöntää vaitiolo-oikeus. Oikeuskirjallisuudessa on säännönmukaisesti katsottu, että avopuolisolla tulisi mainittu oikeus olla.

Nykyisin huomattava määrä ihmisiä elää avioliitonomaisissa olosuhteissa solmimatta avioliittoa tai rekisteröimättä parisuhdetta. Suomalaisista perheistä noin viidennes on avoliittoperheitä (HE 37/2010 vp s. 5). Usein tällaiset avoliitot voidaan kieltäytymisoikeuden tarkoituksen huomioon ottaen rinnastaa esimerkiksi avioliittoon. Lisäksi lainsäädännössä on yhä enenemässä määrin annettu avoliitolle oikeudellista merkitystä, kuten esimerkiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetusta laista (26/2011) ilmenee.

Tapauskohtaisesti olisi ratkaistava, onko avoliitto sellainen, että sitä voidaan puolisoiden käytännön elämän ja tunteiden tasolla pitää sellaisena luottamuksellisena ja läheisenä suhteena, jossa ei ole perusteltua vaatia avopuolisoa todistamaan toista koskevassa oikeudenkäynnissä. Avoliitolla on katsottu edellä mainitun lain perusteluiden mukaan olevan kolme peruselementtiä, parisuhde, johon kuuluu tunnepitoinen sitoutuminen kumppaniin, yhteistalous ja yhdessä asuminen (HE 37/2010 vp s. 20 ja 21).

Mainitun lain 3 §:ssä avoliitto edellyttää, että avopuolisot ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Näitä edellytyksiä ei vaadittaisi avopuolison kieltäytymisoikeuden syntymiseen, koska mainitun lain tarkoituksena on omaisuussuhteiden selvittäminen avioliiton päätyttyä. Harkittaessa sitä, onko henkilöä pidettävä avopuolisona käsiteltävän momentin kannalta, merkitystä luonnollisesti olisi muun muassa asumisolosuhteilla, suhteen kestolla ja sillä, onko avopuolisolla yhteisiä tai yhteisessä huollossa olevia lapsia tai onko lapsia tulossa. Yhteistä mainitun lain ja käsillä olevan momentin kannalta olisi se, että

avoliiton osapuolten sukupuolella ei ole lain soveltamisen kannalta merkitystä. Ystävyyteen, taloudelliseen välttämättömyyteen tai sukulaisuuteen perustuva asuminen yhdessä ei perusta avoliittoa (HE 37/2010 vp s. 20). Vaitiolo-oikeuden syntymisen kannalta on aiheellista edellyttää, että parisuhde on kestänyt niin kauan, että sitä voidaan pitää vakiintuneena. Lyhytkestoinen seurustelusuhde ei siten lähtökohtaisesti perustaisi kieltäytymisoikeutta.

Momentin mukaan vaitiolo-oikeus olisi vain asianosaisen nykyisellä avopuolisolla. Pääsääntönä kuitenkin on vapaa todistelu, josta poikkeamiseen on oltava painavia syitä. Ennen muuta lyhytkestoiset tai kauan aikaa sitten päättyneet avosuhteet eivät enää vaadi suojaa. Lisäksi tällaisissa tapauksissa voi nousta näyttövaikeuksia, joskin jäljempänä ehdotetussa 23 §:n 1 momentissa todistustaakka kieltäytymisoikeuden käsillä olosta on siihen vetoavalla henkilöllä. Oikeudenkäynnin aikaista tilanteesta on huomattavasti helpompaa esittää näyttöä kuin vuosien takaisista tapahtumista. Avioliitosta tai rekisteröidystä parisuhteesta on näyttöä helposti saatavissa, vaikka se olisi purkautunut kauan sitten. Vaarana lisäksi on, että etenkin päättyneeseen avoliittoon vedotaan perusteettomasti.

Päättynekin avoliitto voisi kuitenkin muodostaa oikeuden kieltäytyä todistamasta etenkin, jos entisillä avopuolisoilla on yhteisiä lapsia. Asia arvioitaisiin momentin loppuosan kannalta, jossa säädettäisiin ennalta käsin määrittelemättömän henkilöpiirin vaitiolo-oikeudesta. Oikeus kieltäytyä todistamasta voisi perustua siihen, että asianosaisella ja todistajalla on avioliittoon tai rekisteröityyn parisuhteeseen rinnastuva läheinen suhde. Kysymykseen tulisi edellä mainittu päättynyt avoliitto tai muukin siihen rinnastettava osapuolten tunnepitoinen suhde, jota ei kuitenkaan yleensä luettaisi avoliitoksi lähinnä siksi, että osapuolet asuvat kokonaan tai enimmänsä aikaa erillään. Säännöksen soveltuvuutta harkittaessa voitaisiin ottaa huomioon alkaneen päättyneen suhteen kesto ja päättymisajankohta sekä onko kumppaneilla yhteisiä lapsia tai onko sellaisia tulossa.

Sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde voisi tulla kysymykseen etenkin niin kutsutuissa uusperheissä. Tilanne voi olla esimerkiksi sellainen, että uudessa suhteessa perheen muodostavat kaksi parisuhteessa olevaa aikuista ja heidän ennen parisuhteen alkamista saamat lapset, jotka eivät ole heidän yhteisiä. Tällöin toinen vanhempi voi rinnastua kumppaninsa lapsien biologiseen vanhempaan riippumatta siitä, ovatko uudet kumppanit avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa (äiti- ja isäpuolet). Vastaavasti tällaisen perheen eri biologisten vanhempien lapset taikka heidän vanhempansa tai lapsenlapset voivat rinnastua vastaaviin biologisiin sukulaisiin eli sisaruksiin tai suoraan etenevässä tai takenevässä polvessa olevaan sukulaisuuteen. Kasvatusvanhemmuuteen perustuvat suhteet voivat myös perustaa todistamiskiellon.

Lähtökohtaisesti säännös ei koske muita sukulaisuus- tai lankoussuhteita. Joissain tapauksissa, kuten jos yhdessä asuu useampi sukupolvi puolisoineen, vaitiolo-oikeus saattaa syntyä. Vaitiolo-oikeutta ei synny myöskään yksin sillä perusteella, että todistaja on asianosaisen laillisen edustajan taikka asiamiehen tai avustajan läheinen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että jos 1 momentissa tarkoitettu vaitioloon oikeutettu henkilö suostuu todistamaan, hän ei voi peruuttaa suostumustaan, ellei muusta tässä luvussa säädetyistä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

Säännös vastaisi voimassa olevaa oikeutta. Ratkaisussa KKO 1985 II 93 todettiin, että kun todistaja oli suostunut todistamaan, hän ei voinut kieltäytyä vastaamasta hänen nimenneen asianosaisen vastapuolen kysymykseen.

Todistaja voisi kuitenkin kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin hänellä on jollain muulla kuin läheisen kieltäytymisoikeuden perusteella salassapitovelvollisuus tai vaitiolo-oikeus. Käytännöllistä merkitystä tällä voisi olla lähinnä siten, että todistaja voisi siten vaieta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet itsensä tai läheisen syytteen vaaraan taikka paljastaisi liike- tai ammattisalaisuuden.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin poikkeuksesta 1 momentissa säädetyistä läheisen vaitiolo-oikeudesta. Rikosasiassa todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ei ole vaitiolo-oikeutta häneen edellä 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan vastaajan osalta, jos syyttäjä ajaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikosta tai mainittu asianomistaja ei ole täyttänyt 15 vuotta.

Momentti syrjäyttäisi näissä tapauksissa myös 18 §:n mukaisen oikeuden olla todistamatta läheistä vastaan, jos se myötävaikuttaisi hänen syyllisyytensä selvittämiseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että läheisille voidaan tällainen oikeus antaa, kuten useissa sopimusvaltioissa on tehtykin, vaikka ihmisoikeussopimuksen 6(1) artikla edellyttää vain sitä, henkilöllä on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Estettä ei myöskään ole käyttää läheisen, joka sittemmin kieltäytyy todistamasta oikeudenkäynnissä, esitutkintakertomusta, jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset muutoin täyttyvät (esim. Hummer v. Saksa 19.7.2012).

Voimassa olevan oikeuden mukaan asianomistajaan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, ei sovelleta todistajaa vaan asianosaista koskevia säännöksiä. Asianomistajalla ei ole velvollisuutta antaa kertomusta. Jos tällainen asianomistaja kuitenkin antaa kertomuksen esitutkinnassa, mutta pysyy vaiti oikeudenkäynnissä, esitutkintakertomusta voidaan hyödyntää todisteena (KKO 2000:71). Merkitystä ei ollut ratkaisussa sillä, että asianomistaja oli syytettyyn sellaisessa suhteessa, että hänellä todistajana olisi ollut läheis-suojan vuoksi oikeus kieltäytyä todistamasta. Jos taas tällainen läheinen on todistajan asemassa, hänen esitutkintakertomustaan ei saa hyödyntää, jos hän oikeudenkäynnissä kieltäytyy todistamasta (KKO 1995:66).

Esityksessä ei ole tarkoitus puuttua ratkaisusta KKO 1995:66 ilmenevään linjaa. Kuitenkin ilman erillissäätelyä tästä seuraisi, että syytetyn läheiseen asianomistajaan, jolla ei ole vaatimuksia, ei enää voitaisi omaksua ratkaisusta KKO 2000:71 ilmenevää tulkintaa, kun tällaiseen asianomistajaan tässä esityksessä ehdotetulla tavalla sovelletaan todistajaa koskevia säännöksiä.

Viime vuosina on enenevässä määrin huolestuttu parisuhde- ja perheväkivallasta sekä omaksuttu näkökanta, että perheen sisäiset rikokset eivät ole yksityisasioiden, vaan yhteiskunnan tulee suojella tällaisen rikoksen uhria, joita ovat yleensä naiset ja muita heikommassa asemassa olevat, muun muassa lainsäädäntöä muuttamalla (esim. HE 78/2010 vp s. 3–4 ja 10–13). Esimerkkinä voidaan mainita tuore rikoslain 21 luvun 16 §:n muutos (L 441/2011), jolla muutettiin lievää pahoinpitelyä koskevaa syyteoikeussääntelyä niin, että jos teko on kohdistunut rikoksentekijän läheiseen, lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos eikä enää asianomistajarikos. Suomi on allekirjoittanut 11.5.2011 Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Yleissopimuksen lähtökohtia on, että sopimusvaltion tulee ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää sen soveltamisalaan kuuluvat valtiosta riippumattomien toimijoiden eli yksittäisten henkilöiden tekemät rikokset.

Kuten syyteoikeuden muuttamista koskevissa esitöissä on todettu, lähisuhteissa tapahtuneisiin pahoinpitelyihin liittyy usein sukupuoleen katsomatta fyysisiä ja psyykkisiä alistussuhteita, jotka vaikuttavat asianomistajan harkintakykyyn. Perhe- tai muun lähipiirin valtasuhteet voivat olla sellaiset, että tekijä painostaa pahoinpitelyn uhrin luopumaan vaatimasta rangaistusta pahoinpitelijälleen (HE 78/2010 vp s. 11).

Läheisen vaitiolo-oikeus rakentuu sen varaan, että mahdollisesti vaikeaan motivointitilanteeseen joutunut läheinen voi punnita itsenäisesti yhtäältä todistamista tai vaikenemista sekä näiden vaikutusta läheissuhteeseen. Painostamista tässä suhteessa ei voida ylipäätään hyväksyä. Vaikeneminen koituisi käytännössä aina painostajan eduksi, kun hänelle epäedullisia seikkoja tulisi ilmi, joten painostaminen on kannattavaa. Mahdollisuus määrätä läheinen todistamaan voisi yleisestikin ehkäistä epäasiallisia toimia asianomistajan painostamiseksi vaikenemaan. Säännöksellä voisi olla jopa rikoksen ennalta ehkäisevää vaikutusta, kun henkilö ei voisi luottaa siihen, että hän pystyy pitämään uhrinsa hiljaisena.

Tässä esityksessä lähdetään edellä mainituin tavoin siitä, että asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, on todistaja. Mainituista syistä olisi kuitenkin perusteltua säätää siitä, että läheisellä asianomistajalla ei olisi todistajan asemassa olevalla asianosaisen läheiselle kuuluvaa vaitiolo-oikeutta.

Läheisen vaitiolo-oikeus momentissa tarkoitettu edellytyksin vaitiolo-oikeus väistyisi, kun syytetyn läheinen on rikoksen uhri. Jos rikos on kohdistunut muuhun henkilöön, läheisellä olisi siten vaitiolo-oikeus. Tämä koskee myös tilannetta, jossa läheinen on esimerkiksi nähnyt toisen vaitiolo-oikeutetun joutuvan rikoksen uhriksi. Vaitiolo-oikeus väistyisi vain jälkimmäisen läheisen osalta.

Asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, ei kuitenkaan voitaisi pakkokeinoilla velvoittaa todistamaan, vaikka vaitiolo-oikeutta ei olisi, koska esityksessä omaksutun kannan mukaisesti eräät voimassa olevan oikeuden mukaiset kuultavat jäisivät todistajiin muutoin

ulotettavien pakkokeinojen ulkopuolelle. Jos tällainen henkilö ei tuomioistuimen päätöksestä huolimatta suostuisi todistamaan, tuomioistuin voi kuitenkin ottaa asianomaisen henkilön käyttäytymisen todisteena huomioon. Jos henkilö on antanut kertomuksen esitutkinnassa, sitä voitaisiin 47 §:n 2 momentissa ehdotetun mukaisesti käyttää todisteena. Estettä ei olisi myöskään kuulla todistajana asiaa tutkinutta poliisimiestä siitä, mitä asianomistaja on esitutkinnassa tai muuten kertonut.

Poikkeussäännös tulisi sovellettavaksi kahdessa tapauksessa. Ensimmäkin läheisen asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia, vaitiolo-oikeus väistyy, kun syyttäjä ajaa syytettyä virallisen syytteen alaisesta rikoksesta. Sääntely olisi johdonmukainen suhteessa siihen, ettei tällaisen asian käsittely rikosprosessissa edellytä asianomistajan syyttämispyyntöä, eikä asianomistaja voi edes niin halutessaan estää syytteen nostamista, vaan syyttäjä päättää siitä itsenäisesti. Lainsäätävä tekee kunkin rikostyyppin osalta harkinnan, onko rikos asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen. Lähtökohtana on, että rikosasiat ovat virallisen syytteen alaisia. Rikokset eivät puutu ainoastaan yksityisen henkilön asemaan, vaan myös yleinen etu edellyttää, että rikoksiin puututaan. Kussakin tapauksessa tulee lainsäädäntöratkaisua tehtäessä harkittavaksi, onko rikos siinä määrin vähäinen tai onko jokin muu erityinen syy, jonka vuoksi rikos on aiheellista säätää asianomistajarikokseksi. Jos näin on tehty, asianomistajan syyttämispyyntö on edellytys asian tutkimiselle ja tuomioistuinkäsittelylle. Kuten edellä on todettu, suhtautuminen läheissuhteissa tapahtuviin rikoksiin on muuttunut ja tällaisissa suhteissa tapahtuneet rikokset on säädetty virallisen syytteen alaisiksi.

Joiden rikostyyppien osalta on säädetty siten, että rikos on lähtökohtaisesti asianomistajarikos, mutta syyttäjä voi nostaa syytteen erittäin tärkeän yleisen edun niin vaatiessa. Asiallisesti rikos on virallisen syytteen alainen, jos erittäin tärkeän yleisen edun vaatimus täyttyy. Syyttäjä voi nostaa syytteen ilman asianomistajan syyttämispyyntöä, eikä asianomistajan kanta vaikuta asiaan. Oikeuskäytännössä on myös todettu, ettei sillä, että asianomistaja ei esittänyt syyttämispyyntöä nytemmin kumotun erityisen syyttämispyyntöä koskevan vanhentumisajan kuluessa, ollut vaikutusta syyttäjän oikeuteen nostaa syyte erittäin tärkeän yleisen edun perusteella (esim. KKO 2005:53 ja KKO 2010:1). Siksi jos syyttäjä nostaa rikoksesta syytteen erittäin tärkeän yleisen edun perusteella, vaitiolo-oikeutta ei ole läheisellä asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia.

Vaikka momentilla olisi ilmeisesti suurin merkitys parisuhteissa tapahtuneissa väkivaltarikoksissa, sen soveltamisala koskisi läheisiä yleisesti. Myöskään käsiteltävänä olevan rikoksen laadulla ei olisi merkitystä momentin sovellettavuuden kannalta, jos rikos on virallisen syytteen alainen. Syyttäjän tulee kuitenkin ajaa syytettyä. Momentti ei koske sellaisia todennäköisesti varsin harvoin ilmeneviä tilanteita, joissa toinen asianomistaja ajaa yksin kannetta rikoksesta. Tällöin toinen asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia ja joka on syytetyn läheinen, voi kieltäytyä todistamasta. Koska syyttäjän tehtävänä on valvoa yleistä etua, ei ole perusteltua, että toisen asianomistajan ajamassa rikosasiassa läheisen asianomistajan vaitiolo-oikeus väistyisi. Asianomistajaa eivät koske esimerkiksi säännökset syytteen nostamisen edellytyksistä.

Toiseksi momentti tulisi sovellettavaksi, jos läheinen asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, ei ole täyttänyt 15 vuotta. Valtaosassa tapauksia vaitiolo-oikeuden puuttuminen seuraisi jo siitä, että syyttäjän nostama syyte koskee virallisen syytteen alaista rikosta. Poikkeuksen laajentaminen nuoriin henkilöihin on kuitenkin perusteltua, koska tällainen henkilö ei ole välttämättä riittävän kypsä päättämään itsenäisesti vaitiolo-oikeuden käytämisestä. Sääntely on myös johdonmukainen sen kanssa, että alle 15-vuotias ei voi päättää itsenäisesti syyttämispyyntönsä tekemisestä (ROL 1:4.3).

18 §. Pykälän mukaan jokaisella olisi oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen.

Pykälässä säädettäisiin niin sanotusta itsekriminointisuoja eli oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman rikoksen selvittämiseen, joka on yksi prosessuaalisista perus- ja ihmisoikeuksista, joka taataan perustuslain 21 §:n 1 momentissa (HE 309/1993 s. 74) sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6(1) artiklassa, vaikka sitä ei nimenomaisesti kohdassa mainitakaan, Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksista ja poliittisista oikeuksista tehdyn sopimuksen 14(3g) artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47(2) artiklassa (ks. OMSO 65/2012 s. 44–47).

Itsekriminointisuoja säädetään myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin alussa, jonka mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai sellaista läheistä, jolla olisi oikeus kieltäytyä todistamasta.

Vaikka itsekriminointisuoja säädetään edellä kuvatulla tavalla, säännöksen tärkeys puoltaa sen ottamista mukaan todistelua koskevaan lukuun. Säännös muotoiltaisii niin, että se vastaa nykyistä tulkintaa. Siksi säännös kattaisi muutkin henkilöt kuin todistajan, sillä esimerkiksi rikosasian vastaajalla on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Lisäksi syytteen vaaran lisäksi mainittaisiin myötävaikuttaminen syyllisyyden selvittämiseen, sillä säännös soveltuu luonnollisesti myös silloin, kun syyte on jo nostettu.

Kieltäytymisoikeus koskisi edelleen myös asianomaisen henkilön sellaista läheistä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Vaikka ihmisoikeussopimukset eivät edellytä läheistä suojattavan, tällainen säännös on ollut vanhastaan Suomen lisäksi myös Ruotsin, Norjan ja Tanskan laissa (ks. OMSO 65/2012 s. 42–44). Säännös on edelleen tarpeen edellisen pykälän perusteluissa esitetystä syistä. Edellä 17 §:n 3 momentissa säädettäisiin kuitenkin poikkeuksesta läheisen vaitiolo-oikeuteen.

19 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista. Liike- ja ammattisalaisuudesta ks. tarkemmin OMSO 65/2012 s. 73)

Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin loppua. Ehdotetussa pykälässä kuitenkin mainittaisiin niitä seikkoja, joita otettaisiin huomioon vaitiolo-oikeuden murtamista harkittaessa. Sen lisäksi, mitä edellä

11 §:n 2 momentin perusteluissa on sanottu, huomiota tulisi erityisesti kiinnittää liike- ja ammattisalaisuuden paljastumisen seurauksiin salaisuuden haltijalle ja toisaalta salaisuuden paljastamisen merkitykseen todisteena.

20 §. Pykälässä säädettäisiin niin kutsutusta lähdesuojasta (ks. tarkemmin OMSO 65/2012 s. 48–50). Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan oikeuden 17 luvun 24 §:n sääntelyä, mutta säännöksen kirjoitustavassa noudattaisi muiden vastaavanlaisten säännösten osalta omaksuttuja ratkaisuja.

Pykälän *1 momentin* mukaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annettussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saisi kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Pykälän *2 momentin* mukaan 1 momentissa tarkoitettu henkilö voitaisiin kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee rangaistavaksi säädetyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti annettua tietoa.

Edellä 1 momentissa mainitun henkilön palveluksessa olevan henkilön vaitiolo-oikeudesta säädettäisiin 22 §:n 2 momentissa. Edellytystä kuuden vuoden rangaistuksesta tulkittaessa on otettava huomioon, mitä 22 §:n 3 momentissa säädettäisiin.

21 §. Jäljempänä 2. lakiehdotuksessa esitetään, että eräissä rikosasioissa tuomioistuimien voisi päättää, että todistajaa kuullaan anonymisti eli paljastamatta hänen henkilöllisyyttään ja yhteystietojaan. Anonymistia todistajasta säädettäisiin lisäksi jäljempänä 33 §:ssä sekä eräissä muissa säännöksissä.

Vaikka sinänsä jo päätöksestä myöntää anonymiteetti todistajalle seuraa, ettei hänellä ole velvollisuutta paljastaa henkilöllisyyttään ja yhteystietojaan, on perusteltua ottaa tästä nimenomainen säännös muiden oikeutta ja velvollisuutta kieltäytyä todistamasta koskevien pykälien yhteyteen. Lisäksi nimenomainen säännös on aiheellinen siksi, että jäljempänä ehdotetun 43 §:n mukaan tuomioistuimen pitäisi informoida asianomaista todistajaa vaitiolo-oikeuteen liittyvistä seikoista.

Tämän vuoksi pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että anonymillä todistajalle on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa. Kuten jäljempänä 33 §:stä ja 2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 b §:n 2 momentista ilmenee, anonymiteetin myöntäminen edellyttää, että asianomainen todistaja tätä tahtoo ja että hän ei myöhemminkään päättä todistaa omalla nimellään. Yhdenmukaisesti tämän kanssa anonymillä todistajalla olisi oikeus mutta ei velvollisuutta kieltäytyä todistamasta henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastamiseen mahdollisesti johtavista seikoista.

Anonymisti kuultava todistaja olisi lähtökohtaisesti velvollinen kertomaan havainnoistaan sekä muista hänen kertomuksensa uskottavuuteen liittyvistä seikoista. Tapauksittain kuitenkin voi vaihdella, miten paljon todistaja voisi paljastaa siitä, miten hän on

saanut tietonsa. Niin sanottujen satunnaistodistajien osalta saattaisi riittää, että todistaja jättää kertomatta nimensä ja asuinpaikkansa. Vastaajan lähipiiriin kuuluva henkilö tai peitepoliisi voisi joutua salaamaan asemansa muutoinkin.

Vaitiolo-oikeus ei siten koske pelkästään sellaisia kysymyksiä, jotka suoraan koskevat anonyymien todistajan henkilöllisyyttä tai yhteystietoja. Lisäksi anonyymi todistaja saisi jättää vastaamatta kysymykseen, jos vastaus välillisesti voisi johtaa henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumiseen.

Lähtökohta luonnollisesti on, että tuomioistuimen on 48 §:n mukaisesti evättävä sellaiset kysymykset, jotka eivät liity asiaan ja jotka on mahdollisesti esitetty tarkoituksin paljastaa anonyymien todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot. Toisaalta jotkin kysymykset voivat sinänsä koskea relevanttia seikkaa, mutta vastaaminen voisi johtaa paljastumiseen. Esimerkiksi kysymystä siitä, missä rikoksen nähnyt anonyymi todistaja oli rikoksentekehoketkellä, on sinänsä yleensä perusteltu koskiessaan niin sanottua apu-tosiseikkaa todistajan havainnointimahdollisuuksista. Tällaisella seikalla on lähtökohtaisesti merkitystä todistajankertomuksen näyttöarvoa määritettäessä. Vastauksena kysymykseen anonyymi todistaja voisi esimerkiksi lausua, että hän seisoi omakotitalonsa olohuoneen ikkunan edessä katsomassa ulos. Tällaisen vastauksen voisi jättää antamatta, jos sen perusteella voisi päätellä, että kysymykseen tulee yksi tai vähäinen määrä omakotitaloja, joista rikos on voitu nähdä. Tällaisessa tapauksessa kertomuksen antaja olisi suhteellisen helppo selvittää. Vastaavasti voitaisiin jättää vastaamatta kysymykseen, jolla pyrittäisiin karsimaan sitä henkilökuntaa, johon anonyymi todistaja oletettavasti kuuluu, tai joka asiallisesti johtaisi joukon karsimiseen. Tällainen kysymys voisi koskea esimerkiksi anonyymien henkilöön liittyviä ominaisuuksia kuten näkökykyä.

Pykälän 2 momentin mukaan jokaisella muulla kuin anonyymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta anonyymien todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista. Säännös on tarpeen anonyymien todistajan suojelemiseksi, vaikka yleensä asian selvittämisen kannalta tällaiset kysymykset eivät ole tarpeen. Todistaja, joka ei mainittuja seikkoja tiedä, ei luonnollisestikaan edes voisi vastata teemaa koskevaan kysymykseen. Momentissa on se sisäänrakennettu ajatus, että todistamiskielto voi koskea vain sitä henkilöä, joka tosiasiallisesti pystyisi todistuksen antamaan.

Säännös koskee kaikkia muita henkilöitä, eikä merkitystä ole sillä, miten asianomainen henkilö on saanut tiedon anonyymien todistajan henkilöllisyydestä tai yhteystiedoista. Todistamiskielto on voimassa yhtäläillä silloin, kun asianomainen henkilö on saanut virkansa johdosta nämä tiedot, esimerkiksi toimiessaan tutkinnanjohtajana rikosasiassa, tai kun henkilö on saanut tiedot muussa yhteydessä. Merkitystä ei lähtökohtaisesti olisi silläkään, että asianosaiset ilmoittavat tietävänsä anonyymien todistajan identiteetin (ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio Sarkizov ym. v. Bulgaria 17.4.2012) tai että se on yleisessä tiedossa. Viime kädessä asia jouduttaisiin arvioimaan sen mukaan, onko anonyymi todistaja halunnut luopua anonymiteetistä. Jos anonyymi todistaja on omilla toimillaan, esimerkiksi tiedotusvälineille kertomalla olevansa anonyymi todistaja, selvästi osoittanut luopuvansa anonymiteetistä, ei olisi enää perusteita pitää kiinni anonymiteetistä. Jos taas hän on tästä kertonut luottamuksellisesti puolisolleen tai tieto on tullut ilmi ilman anonyymien todistajan myötävaikutusta, tällä ei olisi vaikutusta anonymiteettiin.

Säännöstä tulee tulkita sen tarkoitusta eli anonyymien todistajan suojelemista silmällä pitäen. Esimerkiksi rikosasian vastaajan väite anonyymien todistajan henkilöllisyyden tietämisestä saattaa olla esitetty vain keinona saada tämä tieto selville tai varmistus epäilylle. Vaikka momentissa onkin käytetty erilaista sanamuotoa kuin 1 momentissa, edellä 1 momentin osalta todettu sopii lähtökohdaksi myös todistamiskiellon ulottuvuutta harjoittaessa.

Pykälän 3 momenttiin otettaisiin informatiivinen viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ään. Sen mukaan todistajan anonymiteetti voidaan tuomioistuimen päätöksellä tietyin edellytyksin murtaa. Selvää on, että jos anonymiteetti on näin murrettu, edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettu vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus ei ole enää voimassa.

22 §. Pykälään olisi koottuna toiston välttämiseksi eräitä aiempia säännöksiä koskevaa täydentävää ja tarkentavaa sääntelyä. Pykälä vastaisi pääasiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta. Sallassapitointressi ei väisty yksin sillä perusteella, että esimerkiksi syytetyn avustaja, lääkäri tai ohjelmatoiminnan harjoittaja on siirtynyt muuhun tehtävään.

Pykälän 2 momentin mukaan henkilöllä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitettua tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitettua henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin mainituissa lainkohdissa tarkoitetuilla henkilöillä. Palveluksessa tai apuna toimineeseen henkilöön ehdotetaan sovellettavaksi myös 15 §:ää.

Sallassapitovelvollisuutta tai oikeutta vaitioloon ei tule voida kiertää siten, että edellä mainituissa lainkohdissa tarkoitettujen henkilöiden asemesta kuultaisiin heitä tehtävissään avustaneita henkilöitä. Momentissa mainittaisiin ensinnäkin alainen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi asianajajan sihteeria ja hammaslääkärinä avustavaa hoitajaa. Apuna toiminut henkilö on siten muu kuin alainen. Tällainen voi olla esimerkiksi asianajajan käyttämä itsenäinen kääntäjä. Säännös kattaa myös ne tapaukset, kun asianajaja tai lääkäri konsultoi hoidettavanaan olevan tapauksen johdosta kollegaansa.

Pykälän 3 momentin mukaan sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia ei otettaisi huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetyistä rangaistusasteikosta.

Mainituissa oikeudenkäymiskaaren pykälissä säädettäisiin siitä, että sallassapitovelvollisuus tai vaitiolo-oikeus voidaan murtaa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lisäksi 20 §:n 2 momentissa säädetään sallassapitorikoksesta vaitiolo-oikeuden murtamisen perusteena.

Rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään muun muassa siitä, että rikoksen yritystä tai avunantoa rikokseen koskeva rangaistus mitataan lievennetyltä asteikolta siten, että tekijälle voidaan tuomita enintään kolme neljäsosaa säädetyn sakko- tai vankeusrangaistuksen enimmäismäärästä. Pykälässä tarkoitettuja seikkoja ei otettaisi huomioon edellä mainittuja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä sovellettaessa. Momentti tarkoittaa asiallisesti samaa kuin voimassa olevan lain sääntely siitä, että todistamisvelvollisuus syntyy, jos syytetty ajetaan rikoksesta, josta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta, tai salassapitorikoksesta taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

23 §. Pykälän *1 momentista* säädetäisiin siitä, että jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava sitä tukevat seikat todennäköiseksi. Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:ää.

Pykälän nojalla voitaisiin esimerkiksi edellyttää, että edellä 17 §:n perusteluissa käsitelty asianosaisen entinen avopuoliso esittäisi selvitystä avoliittoon liittyvistä ja sen jälkeisistä olosuhteista, joiden perusteella tuomioistuimien voisi harkita, onko käsillä sellainen suhde, joka on 17 §:ssä tarkoitetulla tavalla rinnastettavissa parisuhteeseen. Vastaavasti näyttöä voitaisiin edellyttää siitä kysymyksestä, onko henkilö esimerkiksi sellaisessa asemassa tai toiminut tällaisessa asemassa olevan henkilön palveluksessa tai apuna, että todistamiskielto ulottuu häneen. Näyttökynnyksenä olisi ”todennäköiset syyt” eli ns. näyttöenemmyys.

Toisaalta käsillä olevaa momenttia on sovellettava varoen, ettei näyttövelvollinen tosiasiassa joudu paljastamaan salassa pidettävää tai vaitiolo-oikeuden alaista tietoa. Erityisen ongelmallisia tässä suhteessa ovat etenkin 18 §:ssä tarkoitettu tieto, joka saattaisi syytteen vaaraa tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen, ja 21 §:ssä tarkoitettu anonyymien todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastamiseen johtavat seikat.

Itsekriminointisuojaan tai vastaavan läheisen suojan kiertämiseen tosiasiallisesti helposti johtaa, jos edellä mainitusta säännöstä pidettäisiin sellaisenaan kiinni. Tällöin pitäisi esittää näyttöä esimerkiksi siitä, että läheinen on menetellyt tavalla, joka saattaa hänet syytteen vaaraan, ja tämän jälkeen syntyisi vaitiolo-oikeus. Toisaalta jos se, että todistajalle on myönnetty anonyymiteetti, perustuu kostotoimenpiteiden uhkaan. Voidaan lähtökohtaisesti olettaa, että anonyymien todistajan henkilöllisyyttä usein pyritään selvittämään kaikkia viitteitä hyödyntäen. Tuomioistuimien ei useinkaan ilmeisesti voisi ennakolta harkita, voidaanko jotain vastausta hyödyntää henkilöllisyyden paljastamiseksi, kun taas anonyymi todistaja pystyy itse tämän lähtökohtaisesti arvioimaan samoin kuin yleensä se todistaja, joka hänen henkilöllisyytensä tietää.

Siksi pykälän *2 momenttiin* otettaisiin 1 momenttiin nähden poikkeussäännös siitä, että jos henkilö kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitetulla perusteella, kieltäytymisen hyväksytään, jollei hän ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytymisen ole muutoin selvästi perusteeton.

Lähtökohtana on, että kieltäytyminen hyväksytään sellaisenaan eikä kieltäytyjältä voida edellyttää 1 momentissa edellytettyä selvitystä. Kuitenkaan ei ole perusteltua, että pelkkä ilmoitus kieltäytymisestä ja viittaus asianomaiseen lainkohtaan sellaisenaan aina riittäisi. Tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon käsiteltävänä olevan asian laatu ja muut siihen liittyvät seikat, asian ja todistajan väliset liittymäkohdat sekä se, minkälainen kyseminen todistajalle on esitetty ja millaista näyttöä häneltä odotetaan saatavan.

Kun kieltäytymisen epääminen vaatii, että asia on ”selvä”, olisi kynnys epäämiseen kuitenkin korkealla. Ensinnäkin vain ilmeinen erehdys vaitiolo-oikeuden tai -velvollisuuden sisällöstä voisi johtaa kieltäytymisen epäämiseen. Itsekriminointisuoja kannalta voidaan todeta, että kieltäytyminen ei voi koskea jotain todistajan eettisesti epäilyttävää tai hänen itsensä kannalta kiusalliselta tuntuvaa menettelyä, joka ei selvästikään ole rangaistavaa. Myöskään kieltäytymisperustetta ei ole, vaikka henkilö katsoo kieltäytymisoikeuden koskevan rikosta, joka on hänen osaltaan selvästi vanhentunut tai jonka tekijäksi epäillänsä hänen edesmennyttä läheistään.

Muuten selvästi perusteettomasta kieltäytymisestä voisi olla kysymys silloin, kun kysymys on laadultaan sellainen, että siihen annettavalla vastauksella ei selvästikään voi myötävaikuttaa oman tai läheisensä rikoksen selvittämiseen. Kysymys voisi koskea esimerkiksi sitä, kuka on todistajan nykyinen työnantaja tai koska hänen avioliittonsa on päättynyt.

Kun 21 §:ssä tarkoitetun vaitiolo-oikeuden ja -velvollisuuden tarkoituksena on suojella anonyymiä todistajaa, on tarkoin harkittava, perustuuko kieltäytyminen erehdykseen tai onko se muutoin perusteeton. Kuten edellä 21 §:n perusteluista ilmenee, anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastuminen voi seurata sellaisestakin anonyymien todistajan henkilöön liittyvästä seikasta, jolla ei olisi merkitystä edellä käsitellyn itsekriminointi- tai läheissuojan kannalta. Siksi kieltäytymisen epäämiseen on suhtauduttava erityisen varoen. Epääminen tulisi luonnollisesti kysymykseen silloin, kun todistajalle ei ylipääntänsä ole myönnetty anonymiteettiä, vaikka sitä olisi mahdollisesti haettu, tai kun anonyymi todistaja on luopunut vetoamasta anonymiteettiin tai tuomioistuimen päätöksellä todistajan anonymiteetti on murrettu.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteiden hyödyntämiskielto

24 §. Pykälän 1 momentin mukaan pääsääntöisesti todisteena ei saisi käyttää kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta. Kertomusta voitaisiin kuitenkin käyttää todisteena, jos 1) muualla laissa niin säädetään, 2) tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii, 3) riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena tai 4) vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi.

Momentin 1, 2 ja 4 kohta vastaisivat asiallisesti voimassa olevassa oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 11 §:ssä säädettyä. Kohta 3 olisi uutta sääntelyä. Voimassa olevan oikeuden mukaan asianosaiset eivät voi tuomioistuinta sitovasti sopia, että todistajaa ei kuulla suullisesti vaan hänen kertomuksensa otetaan vastaan kirjallisessa muodossa. Toisaalta

välimiesmenettelyissä turvaudutaan laajasti kirjallisiin todistajankertomuksiin. Kun kohta koskisi vain asioita, joissa on sovinto sallittu, sääntelyä yhdenmukaistettaisiin välimiesmenettelyn kanssa.

Edellä 7 §:ssä ehdotetaan muutettavaksi todisteiden hankkimisvastuuta koskevaa sääntelyä niin, että yksin asianosaiset päättävät, mitä todisteita esitetään riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu. Tuomioistuin ei enää voisi omasta aloitteestaan määrätä todisteita hankittavaksi tällaisessa asiassa. Asianosaisille aiheutuvien rasitusten vähentämisellä ja oikeudenkäynnin joutuisuuden parantamisella voidaan puoltaa tällaisissa asioissa kirjallisten todistajanlausuntojen sallimista. Asianosaisten oikeusturvaa ei loukattaisi, koska kaikkien asianosaisten olisi suostuttava kirjallisen todistajankertomuksen käyttämiseen. Asianosainen ei käytännössä antaisi suostumusta ennen kuin hän on perehtynyt kirjalliseen kertomukseen ja katsonut, ettei todistajan kuuleminen suullisesti vastakuulustelua varten tai muusta syystä ole tarpeen.

Kohta ei estäisi sitä, että asianosainen antamastaan suostumuksesta huolimatta nimeäisi kirjallisen todistajankertomuksen antaneen henkilön sittemmin kuultavaksi suullisesti todistajana. Tässä tapauksessa kysymys olisi uudesta todisteesta, jonka sallimista tuomioistuin arvioisi preklusiosäännösten ja 8 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 *momentin* mukaan tuomioistuimessa ei saisi käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, paitsi jos 1) muualla laissa toisin säädetään, 2) henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, taikka rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitettun seksuaalirikoksen asianomistajan esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, ja syyte-tylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä tai 3) lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

Momentti vastaisi pääosin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:ssä säädettyä. Momentin 2 kohdassa säädetty mahdollisuus käyttää todisteena videotallennetta laajennettaisiin kuitenkin koskemaan myös raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäytörikoksen asianomistajaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lähtenyt siitä, että todistajan poisjäännille oikeudenkäynnistä pitää olla hyväksyttävä syy. Tuomioistuin on ratkaisussa *Aigner v. Itävalta* (10.5.2012) todennut, että seksuaalirikoksia koskeviin oikeudenkäyntiin liittyy erityisiä piirteitä. Piirteet korostuvat, kun asianomistaja on alaikäinen. Tällainen oikeudenkäynti on koettelemus asianomistajalle etenkin silloin, kun hän ei halua joutua silmäkäden vastaajan kanssa. Huomiota on kiinnitettävä asianomistajan suojelemiseen ja hänen yksityisyytensä kunnioittamiseen.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että tapauksessa oli kysymys raiskauksen yrityksestä. Asianomistajaa ei kuultu oikeudenkäynnissä, mutta häntä oli kuultu tutkintatuomarin

toimesta epäillyn ja hänen avustajansa läsnä ollessa ja heidän voitua kysymyksiä asianomistajalle.. Tuomioistuimien katsoi, että käsillä oli hyväksyttävä syy ottaen huomioon seksuaalirikoksia koskevien oikeudenkäyntien erityispiirteet ja tarve suojella asianomistajaa.

Ihmisoikeustuomioistuimen mainitsemilla perusteilla on aiheellista sallia myös rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun raiskaus-, pakottamis- tai hyväksikäyttörikoksen asianomistajan esitutkinnassa videolle tallennetun kertomuksen käyttäminen todisteena oikeudenkäynnissä, sillä nämä rikokset loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai kohdistuvat lapsiin, jolloin asianomistaja on erityisesti suojelun tarpeessa. Asianomistajalta tulisi tiedustella, haluaako hän todistaa oikeudenkäynnissä. Jos vastaus on kieltävä tai se on muusta syystä perusteltua, todisteena käytettäisiin esitutkintatallennetta.

Aigner-tapauksessa myös katsottiin, että asianomistajan esitutkinnassa annettu kertomus sai olla ratkaiseva todiste, kun häntä oli kuulusteltu syytetyn ja hänen avustajansa läsnä ollessa ja kun avustaja oli esittänyt kysymyksiä hänelle. Kohdan mukaan puolustukselle olisi varattava tilaisuus kysymysten esittämiseen esitutkinnassa. Siten ei ole ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan estettä, että videolle tallennettu kertomus voisi olla ainoa tai ratkaiseva näyttö asiassa.

Kohdassa säädettäisiin myös, että edellytyksenä tallennetun kertomuksen käyttämiselle on, että syytetyllä on ollut asianmukainen mahdollisuus esittää kysymyksiä. Vaatimus asianmukaisuudesta on uusi. Perusteena lisäykselle on, että asiallisesti esitutkinnassa annettu kertomus ja siinä noudatettava menettely korvaavat todistelun tuomioistuimessa. Esitutkintavaiheessa on siten huolehdittava, että syytetyllä on ollut vastaavanlaiset mahdollisuudet vastakuulusteluun kuin 48 tai 49 §:ssä säädetään.

Käsillä olevaan kohtaan liittyy esitutkintalain 9 luvun 4 §, jota jäljempänä esitetään muutettavaksi. Sen mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvataallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuus edellyttävät, että vastaava sääntely laajennetaan koskemaan myös kohdassa tarkoitettuja seksuaalirikosten asianomistajia (5. lakiehdotus).

Uusi peruste sallia tallennettu lausuma olisi myös 3 kohdan loppu siitä, että tavoittamatta jääneen henkilön lausuma voitaisiin joutuisuuden vuoksi sallia.

Edellä 8 §:n 5 kohtaan ehdotetaan otettavaksi uusi säännös siitä, että viivytyksen estämiseksi tuomioistuimien voi evätä näytön, joka on jäänyt asianmukaisesti toimenpiteistä huolimatta tavoittamattomiin. Käytännössä peruste tulisi sovellettavaksi silloin, kun todistajaksi nimetty on jäänyt tavoittamattomiin, mutta käytettävissä olisi kuitenkin hänen esitutkintapöytäkirjaan tallennettu kertomus. Vastaavasti voitaisiin käyttää käräjäoikeudessa kertynyttä aineistoa, jos henkilöä ei tavoiteta hovioikeuden pääkäsittelyä varten. Näissä tapauksissa on perusteltua sallia aikaisemman lausuman käyttö.

25 §. Pykälä olisi yleissäännös todisteiden hyödyntämiskiellosta. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa, joskin jätelain (646/2011) 129 §:n 1 momentissa on erityissäännös hyödyntämiskiellosta (ks. hyödyntämiskiellosta esitetyistä kotimaisista kannanotoista ja oikeusvertailevalta kannalta OMSO 65/2012 s. 51 ss.) Pykälä koskee kaikenlaisia todisteita. Toisin sanoen merkitystä ei ole, onko kyseinen todiste henkilölinen tai esineellinen.

Pykälä koskee sanamuotonsa mukaan tuomioistuinta. Hyödyntämiskiellot tulee rikosasiassa luonnollisesti kuitenkin ottaa huomioon myös esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Selvästi hyödyntämiskiellon alaisia todisteita ei luonnollisestikaan tule esitutkinnassa hankkia saati käyttää syyteharkinnassa ja nimetä todisteiksi. Kuitenkin kun tuomioistuin viime kädessä päättää hyödyntämiskiellosta, epäselvissä tapauksissa on usein perusteltua viedä todisteen hyödyntäminen oikeudenkäynnissä harkittavaksi. Etenkin näin on asianlaita, jos todisteen hyödyntäminen tulee harkittavaksi 2 momentissa olevan yleissäännöksen nojalla. Tästä seuraa, että muodostuu oikeuskäytäntöä ja ajan mittaan hyödyntämiskiellon ulottuvuus täsmentyy.

On asianmukaista ainakin syyttäjältä asianosaisena edellyttää, että hän kiinnittää tuomioistuimen huomion nimeämänsä todisteen mahdolliseen hyödynnettävyyteen koskeviin seikkoihin. Myös muu asianosainen voi kiinnittää kysymykseen huomiota. Hyödyntämiskiellon asettaminen on kuitenkin yksin tuomioistuimen päätösvallassa ja tuomioistuin voi päättää hyödyntämiskiellosta omasta aloitteestaan.

Hyödyntämiskielloa koskeva ratkaisu on luonteeltaan joko kiellon hylkäävä tai kiellon asettava. Jälkimmäisessä tapauksessa todiste jää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, eikä sitä oteta todistusharkinnassa lainkaan huomioon. Ensiksi mainitussa tapauksessa todisteen näyttöarvo harkitaan lähtökohtaisesti tavalliseen tapaan, eikä tässä hyödyntämiskiellon perusteilla ole siksi merkitystä. Tosin käytännössä jotkin hyödyntämiskiellon kannalta olennaiset olosuhteet voivat vaikuttaa myös varsinaisessa näyttöharkinnassa.

Tuomioistuimen tulee tarvittaessa tehdä erillinen ratkaisu todisteen hyödynnettävyydestä. Kuten jäljempänä 69 §:ssä ehdotetaan, tällaiseen ratkaisuun haetaan pääsäännön mukaan muutosta pääasian yhteydessä. Tuomioistuin voi kuitenkin pykälässä mainituilla perusteilla päättää, että hyödyntämiskäytännön ratkaisuun haetaan muutosta erikseen.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin yleisestä ja ehdottomasta hyödyntämiskiellosta. Momentin mukaan tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Kiduttaminen on yksi vakavimmista perus- ja ihmisoikeuksien loukkaamistavoista. Kidutuksen kieltä ilmaistaan muun muassa perustuslain 7 §:n 2 momentissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklassa ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklassa. Suomi on lisäksi sitoutunut kahteen kidutusta koskevaan kansainväliseen sopimukseen. Nämä ovat Yhdistyneiden Kansakuntien kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59–60/1989) sekä Euroopan neuvoston Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16–17/1991).

YK:n yleissopimuksen 15 artiklan mukaan jokaisen sopimusvaltion tulee huolehtia siitä, ettei mitään lausuntoa, joka todetaan saadun kidutuksella, käytetä todisteena oikeudellisessa menettelyssä, paitsi kidutuksesta syytettyä vastaan todisteena siitä, että sellainen lausunto on annettu.

Kansallisesti sopimusta voimaan saatettaessa todettiin, että lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö täyttävät sopimuksen vaatimukset ja että nykyinen käytäntö tosiasiallisesti estää kiduttamiseen perustuvan todistelun; tällaisen kiellon ei katsottu sopivan Suomen vapaaseen todisteluun perustuvaan järjestelmään ja pelättiin, että tällainen kieltä voisi vaikuttaa todisteluun tarkoitettua laajemmin (HE 36/1989 s. 4). YK:n kidutuksen vastainen komitea on suositellut lainsäädännön täydentämistä artiklan edellyttämällä tavalla (viimeksi päätelmät 3.6.2011).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kiduttamalla saadun tunnustuksen ottaminen oikeudenkäyntiaineistoon tai tällä tavoin saadun esinetodisteen käyttäminen tekee oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen (esim. Gäfgen v. Saksa suuri jaosto 1.6.2010). Kotimaista oikeuskäytäntöä kysymyksestä ei tiettävästi ole, mutta korkein oikeus on kahdessa muuta kysymystä koskevassa ennakkopäätöksessä viitannut kidutuksella saadun todisteen hyödyntämiskieltoon (KKO 2007:58 ja KKO 2012:45).

Momentissa ei määritellä kiduttamista. Perustuslain kiduttamiskieltoa koskevassa esitöissä kiduttaminen kuvataan erittäin vakavaa henkistä tai fyysistä kärsimystä aiheuttavaksi kohteluksi (HE 309/1993 vp s. 47).

Rikoslain 11 luvun 9 a §:ssä säädetään kidutuksena rangaistavaksi muun muassa se, että virkamies aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä saadakseen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa tulkitessaan edellyttänyt, että kaltoin kohtelun tulee olla tietyn tason ylittävää, jotta sitä voidaan pitää kidutuksena. Tuomioistuin on yleensä painottanut tapauskohtaisia olosuhteita, kohtelun laatua ja siihen liittyviä olosuhteita, kohtelun kestoa sekä sen aiheuttamia psyykkisiä ja fyysisiä seuraamuksia. Myös uhriin liittyvillä tekijöillä saattaa olla merkitystä (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 3 artiklaa koskevasta käytännöstä ks. HE 76/2009 vp s. 13–17 sekä uudempia tapauksia Stefanou v. Kreikka 22.4.2010, Gäfgen v. Saksa suuri jaosto 1.6.2010, Kopylov v. Venäjä 29.7.2010, El Shennawy v. Ranska 20.1.2011, Yazgül Yilmaz v. Turkki 1.2.2011, Bocharov v. Ukraina 17.3.2011, Bekirski ym. v. Bulgaria 2.9.2010 ja Korobov v. Ukraina 21.7.2011, Portmann v. Sveitsi 11.10.2011, Borbola Kiss v. Unkari 26.6.2012, Aleksahin v. Ukraina 19.7.2012).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisussaan El Haski v. Belgia (25.9.2012) katsonut, että kansallisen tuomioistuimen olisi tullut asettaa hyödyntämiskielto Marokossa hankitulle todisteelle. Tuomioistuin totesi, että jos muun valtion oikeusjärjestys ei tarjoa todellisia takuita, että kidutusta taikka epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua koskevat väitteet saavat riippumattoman, puolueettoman ja asian vakavasti ottavan tutkinnan, syytetyn väitteestä todisteen hankkimisesta tällaisella kaltoin kohtelulla tulee seurata todisteen hyödyntämättä jättäminen. Riittävää on, että syytetty osoittaa, että oli todellinen riski (real risk) todisteen hankkimista 3 artiklassa kielletyllä tavalla.

Edellä mainitussa YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 1 artiklassa on kidutuksen määritelmä: kaikki teot, joilla aiheutetaan jollekulle tahallisesti kovaa kipua tai kovaa joko henkistä tai ruumiillista kärsimystä (kansainvälisten sotarikostuomioistuinten oikeuskäytännöstä ks. HE 76/2009 vp s. 10–13).

Kiduttamisen tarkkarajainen määrittelemine yleisellä tasolla on edellä kuvatuin tavoin osoittautunut vaikeaksi. Lähtökohtana voidaan pitää, että kiduttamiselle annetaan todisteiden hyödyntämiskieltoa tulkitessa vastaava sisältö kuin rikoslain 11 luvun 9 a §:n osalta (ks. HE 76/2009 vp s. 28–29). Vastaavasti kuin rikoslain 11 luvun 9 a §:n osalta on todettu (HE 76/2009 s. 29), myös käsillä olevan säännöksen suhteen kidutuksen tulkinnaassa on syytä ottaa huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja kansainvälisten rikostuomioistuimen käytäntö.

Vaikka mainittu kriminalisointi koskee vain virkamiehiä, ei ole aihetta rajoittaa hyödyntämiskieltoa vain niihin tapauksiin, joissa virkamies tai laajemmin julkisen vallan käyttämisen yhteydessä on kiduttamalla saanut todisteen. Kiduttamista ei pidä sallia missään olosuhteissa (HE 309/1993 vp s. 47), eikä esimerkiksi kansainvälisten tuomioistuinten käytännössä menettelyn katsomine kidutukseksi ole edellyttänyt julkisen vallan myötävaikusta menettelyyn (HE 76/2009 vp s. 11). Kidutetun kannalta ei yleensä liene juuri merkitystä, onko kiduttaja ollut virkamies vai yksityishenkilö. Ei ole myöskään hyväksyttävää antaa kiduttajan hyötyä saamastaan todisteesta sallimalla sen käyttäminen. Kiduttamalla saanut todiste on myös lähtökohtaisesti hyvin epäluotettava, sillä kidutuksen uhrin ovat todennäköisesti lähes aina valmiit kidutuksen lopettamiseksi sanomaan sen, mitä kiduttaja haluaa kuulla.

Mainituilla perusteilla hyödyntämiskiellon soveltamisen kannalta ei olisi merkitystä, onko kidutukseen syyllistynyt virkamies tai onko julkinen valta muuten myötävaikuttanut menettelyyn vai onko kiduttajana toiminut yksityishenkilö ilman julkisen vallan myötävaikutusta omasta tai toisen yksityishenkilön aloitteesta. Merkitystä ei myöskään olisi sillä, onko kidutukseen alun perin ryhdytty todisteiden saamiseksi vai jostain muusta syystä. Hyödyntämiskielto koskisi yhtä lailla niin riita-asioita kuin rikosasioita-kin.

Todisteen hyödyntämiskiellon kannalta ei myöskään ole merkitystä, kenen eduksi todiste koituisi. Yleensä todistetta käytettäisiin luonnollisesti kidutetun vahingoksi. Jos kidutettu on lausunut jotain hänelle edullista, hän voi tällaisen itselleen edullisen todisteen tuoda esiin muutenkin, eikä kidutuksella ole vaikutusta tähän oikeuteen. Toisaalta ei voida hyväksyä kiduttamalla saadun todisteen käyttöä esimerkiksi siten, että toinen henkilö vetoaa rikosasiassa oman syyttömyytensä puolesta siihen, että toinen henkilö on kidutettuna tunnustanut syytteenalaisen teon. Hyödyntämiskielto on perusteltu myös siksi, että kiduttamalla saatu todiste on lähtökohtaisesti epäluotettava, kuten edellä on todettu.

Selvää on, että kidutuksesta syytettyä vastaan saadaan todisteena käyttää kiduttamalla saatua lausuntoa siitä, että sellainen lausunto on annettu, kuten YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 15 artiklassa edellytetään. Hyödyntämiskiellon tarkoitus ei ole

suojella kiduttajaa. Tällaisessa tapauksessa on kysymys itse kiduttamisen todistamisesta eikä siitä, että kidutuksella saatua todistetta käytettäisiin myöhemmin todisteena kidustapahtuman ulkopuolella.

Pykälän 2 momentissa olisi yleinen säännös lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskiellosta. Säännös koskee niin riita- kuin rikosasioitakin, joskin suurempi merkitys säännöksellä on todennäköisesti rikosasioissa. Tuomioistuimen olisi jätettävä tällainen todiste hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Säännös olisi harkinnanvarainen. Hyödyntämiskieltoa pohdittaessa tulisi kussakin yksittäisessä tapauksessa punnita kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja. Momentissa on erikseen mainittu neljä harkintaperustetta, jotka osittain ovat päällekkäisiä tai kietoutuvat toisiinsa. Koska tyhjentävästi ei ole mahdollista luetella niitä seikkoja, joilla voi olla merkitystä todisteen hyödynnettävyydestä päätettäessä, viidenneksi momentissa mainitaan harkintaperusteena muut olosuhteet.

Momentti koskisi lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita. Lainvastaisuus voi ilmetä rangaistavana menettelynä tai sellaisena prosessuaalisessa tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyä menettelynä, johon ei ole liitetty sanktiota. Viranomaisten osalta kysymys voi olla toimivaltuuksien ylittämisenä.

Asian luonnosta kuitenkin seuraa, että asiallisesti edellä tässä luvussa säädettyjä todistamis- tai käyttökieltoja sovelletaan hyödyntämiskieltoisäännöksen asemesta. Olisi tarkoitukseltaan sääntä itsenäisesti todistamis- tai käyttökiellosta, jos kysymys hyödyntämisestä ratkaistaisiin kuitenkin käsillä olevan momentin nojalla. Johdonmukaisesti todistamis- tai käyttökiellon vastaisen menettelyn oikeudellinen seuraamus on hyödyntämis- tai käyttökielto.

Edellä säädetään myös vaitiolo-oikeudesta tietyissä tilanteissa. Tällaiset tapaukset on lähtökohtaisesti aiheellista rinnastaa todistamiskieltoihin, koska laissa ikään kuin säädetään todistamiskielto, jonka asianomainen henkilö suostuessaan todistamaan kumoaa.

Oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, että todistamis- tai käyttökieltoa tai vaitiolo-oikeutta loukkaavaa todistetta ei saa käyttää tai hyödyntää (esim. KKO 2008:84 ja KKO 2009:88). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja korkeimman oikeuden käytännössä on katsottu, että todiste tulee jättää hyödyntämättä, jos se on hankittu itsekriminointisuojan vastaisesti. Henkilön tulee nimenomaisesti ilmoittaa suostuvansa todistamaan tai se tulee muuten ilmetä selvästi (ks. OMSO 65/2012 s. 45 ja 59). Läheisen vaitiolo-oikeuden osalta on todettu, että vaikka läheinen olisi suostunut todistamaan esitutkinnaissa mutta kieltäytyy todistamasta oikeudenkäynnissä, esitutkintakertomusta ei pidä hyväksyä näytöksi. Tätä ei saa myöskään kiertää kuulemalla todistajana esitutkintakertomuksen vastaanottanut henkilöä (KKO 1995:66).

Hyödyntämiskielto ei kuitenkaan olisi aina merkityksetön todistamiskieltoa tai vaitiolo-oikeutta koskevissa tapauksissa. Jos todistamiskielto tai vaitiolo-oikeus olisi murrettavissa, voi syntyä tilanne, jossa sinänsä todiste olisi hyödynnettävissä murtamisen jälkeen. Jos todiste kuitenkin olisi hankittu laittomasti, tulisi käsillä olevan momentin nojalla harkita todisteen hyödyntämiskieltoa. Toisaalta jos se, jonka hyväksi todistamiskielto on säädetty, antaa suostumuksensa todisteen käyttämiseen, mutta suostumus ilmenee annetuksi esimerkiksi laittoman uhkauksen johdosta, ei ole aitoa suostumusta eikä todistamiskielto väisty.

Lainvastaisuuteen sisältyvälle käsitteellä laki tulee antaa momenttia tulkitessa laaja merkitys vastaavalla tavalla kuin oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa säädettyä purkuperustetta väärä lain soveltaminen on tulkittu. Laki käsittäisi paitsi eduskuntalait, myös alemman asteiset kansalliset säädökset, EU-lainsäädännön ja Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Periaatteessa myös vahva ja vakiintunut yhdenmukainen oikeuskäytäntö voisi tulla kysymykseen, jos sitä voidaan pitää vahvuudeltaan tavanomaisena oikeutena.

Todisteen hyödynnettävyyttä arvioiden on kiinnitettävä huomiota Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöön. Tuomioistuin on pääsääntönä todennut, että todisteen hyödynnettävyys on ratkaistava kansallisella tasolla. Kuitenkin edellä mainittu kidutus ja itsekriminointisuoja loukkaus sekä eräät muut jäljempänä esiin tulevat menettelyt todisteita hankittaessa ovat sellaisia, että ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt sopimusrikkomuksena tällaisella tavalla saadun todisteen hyödyntämistä.

Kuten momentin sanamuodosta ilmenee, lähtökohtana on todisteen hyödynnettävyys, mikä seuraa johdonmukaisesti vapaan todistelun periaatteesta. Todiste jätettäisiin kuitenkin hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt. Momentissa on nimenomaisesti säädetty harkinnassa huomioon otettavista seikoista, mutta luettelo ei ole tyhjentävä, vaan myös muille olosuhteille voidaan ja joissain tapauksissa tuleekin antaa merkitystä. Yleisenä lähtökohtana punninnassa voidaan pitää yhtäältä asian selvittämistä hyödyntämistä puoltavana näkökohtana ja toisaalta hyödyntämiskieltoa puoltavana näkökohtana ne epäedulliset vaikutukset, mitä hyödyntämisestä seuraisi. Hyödyntäminen saattaa loukata yhtä tai useampaa perus- ja ihmisoikeutta, muuta yksilölle kuuluvaa oikeutta tai hänen oikeusturvaansa.

Yleisenä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että syytetyn syyttömyyttä tukeva todiste on hyödynnettävissä. Edellä 1 momentin perusteluihin viitaten on kuitenkin syytä suhtautua varauksellisesti sellaisen todisteen hyödyntämiseen, joka on saatu kiduttamista läheväällä kaltoin kohtelulla. Kuten edellä on todettu, näin hankittua todistetta rasittaa lähtökohtaisesti sen epäluotettavuus.

Momentissa mainitaan ensimmäisenä harkintaperusteena asian laatu. Edellä mainittu tavoin rikoksen selvittämistä hyödyntämistä puoltava tekijä. Selvittämistä painoarvo kasvaa, mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Merkitystä voitaisiin antaa myös sovellettavan rangaistusasteikon lisäksi sille, minkälainen rikos on käsiteltävänä. Todisteen hyödynnettävyyttä saattaisi puoltaa tutkittavan rikoksen laatu yleistä turvallisuutta vakavasti vaarantavana tai erittäin syvästi keskeisimpiin perusoikeuksiin kajoavana tekona.

Riita-asiassa tulisi kiinnittää huomiota paitsi riidan kohteen objektiiviseen arvoon ja mahdollisiin seurausvaikutuksiin, myös asian merkitykseen asianosaisille yleensä. Niissä riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, voidaan kiinnittää huomiota niihin perusteisiin, miksi asia on tällaiseksi katsottu. Tähän kuuluu muun ohessa se, vaikuttaako asiassa annettava ratkaisu ulkopuolisiin henkilöihin, kuten lapsen etuun, tai mikä merkitys asialla on yleisen edun kannalta.

Toisena harkintaperusteena momentissa mainitaan todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus. Kohtaa harkittaessa tulee kiinnittää huomiota, mitä oikeutta todistetta hankittaessa on loukattu ja kuinka vakavasti. Mitä lähempänä epäinhimillinen tai halventava kohtelu on kidutusta, sitä painavammat perusteet on hyödyntämiskielolle (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ks. 1 momentin perustelut). Toisaalta esimerkiksi henkilökohtaisen koskemattomuuden osalta voidaan todeta, että pakkokeinolaissa tarkoitettu henkilöntarkastus on henkilönkatsastukseen verrattuna vähemmän syvälle käyvä toimenpide. Salakatselua voidaan pitää suurempana oikeudenloukkauksena kuin salakuuntelua yksityisyyden suojan kannalta.

Varsin moittivana voidaan pitää todisteen hankkimista rikoksella. Erityisesti näin on asianlaita, kun on ryhdytty tahalliseen rikokseen todisteen saamiseksi. Oikeudenloukkauksen vakavuutta harkittaessa voitaisiin kiinnittää muutoinkin huomiota siihen, onko todiste hankittu tarkoituksellisesti lainvastaisella tavalla tietäen, että laillista tapaa ei ole käytettävissä. Esimerkiksi hyödyntämiskieltoa puoltaa enemmän ryhtyminen kotietsintää tietäen, etteivät laissa säädetty perusteet täyty, verrattuna siihen, että sinänsä laillisten edellytysten käsillä ollessa etsintä toimitetaan laissa säädettyjen menettelytapojen vastaisesti. Muotoseikkojen ohittaminen tai merkityksettömien virheiden tai puutteiden ei tulisi johtaa hyödyntämiskieltoon. Toisaalta lainsäädännön vaikeatulkintaisuus tai epäselvyys voitaisiin ottaa huomioon.

Momentissa ei sinänsä säädetä siitä, onko annettava merkitystä sille, kuka on todisteen hankkinut laittomasti. Koska kuitenkin viranomaisten toiminnan on perustuttava lakiin, voidaan edellyttää, että he tuntevat toimivaltuutensa ja toimivat niiden puitteissa. Hyväksyttävää ei luonnollisesti ole, että viranomainen käyttäisi yksityishenkilöä välikappaleena lainvastaisen todisteen hankkimiseen. Muissa tapauksissa voidaan lähtökohtaisesti ottaa huomioon hyödyntämistä jossain määrin puoltavana seikkana, että lainvastaisesti on menetellyt yksityinen henkilö toimimatta viranomaisten lukuun.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen käytännön mukaan oikeudenkäynti on epäoikeudenmukainen, jos henkilö on yllytetty tekemään rikos, jota hän ei olisi ilman yllytystä tehnyt (esim. Teixeira de Castro v. Portugali 19.6.1998 ja Ramanauskas v. Liettua suuri jaosto 5.2.2008). Yllytyksen tuloksena saatua näyttöä ei tulisi ottaa huomioon.

Kolmantena harkintaperusteena momentissa on todisteen hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle. Edellä on jo viitattu siihen, että kiduttamalla tai sitä lähenevällä kaltoin kohtelulla saatua todistetta rasittaa jo lähtökohtaisesti epäluotettavuus. Myös muunlainen painostus taikka sinnikäs taivuttelu tai uteleminen voi johtaa siihen, että henkilö on valmis kertomaan, mitä toinen haluaa kuulla.

Kohdalla olisi merkitystä ennen muuta harkittaessa asianosaisen tai todistajan ja yleensä todennäköisesti vähemmässä määrin asiantuntijan kertomuksen luotettavuutta. Lainvastaisesti hankittu jo olemassa oleva esinetodiste ei sinänsä välttämättä menetä lainkaan luotettavuuttaan lainvastaisen hankkimistavan johdosta. Toisaalta hankkimistapa voi antaa aiheen kyseenalaistaa esinetodisteen aitouden tai muuttamattomuuden.

Neljäntenä harkintaperusteena momentissa mainitaan todisteen merkitys asian ratkaisemiselle. Hyödyntämiskieltoa voi puoltaa esimerkiksi se, että todiste on näyttöarvoltaan heikkoa kuulopuhetodistelua ja asiassa on muuta ja parempaa näyttöä. Toisaalta asianosaisen tai silminnäkijätodistajan antama kertomus taikka rikoksen tekoväline vakavassa rikosasiassa voi olla keskeinen todiste, jolloin rikoksen selvittämisen intressi puoltaa todisteen hyödyntämistä.

Muuna huomioon otettavana olosuhteena voisivat olla sellaiset todisteen esittämisestä aiheutuvat seuraukset, jotka eivät välittömästi liity asian selvittämiseen. Merkitystä voidaan antaa sille, syveneekö oikeudenloukkaus, kun todistetta käytetään, vai onko ”vahinko jo tapahtunut”, jolloin todisteen hyödyntämisellä ei ole enää tässä suhteessa merkitystä.

Huomioon voitaisiin ottaa, olisiko todiste joka tapauksessa saatu laillisestikin. Esimerkiksi jos esitutkintaviranomainen on epäiltyä laillisesti tarkkailemalla saanut tietää huumausaineita sisältävän maastokätkön paikan sillä tarkkuudella, että se olisi väistämättä etsittäessä löydetty, voitaisiin huumausainetta käyttää todisteena, vaikka tieto sen kätköpaikasta tosiasiasa saatiin kiinnittämällä huumausaine-erään seurantalaitte ilman lainmukaisia edellytyksiä. Seurantalaitteen käyttäminen ei kuitenkaan muussakaan tapauksessa johtaisi automaattisesti hyödyntämiskieltoon, vaan asia olisi ratkaistava tapauskohtaisesti.

Muuna huomioon otettavana seikkana voitaisiin ottaa huomioon myös sen asianosaisen, jota vastaan todiste aiotaan esittää, suhtautuminen todisteen hyödynnettävyyteen. Tähän on kuitenkin suhtauduttava varoen, koska jälkikäteinen lainvastaisen menettelyn hyväksyminen ei sinänsä tee oikeudenloukkausta tyhjäksi ja useat oikeudenloukkaukset ovat laadultaan sellaisia, ettei niihin voi loukkauksen kohde edes suostua pätevästi etukäteen. Toisaalta todisteen merkitys voi olla etukäteen arvioiden epäselvä tai se voi olla jossain suhteessa myös edullinen asianosaisen kannalta. Tällöin voitaisiin puoltaa todisteen hyödynnettävyyttä.

Edellä 18 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi rikosoikeudenkäyntiä koskevasta itsekriminointisuojusta eli oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja koskee myös esitutkintaa (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston tuomio *Salduz v. Turkki* 27.11.2008; KKO 2012:45). Itsekriminointisuojan merkitys ei kuitenkaan tyhjenny tähän. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan myös muussa viranomaismenettelyssä annetun lausunnon hyödyntäminen rikosoikeudenkäynnissä saattaa loukata itsekriminointisuoja. Tällainen tieto ei yleensä olisi lainvastaisesti hankittu, joten tilanne poikkeaa 1 ja 2 momentissa säädetyistä. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin kiellosta hyödyntää tällaista lausuntoa rikosasiassa.

Momentin mukaan jos henkilö on muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasian tai siihen rinnastettavan asian käsittelyssä rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen taikka pakkokeinon käyttämisen uhalla antanut lausuman tai luovuttanut asiakirjan tai esineen menettelyn tarkoituksen toteuttamiseksi, tällaista lausumaa taikka asiakirjasta tai esineestä saatua tietoa ei saa hyödyntää todisteena sellaisessa rikosasiassa, jossa hän oli rikoksesta epäiltyä todisteiden antamis- tai luovuttamishetkellä tai joka oli muuten tällöin vireillä. Hyödyntämiskielloa ei kuitenkaan ole, jos lausuman antaminen taikka asiakirjan tai esineen luovuttaminen tai luovuttamatta jättäminen on rangaistavaa väärän sisältönsä tai muun totuudenvastaisen ominaisuutensa vuoksi muussa viranomaismenettelyssä.

Momentti olisi yleissäännös. Jätelain 129 §:n 1 momentissa on erityissäännös hyödyntämiskiellosta, jossa kielletään hallinnollisessa valvonnassa saamien tietojen käyttäminen rikosta tai hallinnollista sanktiomaksua koskevassa asiassa. Valvonnasta vastaa ja hallinnollisesta sanktiomaksusta päättää sama viranomainen.

Hyödyntämiskielloa vastaavaan lopputulokseen voidaan päästä myös niin kutsutulla palomuurisäännöksellä. Kysymys on molemmissa tapauksissa siitä, että muussa menettelyssä annettu itsekriminoiva lausuma jää oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle tai ylipäätään huomioon ottamatta rikosasiaa ratkaistaessa. Ulosottokaaren (705/2007) 3 luvun 73 §:n mukaan ulosottovelallisen ulosottoa varten antamia tietoja ei saa luovuttaa, jos ne voivat saattaa velallisen syytteen vaaraan muusta kuin ulosottomenettelystä tehdystä rikoksesta. Luvun 91 §:ssä kielletään ulosottihakijaa käyttämästä tällaista tietoa velallisen syytteesen saattamiseksi. Hyödyntämiskieltosäännös ja palomuurisäännös on perusteltua katsoa toisiaan täydentäviksi eikä suinkaan poissulkeviksi sääntelyratkaisuiksi.

Itsekriminointisuoja ei Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan estä sitä, että henkilöltä vaaditaan tietoja muussa viranomaismenettelyssä tietoja rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon kuten painostusvankeuden uhalla. Tällaisia muita menettelyjä ovat esimerkiksi ulosotto- tai konkurssimenettely, verotusmenettely sekä yleisesti valvonnasta huolehtivan hallintoviranomaisten menettelyt. Näiden menettelyjen tarkoitus on esimerkiksi saada selvitystä velallisen omaisuudesta insolvenssimenettelyssä velkojen tyydyttämiseen, verotuksen toimittamiseksi tarpeellisista tiedoista tai viranomaisen asettamien lupaehtojen noudattamisen kontrolloimiseksi tarvittavista tiedoista. Toisin kuin edellä 1 ja 2 momentissa, kysymys on viranomaisen lain nojalla hankkimasta tiedosta.

Momentti koskee tällaisessa menettelyssä saadun tiedon hyödyntämistä myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä. Momentti koskee niitä tilanteita, joissa tietoja voidaan hankkia pakottamalla. Näitä laissa säädettyjä keinoja ovat käytännössä rangaistuksella tai siihen rinnastettavalla sanktiolla taikka pakkokeinolla uhkaaminen ja tällaisen keinon käyttäminen.

Momentti ei siten koske rikosasiassa annettujen lausumien hyödyntämistä. Momentti ei myöskään koske rikosprosessiin rinnastettavassa menettelyssä annettujen tietojen hyödyntämistä. Tällöin kysymys on lähinnä hallinnollisen rankaisuluonteisen maksuseuraamuksen määrittämisestä. Rajanvetokriteerinä on aiheellista pitää sitä, kuuluuko Eu-

roopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa käytetyn termin ”syyte” soveltamisalaan (rajanvetokriteereistä ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976 ja Ruotsalainen v. Suomi 16.6.2009). Tällöin itsekriminointisuoja on noudatettava vastaavasti kuin rikosasian oikeudenkäynnissä. Jos itsekriminoiva tieto annetaan vapaaehtoisesti rikosasiassa, sen käyttämiselle ei ole lähtökohtaisesti estettä. Edellytyksenä kuitenkin on, että tiedon antanut henkilö on nimenomaisesti tai muuten selvästi luopunut oikeudestaan olla todistamatta itseään vastaan.

Hyödyntämiskiello koskisi yleensä ilmeisesti suullista tai kirjallista lausumaa. Toisaalta myös asiakirja ja esine voidaan hankkia pakolla. Tällöin myös asiakirjaa tai esinettä koskee hyödyntämiskiello. Itsekriminointisuoja kattaa myös esinetodisteen hankkimisen pakolla (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu Funke v. Ranska 25.2.1993, jossa tuomioistuin oli tuominnut valittajan rangaistukseen ja velvoittanut luovuttamaan ulkomaisia omistuksiaan koskevia asiakirjoja, kun hän ei ollut suostunut luovuttamaan niitä tulliviranomaisen vaatimuksesta huolimatta).

Momentissa hyödyntämiskiello koskee niitä tietoja, jotka asianomainen henkilö on luovuttanut muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosprosessissa tai vastaavassa menettelyssä sen tarkoituksen toteuttamiseksi. Luovutetun tiedon pitää siis olla merkityksellinen ensinnäkin muussa viranomaismenettelyssä. Esimerkiksi jos tullilain (1466/1994) tullin määräämistä varten tehtävän ilmoituksen yhteydessä ilmoittaja kertoo syyllistyneensä henkirikokseen ja paljastaa teossa käytetyn välineen kätköpaikan, tiedot eivät ole merkityksellisiä tullin määräämisen kannalta eikä tällaista tietoa voida vaatia rangaistuksen uhalla tullimenettelyssä. Siksi henkilön tunnustusta ja löydettyä tekovälinettä voidaan käyttää todisteena myöhemmässä rikosoikeudenkäynnissä.

Edelleen hyödyntämiskiello edellyttää, että tieto on merkityksellinen muussa menettelyssä ja rikosasiassa. Tällainen asiallinen yhteys vallitsee selvästi, jos verotusmenettelyssä henkilö kertoo, mitkä tulot hän on jättänyt ilmoittamatta, sillä tämä tieto koskee suoraan veropetoksen tunnusmerkistöön kuuluvaa seikkaa. Kuitenkin myös muita kuin samoja tosiseikkoja koskevilla tiedoilla voi olla merkitystä myöhemmässä rikosasiassa näyttönä vastaajan vahingoksi. Rajanveto joudutaan tekemään tapauskohtaisesti. Hyödyntämiskiello vaikuttaa perustellulta esimerkiksi silloin, kun esimerkiksi verotusmenettelyssä käy ilmi, että henkilö on käyttänyt varallisuuttaan lahjontaan. Verottajalla on perusteltu syy saada tietoja henkilön varallisuudesta ja sen käyttämisestä. Samalla tieto varallisuuden käyttötavasta on olennaista näyttöä lahjomisrikoksesta. Ihmisoikeustuomioistuin on toisaalta todennut tapauksessa Weh v. Itävalta (8.4.2004), että auton omistajan velvollisuus ilmoittaa omistajansa ajoneuvon kuljettaja tietynä ajankohtana ei käsitänyt itsekriminoivien tietojen antamista, kun valittajaa ei edes epäilty ylinopeudesta. Menettelyjen välinen asiallinen yhteys oli kaukainen ja hypoteettinen.

Hyödyntämiskiellon syntymisen edellytyksenä lisäksi olisi, että asianomainen henkilö on rikosasiassa epäiltynä tai asia oli muuten vireillä, kun hän on antanut muussa menettelyssä lausuman tai muun todisteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan ajallisen yhteyden tulee vallita menettelyjen välillä. Muussa menettelyssä saatu todiste kuuluu itsekriminointisuojan alaan, jos henkilö on syytettynä tai muuten rikosepäily on vaikuttanut hänen asemaansa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Elomaa v. Suomi (päätös 16.3.2010) mukaan ulosottoselvitys tehtiin vuonna

1996 ja esitutkinnat aloitettiin vuosina 1997 ja 1998. Rahoitustarkastuksen rahanpesuilmoituksessa (tuolloin rikosnimikkeenä oli kätkemisrikos) oli tosin vuonna 1994 mainittu valittajan nimi ja se, että hän oli siirtänyt omaisuutta toiselle, mutta häntä ei kuitenkaan epäilty rahanpesusta, koska rahanpesu edellytti omaisuuden vastaanottamista. Valitus oli ilmeisen perusteeton.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin ratkaisussa J.B. v. Sveitsi (3.5.2001) ulottanut itsekriminointisuojaan ajallisesti aikaisempaan ajankohtaan. Tapaus on kuitenkin sikäli poikkeuksellinen, että kyseisessä tapauksessa menettelyt palvelivat yhtäältä verojen määräämistä ja toisaalta veronkorotuksen ja sakon määräämistä. Menettelyjä ei ollut selvästi luokiteltu joko veron määräämistä koskevaan menettelyyn ja toisaalta veron välttämisestä seuraavia sanktioita koskevaan menettelyyn. Toisin sanoen kysymyksessä menettelyt olivat sekoittuneet toisiinsa. Itsekriminointisuoja loukattiin, kun menettelyn käynnistyttyä vaadittiin tietoja.

Momentti ei suoranaisesti sovellu sanotunkaltaiseen tilanteeseen. Tarvittaessa olisi laissa erikseen säädettävä näistä tilanteista erikseen. Edellä mainitussa jätelaissa on erityissäännös hyödyntämiskiellosta, kun sama viranomainen yhtäältä toimii hallinnollisena viranomaisena ja toisaalta sanktioluonteisen maksun määrääjänä.

Momentin lopussa säädettäisiin selvyiden vuoksi, ettei hyödyntämiskieltoa ole, jos lausuman antaminen taikka asiakirjan tai esineen luovuttaminen on rangaistavaa väärän sisältönsä tai muun totuudenvastaisen ominaisuutensa vuoksi. Jos esimerkiksi verotusmenettelyssä annetaan vääriä tietoja omaisuudesta, on väärän tiedon antaminen itsessään rikos, eikä kysymyksessä ole todisteiden hankkiminen pakolla itsekriminointisuojaan vastaisesti aiemmin epäillyksi tehdystä rikoksesta (esim. Allen v. Yhdistynyt Kuningaskunta päätös 10.9.2002). Siten lausumaa voidaan käyttää verorikosasiassa todisteena syytteen tueksi.

Lisäksi on selvää, ettei todisteiden esittäminen ole kiellettyä siitä, että henkilö on syylistynyt rikokseen jättämällä jonkin seikan kertomatta muussa viranomaismenettelyssä taikka jättänyt asiakirjan tai esineen luovuttamatta. Tästä ei kuitenkaan momentissa säädettäisi, koska tällaisessa tapauksessa muussa viranomaismenettelyssä ei ole todistetta ylipäätään saatu saati käytetty aiemmin tehtyä rikosta koskevassa rikosprosessissa.

Asianosaisen kuulustelu

26 §. Pykälässä säädettäisiin ensinnäkin siitä, että asianosaista voitaisiin kuulustella todistelutarkoituksessa. Säännös vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 61 §:n 1 momentissa säädettyä. Asianosaisia rikosasiassa ovat syyttäjät ja asianomistajat, jolla on vaatimuksia, sekä syytetty tai muu vastaaja. Riita-asiassa asianosaisia ovat kantaja ja vastaaja. Oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa tarkoitettussa hakemusasiassa asianosaisia ovat hakija ja asiaan osallinen. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksin luovuttaisiin.

Toiseksi pykälässä säädettäisiin siitä, että riita-asian asianosaisen ja asianomistajan, jolla on vaatimuksia rikosasiassa, on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin. Sääntely vastaa oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 1 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 3 momentissa säädettyä, joista poistettaisiin vastaavat kohdat.

Jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia, häneen sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajia koskevia säännöksiä. Jos kuitenkin asianomistaja sittemmin esittää asiassa rangaistusvaatimuksen tai yksityisoikeudellisen vaatimuksen taikka hakee muutosta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentin mukaisesti, hänen asemansa muuttuisi todistajasta asianosaiseksi. Tällöin voidaan noudattaa ratkaisun KKO 1987:62 oikeusohjetta, jonka mukaan asianomistajan todistajana antamalle kertomukselle annetaan se arvo, mikä annetaan asianosaisen lausumalle. Oikeustapauksessa tarkoitettu lain kiertämisestä ei kuitenkaan ole kysymys, sillä asianomistaja käyttää laillisia oikeuksiaan esittäessään rangaistusvaatimuksen tai hakiessaan muutosta.

Rikosasian vastaajalla ei ole velvollisuutta lausua mitään eikä myöskään totuusvelvollisuutta.

27 §. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ää vastaten alle 15-vuotiaan tai henkisesti toiminnaltaan häiriintyneen asianosaisen kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa.

28 §. Pykälän mukaan asianosaisen laillisen edustajan kuulustelussa noudatetaan, mitä asianosaisen kuulustelusta säädetään. Kuten voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 64 §:ssä tehdään, asianosaiseen rinnastettaisiin hänen lakimääräinen edustajansa, kuten asianosaisen edunvalvoja tai asianosaisena olevan osakeyhtiön toimitusjohtaja.

Todistajat

29 §. Pykälän mukaan jokaista muuta kuin asianosaista voitaisiin kuulustella todistajana. Yleisperusteluissa esitetyllä tavalla voimassa olevassa oikeudessa omaksutusta kolmijaosta asianosaisiin, todistajiin ja ns. kuultaviin luovuttaisiin. Jatkossa viimeistä ryhmää ei enää olisi, vaan esimerkiksi asianomistajaa, jolla ei ole vaatimuksia, ja sitä, jota on syytetty samasta teosta, sekä muuta voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momentissa tarkoitettua henkilöä pidettäisiin todistajina. Heitä koskisi kuitenkin joiltain osin muista todistajista poikkeava sääntely (ks. ehdotettu 44 §:n 2 momentti ja 64 §:n 1 momentti sekä 4. lakiehdotus).

30 §. Pykälässä viitattaisiin alle 15-vuotiaan tai henkisesti toiminnaltaan häiriintyneen todistajan kuulemisesta 27 §:ssä säädettyyn. Sääntely vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ää.

31 §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin siitä, että jos asiaa käsittelevä tuomari tai muu oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyyssvähäyksen ratkaisemista.

Momentti vastaisi osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 19 §:n alkuosaa, jonka mukaan jos tuomari nimetään todistajaksi, harkitkoon hän tuomarinvalallaan, tietääkö hän jotakin asiaan vaikuttavaa. Jos hän havaitsee niin olevan, kuulusteltakoon häntä todistajana.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 4 §:n 3 kohdan mukaan tuomari on esteellinen, jos hän on tai on ollut todistajana. Tuomari ei tällöin ylipäätään voi toimia asiassa muussa kuin todistajan roolissa eikä hän voi ottaa tällaista asiaa käsiteltäväkseen tuomarin ominaisuudessa. Poikkeuksellisesti voi kuitenkin käydä niin, että tuomari nimetään oikeudenkäynnin aikana todistajaksi. Tällainen voi seurata esimerkiksi kanteen sallitusta muuttamisesta. Toisaalta nimeämistä voidaan käyttää shikaaninomaisesti esimerkiksi tarkoituksessa viivyttää oikeudenkäyntiä. Siksi pelkkä todistajaksi nimeämisen ei tule automaattisesti johtaa tuomarin aseman muuttumisen todistajaksi, vaan tapauskohtaisesti on ratkaistava, onko hänen kuulemisensa todistajana tarpeen.

Tilanne rinnastuu pitkälti esteellisyyssvähäyksen tekemiseen, koska myönteisen päätöksen seurauksena tuomari irrottautuu asian käsittelemistä ja kielteisen päätöksen jälkeen tuomari jatkaa tässä tehtävässään. Siksi kysymys tuomarin kuulemisesta todistajana ratkaistaisiin noudattaen soveltuvin esteellisyyssvähäyksen ratkaisemista. Pääsäännön mukaan kysymyksen ratkaisisi muu kuin todistajaksi nimetty tuomari.

Asian laadusta seuraa, että jos tuomari nimetään todistajaksi, hän ei voi enää jatkaa tuomarina. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava, että asian käsittelyä jatketaan päätösvaltaisessa kokoonpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan tuomaria koskevia esteellisyyssääntöksiä sovelletaan myös muun muassa lautamiehiin ja tuomioistuimen esittelijöihin. Jo johdonmukaisuus edellyttää, että sääntely laajennetaan koskemaan myös 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin ensinnäkin siitä, että jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiasiamies nimetään todistajaksi, tuomioistuimen harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen.

Säännös vastaa syyttäjän osalta asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 19 §:n loppuosaa. Sitä vastoin avustajan ja asiamiehen osalta ei tällaista sääntelyä. On kuitenkin syytä lähteä siitä, ettei avustaja tai asiamies voi enää jatkaa tehtävässään ottaen huomioon hänen ja hänen päämiehensä välinen luottamussuhde, jos hänet veloitetaan todistamaan.

Jatkaminen olisi myös ongelmallista siksi, että todistaja on luonteeltaan asiaan ja asianosaisiin nähden ulkopuolinen tietolähde. Oikeudenkäyntiin osallistuvien roolit hämärtyisivät, jos avustaja tai asiamies käyttäisi asianosaisen ohella tai asemesta puhevaltaa ja tekisi prosessitoimia. Vaikka avustaja tai asiamies velvoitettaisiin todistamaan, tällä ei ole vaikutusta edellä 12 §:ssä säädettyihin salassapitovelvollisuuksiin.

Momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamies velvoitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle eli käytännössä syyttäjälle tai muun asianosaisen päämiehelle tilaisuus hankkia toinen henkilö syyttäjäksi taikka avustajaksi tai asiamieheksi todistajaksi velvoitetun sijaan.

32 §. Pykälän mukaan tasavallan presidenttiä ei kutsuttaisi kuultavaksi todistajana. Säännös ilmaisee useissa maissa omaksuttua kantaa vastaavasti valtionpäämiestä tai hänen rinnastettavaa henkilöä koskevaa vapautusta toimia todistajana. Säännös vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 §:ää

Säännös ei estä sitä, että presidentti voi halutessaan suostua antamaan todistajan lausunnon tuomioistuimessa. Lisäksi oikeuskäytännössä on katsottu, että presidentin oikeudenkäyntiä varten antamaa kirjallista lausuntoa voitiin käyttää todisteena. Tällaisessa tapauksessa voidaan katsoa olevan käsillä 24 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu erityinen syy.

Tämän kaltaisessa tilanteessa on kuitenkin turvattava puolustuksen vastakuulustelu-oikeus esimerkiksi mahdollistamalla kysymysten esittäminen ja niihin vastaaminen kirjallisesti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi rikkomuksen tapahtuneen, kun langettava rikostuomio oli perustunut pääasiassa kuningashuoneeseen kuuluneen prinssin lausumille eikä puolustuksella mahdollisuutta kuulustella häntä (Bricmont v. Belgia 7.7.1989). On tosin epävarmaa, ottaisiko ihmisoikeustuomioistuin saman kannan Al Khawaja ja Tahery -tapauksesta alkaneen linjanmuutoksen jälkeen; ks. tästä edellä 3 §:n perusteluissa lausuttua.

33 §. Pykälässä säädettäisiin anonyymistä todistajasta. Anonyymillä todistelulla tarkoitettaisiin todistajan kuulemista siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä hänen yhteystietonsa paljastu. Anonymiteetin myöntämisestä säädettäisiin 2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 a–11 e §:ssä ja anonymiteetin poistamisesta saman lakiehdotuksen 7 luvun 5 a §:ssä. Tässä luvussa anonyymiä todistajaa koskevaa sääntelyä olisi edellä 21 §:ssä sekä jäljempänä 43, 44 ja 53 §:ssä. Lisäksi anonyymiin todistajaan liittyvien julkisuuskysymysten sääntelyä sisältyy 11. ja 29. lakiehdotuksiin.

Edellytyksenä henkilön kuulemiselle anonyyminä todistajana olisi pykälän 1 kohdan mukaan ensinnäkin se, että henkilöä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 a–11 e §:n perusteella päätetty kuulla anonyymisti. Syyteasian käsittelyssä ROL 5 luvun 11 a §:n mukaisia anonymiteetin myöntämisen edellytyksiä ei enää tutkittaisi. Todistajan olisi voitava luottaa siihen, että hänelle lainvoimaisesti myönnetty anonymiteetti säilyy.

Pykälän 2 kohdassa edellytetään, että päätös kuulla todistajaa anonyymisti on lainvoimainen tai sitä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava. Momentin mukaan hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on heti noudatettava, jollei muutoksenhakutuomioistuimien toisin määrää.

Pykälän 3 kohdan mukaan edellytyksenä olisi se, että pääkäsittelyssä tutkitaan sitä rikosasiaa, jonka selvittämiseksi anonymiteetti on todistajalle myönnetty. Säännöksen tarkoituksena on selventää sitä, että anonyymiin todisteluun ei voida turvautua muiden rikosten selvittämisessä kuin niiden, joihin liittyvässä tutkinnassa todistajaa on päätetty kuulla anonyymisti. Jos esimerkiksi anonyymisti esitutkinnassa kuullun todistajan kertomusta käytetään rikostutkinnan suuntaamiseen, saattaa tutkinnan edetessä ilmetä muitakin rikoksia, joiden selvittämisessä tarvittavaa tietoa todistaja voisi kertoa. Menettelyn poikkeuksellisuuden säilyttämiseksi on kuitenkin tärkeää, ettei anonyymi todistelu laajene keinoksi selvittää sellaisia rikoksia, joihin sitä ei ole ollut tarkoitus ulottaa.

Anonymiteetin myöntämisen jälkeen voi myös ilmetä, ettei tutkittava rikos olekaan niin tärkeä kuin alun perin katsottiin. Tutkittava rikos ei esimerkiksi ollutkaan pahoinpitely vaan lievempi perusmuotoinen pahoinpitely, joka ei täytä anonymiteetin myöntämiseen vaadittavaa rikosedellytystä. Sinänsä anonymiteetin myöntäminen ei estäisi syyttäjää vaatimasta rangaistusta lievemmästä tekemuodosta eli perusmuotoisesta pahoinpitelystä. Tällöin todistajaa ei kuitenkaan voitaisi kuulla anonyymisti, joten käytännössä todistajaa tulisi kuulla ilman anonymiteettiä tai luopua hänen kuulemisestaan.

Ratkaisevaa anonyymistiin todistajan käyttämiselle olisi syyttäjän rangaistusvaatimus. Anonymiteetin kannalta ei ole merkitystä, vaikka tuomioistuimien todistelun vastaanotettuaan tuomitsisi sellaisesta lievemmästä teosta, jota varten anonymiteettiä ei olisi myönnetty. Jos syyttäjä hakisi muutosta ja vaatisi rangaistusta alkuperäisen syytteen mukaisesti, anonymiteetti säilyisi edelleen muutoksenhakuasteissa. Jos kuitenkin syyttäjä muuttaisi rangaistusvaatimustaan koskemaan sellaista rikosta, jota koskevaa syyteasiaa varten anonymiteettiä ei voida myöntää, ei anonyymi todistelu tule kysymykseen.

Pykälän 4 kohdan mukaan edellytyksenä todistajan kuulemiselle anonyymisti pääkäsittelyssä olisi vielä se, että todistaja edelleen vaatii, että häntä kuullaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu. Etenkin tilanteissa, joissa anonymiteetti on myönnetty jo esitutkinnan alkuvaiheessa, olosuhteet ovat pääkäsittelyyn mennessä saattaneet muuttua niin, ettei todistaja enää oikeudessa vaadi anonymiteettiä. Todistajalta tulisi ennen pääkäsittelyä kysyä, vaatiiko hän vielä, että kuulustelu tapahtuu anonymiteetin turvin. Asiasta pitäisi käytännössä syyttäjän huolehtia, koska hänellä on tieto anonyymistiin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista.

Asiantuntijat

34 §. Pykälän mukaan asiantuntijaa kuullaan erityisiä ammattitietoja vaativista kokeussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin. Säännös vastaa osittain voimassa olevan 17 luvun 44 §:n 1 momenttia. Kuten yleisperusteluissa on todettu, asiantuntijaa koskevia säännöksiä sovellettaisiin siitä riippumatta, onko hänet nimennyt tuomioistuin vai asianosainen.

Mainitun 44 §:n 1 momentin mukaan asiantuntijana voi olla virasto, virkamies tai muu henkilö. Säännös on tulkittu siten, että asiantuntijana voi olla viranomainen tai yksityinen henkilö. Näitä tahoja ei erikseen mainittaisi pykälässä, mutta oikeustilaa ei ole tarkoitus muuttaa. Jos asiantuntijalausunnon antaa viranomainen, on myös ilmoitettava, keneltä luonnolliselta henkilöltä saadaan asiasta tarkempia tietoja. Tieto on tarpeen, jos ilmenee aihetta järjestää suullinen kuulustelu.

Säännöksessä tarkoitettu asiantuntija ei olisi se, joka antaa edellä 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua oikeustieteellisen asiantuntijalausunnon tai jota kuullaan tuomioistuimessa lainsoveltamiskysymyksestä. Myöskään pykälän 2 momentissa tarkoitettua selvitystä ulkomaan oikeudesta antava henkilö ei ole tässä pykälässä tarkoitettu asiantuntija. Näihin henkilöihin ei siten sovelleta tässä alajaksossa olevia säännöksiä.

Yleisiä kokemussääntöjä tuomioistuin soveltaa viran puolesta. Asiantuntijalta edellytetään erityisiä ammattitietoja, jotka käytännössä saadaan koulutuksen ja myös kokemuksen kautta. Tyypillisiä asiantuntijoita ovat esimerkiksi lääkärit ja tavarantarkastajat ja teknisen alan ammattihenkilöt kuten rakennusinsinöörit. Asiantuntijatodistelu koskee tyypillisesti DNA-, veri-, käsiala-, ääni- tai kuitunäytteitä taikka asiakirjan (KKO 1999:74) tai muun todistuskappaleen aitoutta ja muuttamattomuutta taikka omaisuuden laatua ja kuntoa.

Joissain tapauksissa joudutaan harkitsemaan, onko oikeudenkäynnissä kuultavaa pidettävä todistajana vai asiantuntijana, koska valinta vaihtoehtojen välillä ratkaisee tietolähteeseen sovellettavat säännökset, jotka osittain poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi asiantuntija antaa ensisijaisesti kirjallisen lausunnon, kun taas todistajaa tulee pääsäännön mukaan kuulla tuomioistuimessa suullisesti.

Pykälän sanamuodolla on tarkoitus ilmaista se, että asiantuntijatodistelun kohteena ovat ennen muuta kokemussäännöt. Todistaja tyypillisesti kertoo omista havainnoistaan. Melko tavallista kuitenkin on, että sama henkilö kertoo paitsi kokemussäännöistä myös havaitsemistaan tosiseikoista.

Rajanvetoon voitaisiin soveltaa sääntöä siitä, että asiantuntijan osalta ensiksi ovat kokemussäännöt ja sitten havainnot, todistajan osalta ensiksi ovat havainnot ja sitten kokemussäännöt. Kysymys on siitä, onko tietolähde vaihdettavissa toiseen todistelun siitä ainakaan periaatteessa huonontumatta vai onko tietolähteellä sellaisia ainutkertaisia havaintoja, joita ei periaatteessa muilla ole, eikä häntä siksi voida todistelun kärsimättä vaihtaa toiseen tietolähteeseen. Todistajan ja asiantuntijan eroa on arvioitu vastaavalla tavalla Ruotsissa (Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu NJA 2011 s. 241).

Esimerkiksi jos puukotuksen uhri tuodaan ensiapuasemalle, on häntä hoitava lääkäri lähtökohtaisesti todistaja, koska hän on tehnyt ainutkertaisia havaintoja uhrin vammoista ja hänen reagoinnistaan hoitoon, onko uhri pystynyt puhumaan ja, jos on, mitä uhri sanoi, sekä muista olosuhteista. Jos uhri kuitenkin kuolee ja hänelle toimitetaan ruumiinavaus, sen tehnyt oikeuslääkäri on asiantuntija, sillä ruumiinavauksen toimittaminen olisi antaa muunkin oikeuslääkäriin tehtäväksi. Näytön kannalta oikeuslääkäriin henkilöllä ei ole lähtökohtaisesti merkitystä.

35 §. Pykälän *1 momentin* mukaan asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianomaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ää.

Pykälän *2 momentin* mukaan asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 44 §:n 1 momentissa säädetään asiallisesti vastaavalla tavalla rehellisyys- ja taitavuusvaatimuksesta.

36 §. Pykälän *1 momentin* mukaan asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 1 momentin mukaan asiantuntija antaa lähtökohtaisesti kirjallisen lausunnon, mutta tuomioistuim voi sallia lausunnon antamisen suullisesti. Samassa momentissa säädetään asiantuntijalausuntoon sisällytettävistä tiedoista.

Asiantuntijatodistelu on luonteeltaan sellaista, että se on usein paremmin ymmärrettävissä kirjallisessa muodossa. Todistelussa ei myöskään ole sellaista tarvetta kuin todistajien osalta havainnoida henkilön suullista kertomusta ja käyttäytymistä sitä annettaessa sekä tehdä tästä päätelmiä todistelun uskottavuuden kannalta. Siksi mahdollisuutta kuulla asiantuntijaa suoraan suullisesti ei ole pidettävä tarpeellisena.

Laissa ei enää säädettäisi asiantuntijalausunnon sisältövaatimuksista tarkemmin. Jo asian laadusta seuraa, että asiantuntijan tulee tarvittaessa määrin ottaa lausuntoonsa selonteko tutkimuksessaan tekemistään havainnoistaan ja perusteltu vastaus hänelle esitettyihin kysymyksiin, joita edellytetään voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 1 momentissa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin asiantuntijan suullisesta kuulemisesta. Näin olisi meneteltävä, jos 1) se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi, 2) tuomioistuim katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi tai 3) asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksentöntä. Momentin 2 ja 3 kohta vastaavat voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 50 §:n 2 momentissa säädettyä.

Momentin 1 kohta käsittäisi esimerkiksi ne tapaukset, joissa kuuleminen on tarpeen, koska asiantuntijalausunnossa ei ole riittävästi selostusta asiantuntijan havainnoista tai koska asetettuihin kysymyksiin on annettu epäselviä tai ristiriitaisia vastauksia. Kohta kattaisi osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä sääntelyn. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä erityistä sääntelyä tuomioistuimen oikeudesta hankkia puutteelliseksi osoittautuneen asiantuntijalausunnon johdosta lisäselvitystä ei enää kuitenkaan olisi, jos se olisi vastoin 7 §:ää.

37 §. Pykälässä säädettäisiin muutoin samanasaisesti mielentilatutkimuksesta kuin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä, mutta sen 5 momentissa oleva muutoksenhakua koskeva sääntely siirrettäisiin 69 §:ään.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

38 §. Pykälän säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaten, että todisteena voidaan tuomioistuimelle esittää esine tai asiakirja taikka toimittaa katselmus. Katselmuksen kohteena olisi esine, jota ei voida hankaluuksi tuoda tuomioistuimeen, taikka kiinteä omaisuus tai paikka taikka muu kohde. Ilmaisun ”paikan katselmus” korvaisi voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ssä käytetyn ilmaisun ”paikan, jossa jokin tapahtuma on sattunut”. Tapahtumaedellytys on ongelmallinen esimerkiksi silloin, kun suoritetaan asunto-osakeyhtiön asunnossa katselmus sen selvittämiseksi, vastaako asunnon kunto sen kaupassa sovittua.

Sääntelyn kattavuuden vuoksi lakiin lisättäisiin muun kohteen katselmus. Tällaisena kohteena voisi olla esimerkiksi sähköinen rekisteri, sen ylläpito-ohjelman toiminta ja tallennustavat rekisteriin kuten ratkaisussa KHO 2009:39.

Erillinen katselmus toimitetaan niissä tapauksissa, kun katselmuskohdetta ei voida esittää tuomioistuimelle eikä siten myöskään liittää sellaisenaan oikeudenkäyntiaineistoon. Esimerkiksi asiakirjat, kartat, valokuvat, ääni- ja kuvatallenteet voidaan säännönmukaisesti esittää tuomioistuimelle ja liittää oikeudenkäyntiaineistoon. Muutoksenhaussa ei välttämättä ole tältä osin järjestettävä erillistä katselmustilaisuutta, vaan tuomioistuin voi ottaa vastaan ja perehtyä tällaiseen todisteluun myös kirjallisessa menettelyssä.

Voimassa olevaa oikeutta vastaten asiakirjan ja katselmuskohteen ero voidaan esittää niin, että asiakirjatodistelussa kysymys on kirjoituksen sisällön eli sanallisen viestin arvioimisesta. Merkitystä ei ole sillä, mistä kielestä tai esitystavasta on kysymys. Asiakirjatodiste voi olla salakirjoitusta tai salakieltä paperilla tai sähköisessä muodossa. Katselmuksessa puolestaan tehdään aistihavaintoja kohteen fyysisistä ominaisuuksista. Sitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettujen asiakirjoiksi määritellyt kuvalliset esitykset, kuten valokuvat, ovat käsillä olevan pykälän kannalta katselmuskohteita.

Esine voisi olla samanaikaisesti sekä asiakirjatodiste että katselmuksen kohde. Esimerkiksi kiristysrikosta koskevassa asiassa kirjeen kielellinen ilmaus voisi olla merkityksellinen todisteena rikoksen tunnusmerkistön uhkausedellytyksen täyttymisen kannalta ja kirjepaperin tulostusjäljen yhdenmukaisuus syytetyn hallussa olevan tulostimen jäljen kanssa voisi tukea hänen syyllisyyttään. Ensiksi mainitussa tapauksessa kirje olisi asiakirjatodiste ja jälkimmäisessä tapauksessa katselmuksesine.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n mukaan jos asiakirjan haltija hänen ja asianosaisten välillä olevan oikeussuhteen nojalla tai muuten lain mukaan on velvollinen luovuttamaan asiakirjan tai sallimaan toisen saada siitä tiedon, olkoon velvollisuus voimassa myös oikeudenkäynnissä.

Edellä luvussa säädetään keskitetysti niistä tapauksista, joissa asiakirjaa koskee velvollisuus tai oikeus olla käyttämättä sitä todisteena. Ei ole perusteltua, että velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta voitaisiin poiketa asianosaisten välisen oikeussuhteen johdosta. Säännöstä ei myöskään ole käytännössä ilmeisesti sovellettu. Siksi vas-

taava säännöstä ei ehdoteta otettavaksi lakiin. Tällä ei tarkoiteta muuttaa asianosaisten oikeussuhteita oikeudenkäynnin ulkopuolella.

39 §. Voimassa olevissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 a ja 15 §:n mukaan lähtökohtana on, että todisteena käytettävä asiakirja on annettava tuomioistuimelle alkuperäisenä, jollei tuomioistuin salli jäljennöksen tai oikeaksi todistetun jäljennöksen esittämistä.

Nykytekniikalla asiakirjasta saadaan käytännössä alkuperäisen veroisia jäljennöksiä. Tuomioistuimet käytännössä säännönmukaisesti hyväksyvät jäljennökset. Siksi pykälän mukaan lähtökohtana olisi, että asiakirjasta saadaan esittää jäljennös. Tuomioistuin voisi kuitenkin esimerkiksi asiakirjaan kytkeytyvän erityisen oikeuden vuoksi tai siksi, että alkuperäistä asiakirjaa on tutkittava lähemmin sen selvittämiseksi, onko sitä oikeudettomasti muutettu, määrätä alkuperäisen asiakirjan esitettäväksi. Tuomioistuin voisi myös edellyttää, että jäljennös on oikeaksi todistettu, vaikka tästä ei enää erikseen säädettäisi. Tällaisessa tapauksessa olisi kysymys 8 §:n 4 kohdassa tarkoitettusta todisteen korvaamisesta luotettavammalla.

40 §. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin voisi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka määrätä, että katselmuksen toimittaminen on sallittava, jos esineellä tai asiakirjalla taikka katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näyttönä asiassa.

Säännös vastaa asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen osalta asiallisesti voimassa olevaa oikeutta. Vastaava sääntely on perusteltua myös ulottaa katselmuksen, koska voimassa olevassa laissa ei näistä kysymyksistä säädetty.

Säännös on soveltamisalaltaan yleinen, eli sen nojalla voidaan velvoite asettaa paitsi asianosaiselle myös muille henkilöille. Säännös koskee myös viranomaisia, sillä kuten korkein oikeus on todennut asiakirjojen osalta, että vaikka toisenlaisiakin mielipiteitä on ennen esitetty, nykyaikana on vaikea pitää perusteltuna viranomaisten asettamista muista poikkeavaan ja suojatumpaan asemaan (KKO 2011:27). Kuten ratkaisusta ilmenee, vaihtoehtoinen keino hankkia todiste on pyytää sitä suoraan asianomaiselta viranomaiselta.

Pykälän *2 momentin* mukaan sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään velvollisuudesta tai oikeudesta olla todistamatta, esine tai asiakirja on esitettävä sekä katselmuksen toimittaminen sallittava, jos todisteesta voidaan ilman kohtuutonta haittaa peittää tai irrottaa osa, josta ilmenisi salassa pidettävä tai vaitiolo-oikeuden alainen tieto, taikka todistetta voidaan muuten käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi. Säännös vastaisi osittain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 a §:n 2 momenttia, jonka mukaan asiakirjasta voidaan antaa ote, josta tällainen tieto ei paljastu.

Säännöksen tarkoituksena on toteuttaa mahdollisimman laajalti vapaan todistelun periaatetta, josta tulee poiketa vain mahdollisimman rajoitetussa määrin. Kuitenkaan kohtuutonta rasiutusta ei tule asettaa asiakirjan tai esineen taikka muun omaisuuden haltijalle.

Esimerkiksi esineestä voitaisiin irrottaa osa, joka sisältää liikesalaisuuden. Vastaavasti kiinteästi rakennukseen asennetusta tuotantokoneesta voitaisiin peittää tällaisen tiedon sisältävä osa. Asiakirjasta voitaisiin antaa edellä kuvattu ote tai siitä voitaisiin mustata salassa pidettävät osat. Tuomioistuin voisi määrätä, kuten ratkaisussa KKO 2011:27 tehtiin, että asiakirjoista on annettava otteet, jotka on laadittava niin, että salattujen tekstikohtien pituus ja sijainti käyvät ilmi luovutettavasta asiakirjasta.

Pykälän 3 *momentin* mukaan ennen 1 momentissa tarkoitettun määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Asianomaisella henkilöllä tarkoitetaan sitä, jolla on asiakirja tai tuomioistuimeen tuotava esine hallussaan, sekä sitä, joka hallitsee kiinteistöä tai paikkaa taikka muuten määrää katselmuksen kohteesta.

Nykyisin laissa säädetään vain asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen haltijan kuulemisesta. Perusteltua on kuitenkin ulottaa sääntely myös muihin edellä mainittuihin henkilöihin, koska katselmuksen toimittamisella on merkitystä heidän oikeuksiinsa.

Kuuleminen voisi tapahtua paitsi kirjallisesti myös suullisesti tuomioistuimessa. Momentissa säädettäisiin lisäksi nimenomaisesti siitä, että asianomaista henkilöä voitaisiin kuulustella tuomioistuimessa. Tähän tulisi turvautua ennen muuta silloin, kun asianomainen henkilö selittää, ettei esineen tai asiakirjan luovuttamisella taikka katselmuksen toimittamisella ole merkitystä näyttönä, tai kun henkilö vetoaa salassapitovelvollisuutta tai vaitiolo-oikeutta tarkoittavaan perusteeseen. Jos henkilön käsitys on kuitenkin ilmeisen perusteltu, ei suullista kuulemista kuitenkaan ole aihetta järjestää.

Pykälän 4 *momentin* mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voisi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan soveltuvien osin, mitä ulosottoakaaren 3 luvussa säädetään. Tuomioistuimella olisi oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta asiakirjan ja tuomioistuimeen tuotavan esineen osalta. Ulosottomiehen toimivaltuuksien selventämiseksi momentissa viitattaisiin ulosottoakaaren 3 lukuun, jossa säädetään yleisistä menettelysäännöksistä ulosotossa. Ulosottomiehellä olisi siten esimerkiksi oikeus tehdä etsintä omaisuuden löytämiseksi (luvun 49 ja 50 §), saada tietoja (esim. 52 ja 66 §), käyttää voimakeinoja (82 ja 83 §), saada poliisilta virka-apua (108 §) ja käyttää asiantuntijaa sen selvittämiseksi, onko kysymyksessä tuomioistuimen määräyksessä tarkoitettu kohde (109 §).

Voimassa olevaa oikeutta on aiheellista täydentää katselmuksen osalta. Tuomioistuin voisi asettaa katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi uhkasakon sekä saada poliisilta virka-apua. Lähtökohtaisesti tulisi ensiksi määrätä uhkasakko. Jos kuitenkin henkilö

edelleen niskoittelee, katselmus voitaisiin toimittaa poliisin avulla niin, että se vastaisi pääsystä katselmuksipaikalle esimerkiksi lukituksen ohittamalla. Säännöksen nojalla olisi myös mahdollista pyytää poliisi turvaamaan katselmuksen toimittamista, jos esimerkiksi olisi aihetta odottaa, että kiinteistön haltija pyrkisi häiritsemään katselmusta.

Kutsut

41 §. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimessa saapuvilla oleva todistaja on heti velvollinen todistamaan. Pykälän 1 momentissa sääntelyä muutettaisiin ja laajennettaisiin siten, että jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voitaisiin kuulla heti.

Lähtökohtana edelleen olisi, että läsnä oleva kuultava on heti velvollinen antamaan todistajankertomuksensa tai muuten antamaan lausuntonsa todistelutarkoituksessa. Rikosasian vastaajalle on kuitenkin annettava asianmukainen tilaisuus valmistella puolustustaan. Tähän kuuluu muun muassa sen harkitseminen, haluaako hän ylipäättään tulla kuulustelluksi todistelutarkoituksessa. Siksi momentin mukaan häntä voitaisiin heti kuulla, mutta tarvittaessa hänen kuulemisensa todistelutarkoituksessa on siirrettävä myöhempään ajankohtaan. Myös muissa tilanteissa voi olla tarpeen antaa asianosaisille aikaa esimerkiksi siksi, että he voivat päättää todistajalle tai asiantuntijalle esitettävistä kysymyksistä.

Momentti liittyisi myös siihen, että riita-asioissa säännönmukaisesti ja joissain tapauksissa myös rikosasioissa kuultavan henkilön pyytää paikalle vapaamuotoisesti asianosainen taikka hänen avustajansa tai asiamiehensä.

Pykälän 2 momentin mukaan kutsumisesta huolehtisi tarvittaessa tuomioistuin, jolle sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jolle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Momentti vastaisi muutoin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 3 momenttia, mutta havainnollisuuden vuoksi siihen lisättäisiin viittaus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin. Mainitussa pykälässä säädetään muun muassa syyttäjän huolehtimista kutsuista.

Voimassa olevaa lakia vastaten momentissa säädettäisiin lisäksi, että kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:n 4 momenttia vastaten kutsuun sisällytettävistä tiedoista.

Pykälän 4 momenttiin otettaisiin säännös siitä, että jos 52 §:ssä tai 56 §:n 3 momentissa tarkoitettu kuulustelu eli kuuleminen videon tai puhelimen välityksin toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Vastaavanlainen sääntely on omaksuttu hovioikeuden pääkäsittelyä koskien 26 luvun 24 a §:n 3 momentissa. Kun mainitussa momentissa sääntely on pakottava, tässä ehdotetaan tarkoituksenmukaisuussyistä, että asia jäisi tuomioistuimen harkintaan.

Pykälän 5 *momentin* mukaan kutsusta katselmukseen noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon. Sen tarkoitus on selventää oikeustilaa siitä, että katselmukseen voidaan kutsua vastaavalla tavalla kuin istuntoon. Momentti korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 58 §:n 1 momentin, jonka mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava katselmuksen toimittamisesta asianosaisille. Saman momentin mukaan tuomioistuimen on määrättävä vangittu tuotavaksi katselmukseen, jos tuomioistuin pitää hänen läsnäoloaan tarpeellisena. Tällaiselle erityissäännökselle ei ole tarvetta.

42 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a §:ää ja 51 §:n 1 momentissa säädettyä vastaten ulkomailla olevan todistajan tai asiantuntijan kutsumisesta. Pykälän toissijaisuuden ilmaisemiseksi 1 momenttiin lisätäisiin maininta siitä, että pykälää noudatetaan, jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu. Mainitun 26 a §:n sääntely siitä, että kutsun sisällöstä antaa tarkemmat määräykset oikeusministeriö poistettaisiin tarpeettomana. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että oikeusministeriö antaa tästä ohjeita ja esimerkiksi laatii mallin kutsusta, koska tuomioistuimilla ei olisi velvollisuutta tällaisia ohjeita seurata tai mallia hyödyntää.

Todistelumenettely pääkäsittelyssä

43 §. Pykälän 1 *momentin* mukaan ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemistuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Momentti vastaa pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 28 §:n 1 momenttia. Todistajansuojelullisista syistä enää ei kuitenkaan tiedusteltaisi kuultavan ikää, toimea tai asuinpaikkaa. Sanotuilla tiedoilla ei muutoinkaan ole juuri merkitystä todistajan luotettavuuden arvioinnin kannalta. Tästä lisäksi säädetään momentissa erikseen. Mainittujen tietojen kysymisen asemesta puheenjohtajan olisi varmistettava tarvittaessa kuultavan henkilöllisyys esimerkiksi pyytämällä tätä esittämään puheenjohtajalle henkilöllisyystodistus siten, että tarvittavat tiedot saa vain tuomioistuin.

Sääntely ulotettaisiin koskemaan todistajan lisäksi myös asiantuntijaa. Tuomioistuin voisi siten tiedustella asiantuntijalta hänen pätevyyteensä ja esteettömyytensä vaikuttavia seikkoja.

Edellä mainitussa 28 §:n 1 momentissa olevaa pöytäkirjausvelvollisuutta voidaan pitää tarpeettomana. Todistajan uskottavuuteen taikka velvollisuuteen tai oikeuteen kieltäytyä todistamasta liittyvät seikat ovat laadultaan sellaisia, että ne tulee sisällyttää tuomion tai päätöksen perusteluihin.

Pykälän 2 momentin mukaan jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoitettava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin tehtävä selkoa kuultavaa koskevan salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisällöstä.

Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 28 §:n 2 momentissa ja 31 §:n lopussa säädettyä. Myös tältä osin ulotettaisiin koskemaan todistajan lisäksi asiantuntijaa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä todistajan tarkastamaan asiakirjoja tai ryhtymään eräisiin muihin toimenpiteisiin muistin virkistämiseksi. Tuomioistuimella on myös valta käyttää pakkokeinoja määräyksen toteuttamiseksi.

Säännöstä ei käytännössä sovelleta. Tuomioistuimen antaman määräyksen noudattamista on varsin vaikea valvoa. Lisäksi uhkasakon tai jopa painostusvankeuden käyttäminen määräyksen noudattamiseen pakottamiseksi vaikuttaa suhteettoman ankaralta asian laatuun nähden. Siksi vastaavaa säännöstä ei ehdoteta otettavaksi uuteen lakiin. Estettä ei kuitenkaan olisi sille, että tuomioistuin antaisi mainitun kaltaisen kehotuksen virkistää muistia. Pakkokeinoja ei tällöin kuitenkaan voisi käyttää.

Pykälän 3 momenttiin otettaisiin johdonmukaisuuden vuoksi sinänsä itsestään selvä säännös siitä, että anonymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään. Tuomioistuimen ei myöskään tule selvittää hänen henkilöllisyyttään, koska anonymi todistelu toteutettaisiin niin, ettei tuomioistuin tiedä anonymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja. Sitä vastoin tuomioistuimen tulee varmistautua siitä, että kyseiselle henkilölle on anonymiteetti myönnetty käsiteltävänä olevan asian selvittämistä varten. Tämä tapahtuisi sen henkilön myötävaikutuksella, jonka ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a §:ssä tarkoitusta vaatimuksesta anonymiteetti on myönnetty sekä hyödyntämällä saman luvun 11 d §:n 2 momentissa tarkoitettua toimituskirjaa.

44 §. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin todistajan velvollisuudesta antaa vakuutus sekä vakuutuksen kaavasta (ks. myös OMSO 65/2012 s 77–79). Yleisperusteluissa mainituista syistä valasta luovuttaisiin. Muutoin momentti vastaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 29 §:ää.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin niistä henkilöistä, jotka eivät antaisi vakuutusta. Momentin 1 ja 2 kohdan mukaan tällaisia henkilöitä olisivat alle 15-vuotiaat ja ne, joilta havaitaan henkisen toiminnan häiriöiden vuoksi puuttuvan selvä käsitys vakuutuksen merkityksestä. Sääntely vastaisi voimassa olevan lain 17 luvun 30 §:n 1 ja 2 kohtaa.

Mainitun 30 pykälän 3 kohdan mukaan valaa tai vakuutusta ei oteta syytetyn läheiseltä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Säännöksen taustalla on vaikuttanut se, että pykälän säätämisaikana perättömästä lausumasta rangaistiin ankarammin, jos se oli

annettu valan tai vakuutuksen nojalla. Säännöksellä pyrittiin ottamaan huomioon asianosaisen läheisen mahdollinen ristiriitatilanne, kun toisaalta hänellä on halu suojella läheistään ja toisaalta hänen on pysyttävä rangaistuksen uhalla totuudessa. Kun asianosaisen läheistä kuultiin ilman valaa, tällaisessa tilanteessa annetusta perättömästä lausunnosta oli säädetty suhteellisen vähäinen rangaistus.

Voimassa olevassa rikoslain 15 luvussa kriminalisoiduissa perättömän lausuman eri tekemuodoissa ei enää tehdä eroa, onko todistajaa kuultu tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla vai ilman sitä. Siksi mainituilla seikoilla ei voida enää perustella läheisen asettamista vakuutuksen osalta eri asemaan. Läheisellä on joka tapauksessa oikeus kieltäytyä todistamasta. Vaikka läheinen suostuisikin todistamasta, hänellä on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet itsensä tai läheisensä asianomistajan syytteen vaaraan. Siksi vastaavaa säännöstä ei enää ehdoteta otettavaksi lakiin.

Momentin 3 kohdan mukaan rikosasiassa ei otettaisi vakuutusta asianomistajalta, jolla ei ole vaatimuksia, eikä eräiltä muilta henkilöiltä, joita on syytetty syytteenalaisesta teosta tai siihen liittyvästä teosta tai jotka ovat muuten läheisessä suhteessa tällaiseen teokoon. Kohdassa tarkoitetut henkilöt ovat niitä, jotka voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n mukaan muodostavat eräänlaisen ryhmän asianosaisten ja todistajien väliin. Heiltä ei voimassa olevan oikeuden mukaan oteta valaa tai vakuutusta.

Kohdassa tarkoitetut henkilöt ovat ehdotuksen mukaan todistajia, mutta heihin ei sovelleta pakkokeinoja todistamisesta kieltäytymisen johdosta eikä perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä (ehdotettu 63 § ja ehdotettu rikoslain 15 luvun 13 §:n 2 momentti). Ottaen huomioon myös vakuutuksen kaava, jossa muun muassa edellytetään todistajan kertovan kaiken mitään salaamatta, ei vakuutuksen edellyttäminen kohdassa tarkoituilta henkilöiltä ole luontevaa. Vaikuttaisi pikemminkin ristiriitaiselta, että tällaiselta henkilöltä edellytettäisiin vakuutuksessa positiivista totuusvelvollisuutta, mutta keinoja toteuttaa se ei kuitenkaan ole.

Momentin 4 kohdan mukaan vakuutusta ei otettaisi anonyymiltä todistajalta. Ilman erityissäännöstä tuomioistuimien joutuisi mahdollisesti turhaan ja anonymiteettiä vaarantaen selvittämään anonyymien todistajien statusta sen ratkaisemiseksi, että otetaanko vakuutus vai ei. Jos tuomioistuimien joutuisi toteamaan, että anonyymiltä todistajalta ei oteta vakuutusta, voisi olla joissain tapauksissa helppo tämän perusteella päätellä, että anonyymi todistaja ei voi olla kukaan muu kuin esimerkiksi asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, tai muu 3 kohdassa tarkoitettu henkilö. Lisäksi vakuutuksen kaava, jossa edellytetään nimen lausumista, sopii huonosti yhteen todistajan anonymiteetin kanssa.

Vakuutuksen antaminen tai antamatta jättäminen ei vaikuta anonyymien antaman perättömän lausuman rangaistavuuteen, vaan anonyymiin todistajaan sovelletaan rikoslain 15 luvun säännöksiä samalla tavalla kuin muihinkin todistajiin.

45 §. Pykälän mukaan asiantuntijan olisi ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun tehtävän.

Säännös vastaa osittain voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 49 §:ää. Vastaavasti kuin todistajan osalta edellä esitetään, enää ei annettaisi asiantuntijaan valaa, vaan ainoastaan vakuutus tulisi kysymykseen.

Pykälässä tarkoitettu kaava on vastaava kuin voimassa olevan lain mukaan silloin, kun asiantuntijaa kuullaan suoraan tuomioistuimessa suullisesti. Jatkossa ei säädettäisi erikseen vakuutuksen kaavasta muokkaamisesta niitä tilanteita varten, kun asiantuntija on ensiksi antanut kirjallisen lausunnon ja häntä sittemmin kuullaan tuomioistuimessa. Vaikka edellä 33 §:ssä ehdotetaan, että asiantuntija antaa aina lausuntonsa kirjallisesti, minkä lisäksi häntä voidaan kuulla suullisesti tuomioistuimessa, vakuutuksen kaava kattaa riittävästi niin kirjallisen lausunnon kuin suullisen lausumankin.

Mainitun 49 §:n mukaan julkisen viran, toimen tai tehtävän nojalla asiantuntijana toimivalta ei vaadita valaa tai vakuutusta. Säännöstä on perusteltu sillä, että tällainen henkilö toimii virkavastuulla eikä erityinen muistuttaminen asiantuntijatehtävästä ole tarpeen. Nykyään ei kuitenkaan vaikuta perustellulta asettaa tällaisia henkilöitä eri asemaan muiden asiantuntijoiden kanssa. Lisäksi voimassa oleva sääntelystä voi aiheutua turhia rajanveto-ongelmia esimerkiksi siitä, milloin kysymys on julkisen tehtävän hoitamisesta. Vakuutuksen antamisella ei myöskään ole merkitystä totuusvelvollisuuden ja siihen liittyvän rangaistusuhan kannalta.

Asiantuntija ei anna pykälän mukaan vakuutusta, jos hän antaa vain kirjallisen lausunnon eikä häntä kuulla suullisesti. Käytännössä merkityksellinen erityissäännös on terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) annetun lain 23 §:n 1 momentti. Sen mukaan laillistetun lääkärin ja hammaslääkärin on, antaessaan lääkintölaillisia todistuksia ja lausuntoja sekä muita todistuksia, jotka on tarkoitettu esitettäväksi tuomioistuimelle tai muulle julkiselle viranomaiselle, vahvistettava ne sanoilla "minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan". Siten vahvistettu todistus tai lausunto on edelleen momentin mukaan pätevä ilman valallista vahvistusta, jollei tuomioistuin tai viranomainen erityisistä syistä määrää, että se on vahvistettava suullisella valalla tai vakuutuksella.

Koska säännös koskee myös muita viranomaisia kuin tuomioistujia ja koska säännöksessä edellytetään vakuutusta vastaavaa vahvistusta, sitä ei ehdoteta tässä yhteydessä muutettavaksi. Jos momentissa tarkoitettua henkilöä kuullaan tuomioistuimessa asiantuntijana, momenttia noudatetaan erityissäännöksenä. Momentissa tarkoitettu henkilö antaa tässä pykälässä tarkoitettua vakuutusta, jos tuomioistuin katsoo erityisten syiden sitä edellyttävän.

46 §. Pykälän mukaan ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.

Säännös vastaa todistajan osalta asiallisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 31 §:n alkuosaa. Sääntely ulotettaisiin koskemaan myös asiantuntijaa.

Mainitun 31 §:n loppuosaa koskeva sääntely, jonka mukaan todistajalle on huomautettava 23 ja 24 §:n sisällöstä, otettaisiin 43 §:n 2 momenttiin. Estettä ei olisi sille, että tuomioistuin tarvittaessa uudestaan tässä vaiheessa tekisi selkoa salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisällöstä, vaikkei tästä laissa enää nimenomaisesti säädettäisikään.

47 §. Pykälän *1 momentin* mukaan todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Todistajan osalta momentti vastaa voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 1 momenttia. Vastaava määräys ulotettaisiin nimenomaisesti koskemaan myös todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista. Momentti ei koskisi asiantuntijaa, koska hän on jo antanut lausuntonsa kirjallisesti ja suullinen kuuleminen on lähtökohtaisesti luonteeltaan kirjallista lausuntoa täydentävää ja korjaavaa sekä selventävää.

Pykälän *2 momentissa* säädetäisiin siitä, että jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

Momentti vastaa pääosin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 2 momenttia. Säännös ulotettaisiin nimenomaisesti koskemaan todistajan lisäksi myös todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista. Säännös ei koske asiantuntijaa.

Lähtökohtana edelleen olisi, että aikaisempaa kertomusta ei käytetä todisteena. Aikaisempaa kertomusta hyödynnettäisiin vain silloin, kun kuultavan kertomus tuomioistuimessa poikkeaa aiemmasta tai kuultava ei anna kertomusta. Tällä tarkoitetaan nykytilannetta vastaten paitsi sitä, ettei kuultava lausu ylipäätään mistään, myös sitä, että hän vaikenee jostain tietystä kysymyksestä.

Jos todistaja, jolla on vaitiolo-oikeus, on antanut kertomuksen esitutkinnassa, mutta kieltäytyy oikeudenkäynnissä todistamasta, esitutkintakertomusta ei edelleenkään saisi käyttää. Läheisen vaitiolo-oikeuden rajoittamisesta säädetäisiin 17 §:n 3 momentissa. Näissä tapauksissa ei olisi estettä esitutkintakertomuksen hyödyntämiseen, kuten momentin perusteluissa on edellä todettu.

Siitä, missä määrin aikaisempaa kertomusta tuomioistuimessa käytäisiin läpi, säädetäisiin jäljempänä 54 §:ssä.

48 §. Pykälässä säädetäisiin osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:ää vastaten asianosaisen kuulemisesta. Kuten myös 49 §:stä ilmenee, tässä pykälässä säädetyssä järjestyksessä kuultaisiin myös todistajana olevaa asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia.

Pykälän *1 momentin* mukaan ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista riita-asiassa kuulustellaan asianosaista sekä rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa tässä pykälässä säädetyllä tavalla. Säännös vastaa tältä osin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:n 2 momenttia, jonka mukaan rikosasian asianosaiset kuulustellaan ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Riita-asioissa asianosaisten kuuleminen ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista on pääsääntö, josta voidaan kuitenkin poiketa (OK 6:2).

Momentin mukaan tuomioistuin voisi kuitenkin päättää, että ennen asianosaisten kuulemista otettaisiin vastaan muuta suullista todistelua. Siten todistelua voitaisiin ottaa vastaan todistusteemoittain. Esimerkiksi rikosasiassa voitaisiin ensiksi ottaa vastaan suullinen todistelu rikosvastuun perustavista seikoista kaikilta osin kuulemalla ensiksi asianomistajaa ja syytettyä sekä todistajia. Tämän jälkeen voitaisiin samassa järjestyksessä ottaa vastaan suullinen todistelu siitä, mitä vahinkoa ja kuinka paljon syytteenalaisesta rikoksesta on aiheutunut. Voi myös olla perusteltua joissain tapauksissa kuulla ensimmäiseksi asiantuntijaa asian kannalta merkityksellisistä kokemussäännöistä. Lisäksi esimerkiksi asianosaista ja todistajaa voitaisiin kuulla vastakkain ehdotetun 50 §:n mukaisesti.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin pääkuulustelun toimittamisesta. Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasiassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjä. Tästä seuraa, että todistajana kuultavan asianomistajan, jolla ei ole vaatimuksia eikä siten avustajaakaan, pääkuulustelusta huolehtii siis syyttäjä. Pykälässä ei erikseen mainita kuulustelun toimittamisesta silloin, kun asianomistaja ajaa yksin kannetta rikosasiassa, mutta näissä tapauksissa hänet voidaan rinnastaa syyttäjään.

Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastaajalla rikosasiassa ole avustajaa tai jos siihen on muuten perusteltu syy, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä. Tuomioistuin voisi huolehtia pääkuulustelusta esimerkiksi silloin, kun kuultava suhtautuu ilmeisen vihamielisesti muuten kuulustelusta vastuussa olevaa syyttäjää tai riita-asian vastapuolta kohtaan tai kun tuomioistuin on nimennyt henkilön kuultavaksi. Erityisenä syynä voisi syyttäjän kuulustelulle olla esimerkiksi se, että asiassa on useita vastaajia, joista yksi on tunnustanut menettelleensä syytteessä kuvatulla tavalla ja hänen kertomuksensa tukee kanssavastaajaan kohdistettua ja kiistettyä syytettä.

Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta. Kuultavalle voitaisiin esittää kysymyksiä, joiden avulla hän voi jatkaa kertomustaan, jos yhtäjaksoisen kertomuksen antaminen tuottaa kuultavalle vaikeuksia. Esitetä ei olisi myöskään esittää kertomuksen kuluessa tarkentavia tai täydentäviä kysymyksiä, jos kuultava ilmaisee asiansa epäselvästi tai ohittaa kertomuksessaan olennaisia kysymyksiä. Pääkuulustelussa ei vielä puututa siihen, jos henkilön kertomus poikkeaa hänen aiemmin esimerkiksi esitutkinnassa lausumasta, vaan tähän puututaan vasta vastakuulustelussa tai sen jälkeen esitettävissä kysymyksissä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vastakuulustelusta. Siitä huolehtisi se asianosainen, joka on pääkuulustelun toimittaneen osapuolen vastapuoli. Asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on todistaja eikä siten asianosaisen vastapuoli. Siksi erikseen säädettäisiin siitä, että hänen vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli.

Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä. Jos syyttäjä on toimittanut pääkuulustelun, vastakuulustelusta huolehtisi siten tuomioistuin.

Pykälän 4 momentin mukaan vastakuulustelun jälkeen kuultavalle voidaan esittää kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen. Tämän jälkeen muut osapuolet ja tuomioistuin voivat esittää kysymyksiä. Tuomioistuin määrää tarkemmin kyselyjärjestyksestä.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 3 momenttia vastaten sellaisen kuultavan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulustelun toimittamisesta.

Kuulustelun toimittaisi lähtökohtaisesti tuomioistuin, mutta se erityisestä syystä uskoa kuulustelemisen asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pykälän 6 momentissa kiellettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten johdattelevien kysymysten esittäminen pääkuulustelussa. Tuomioistuimen tulisi edelleen evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

49 §. Pykälässä säädettäisiin todistajan ja asiantuntijan kuulustelemisesta. Pykälässä selvyuden vuoksi mainittaisiin, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuulustellaan kuitenkin 48 §:n nojalla.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n 1 momenttia vastaten siitä, että kuultavan pääkuulustelusta huolehtisi se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan. Tuomioistuin voisi kuitenkin määrätä toisin.

Momentissa säädettäisiin erikseen pääkuulustelun toimittamisesta, kun kuultavaa ei ole nimennyt kumpikaan osapuoli tai jos kuultava on molempien osapuolien nimeämä. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä. Säännös poikkeaisi voimassa olevasta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 §:n 4 momentista, jonka mukaan tällaisessa tapauksessa kuulustelusta huolehtii ensisijaisesti tuomioistuin, joka voi kuitenkin osoittaa kuulustelun toimittamista asianosaiselle. Luonteva lähtökohta on, että pääkuulustelun toimittaa kantaja, jolloin tarkoitus on saada selvitystä niistä seikoista, jotka tukevat kannetta ja joista kantajalla on todistustaakka.

Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaten, että kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Pykälän 2 *momentin* mukaan kuulustelusta noudatetaan lisäksi, mitä 48 §:n 3–6 momentissa säädetään vastakuulustelusta, lisäkysymyksistä, sen, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, kuulustelun toimittamisesta sekä kielletyistä kysymystyypeistä.

50 §. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin siitä, että jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heitä saadaan kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka vastakkainkuulustelu on muuten tarpeen.

Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 33 a §:n alussa on muutoin asiallisesti vastaavanlainen säännös, mutta sanamuotonsa mukaisesti se koskee vain todistajia. Koska vastakkainkuulustelu voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun asiassa on esiintynyt kaksi erilaista kantaa edustavaa asiantuntijaa tai kun todistaja ja asianosainen kertovat samasta tapahtumasta olennaisesti poikkeavalla tavalla, säännös ulotettaisiin kosemaan kaikkia todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin ensinnäkin edellä mainitun 33 a §:n loppuosaa vastaavasti, ettei todistaja saa olla läsnä enempää kuin hänen todistajana kuulustelunsa vaatii. Yleensä todistaja olisi läsnä vain kertomuksensa antamisen ajan. Säännöstä olisi kuitenkin tulkittava siten, että todistaja voisi olla läsnä käsittelyssä todistajankuulustelun valmisteleminen tähtäävässä oikeudenkäynnin osassa. Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun oikeudenkäynnissä esitetään kuva- tai äänitalenne, jota ei ole sen pituuden tai muun syyn vuoksi tarkoituksenmukaista ottaa vastaan erikseen ennen jokaisen todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuulustelemista. Todistaja ei kuitenkaan saisi olla läsnä silloin, kun toista henkilöä kuullaan todistelutarkoituksessa.

Toiseksi säännös ulotettaisiin nykyisestä poiketen rajoittamaan myös asiantuntijan läsnäoloa vastaavalla tavalla kuin todistajan suhteen on säädetty. Koska asiantuntija tekee selkoa usein paitsi kokemussäännöistä myös omista havainnoistaan, hänen asemansa viimeksi mainituilta osin muistuttaa todistajaa. Todistajan läsnäolorajoituksilla pyritään siihen, ettei todistajan kertomukseen vaikuta muu asiassa esitettävä näyttö. Vastaavasti on aiheellista tähdätä siihen, että asiantuntija kertoo ilman ulkopuolisia vaikutteita havainnoistaan. Toisaalta koska esimerkiksi vastakkainkuulustelua voisi helpottaa se, että asiantuntija olisi läsnä toista asiantuntijaa kuultaessa, tuomioistuimien voisi sallia asiantuntijan läsnäolon oikeudenkäynnin aikana laajemmin.

Kolmanneksi tuomioistuimien voisi sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä ennen kuulemistaan. Tällainen asianomistaja saisi olla läsnä kuulustelunsa päätyttyä. Koska tällaisella asianomistajalla on yleensä edelleen syyteoikeus ja oikeus

vaatia yksityisoikeudellista suoritusta, on perusteltua, että hän voi oikeuksiensa valvomiseksi osallistua käsittelyyn muita todistajia laajemmin. Säännös korvaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 8 §:n, jonka mukaan tuomioistuimien voi todistelun turvaamiseksi määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi. Jäljempänä 2. lakiehdotuksessa esitetään mainitun pykälän kumoamista.

51 §. Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 §:ää vastaten henkilötodistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön olematta läsnä. Pykälässä oleva viittaus rikoslain 15 luvun 10 §:ään, joka koskee kuultavan henkilön läheispiirin määrittelyä uhkaustapauksissa, korvattaisiin viittauksella käsillä olevan luvun 17 §:n 1 momentti. Oikeustila pysyisi käytännössä suurin piirtein ennallaan.

Toiseksi mainitun 34 §:ssä säädetään asianomistajan osallistumisesta oikeudenkäyntiin muutoinkin kuin todistelutarkoituksessa kuulemisensa osalta jonkin henkilön olematta läsnä. Koska asiallisesti kysymys ei tällöin ole todistelusta, sääntely siirrettäisiin asiallisesti muuttamattomana oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:ään.

52 §. Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:n vastaten henkilötodistelun vastaanottamista kuva- tai ääniyhteyden välityksellä. Pykälässä oleva viittaus rikoslain 15 luvun 10 §:ään korvattaisiin edellä 51 §:ää vastaten viittauksella 17 §:n 1 momenttiin. Vastaavasti kuin 51 §:n kohdalla ehdotetaan, asianomistajan osallistumisesta oikeudenkäyntiin kuva- tai ääniyhteyden välityksellä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:ssä.

Mainitun 34 a §:n 1 momentin 1 kohdan kuva- tai ääniyhteyttä voidaan käyttää, jos tuomioistuimien harkitsee sen soveliaaksi ja jos kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Sääntelyä muutettaisiin siten, että etäyhteyttä voitaisiin käyttää tällaisissa tapauksissa, jos kuultavan saapumisesta aiheutuisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Tarkoituksena on laajentaa etäkuulemisen alaa, koska kohtuuttomuuden edellyttämistä voidaan pitää epätarkoituksenmukaisen vaativana edellytyksenä, koska lähtökohtaisesti kuultavaan olisi kuitenkin kuva- ja ääniyhteys. Tuomioistuimen on joka tapauksessa tapauskohtaisesti harkittava, voidaanko etäkuulemistä pitää soveliaana.

53 §. Anonyymiä todistajaa voidaan kuulla siten kuin tavallistakin todistajaa asianosaisen ja yleisön ollessa läsnä, jolloin ainoaksi eroksi tavalliseen todistajaan jäisi se, ettei anonyymien todistajan henkilöllisyys tule ilmi. Koska anonyymien todistajan suojeleminen saattaa kuitenkin edellyttää tarvetta järjestää kuulustelu toisin, pykälässä säädettäisiin anonyymien todistajan kuulemisesta erityisjärjestelyin. Pykälä on asiallisesti erityissäännös suhteessa 51 ja 52 §:ään.

Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin päättäisi kuulemistavasta. Asiasta olisi hyvä neuvotella etukäteen sen asianosaisen kanssa, jonka hakemuksesta henkilöä kuullaan anonymisti, koska hänellä yleensä voidaan olettaa olevan tietoa siitä, millaiset järjestelyt ovat tarpeen anonymiteetin turvaamiseksi. Myös anonymiä todistajaa olisi aiheellista kuulla kysymyksestä.

Momentin soveltamisen edellytyksenä olisi, että toimenpide on todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä. Välttämättömyysarviointi tulisi tehdä anonymiteetin tarkoitusta silmällä pitäen eli sen varmistamiseksi, että todistajan henkilöllisyys voidaan salata todistajaa uhkaavalta asianosaiselta tai että tieto todistajan henkilöllisyydestä ei muuten leviä. Kuulemisessa tulee turvautua keinoon, joka on lievin poikkeus todistelun avoimuuteen, mutta kuitenkin riittävä anonymiteetin turvaamiseen. Momentti ei oikeuta todistelun suullisuudesta poikkeamiseen.

Ensinnäkin henkilöä olisi mahdollista kuulla näkösuojan kuten sermin takaa. Tätä kuulemismuotoa tulisi käyttää, jos pelkkä nimen salaaminen ei riittäisi uhan torjumiseksi. Toiseksi henkilöä voitaisiin kuulla puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Tarve tällaiseen kuulemiseen voisi aktualisoitua tilanteissa, joissa henkilö esimerkiksi turvallisuuteensa tai terveyteensä liittyvistä syistä ei voisi saapua käräjäoikeuteen. Kuuleminen voisi tapahtua myös toiselta paikkakunnalta. Kolmanneksi henkilöä olisi sallittua kuulustella muutetun ääniyhteyden avulla. Tämä keino tulisi käytettäväksi tilanteissa, joissa uhkaavan asianosaisen arvioitaisiin voivan tunnistaa kuultavan tämän äänen perusteella. Mahdollista olisi myös järjestää kuuleminen siten, että tuomioistuimella on kuva- ja ääniyhteys todistajaan ja muilla muutettu ääniyhteys.

Pykälän 2 momentin mukaan asianosaisille olisi varattava mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Anonymiä todistelua ei saisi järjestää niin, että asianosaisilla ei ole mahdollisuutta vastakuulusteluun. Tuomioistuin voisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla määrätä tarkemmin, miten anonymin todistajan vastakuulustelu järjestetään.

Anonymin todistajan kuulusteluun sovelletaan lähtökohtaisesti 48 §:n yleissäännöstä. Kuten edellä 21 §:n perusteluissa on todettu, tuomioistuimen tulee evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset, joilla pyritään ainoastaan anonymin todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen selvittämiseen. Toisaalta anonymi todistaja saa vaieta siltä osin kuin kertomuksella olisi merkitystä näyttönä asiassa, mutta todistaminen vaarantaisi anonymiteetin.

Käytännössä puheenjohtajan tulisi paitsi 43 §:n mukaisesti myös osana prosessinjohtoa muistuttaa anonymiä todistajaa siitä, ettei tämän tarvitse kertoa seikoista, joista henkilöllisyys on pääteltävissä. Sen valvomista, ettei todistajalle esitetä paljastavia kysymyksiä, ei voitaisi jättää ainoastaan todistajalle. Puheenjohtajan tulisikin valvoa, ettei todistajalle esitetä kysymyksiä, joihin vastaaminen saattaa paljastaa henkilöllisyyden.

Käytännössä olisi mahdollista toimia esimerkiksi niin, että oikeuden puheenjohtaja esittäisi kysymykset todistajalle. Asianosaisilta myös voitaisiin varmistaa ennen jokaista kysymystä, voiko todistaja vastata paljastamatta henkilöllisyyttään. Näin anonyymien todistajan kuulemista vaatinut asianosainenkin voisi valvoa kysymyksiä. Lisäksi todistajalla itsellään olisi aikaa arvioida, voiko hän vastata kysymykseen ilman, että hänen henkilöllisyytensä paljastuu.

Tuomioistuimien voisi myös määrätä, että anonyymille todistajalle esitettävät kysymykset on etukäteen toimitettava tuomioistuimelle ja muille asianosaisille. Näin voitaisiin jo ennakkolta harkita kysymysten asianmukaisuutta ja merkitystä anonyymiteetin turvaamisen kannalta. Etukäteen toimitettavat kysymykset voivat joissain tapauksissa ilmetä turhiksi tai riittämättömiksi. Kun oikeutta vastakuulusteluun ei tule rajoittaa, voidaan tällaisessa tapauksessa järjestää oikeudenkäynnissä tauko, jonka aikana asianosainen muutoille tarvittavat lisäkysymykset ja tuomioistuimille ja muille asianosaisille annetaan tilaisuus perehtyä niihin ennen todistajankuulustelun jatkamista.

54 §. Pykälän mukaan asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä ja 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma olisi pääkäsittelyssä esiteltävä todistelun kannalta tarpeellisilta osiltaan.

Säännös korvaisi voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n 2 momentissa ja 51 §:n 2 momentissa olevan sääntelyn, joka koskee esitutkintakertomuksen tai muun viranomaiselle annetun kertomuksen sekä asiantuntijalausunnon lukemista pääkäsittelyssä. Esitutkinta- tai muun vastaavanlaisen kertomuksen sallittavuudesta todistena säädettäisiin jatkossa 47 §:n 2 momentissa. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n 3 momentin mukaan tuomioistuimien voi määrätä, että pääkäsittelyyn ulkopuolella vastaanotettu kirjallinen todiste otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenten tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana.

Oikeudenkäynnin sujuvuuden kannalta epäkohtana voidaan pitää, jos laissa veloitetaan asiakirjan taikka kertomuksen tai lausunnon lukemiseen epätarkoituksenmukaisen laajasti. Esimerkiksi asiakirja tai asiantuntijalausunto voi olla hyvin laaja, mutta vain vähäisellä osalla asiakirjasta tai lausunnosta on merkitystä näyttönä asiassa. Todistelun kontradiktorisuuden turvaamiseksi riittää, että asianosainen esittelee kertomuksen tai lausunnon todistelun kannalta tarpeellisilta osiltaan. Näin asiaan vaikuttava näyttö tulee osaksi oikeudenkäyntiaineistoa ja asianosaiset voivat lausua siitä.

Mainituista syistä ja sääntelyn johdonmukaisuuden ja kattavuuden vuoksi pykälä koskisi asiantuntijalausuntoa, asiakirjaa, 24 §:ssä tarkoitettua oikeudenkäyntiä varten annettua yksityisluonteista kertomusta ja esitutkintapöytäkirjassa tai muussa asiakirjassa olevaa lausumaa sekä katselmuskohteita. Mainitusta huolimatta 47 §:n 2 momentti on tarpeen mainita erikseen, sillä se koskee esimerkiksi oikeudenkäynnissä tallennettua kertomusta.

55 §. Pykälässä säädettäisiin todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyssä asianosaisen poissaolosta huolimatta.

Rikosasioissa voidaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan asianosaisen poissaolosta huolimatta järjestää pääkäsittely, jos hänet on sakon uhalla kutsuttu henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja jos on aihetta olettaa, että vaikka käsittelyä joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Mainitun luvun 3 a §:n mukaan voidaan tällaisessa pääkäsittelyssä kuulla toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu haasteen yhteydessä mahdollisuudesta ottaa vastaan todistelua hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa voidaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeen yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Edelleen 3 a §:n mukaan todistelua ei oteta vastaan uudelleen jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen, mutta tuomioistuimen on tehtävä poissaololeella asianosaiselle selko oikeudenkäyntiaineistosta, joka kertyi hänen poissa olleessaan. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen asianosaisen läsnä ollessa, jos asianosaisella oli laillinen este, josta hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai jos tuomioistuin erityisestä syystä katsoo tarpeelliseksi todistelun vastaan ottamisen uudestaan. Asianosaisen pyynnöstä todistelu on esitettävä uudestaan, jos siitä ei ole hänelle haasteen yhteydessä ilmoitettu.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan asianosaisen esteetön poissaolo riita-asiassa ei estä todisteiden esittämistä. Rikosasiassa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi.

Pykälän 2 momentin mukaan silloin, kun todiste on otettu vastaan asianosaisen poissa ollessa, todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:stä muuta johdu. Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko asiassa kertyneen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Riita-asiassa todiste on toisin sanoen otettava uudelleen vastaan, jollei kysymys ole tarpeettomasta todisteesta. Rikosasioiden osalta sääntely mainituissa 3 a §:ssä ja 9 §:ssä on osittain päällekkäistä.

Pykälään ehdotetaan ensinnäkin otettavaksi asiallisesti rikosasioita koskevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:ään sisältyvä sääntely, jolloin 2. lakiehdotuksen mukaisesti mainittu pykälä kumottaisiin ja saman luvun 2 §:ään lisättäisiin viittaus käsillä olevaan pykälään. Kuitenkin voimassa olevassa laissa oleva ilmaisu ”haasteen yhteydessä” korvattaisiin ilmaisulla ”kutsussa”.

Rikosasioita koskeva sääntely ulotettaisiin koskemaan myös riita-asioita. Voimassa oleva sääntely on tarpeettoman ehdoton ja epätarkoituksenmukainen, koska vain asiaan vaikuttamaton tai muu todiste, jonka tuomioistuin voi evätä, saadaan jättää ottamasta

vastaan uudestaan. Lisäksi sääntely ei mitenkään edistä käsittelyn joutuisuutta ja todistelun vastaanottamista pääkäsittelyssä asianosaisen poissa ollessa, vaikka asianosaiselle nimenomaan on näitä tapauksia silmällä pitäen ilmoitettava mahdollisuudesta ottaa vastaan todistelua. Sääntely johtaa myös siihen haittaan, että todistelutarkoituksessa kuuluttava henkilö on kutsuttava tuomioistuimeen vähintään kahdesti. Tästä seuraa myös lisäkustannuksia.

Pykälässä tarkoitettu menettely koskisi siten myös riita-asiassa vastaan otettava todistelua asianosaisen poissa ollessa. Pykälässä viitattaisiin 6 luvun 7 §:ään, jossa säädetään pääkäsittelyn aloittamisesta esteestä huolimatta. Mainittuun pykälään lisättäisiin uusi momentti, jossa viitattaisiin käsillä olevaan pykälään todistelun vastaanottamisesta asianosaisen poissa ollessa.

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

56 §. Pykälään säädettäisiin kootusti siitä, milloin todistelua voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Tällaisen todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädettäisiin 59 §:ssä. Voimassa olevassa laissa näistä kysymyksistä säädetään oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8, 12 ja 17 §:ssä ja 17 luvun 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 ja 65 §:ssä sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 ja 12 §:ssä. Vaikka sitä ei ole pykälässä erikseen mainittu, estettä ei olisi ottaa todistelua vastaan nykyisin OK 17:41:ssä säädetyin tavoin siellä, missä sairas kuultava on.

Pykälän *1 momentin 1 kohdan* mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa. Kohta vastaa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8 §:n 1 momenttia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 §:n 1 momenttia. Kohdassa ei kuitenkaan enää edellytettäisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Kynnys olisi huomattavat kustannukset tai huomattava haitta vastaavalla tavalla kuin 52 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi etäkuulemisen edellytyksenä.

Momentin *2 kohdan* mukaan todiste voitaisiin ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa.

Kohta vastaisi voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 §:ssä, 51 §:n 1 momentissa ja 61 §:n 1 momentissa säädettyä. Kynnys olisi tässäkin kohtuuttoman asemesta huomattava.

Momentin *3 kohdan* mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa.

Kohta vastaisi voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n 1 momentissa ja 56 a §:ssä. Kynnys olisi tässäkin kohtuuttoman asemesta huomattava. Asiakirjan osalta edellä 39 §:ssä ehdotetaan, että pääsäännön mukaan asiakirjan jäljennös olisi riittävä. Koska tuomioistuin voi kuitenkin määrätä asiakirjan esitettäväksi alkuperäisenä, on säännös edelleen tarpeen, koska asiakirja voi olla esimerkiksi kallisarvoinen ja hauras, joten sen käsitteleminen voisi vahingoittaa asiakirjaa peruuttamattomasti.

Momentin 4 kohdan mukaan todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä taikka ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Kohta vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 a §:ää.

Selvityksen vastaanottaminen mahdollistaa sen, että asiantuntija voi antaa lausuntonsa pääkäsittelyssä huomioon otettavaksi (HE 15/1990 vp s. 116). Säännös on edelleen tarpeen, vaikka sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi siten, että jatkossa asiantuntijaa ei enää määräisi tuomioistuin vaan asianosainen nimeäisi asiantuntijan.

Pykälän 2 momentti sisältäisi uutta sääntelyä. Momentin mukaan henkilötodiste voitaisiin ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella videokonferenssissa tai muutoin 52 §:ssä säädetyllä tavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Voimassa oleva videokonferenssisäännös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a § koskee sanamuotonsa mukaan vain pääkäsittelyä.

Etäkuuleminen tulisi kysymykseen ensinnäkin 1 momentin 2 kohdan perusteella. Kohdan edellytykset vastaavat etäkuulemisen järjestämistä pääkäsittelyssä koskevia edellytyksiä 52 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdan edellytyksiä.

Toiseksi etäkuuleminen tulisi kysymykseen 4 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, jossa kysymys on asiantuntijalausunnon laatimista varten vastaanotettavasta ennakkollisesta todistelusta. Tällaisessa tapauksessa todistelu otetaan vastaan tarvittaessa myös pääkäsittelyssä.

Molemmissa tapauksissa edellytyksenä lisäksi olisi, että tuomioistuin pitäisi soveliaana kuultavan kuulemista videoneuvotteluteitse. Todistelun välittömyys lähtökohtaisesti edellyttää, että ensisijaisesti henkilö on istunnossa paikalla antamassa kertomuksensa. Joissain tapauksissa kuitenkin tästä voisi seurata sellaisia käytännön hankaluuksia, että videoneuvottelu tulisi kysymykseen. Momentti voisi esimerkiksi tulla sovellettavaksi, kun todistaja on saapunut kaukaa ulkomailta Suomeen kesälomalle, eikä hänen pikaisen poislähtönsä vuoksi ehditä häntä kuulla edes pääkäsittelyn ulkopuolella. Momentti voisi soveltua myös sellaiseen tapaukseen, jossa kuultava kärsii sairaudesta, jonka vuoksi hänen kuntonsa vaihtelee ennakoimattomasti. Videoneuvottelu voisi olla mahdollista järjestää lyhyelläkin varoitusajalla, kun on todettu, että henkilö kunto sallii kertomuksen antamisen.

Pykälän 3 momentin mukaan asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää. Sääntely vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 8 §:ssä ja 17 luvun 15, 41, 51, 56 ja 61 §:ssä sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 4 §:ssä säädettyä.

57 §. Pykälän mukaan tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitetun pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta. Säännös vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 b §:ää. Pykälä koskee myös 58 §:n mukaisesti toimitettavaa käsittelyä.

58 §. Pykälässä säädettäisiin menettelystä, kun todisteita vastaanotetaan muussa tuomioistuimessa kuin siinä, jossa asia on vireillä. Pykälään otettaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 a §:n 2 momenttia sekä 8 c ja 8 d §:ää vastaavat säännökset.

59 §. Pykälässä säädettäisiin pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotetun todistelun vastaanottamista uudelleen pääkäsittelyssä. Pykälän soveltamisen kannalta ei ole merkitystä, onko todistelu otettu vastaan asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa vai virka-aputeitse toisessa tuomioistuimessa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n 1 momentin 8 e §:n mukaan pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä eikä todiste ole sellainen, että tuomioistuin sen epäisi tarpeettomana tai muusta syystä.

Kuten edellä 55 §:n perusteluissa on todettu, on tällainen lähtökohtainen velvollisuus ottaa näyttö vastaan toiseen kertaan liian laaja ja epätarkoituksenmukainen. Kutsussa olisi 57 §:n mukaan ilmoitettava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta. Siksi pykälän *1 momentissa* ehdotetaan säädettäväksi, että todistelua ei oteta uudestaan pääkäsittelyssä vastaan, ellei tuomioistuin pidä sitä erityisestä syystä tarpeellisena. Tällaisena erityisenä syynä voisi olla kuten 55 §:ssä asianosaisen laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 e §:n mukaan jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, tuomioistuimen on tehtävä siitä selkoa todisteen vastaanottamisessa kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta. Sääntelyä esitetään oikeudenkäynnin sujuvuuden vuoksi muutettavaksi *2 momentissa* siten, että tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisessa kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Yleinen selontekovelvollisuus ei ole tarpeen, kun asianosaiset tai heidän asiamiehensä ovat olleet paikalla todistelua vastaanotettaessa pääkäsittelyn ulkopuolella. Asianmukaista on, että tuomioistuin tiedustelee asianosaisilta, onko oikeudenkäyntiaineistoon vielä aihetta palata.

Jos taas asianosainen on ollut poissa, voidaan lähtökohdaksi ottaa 55 §:n 2 momentti, jonka mukaan tuomioistuimen on tehtävä selkoa asianosaisen poissa ollessa vastaanotetusta todistelusta.

60 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 a §:ää vastaten, että todistelun vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

61 §. Pykälän 1 momentin mukaan asianomaisen henkilön hakemuksesta tuomioistuimessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja on vaara, että todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin.

Pykälä vastaa osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:n 1 momenttia. Pykälässä tarkoitettu riita-asia koskee myös oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädettyä hakemusasiaa. Rikosasiassa ei edelleenkään voitaisi ottaa vastaan todistelua vastaisuuden varalta.

Voimassa olevassa laissa ei ole säädetty rajoituksia sen suhteen, mitä todistuskeinoja voidaan hyödyntää otettaessa vastaan todistelua vastaisen varalta. Lainkohdan osalta on kuitenkin katsottu, ettei sitä ole tarkoitettu asianosaisen tai ennakoidun asianosaisen kuulemiseen. Asianosaista ei muodollisesti lainkohtaa sovellettaessa ole, koska ei ole vireillä olevaa asiakaan. Lisäksi vaikuttaa omalaatuiselta ja tarpeettomalta, että tulevan oikeudenkäynnin asianosainen kuulustuttaa itseään tai toista asianosaista ja että tällöin annettua kertomusta hyödynnetään näyttönä myöhemmin. Siksi momentissa luetellaan ne todistuskeinot, joita pykälä koskee.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsittelyyn.

Pykälän 3 momentin mukaan todistajaa tai asiantuntijaa ei saa kutsua muuhun tuomioistuimeen kuin siihen käräjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä hänellä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka tai jonka tuomiopiirissä hän oleskelee taikka johon hän suostuu saapumaan. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:n mukaan kuultava ei ole velvollinen saapumaan muuhun tuomioistuimeen kuin siihen alioikeuteen, jonka tuomiopiirissä hän asuu tai oleskelee. Momentin kirjoitustapaa muutettaisiin henkilön yleisen oikeuspaikan osalta vastaavaksi kuin oikeudenkäymiskaaren 10 luvussa on omaksuttu. Toisaalta ei ole aihetta rajata ulkopuolelle niitä tuomioistuuksia, joihin kuultava suostuu tulemaan.

Pykälän 4 momentin mukaan hakija vastaa todistelusta vastaisuuden varalta aiheutuvista kuluista. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:ssä säädetään ainoastaan siitä, että hakija korvaa 2 momentissa tarkoitettujen henkilöiden kulut. Koska on selvää, että hakija vastaa esimerkiksi kuultavan todistajan tai asiantuntijan korvauksesta tai palkkiosta, säännös kuluvastuusta muotoiltaisiin selvyuden vuoksi yleiseksi.

Pakkokeinot

62 §. Pykälässä säädettäisiin asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 §:ää vastaten todistajalle asetettavasta uhkasakosta sekä noutamisesta tuomioistuimeen ja säilöönottamisesta tätä ottamista varten.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 39 §:n mukaan tuomioistuin voi jopa viran puolesta velvoittaa todistajan korvaamaan asianosaiselle niskoittelusta aiheutuneet oikeudenkäyntikustannukset. Tällaista säännöstä ei enää ehdoteta otettavaksi lakiin. Säännöstä ei käytännössä sovelleta. Lisäksi todistajan kannalta voidaan pitää epäilyttävänä, että hän joutuisi korvaamaan kuluja, joiden suuruudesta hänellä ei ennakoita ole tietoa toisin kuin asetetun uhkasakon osalta on asianlaita. Pykälän kumoamisesta huolimatta sinänsä estettä ei ole sille, että todistajalta vaadittaisiin yleisten vahingonkorvaus-oikeudellisten säännösten ja periaatteiden mukaisesti tällaisten kulujen korvaamista omiana asianaan.

63 §. Pykälässä säädettäisiin osittain voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ää vastaten niskoittelevaa todistajaa vastaan käytettävistä pakkokeinoista. Edellä 43 §:n perusteluissa mainituista syistä pykälässä ei kuitenkaan säädettäisi pakkokeinojen käyttämisestä tilanteissa, jolloin tuomioistuin on antanut todistajalle määräyksen muistin virkistämiseksi esimerkiksi paneutua muistiinpanoihin. Pakkokeinoja ei voitaisi enää käyttää myöskään silloin, kun todistaja kieltäytyy antamasta vakuutusta. Kun vakuutuksen antamisella ei ole toisin kuin aikaisemmin oikeudellista merkitystä perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevien säännösten soveltamisessa, pakkokeinoja voidaan pitää varsin ankarana keinona saada todistaja painostettua antamaan vakuutus.

Pakkokeinojen soveltamisala rajoitettaisiin koskemaan tilanteita, joissa todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta. Esityksessä omaksutun terminologian mukaisesti todistamasta kieltäytyminen kattaisi sen tapauksen, ettei todistaja suostu lausumaan yli-päätään mitään, ja sen tapauksen, että hän kieltäytyy vastaamasta tiettyyn kysymykseen.

Pakkokeinot tulevat käytettäviksi luonnollisesti vain silloin, kun todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta. Jos todistajalla on oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta, pakkokeinoja ei voida soveltaa. Joissain tapauksissa kysymys voi olla epäselvä. Näiltä osin viitataan 23 §:n ja 69 §:n 3 momentin perusteluihin.

Niskoitteleva todistaja pitää ensisijaisesti saada todistamaan vapaamuotoisesti kehotuksilla ja muilla sanallisilla taivuttelukeinoilla. Yleensä on aiheellista kiinnittää huomiota käytettävissä oleviin pakkokeinoihin.

Jos nämä keinot eivät kuitenkaan johda tulokseen, pykälän *1 momentin* mukaan todistajan niskoitteluun ensiksi käytettävä pakkokeino olisi uhkasakko. Jos tuomioistuimen asettama sakon uhka ei saa todistajaa ojentumaan, tuomioistuimen on määrättävä uhkasakko maksettavaksi. Estettä ei ole asettaa ja tuomita uhkasakkoa uudestaan, jolloin käytännössä sakon rahamäärää korotettaisiin. Jos todistaja edelleen niskoittelee, tuomioistuin voi määrätä todistajan painostusvankeuteen.

Momenttiin otettaisiin eräitä harkintakriteereitä siitä, onko painostusvankeutta käytettävä. Yleisesti voidaan todeta, ettei painostusvankeus saa olla suhteeton eikä kohtuuton keino yksittäisessä tapauksessa. On mahdollista, että vaikka sinänsä on ollut perusteet määrätä todistaja painostusvankeuteen, vankeusajan kulumisesta seuraa, että painostusvankeutta ei enää ole pidettävä oikeasuhtaisen tai se muuttuu kohtuuttomaksi. Nämä näkökohdat on otettava huomioon, kun tuomioistuin jäljempänä esitetyllä tavalla ottaa kysymyksen painostusvankeuden jatkamisesta uudelleen käsiteltäväksi.

Painostusvankeutta harkitessa on ensinnäkin kiinnitettävä huomiota asian laatuun. Painostusvankeutta vastaan puhuvana seikkana voidaan pitää sitä, että kysymyksessä on suhteellisen pieni taloudellinen intressi tai lievä rikos. Tärkeässä henkilöön liittyvässä statusasiassa tai vakavassa rikosasiassa painostusvankeus tulee paremmin kysymykseen.

Toisena harkintakriteerinä olisi todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta. Painostusvankeus tulee paremmin kysymykseen silloin, kun todistaja on ainoa silminnäkijätodistaja, kuin silloin, kun todistaja kertoisi enemmän rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavasta seikasta tai kun on saatavissa todistajankertomuksen poisjäämistä kompensoivaa näyttöä tai asiassa on muutoin paljon näyttöä.

Kolmanneksi todistajan henkilökohtaisilla olosuhteilla olisi merkitystä. Todistajan iästä tai sairaudesta, huollettavana olevista lapsista taikka muista henkilökohtaisista olosuhteista voi seurata, ettei painostusvankeutta voida pitää kohtuullisena.

Neljänneksi myös muut olosuhteet voitaisiin ottaa huomioon. Painostusvankeus voisi olla tai muodostua kohtuuttomaksi, jos todistajaa ei sinänsä ole pidettävä jommankumman asianosaisen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettuna läheisenä, mutta todistajan asema lähenee tällaista asemaa. Muuna olosuhteena voisi myös olla, että todistajalla on perusteltu syy pelätä henkensä tai terveytensä puolesta, jos hän antaisi kertomuksen, eikä todistajaa voida suojella käyttämällä etäyhteyttä tai muilla keinoin.

Pykälän 2 *momentin* mukaan painostusvankeus voisi kestää enintään voimassa olevaa oikeutta vastaten kuusi kuukautta. Tämä olisi ehdoton enimmäisaika. Painostusvankeutta ei kuitenkaan saisi jatkaa kauemmin kuin se on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi. Luonnollisesti kun todistaja on suostunut todistamaan ja antanut kertomuksensa, painostusvankeudelle ei ole enää perusteita. Painostusvankeus on myös määrättävä lopetettavaksi, jos todistajan nimennyt asianosainen luopuu hänen todistajan kuulemisesta, muutoksenhakuasteessa valitus peruutetaan tai todistajan kertomusta ei tarvita enää näyttönä asiassa. Voimassa olevaa oikeutta vastaten painostusvankeus ei saisi kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä.

Momentissa olisi vielä asiallisesti voimassa olevaa oikeutta vastaava määräys siitä, että jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista. Kun todistaja luopuu vaikenemisestaan, hän ilmoittaa siitä käytännössä vapaudenmenetyspaikan virkamiehelle tai avustajalleen, jonka velvollisuutena on huolehtia, että todistajan mielenmuutos tulee mahdollisimman pian asianomaisen tuomioistuimen tietoon. Tuomioistuimen tehtävänä on oma-aloitteisesti järjestää mahdollisimman nopeasti käsittely, jossa todistaja voi antaa kertomuksensa. Jos käsittelyn jatkaminen

viivästyy, voi vangitsemisen jatkaminen helposti muodostua kohtuuttomaksi ja todistaja on sen vuoksi vapautettava ja velvoitettava saapumaan kuultavaksi jatkokäsittelyyn.

Pykälän 3 *momentissa* olisi uutta sääntelyä. Momentin mukaan tuomioistuimen on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkamisesta. Vapautensa menettänyttä on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan.

Tuomioistuimen tulisi käsittelyssä tiedustella, suostuuko henkilö todistamaan. Jos todistaja edelleen niskoittelisi, käsittelyssä tulisi tutkia, onko edelleen perusteet jatkaa painostusvankeutta, kuten edellä on todettu.

Uudelleenkäsittelyt järjestetään viran puolesta, eivätkä ne edellytä painostusvankeuteen määrätyn todistajan pyyntöä. Toisaalta hänelle ei ole oikeutta saada asiaa käsitellyksi useammin kuin momentissa edellytetään. Todistajalla on kuitenkin oikeus kannella siten kuin 69 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi.

Käsittelyjen välillä ei saa kulua kahta viikkoa pidempää aikaa. Määräaika on ehdoton. Jos uuden käsittelyn säännönmukainen viimeinen käsittelypäivä osuisi esimerkiksi helatorstaiksi, käsittely olisi järjestettävä viimeistään sitä edeltävänä keskiviikkona. Toisaalta tuomioistuin voi järjestää uuden käsittelyn aikaisemminkin, jos on ilmennyt uutta asiaan vaikuttavaa selvitystä.

Momentin mukaan asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvussa säädetään. Käytännössä merkityksellisiä olisivat säännökset siitä, että asia voidaan käsitellä säilyttämispaikan käräjäoikeudessa, ja siitä, että tuomioistuin on päätösvaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa. Vapautensa menettäneellä todistajalle olisi varattava tilaisuus käyttää avustajaa. Käsittely voitaisiin järjestää myös videoneuvotteluna, mutta tätä on pidettävä toissijaisena vaihtoehtona todistajan henkilökohtaiseen läsnäoloon verrattuna.

64 §. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin ensinnäkin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 38 §:n 1 momenttia vastaten, että todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Uhkasakko esteettömästä poissaolosta ei tule kysymykseen, eikä tällaista todistajaa voida tuomita uhkasakkoon tai määrätä painostusvankeuteen niskoittelun johdosta. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen.

Momentissa lisäksi säädettäisiin siitä, että 63 §:ää, jossa säädetään pakkokeinoista niskoittelevaa todistajaa vastaan, ei sovelleta 44 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettuihin henkilöihin. Näitä ovat rikosasiassa todistajina kuultavat asianomistajat, joilla ei ole asiassa vaatimuksia, sekä eräät rikoskumppaniin rinnastettavat henkilöt. Tällainen henkilö voidaan kutsua tuomioistuimeen sakon uhalla sekä noutaa sinne, mutta 63 §:ssä tarkoitettua uhkasakkoa tai painostusvankeutta ei voi käyttää tällaista henkilöä vastaan.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:n 2 momenttia vastaten siitä, että asiantuntija voidaan poissaolon tai muun 62 §:ssä mainitun syyn johdosta tuomita uhkasakkoon. Asiantuntijaa ei kuitenkaan voida määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen.

Mainitun 48 §:n 2 momentin mukaan niskoittelevaan asiantuntijaan voidaan kohdistaa uhkasakko, mutta häntä ei voida määrätä painostusvankeuteen. Asiantuntijan rinnastaminen tässä suhteessa todistajaan on sikäli ongelmallista, että todistajanaolo on yleinen velvollisuus, kun taas asiantuntijana toiminen perustuu pääsäännön mukaan vapaaehtoisuuteen.

Edelleen on kiinnitetty huomiota siihen, että asiantuntijan tehtävän täyttäminen pakolla ei ole omiaan edesauttamaan hyvää lopputulosta. Tällaisessa tapauksessa on pikemminkin perusteltua turvautua toiseen asiantuntijaan.

Näillä perusteilla mahdollisuudesta käyttää uhkasakkoa niskoittelevaa asiantuntijaa vastaan luovuttaisiin, eikä häneen voitaisi kohdistaa mitään 63 §:n mukaisia pakkokeinoja.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin pääosin voimassa olevaa oikeutta vastaten siitä, että jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle tai asiantuntijalle ei saa tuomita 62 tai 63 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Kuten edellä 2 momentin perusteluissa on todettu, niskoittelevaa asiantuntijaa vastaan ei voitaisi jatkossa käyttää 63 §:ssä tarkoitettua uhkasakkoa.

Momenttiin otettaisiin täsmentävä säännös siitä, että todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista. Asiantuntijaa ei 2 momentin mukaan voitaisi määrätä noudettavaksi.

Korvaukset ja palkkiot

65 §. Pykälässä 1 momentissa säädettäisiin todistajan oikeudesta korvaukseen vastaavalla tavalla kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 1 momentissa.

Pykälän 2 momentin mukaan yksityisen asianosaisen on maksettava nimeämälleen todistajalle tuleva korvaus. Jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus. Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Säännös vastaa voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 2 ja 3 momenttia. Uusi olisi kuitenkin määräys siitä, että jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti.

Pykälän 3 ja 4 momentissa säädettäisiin todistajan oikeudesta saada korvausta ennakolta. Momentit vastaavat voimassa olevia oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 4 ja 5 momenttia.

66 §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin asiantuntijan oikeudesta kohtuulliseen palkki-oon ja korvaukseen tarpeellisista kuluistaan vastaavasti kuin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n 1 momentissa. Edelleen olisi voimassa sääntö siitä, että jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, jos siitä on erikseen määrätty.

Pykälän *2 momentissa* säädetään siitä, kuka on vastuussa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 53 §:n 2 momentissa säädetään ensinnäkin yksityisen asianosaisen vastuusta riita-asiassa ja rinnastetaan asianomistajan yksin ajaman rikosasian asianosaiset ensiksi mainittuihin. Muissa tapauksissa kustannuksista vastaa valtio.

Momentin kirjoitustapa yhdenmukaistettaisiin 65 §:n kanssa. Tekemättä enää edellä mainittua jakoa momentissa säädettäisiin vain yksityisen asianosaisen ja valtion vastuusta. Asiallista muutosta tästä ei seuraa. Asianomistajan yksin ajaman rikosasian asianosaiset rinnastettaisiin edelleen yksityisiin asianosaisiin.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin asiantuntijalle maksettavasta palkkiosta. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 53 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimien voi tarvittaessa määrätä asiantuntijan korvauksen tai osan siitä ennakolta maksettavaksi. Vastuu ennakon maksamisesta jakautuu 2 momentin mukaisesti, mutta ennakko voidaan suorittaa myös valtion varoista, jos tuomioistuin on määrännyt asiantuntijan omasta aloitteestaan yksityisen asianosaisen ajamaan asiaan.

Sääntelyä muutettaisiin siten, että asiantuntijalla olisi lähtökohtaisesti oikeus saada korvausta tarpeellisista kuluistaan ennakolta vastaavaan tapaan kuin todistajalla. Tarkoituksena on suojata asiantuntijaksi suostunutta henkilöä mahdollisilta tappioilta, jos hänen kuluistaan vastuussa oleva henkilö ei sittemmin kuluja suoritakaan. Säännöksellä pyritään myös siihen, että se lisäisi mahdollisten asiantuntijoiden halukkuutta suostua tehtävään. Ennakkoa ei voisi edelleenkään saada palkkiosta.

Ennakosta vastaisi 2 momentissa tarkoitettu henkilö. Ennakon riittävyyden harkitsisi tuomioistuin. Tuomioistuin ei kuitenkaan viran puolesta maksaisi ennakkoa, vaan sitä olisi pyydyttävä.

Pykälän *4 momentin* mukaan säädettäisiin yhdenmukaisesti voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 53 §:n kanssa siitä, että valtion varoista etukäteen suoritettujen korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä. Momenttiin otettaisiin lisäksi viittaus oikeudenkäyntikuluja syyttäjän ajamissa asioissa koskevaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ään.

Pykälän *5 momentin* mukaan katselmuksen toimittamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin noudatetaan soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä säädetään. Momentti vastaa asiallisesti voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 59 §:ää.

67 §. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:n 1 momentin alkuosassa ja 57 §:ssä säädettyä vastaten, että jos muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan oikeuteen 38 §:ssä tarkoitettu esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada kohtuullinen korvaus kuluistaan.

Voimassa olevan edellä mainitun 16 §:n 1 momentin mukaan korvauksesta vastaa yksityinen asianosainen, joka on vaatinut asiakirjan tai esineen esittämistä todisteena. Pykälän *2 momentissa* sääntely yhdenmukaistettaisiin 65 ja 66 §:ssä omaksutun sääntelyn kanssa. Momentin mukaan korvauksesta vastaa asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi nimennyt yksityinen asianosainen. Jos asiakirjan tai katselmusesineen on nimennyt todisteeksi useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa korvaus suoritetaan valtion varoista.

Pykälän *3 momentissa* viitattaisiin voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:n 2 momentin kanssa yhdenmukaisesti 21 luvun 13 §:ään ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ään.

68 §. Pykälässä säädettäisiin kootusti muutoksenhausta todistelua koskevaan päätökseen. Muutoksenhausta säädettäisiin myös 69 §:ssä. Nykyisin voimassa olevat muutoksenhakua koskevat säännökset ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17, 42 ja 54 §:ssä. Muutoksenhaku päätökseen todistajan anonymiteetistä ei kuitenkaan määräydy tämän pykälän nojalla, koska tästä säädettäisiin erikseen ehdotetussa oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 e §:ssä.

Pääsääntönä pykälän *1 momentin* mukaan edelleen olisi, että muutosta todistelua koskevaan päätökseen haetaan pääasian yhteydessä. Todistelua koskevaan päätökseen ei voida hakea muutosta erikseen valittamalla. Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tekemään päätökseen saa hakea muutosta vain, jos se on nimenomaisesti sallittu. Samaten lähtökohta on, ettei tällainen päätös voi olla ylimääräisen muutoksenhaun kohteena. Korkein oikeus on todennut asiakirjan esittämisvelvollisuuden asettavasta päätöksestä, ettei se ole sellainen oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 16 §:ssä tarkoitettu lopullinen ratkaisu, joka olisi poistettavissa tuomiovirhekanteluteitse (KKO 1998:129).

Momentissa säädettäisiin kuitenkin niistä poikkeustapauksista, joissa muutosta voitaisiin hakea erikseen. Voimassa olevaa oikeutta vastaten momentin 1 kohdan mukaan uhkasakon tuomitsemista koskevaan päätökseen saadaan hakea muutosta erikseen. Kysymykseen tulisi voimassa olevaa oikeutta vastaten valittaminen todistajalle, asiantuntijalle sekä asiakirjan tai esineen esittämisvelvolliselle asetetun uhkasakon maksettavaksi tuomitsemisesta.

Edelleen voimassa olevaa oikeutta vastaten erikseen saisi hakea muutosta momentin 2 kohdan mukaan noutokustannuksia, 3 kohdan mukaan todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta sekä 4 kohdan mukaan asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta koskeviin päätöksiin.

Pykälän 2 momentin mukaan päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuin tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää. Säännös vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Pykälän 3 momentti olisi uutta sääntelyä. Vaikka 1 momentin pääsäännön mukaan todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta erikseen, tuomioistuin voisi tästä poiketen määrätä, että muutosta haetaan erikseen. Tällöin jää sen harkittavaksi, jota päätös koskee, haluaako hän näin menetellä. Muutoksenhakemus olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Korkein oikeus on toisin kuin ratkaisussa KKO 1998:129 katsonut, että isyysasiassa kuolleen isäksi väitetyn henkilön veljien velvoittaminen antamaan verinäyte muodosti sellaisen oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 16 §:ssä tarkoitetun lopullisen ratkaisun, johon voitiin puuttua ylimääräisellä muutoksenhaulla (KKO 1999:50). Korkein oikeus totesi, että asianomainen voi hakea muutosta pääasian yhteydessä, mutta tämä ei estä sitä, että asianomaisen henkilön vapautteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistava loukkaus on jo saattanut tapahtua. Tutkimukseen määrätyn henkilön oikeus-suojan tarve edellyttää, että hän voi välittömän valitusmahdollisuuden puuttuessa hakea muutosta verinäytteen antamiseen velvoittavaan käräjäoikeuden päätökseen kantelemalla.

Erillisestä muutoksenhausta väistämättä seuraa, että oikeudenkäynti pitkittyy ja kustannukset kasvavat. Myös tuomioistuimen resursseja kuluisi muutoksenhakujen käsittelemiseen. Erillistä muutoksenhakua voitaisiin myös käyttää shikaaninomaisesti käsittelyn pitkittämiseksi ja vastapuolen kulujen kasvattamiseksi. Siksi ei ole perusteita sallia muutoksenhakua erikseen kaikkien todistelupäätösten osalta. Toisaalta kuten ratkaisusta KKO 1999:50 ilmenee, joissain tapauksissa olisi kuitenkin aihetta sallia poikkeuksellisesti erillinen muutoksenhaku.

Edellä mainituista syistä päätösvalta erillisen muutoksenhakuoikeuden myöntämisestä on aihetta uskoa asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle, kuten on tehty oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentissa. Asianosainen tai muu henkilö, jota päätös koskee, voisi myös pyytää erillistä muutoksenhakuoikeutta, mutta asian ratkaisisi viime kädessä tuomioistuin. Ennen erillisen muutoksenhaun sallimista tuomioistuimen olisi kuultava sanottuja henkilöitä.

Erillisen muutoksenhaun salliminen olisi ratkaistava tapauskohtaisesti. Tuomioistuin voisi määrätä erillisestä muutoksenhausta, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt.

Lähtökohtaisesti erillisen muutoksenhakumahdollisuuden myöntämiseen tulisi suhtautua varoen. Todisteluun liittyy säännönmukaisesti sellaisia velvollisuuksia, jotka aiheuttavat jollekulle vaivaa tai kustannuksia. Tällaisia velvollisuuksia ovat esimerkiksi velvollisuus saapua kuultavaksi todistelutarkoituksessa ja luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle sekä sallia katselmuksen toimittaminen. Erillinen muutoksenhakumahdollisuus tällaista velvollisuutta koskevaan ratkaisuun voisi tulla kysymykseen vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Esimerkiksi kun todistaja on saapunut oikeudenkäyntiin ja antanut kertomuksensa, muutoksenhaku hänen kuulemista koskevaan päätökseen ei

luonnollisestikaan voi enää tehdä tyhjäksi todistajalle aiheutunutta vaivaa, mutta toisaalta hänen oikeusturvansa ei lähtökohtaisesti edellytä etukäteistä muutoksenhakua tällaiseen päätökseen. Toisaalta 27 tai 30 §:ssä tarkoitettun nuoren henkilön tai sen, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, suhteen voitaisiin joissain tapauksessa päätyä erilaiseen lopputulokseen.

Erillinen muutoksenhaku voisi yleensä tulla kysymykseen lähinnä todistelun epäämistä 8 §:n nojalla tehtyyn päätökseen taikka oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta koskevan päätöksen perusteella. Lähtökohtaisesti tällaiset todistelun laajuutta koskevat päätökset ovat luonteeltaan sellaisia, että muutoksenhakuasteessa alemman tuomioistuimen puutteellinen tai virheellinen menettely voidaan korjata, jolloin erilliselle muutoksenhauille ei ole tarvetta. Esimerkiksi jos ylempi tuomioistuin katsoo, että alemman tuomioistuimen olisi pitänyt jättää terveydenhuollon ammattihenkilö kuulematta 14 §:n 3 momentin mukaisesti, ylempi tuomioistuin voi jättää tämän henkilön huomiotta. Todisteen epäämistä koskevan päätöksen johdosta voisi tulla kysymykseen, jos todiste olisi asian kannalta ratkaisevan tärkeä ja se olisi esitettävissä vain rajatun ajan. Muussa tapauksessa muutoksenhakutuomioistuin voi ottaa todisteen vastaan.

Erillinen muutoksenhaku voisi olla tarpeen silloin, kun tuomioistuin ei hyväksy väitettä todistamiskiellon tai vaitiolo-oikeuden käsillä olemisesta ja kun todistamisesta seuraisi erityisen arkaluonteisen tiedon ilmituleminen. Tällaisissa tapauksissa voidaan turvautua asian käsittelyyn suljetuin ovin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen määräämiseen salassa pidettäviksi, jolloin kaikilla käsittelyyn osallisilla on salassapitovelvollisuus. Tästä huolimatta tieto voi olla esimerkiksi tarkoitettu valtion turvallisuuden kannalta erittäin vaarallinen tieto, jota ei tule esittää edes suljetulle henkilöpiirille. Vastaavasti erillinen muutoksenhaku voisi tulla kysymykseen myös silloin, kun henkilölle asetetaan editiovelvollisuus, jota koskevassa asiakirjassa hän väittää olevan tiedon erittäin arvokkaasta liikesalaisuudesta.

Läheissuhteiden suojaamisen kannalta saattaisi erillinen muutoksenhaku tulla kyseeseen silloin, kun henkilö vetoaa läheisen kieltäytymisoikeuteen erittäin vakavassa rikosasiasa ja hänen asemansa vaikuttaa tulkinnanvaraiselta 17 §:n 1 momentin loppuosan yleissäännöksen valossa.

Erillisen muutoksenhaun salliminen erittäin painavien syiden perusteella voisi tulla kysymykseen sellaisen päätöksen osalta, joka on oikeudellisesti tulkinnanvarainen ja joka voisi johtaa asian käsittelyyn hyvin laajasti uudestaan, jos muutoksenhakutuomioistuin asettuisi eri kannalle.

69 §. Pykälässä säädettäisiin mahdollisuudesta kannella eräistä tämän luvun perusteella tehdyistä ratkaisusta. Kysymyksessä olisi niin sanottu prosessuaalinen kantelu, jolla valituksen tapaan voidaan riitauttaa tuomioistuimen ratkaisun perusteet niin oikeudellisilla kuin tosiasioita koskevilla perusteilla. Tässä pykälässä tarkoitettuihin päätöksiin ei saisi hakea muutosta erikseen. Pykälä olisi kuitenkin erityissäännös verrattuna 68 §:ään, eikä olisi estettä hakea muutosta myös sanotussa pykälässä säädetyllä tavalla pääasiasratkaisun yhteydessä. Pykälän mukaan kantelulle ei olisi määräaikaa. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Pykälän mukaan voisi ensinnäkin voimassa olevaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 4 momenttia vastaten mielentilatutkimukseen määrätty voisi kannella tutkimusta koskevasta päätöksestä.

Toiseksi uutena olisi painostusvankeuteen määrätyn tai noudettavaksi määrätyn todistajan mahdollisuus kannella tällaisesta päätöksestä. Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:n mukaan näihin päätöksiin haetaan muutosta valittamalla. Kun painostusvankeus olisi todennäköisesti suhteellisen lyhytkestoinen vapaudenmenetys ja kun toisaalta noutomääräys kohdistuu henkilön toimintavapauteen ja noudettava voidaan ottaa säilöön enintään viideksi päiväksi, kantelu joustavana muutoksenhakukeinona on perusteltu. Prosessuaalinen kantelu on oikeusturvakeino myös esimerkiksi pakkokeinolain mukaisissa vangitsemisasiossa ja konkurssilain (120/2004) 4 luvun 11 §:n mukaisissa painostusvankeusasioissa.

25 a luku **Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa**

10 §. Pykälän mukaan jatkokäsittelylupa tarvitaan muun muassa silloin, kun muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa.

Pykälään lisättäisiin viittaus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:n 1 ja 3 momenttiin. Jatkokäsittelylupa tarvittaisiin, jos muutosvaatimus koskee mainitussa 1 momentissa tarkoitettusta noutomääräyksestä tai -kustannuksesta, todistajan tai asiantuntijan palkkiosta tai korvauksesta taikka esineen tuomioistuimeen tuoneen korvauksesta annetun päätöksen lopputulosta. Nämä asiat ovat vastaavanlaisia kuin edellä momentissa mainitut asiat.

Lisäksi jatkokäsittelylupa vaadittaisiin myös silloin, kun tuomioistuin on mainitun 3 momentin nojalla pääsäännöstä poiketen määrännyt, että todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta erikseen. Näissä tapauksissa kysymys on yleensä velvollisuudesta tai oikeudesta kieltäytyä todistamasta annetun säännöksen tulkinnasta. Jatkokäsittelylupa tulee myöntää esimerkiksi silloin, kun ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta.

26 luku **Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa**

24 a §. Pykälän 2 momentin mukaan sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, voidaan kuulla todistelutarkoituksessa hovioikeuden pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen, jos sitä voidaan pitää soveliaana.

Videoneuvottelua koskeva yleissäännös on voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä. Pääosin tätä pykälää koskeva sääntely ehdotetaan otettavaksi uuteen 17 luvun 52 §:ään. Voimassa olevan oikeuden osalta on pidetty jossain määrin epäselvänä käsillä olevan momentin ja 34 a §:n välistä suhdetta. Tämän vuoksi momentissa viitattaisiin ensiksi uuteen 52 §:ään ja sen jälkeen momentissa olisi vastaava sääntely kuin nykyisin. Näin ollen hovioikeudessa sovellettaisiin 52 §:n yleissäännöstä sekä käsillä olevaa erityissäännöstä, joka mahdollistaa etäkuulemisen osittain laajemmin kuin mainittu yleissäännös.

31 luku **Ylimääräisestä muutoksenhausta**

7 §. Pykälässä säädetään edellytyksistä purkaa riita-asiassa annettu tuomio. Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan tällaisena edellytyksenä on muun muassa, että totuusvakuutuksin kuultu asianosainen on antanut tahallaan perättömän lausuman, jonka voidaan olettaa vaikuttaneen jutun lopputulokseen.

Koska asianosaisen kuulemista totuusvakuutuksin koskevat säännökset ehdotetaan kumottavaksi, kohtaa tarkistettaisiin vastaavasti. Lisäksi kohtaan tehtäisiin eräitä sanonnallisia muutoksia vanhahtavien ilmaisujen uudistamiseksi.

8 §. Pykälässä säädetään rikosasiassa annetun tuomionpurun edellytyksistä syytetyn eduksi. Pykälän 2 kohdassa säädetään vastaavasti kuin edellä 7 §:ssä asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamasta perättömästä lausumasta. Kohtaan tehtäisiin vastaavat muutokset kuin edellisen pykälän kohdalla on mainittu.

Koska luvun 8 a, 9 ja 9 c §:ssä viitataan käsillä olevan pykälän 2 kohtaan, muutos asiallisesti vaikuttaisi vastaavasti myös näissä pykälissä säädettyihin purkuperusteisiin.

6.2 **Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa**

1 luku **Syyteoikeudesta**

14 §. Pykälän 1 momentista ilmenee, että asianomistajalla on pääsäännön mukaan toissijainen syyteoikeus, eli hän saa nostaa syytteen, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaa ei ole toimitettu loppuun. Pykälän 2 momentin mukaan asianomistajalla on kuitenkin ensisijainen syyteoikeus väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta. Momentti ehdotetaan yleisperusteluissa esitetyillä perusteilla kumottavaksi. Tämän seurauksena asianomistajan syyteoikeutta koskeva sääntely yhdenmukaistuisi siten, että asianomistajalla olisi aina toissijainen syyteoikeus.

5 luku Syytteen vireillepanosta

4 §. Pykälän voimassa olevan sanamuodon mukaan syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle esitutkintapöytäkirja sekä kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Oikeuskäytännössä on ollut epäselvyyttä siitä, voiko tuomioistuin määrätä, millä tavalla ja missä muodossa syyttäjän on toimitettava säännöksessä tarkoitettu aineisto tuomioistuimelle. Tämän voidaan sinänsä katsoa kuuluvan jo tuomioistuimen yleiseen prosessijohtovaltaan. Oikeustilan selkiyttämiseksi asiasta ehdotetaan kuitenkin nyt otettavaksi nimenomainen maininta säännökseen.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että syyttäjän olisi toimitettava todisteet ja muu aineisto tuomioistuimen määräämällä tavalla. Käräjäoikeus voisi määrätä esimerkiksi, että kirjalliset todisteet on toimitettava muusta esitutkinta-aineistosta erotettuna ja järjestettynä todistusaineistona, kirjallisessa tai sähköisessä muodossa. Erityisesti laajoissa rikosasioissa on oikeudenkäynnin asianmukaisen järjestämisen kannalta välttämätöntä, että kaikille osapuolille on selvää, mihin asiakirjoihin syyttäjä kirjallisina todisteina vetoaa ja mitä niillä pyritään näyttämään toteen.

Todisteiden toimittamisen ensisijaisuuden korostamiseksi säännöksen sanajärjestystä muutettaisiin siten, että siinä mainittaisiin ensin todisteet ja vasta sitten esitutkintapöytäkirja. Vaihtoehtona olisi, että esitutkintapöytäkirjan toimittamisesta tuomioistuimelle luovuttaisiin siltä osin kuin siihen ei vedota. Sen toimittaminen on kuitenkin edelleen tarpeen, koska pöytäkirjaan saatetaan myöhemmin oikeudenkäynnin aikana vedota. Syytetty saattaa myös olla ilman avustajaa, jolloin hänen oikeusturvansa edellyttää, että koko esitutkintapöytäkirja on tuomioistuimen käytettävissä.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi uusia prosessuaalisia sanktioita siltä varalta, että syyttäjä ei menettelisi tuomioistuimen määräämällä tavalla. Tuomioistuimen määräyksen noudattaminen on syyttäjän virkavelvollisuus.

Anonyymistä todistelusta päättäminen. Lukuun otettaisiin uusien 11 a–11 e §:n eteen uusi väliotsikko Uusissa pykälissä on kysymys osittain samasta asiasta kuin luvun 11 §:ssä, joka koskee todistelun valmistelua. Uusissa pykälissä säädettäisiin, myönnetäänkö todistajalle anonymiteetti. Kysymys on erityisestä todistelun muodosta, jonka myöntämisen edellytyksistä, menettelystä, julkisuudesta, päätöksestä ja muutoksenhausta säädettäisiin pykälissä vain anonyymiä todistelua koskien. Säännökset muodostavat oman kokonaisuutensa. Myönnetyn anonymiteetin murtamista koskeva sääntely esitetään otettavaksi 7 luvun uuteen 5 a §:ään.

11 a §. Pykälässä säädettäisiin anonyymien todistelun myöntämisen edellytyksistä. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin voisi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää henkilön kuulemisesta todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*). Anonymiteetin myöntämiselle olisi kaksi edellytystä, joiden molempien tulisi täytyä, jotta pyyntöön anonyymistä todistelusta voidaan suostua.

Esityksessä ehdotetaan, että anonyymiä todistelua koskevia säännöksiä voitaisiin soveltaa vain todistajiin. Koska asianosainen on henkilö, jonka nimissä oikeutta käydään, hän ei voi olla anonyymi. Toisaalta asiantuntijan osalta lähtökohtaisesti edellytetään, että hän suostuu tehtävään, joten suostumukseen kuuluisi osana myös henkilöllisyyden ilmoittamisen salliminen.

Edellä 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asianomistajaan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, sekä eräisiin rikoskumppanin kaltaisissa asemissa oleviin henkilöihin sovelletaan todistajia koskevia säännöksiä. Tällaisia henkilöitä voitaisiin siten kuulla anonyymisti. Tämä olisi kuitenkin ilmeisen harvinaista jo siitä syystä, että näissä tilanteissa kuultavan henkilöllisyys usein paljastuisi joka tapauksessa kuultavan kertomuksen sisällön tai kuultavan aseman vuoksi. Tällöin anonymiteetin myöntäminen ei vähentäisi todistajaan kohdistuvaa uhkaa eikä edellytyksiä siksi anonymiteetin myöntämiselle olisi.

Anonyymia todistelua koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös peitetutkintaa suorittaviin poliisimiehiin. Tarve anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle voisi ilmetä niissä tilanteissa, joissa peitetoimintaan osallistunutta poliisia olisi tarpeen kuulla todistajana joko esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Esityksessä ei ehdoteta anonymiteetin sallimista poliisimiehelle pelkästään sen turvaamiseksi, että poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitetoiminnan jatkamisen turvaamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Van Mechelen ym. v. Alankomaat (23.4.1997) valossa olisi ihmisoikeussopimuksen vaatimuksiin nähden kyseenalaista se, että edellytykset anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle olisivat lievemmät kuin sivullisten kohdalla siten, että henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa ei vaadittaisi silloin, kun anonymiteettiä vaaditaan poliisille. Toisaalta anonymiteettiä olisi mahdollista hakea jo esitutkinnan varhaisessa vaiheessa. Niissä tapauksissa, joissa anonymiteetti olisi myönnetty tiettyjen tutkittavina olleiden rikosten selvittämisen yhteydessä, poliisimiehellä olisi tämän anonymiteetin turvin mahdollisuus jatkaa peitetoimintaa muiden rikosten selvittämiseksi. Estettä ei olisi hakea anonymiteettiä myöhemmin uudelleen muiden rikosten tutkinnassa siinä vaiheessa kun esitutkintakynnys ylittyy.

Ehdotusten lähtökohta on se, että jos edellytykset anonyymiin todisteluun ovat olemassa, anonymiteetti voitaisiin myöntää jo rikoksen esitutkintavaiheessa. Anonymiteetin hakijana olisi silloin syyttäjä tai epäilty. Valittu ratkaisu edellyttää sitä, että esitutkintaviranomaiset ja syyttäjät toimivat tiiviissä yhteistyössä harkitessaan anonymiteetin hakemista. Mahdollisuus hakea anonymiteettiä esitutkintavaiheessa on perusteltu siksi, että todistajalla olisi jo häntä esitutkinnassa kuultaessa tieto siitä, paljastuuko hänen henkilöllisyytensä vai ei. Tämä saattaisi edistää asian selvittämistä ja sitä, että anonyymiä todistelua voitaisiin hyödyntää myös esitutkinnan suuntaamisessa. Kuulusteltaessa todistajaa anonymiteetin turvin jo esitutkinnassa, voitaisiin nykyistä helpommin päästä myös muiden todisteiden jäljille. Mitä kattavampaa muu esitutkintavaiheessa saatu näyttö olisi, sitä vähemmän olisi tarvetta kutsua anonyymisti kuultua todistajaa enää

myöhemmin oikeudenkäyntiin. Anonyymien todistajan kuulemista pääkäsittelyssä tulisi-kin oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvien vaatimusten vuoksi pyrkiä välttämään. Syytteen tueksi tarvittava todistelu olisi rakennettava pääosin muun näytön kuin anonyymien todistelun varaan. Jäljempänä selostetun mukaisesti anonyymiin todisteluun liittyvät ongelmat johtuvat ennen muuta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuk-
sista.

Ennen kuin anonymiteetistä päätetään, poliisi olisi kuulustellut henkilöä ja kuulustelusta olisi tehty salassa pidettävä pöytäkirja. Vaikka anonymiteettiä ei myönnettäisi, olisi todistaja velvollinen kertomaan, mitä asiasta tietää. Käytännössä on kuitenkin vaikeaa puuttua tilanteeseen, jossa kuultava kieltäytyy muistamasta tapahtumia, vaikei-anonymiteetin epäminen sinänsä vapautaa todistajaa todistamisvelvollisuudesta. Saattaa olla niin, ettei uhattu todistaja suostu esitutkinnassa kertomaan mitään, ellei hän saa varmuutta anonymiteetistään. Anonymiteetistä tulisi siten voida saada lainvoimainen ratkaisu jo esitutkintavaiheessa. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten yhteistyövelvollisuus korostuu tilanteissa, joissa on tarve hakea todistajalle anonymiteettiä.

Vaikka pääkäsittelyn järjestämisen kannalta olisi suotavaa, että anonymiteetistä olisi lainvoimainen päätös, asiasta voidaan päättää myöhemminkin, jos esimerkiksi tietoon tulee vasta tässä vaiheessa uusia todistajia. Todistajien anonymiteetistä on toisaalta voitava päättää vielä esimerkiksi muutoksenhakuvaiheessa. Tällöinkin asian käsittelisi käräjäoikeus, jonka päätöksestä olisi samanlainen muutoksenhakumahdollisuus kuin yleensä. Asian käsittely on soveliaimmin järjestettävissä käräjäoikeudessa.

Ehdotuksen mukaan anonyymiä todistelua vaatisi syyttäjä, mutta aseiden yhtäläisyyden periaatteen mukaisesti myös epäillylle tai vastaajalle tulisi antaa vastaava mahdollisuus vaatia todistajalleen anonymiteettiä. Tilanteet, joissa vastaajalla olisi tarve hakea nimeämälleen todistajalle anonymiteettiä, olisivat kuitenkin käytännössä ilmeisen harvinaisia. Mahdollista kuitenkin on, että kanssasyytetyltä olisi tarpeen salata todistajan henkilöllisyys, jos todistaja kertoo hakijana toimineen epäillyn kannalta suotuisia seikkoja, mutta samalla kertomus vaikuttaisi toiseen suuntaan kanssasyytetyin osalta.

Todistajalla itsellään ei olisi oikeutta vaatia tuomioistuimelta anonymiteettiä, vaan hänen olisi pyydettävä syyttäjää hakemaan sitä. Tämä olisi perusteltua sen vuoksi, että syyttäjä yleensä tuntee käsiteltävänä olevan rikoksen ja myös pystyy valvomaan sitä, ettei säännöksiä käytetä väärin eikä anonymiteettiä haeta tilanteissa, joihin säännöksiä ei selvästi ole tarkoitettu sovellettaviksi. Jos edellytykset anonymiteetin myöntämiselle syyttäjän arvion mukaan olisivat olemassa, hänen tulisi hakea anonymiteettiä tuomiois-
tuimelta.

Myöskään asianomistajalla ei olisi oikeutta vaatia todistajalleen anonymiteettiä, vaan hänen tulisi tehdä pyyntö anonyymien todistajan kuulemisesta ensin syyttäjälle. Jos edellytykset asianomistajan nimeämisen todistajan kuulemiselle anonyymisti täytyisivät, tällainen todistelu myös yleensä tukisi syyttäjän ajamaa syytettä. Aseiden yhtäläisyyden vaatimuksen kannalta välttämätöntä ei olisi, että asianomistajalle tulisi myöntää itsenäisen, syyttäjistä riippumaton oikeus hakea nimeämälleen todistajalle anonymiteettiä.

Momentin 1 kohdassa säädettäisiin rikokseen liittyvistä edellytyksistä. Rikosepäily tai syytteen tulisi koskea rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen.

Anonyymiä todistelua koskevassa mietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5) tällaisen todistelun käyttäminen olisi edellyttänyt että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi joukkotuhonta, törkeä maanpetos, törkeä vakoilu, törkeä valtiopetos, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, murha, tappo, törkeä pahoinpitely, törkeä ryöstö, törkeä ihmiskauppa, ihmisryöstö, törkeä tuhotyö, törkeä terveyden vaarantaminen, kaappaus, eräät terroristisessa tarkoituksessa tehdyt törkeät rikokset, törkeä rahanväärennys ja törkeä huumausainerikos.

Sen arvioimisessa, millaisissa asioissa anonyymi todistelu tulee sallia, on kyse intressipunninnasta: millaisten asioiden selvittäminen on niin tärkeää, että oikeudenkäynnin peruseriaatteista joudutaan jossain määrin tinkimään. Yleisesti hyväksyttävänä lähtökohtana voidaan pitää sitä, että asian selvittämisen intressi on sitä suurempi mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys. Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen vain tutkittaessa törkeimpiä rikoksia tai niitä koskevissa oikeudenkäynneissä. Tässä ehdotetaan edellä mainitusta mietinnöstä poiketen, että raja olisi kahdeksan vuotta. Tällainen rangaistusmaksimi on käytössä eräissä terrorismirikoksissa, joista säädetään rikoslain 34 a luvussa. Näitä ovat muun muassa terroristiryhmän toiminnan edistäminen, koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten, värväys terrorismirikoksen tekemiseen ja terrorismin rahoittaminen. Rikosten luonteen ja niiden liittymisen mahdollisen terroristiryhmän toimintaan puoltavat anonyymien todistelun käyttöalan laajentamista, vaikka tällaisia rikoksia ei juuri ole Suomessa esiintynyt.

Se, että anonyymi todistelu olisi sinänsä käyttökelpoinen tutkintamenetelmä tai keino syytteen toteen näyttämiseksi tai että rikoksen toteen näyttäminen ilman anonyymiä todistelua olisi työlästä, ei olisi riittävä peruste anonyymille todistelulle. Tämän vuoksi ehdotuksessa on päädytty siihen, että lakiin ei otettaisi edellä mainittujen rikosten lisäksi erillistä luetteloa rikoksista, joita koskevissa jutuissa anonyymi todistelu olisi mahdollinen. Poikkeuksena olisivat ihmiskauppa ja törkeää paritusta koskevat rikokset, joiden selvittämiseksi anonyymi todistelu olisi sallittua. Ne ovat tyypillisesti vakavaa järjestäytynyttä rikollisuutta, joiden yhteydessä usein esiintyy vakavaa uhkailua. Nämä rikokset myös usein ovat luonteeltaan kansainvälisiä, jolloin todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden piiri voi olla niin laaja, että kuultavan henkilöllisyys ei välttämättä hänen kertomuksensa tai asemansa perustella paljastu. Näissä tilanteissa todistajan turvallisuutta saatettaisiin anonymiteetillä parantaa. Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ohjausryhmän loppuraportissa suositetaan, että asianomistajien ja todistajien turvallisuuteen kiinnitetään huomiota niin oikeudenkäynnissä kuin sitä ennen ja sen jälkeen (sisäasiainministeriön julkaisuja 17/2011 s. 58).

Rikoksen törkeyden mittana käytetään rikoksen rangaistusasteikkoa ja erityisesti rikoksesta säädettyä enimmäisrangaistusta. Kun anonyymi todistelu merkitsee poikkeusta oikeusvaltion todistus-oikeuden keskeisestä ja vakiintuneesta periaatteesta, kynnys on

syytä asettaa korkealle. Ehdotuksen mukaan anonyymi todistelu tulisi kysymykseen ensinnäkin silloin, jos syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Anonyymi todistelu voisi siten tulla käytettäväksi paitsi henkirikosta myös muun muassa törkeää huumausainerikosta ja törkeää ihmiskauppaa koskevissa jutuissa. Toiseksi anonyymiä todistelua olisi edellä selostetun mukaisesti sallittua käyttää ihmiskauppaa ja törkeää paritusta koskevissa jutuissa. Mainituista rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta.

Todistajien uhkailua on havaittu esiintyneen myös talousrikollisuuden yhteydessä. Tavallisimpia talousrikoksiksi luokiteltavia rikoksia ovat veropetosten ja petosten sekä vällisen epärehellisyys törkeät tekemuodot. Näistä rikoksista säädetty enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta. Talousrikoksissa uhkailua on havaittu kohdistuneen esimerkiksi verotarkastajiin tai kirjanpitäjiin. Anonymiteetistä ei näissä tapauksissa useinkaan olisi hyötyä, koska tällaisien henkilöiden todistajankertomusten sisältö yleensä paljastaisi heidän henkilöllisyytensä. Lisäksi jos anonyymien todistelun soveltamisala ulotettaisiin näihin rikoksiin, voitaisiin katsoa, että se olisi johdonmukaisuussyistä ja jotta järjestelmä olisi todistajan kannalta tasapuolinen, ulotettava myös muihin saman vakavuusasteen rikoksiin. Rikoslaisissa on lukuisia rangaistaviksi säädettyjä tekoja, joista enimmillään voi seurata neljä vuotta vankeutta. Mahdollisuus anonyymiin todisteluun olisi uusi ja Suomen oikeudenkäyntimenettelyn peruseriaatteiden kannalta ongelmallinen todistajansuojelukeino. Anonyymiin todisteluun tulisikin turvautua viimekätisenä todistajansuojelukeinona. Siksi on perusteltua, että sen soveltamisala on suppea ja rajoittuu tapauksiin, joissa anonyymiin todisteluun turvautumista on pidettävä välttämättömänä keinona suojella todistajaa. Toisaalta talousrikokset ovat usein järjestäytyneitä rikollisuutta ja yhteydessä huumausaine- tai väkivaltarikollisuuteen. Viimeksi mainittujen rikosten törkeiden tekemuotojen selvittämisessä anonymiteettiä olisi mahdollista hakea. Koska anonymiteettiä voitaisiin hakea jo esitutinnan alkuvaiheessa, se voisi helpottaa rikostutinnan suuntaamista myös esimerkiksi talousrikosten selvittämiseen. Näillä perusteilla anonyymien todistelun sallimista ei tässä esityksessä ehdoteta ulotettavaksi talousrikosten tutkintaan.

Käytännössä anonyymiin todisteluun voitaisiin turvautua vakavaa järjestäytyneitä rikollisuutta koskevissa asioissa. Soveltamisalaa ei kuitenkaan voida rajoittaa vain vakavaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen, koska vakavaa todistajien uhkailua voi esiintyä myös muussa kuin järjestäytyneessä rikollisuudessa. Lisäksi sen näyttäminen, että tutkittavana oleva vakava rikos liittyy järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan, voi olla vaikeaa tai mahdotonta. Toisaalta todistajan kannalta tämä voisi olla vailla merkitystä.

Anonymiteetin laajuuden selventämiseksi olisi tarpeen mainita, kuka on rikoksesta epäilty tai syytetty. Jos rikokseen osallisia on useita, tulisi heidät kaikki pyrkiä mainitsemaan. Rikoksen yksilöiminen voisi kuitenkin riittää, jos esimerkiksi nimenomaan epäiltyjen henkilöllisyyden selvittäminen vaatisi anonymiteetin myöntämistä. Vastavasti jos rikos on riittävän tarkasti yksilöity, voitaisiin hyväksyä se, että esimerkiksi myöhemmin selvitetyn osallisen syyteasian käsittelyssä tukeuduttaisiin aiemmin tehtyyn päätökseen anonyymien todistelun hyväksymisestä.

On mahdollista, että anonymiteetti myönnetään, mutta syyte kuitenkin nostetaan rikoksesta, jonka perusteella anonymiteettiä ei voida myöntää. Tällaisessa tapauksessa 1. lakiehdotuksessa tarkoitettun 17 luvun 33 §:n 3 momentin mukaan todistajaa ei kuitenkaan voida kuulla anonyymisti syyteasiassa.

Samoista syistä kuin anonyymi todistelu on syytä sallia vain törkeitä rikoksia koskevis-
sa jutuissa, myös todistajaan kohdistuvan uhan pitää olla vakava, jotta todistajaa voitai-
siin kuulla anonyymisti. Se, että todistaja ilmoittaa pelkäävänsä syytettyä tai epäilee
voivansa joutua kostotoimenpiteiden kohteeksi, jos hän todistaa, ei vielä oikeuttaisi
kuulemaan todistajaa anonyymisti. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista vain, jos
todistajalla olisi objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa henkeen tai
vakavan terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa. Omaisuus-
teen kohdistuvien rikosten uhka ei sitä vastoin mahdollistaisi anonyymiä todistelua.
Anonyymi todistaminen olisi mahdollista paitsi todistajaan myös hänelle läheiseen hen-
kilöön kohdistuvan uhan perusteella. Todistajaan voidaan vaikuttaa yhtä tehokkaasti
uhkaamalla hänen läheisiään kuin uhkaamalla häntä itseään.

Momentin 2 kohdan toisena edellytyksenä anonymiteetin myöntämiselle olisi, että me-
nettely on välttämätön todistajan tai häneen 1. lakiesityksen 17 luvun 17 §:n 1 momen-
tissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen koh-
distuvalta vakavalta uhalta. Menettelyn välttämättömyys tarkoittaisi sitä, että anonyymi
todistelu on viimekätinen keino, johon voidaan turvautua vasta, jos muut todistajan suo-
jaamiseksi tehtävät toimenpiteet ovat riittämättömiä, eikä todistajaa tai hänen läheistään
voida muilla tavoin suojella. Lievempinä keinoina tulisi aina ensin harkita muita keinoja
kuten esimerkiksi todistelun vastaanottamista asianosaisen tai muun henkilön läsnä
olematta tai etäyhteyden välityksin ehdotettun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52
§:n mukaan.

Suojeltavaksi henkilöpiiriksi ehdotetaan ensinnäkin anonyymiä todistajaa itseään. Toi-
seksi kysymykseen voisivat tulla todistajaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1
momentissa mainitussa suhteessa olevat henkilöt. Todistajan läheisten suojaaminen on
perusteltua siksi, että uhkailu voi tyypillisesti kohdistua myös esimerkiksi kuultavan
perheenjäseniin. Momentissa tarkoitettuja henkilöitä olisivat todistajan nykyinen tai en-
tinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa
polvessa taikka henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rin-
nastuva läheinen suhde asianosaiseen.

Uhan vakavuus tarkoittaisi sekä uhan laatua että sen todennäköisyyttä. Vakavana uhka-
na voitaisiin pitää lähinnä henkirikoksen tai sellaisen rikoksen uhriksi joutumista, joka
aiheuttaa uhrille vakavan ruumiinvamman. Uhkaa ei kuitenkaan tulisi arvioida tiettyjen
yksittäisten rikostunnusmerkistöjen kannalta. Edellytyksenä ei siten olisi esimerkiksi,
että uhkana olevan törkeän pahoinpitelyn välttämättä arvioitaisiin täyttyvän myös tun-
nusmerkistöön kuuluvan kokonaisharkinnan osalta. Toisaalta anonyymi todistelu ei voi-
si tulla kysymykseen vain sillä perustella, että pykälässä tarkoitettu henkilö joutuisi
esimerkiksi vahingonteon kohteeksi, vaan uhan on kohdistuttava henkeen tai terveyteen.

Pelkkä todistajan subjektiivinen pelko ei olisi riittävä peruste anonymiteetille, vaan uhka olisi arvioitava objektiivisesti. Anonymiteetin myöntäminen edellyttäisi, että todistajalla on objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä, että hän tai hänen läheisensä joutuisi vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa omalla nimellään. Uhka-arvio olisi tehtävä samaan tapaan kuin se tehdään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 §:n mukaisissa tilanteissa (ks. HE 190/2002 vp s. 27–28). Todistajan kuulemista anonymisti ei voida mahdollistaa vain hänen yleisen turvatomuuden tunteensa perusteella tai mukavuussyihin perustuen. Toisaalta kohtuutonta näyttövaatimusta ei vaatijalle tässä suhteessa tulisi asettaa. Käytännössä todistajan perusteltu ja uskottava kertomus uhasta riittäisi useimmiten.

Konkreettinen uhka voisi olla käsillä, jos asianosainen itse tai joku hänen puolestaan on aiemmin uhannut todistajaa tai hänen läheistään. Uhka-arviointiin vaikuttaisi lisäksi tutkittavana oleva rikos ja epäillyn tai hänen lähipiiriinsä kuuluvan aiempi rikollisuus. Kun kyse on rikollisryhmästä, olisi huomioon otettava ryhmän aiemmat toimintatavat. Esimerkiksi rikollisjärjestöön soluttautuneen peitepoliisin henkilöllisyyden paljastumisen voitaisiin olettaa aiheuttavan vakavan vaaran hänelle tai hänen perheenjäsenelleen.

Lisäksi anonymiteetin myöntäminen edellyttäisi, että sen voidaan arvioida vähentävän todistajan tai hänen läheiseensä kohdistuvaa uhkaa. Anonymiteetistä olisi toisin sanoen oltava tapauksessa hyötyä. Jos esimerkiksi todistajan henkilöllisyys todennäköisesti paljastuisi, vaikka häntä kuultaisiin nimettömästi, ei lupaa anonyymiin todisteluun tulisi antaa. Henkilöllisyys voisi paljastua esimerkiksi kertomuksen sisällön, todistajan aseman tai hänen puheeseensa liittyvän erityispiirteen vuoksi.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmentävä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuuluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

Olennaista on esittää selvitys siitä, että kysymyksessä on 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu rikos ja että menettely on 2 kohdassa edellytetyin tavoin välttämätön todistajan tai hänen läheisensä suojelemiseksi vakavalta. Rikoksen osalta voisi selvityksen kysymykseen tulla asian käsittelyvaiheesta riippuen syyte tai luonnos siitä sekä asiassa kertynyttä esitutkimamateriaalia, jonka perusteella voidaan arvioida rikoksen laatua.

Toiseksi tulisi esittää selvitystä niistä seikoista kuten uhkauksista, joita on käsitelty edellä 2 momentin perusteluilla. Kysymykseen voisi tulla esimerkiksi tuomio tai rikosilmoitus todistajaan kohdistuneista rikoksista, joista on vastuussa vastaaja tai hänen rikostoverinsa.

Hakemukseen tulisi myös liittää tiedot niistä henkilöistä, joita kuullaan asian istuntokäsittelyssä, sekä mistä teemoista heitä kuullaan, ja vastaavat tiedot muista todisteista.

11 b §. Pykälän *1 momentin* mukaan anonyymistä todistelusta päättää kärjäoikeus. Asia käsitellään siinä kärjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi ROL 4 luvun säännösten mukaisesti. Jos pääasia ei vielä olisi tullut vireille, tulisi hakemus siis käsitellä siinä kärjäoikeudessa, joka tulevassa oikeudenkäynnissä todennäköisesti olisi toimivaltainen.

Kärjäoikeus päättäisi anonyymistä todistelusta silloinkin, kun syyteasia käsiteltäisiin hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa ensimmäisenä asteena. Sääntelystä seuraa mahdollisuus hakea muutosta sekä hovioikeudessa että korkeimmassa oikeudessa. Lisäksi asia on luontevaa käsitellä kärjäoikeudessa, koska istunto voidaan järjestää nopeasti hakijaa lähellä olevassa tuomioistuimessa. Asiaa koskeva näyttö on todennäköisesti myös helpommin esitettävissä kärjäoikeudessa. Lisäksi ottaen huomioon ne rikokset, joista nostetun syytteen käsittelyssä voidaan kuulla todistajaa anonyymisti, olisi erittäin epätodennäköistä, että syyteasia käsiteltäisiin ensimmäisessä asteessa muualla kuin kärjäoikeudessa.

Säännöksestä myös seuraa, että jos pääasian muutoksenhakuvaiheessa ilmaantuisi uusi todistaja, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, anonymiteetin ratkaisi kärjäoikeus.

Joissain tapauksissa saattaisi myös olla tarpeen anonymiteettiä koskevan asian käsitteleminen muualla kuin kärjäoikeudessa, joka jo käsittelee syyteasiaa tai joka olisi toimivaltainen sen käsittelemään. Esimerkiksi suuremmissa kärjäoikeudessa käsittely voidaan järjestää huomaamattomasti ja samalla estää se, että rikoksesta epäilty tai syytetty pystyisi ennakoimaan käsittelyn ja saamaan tietoa anonymiteetin myöntämisestä. Siksi asia voitaisiin käsitellä myös muussa kuin syyteasiassa toimivaltaisessa kärjäoikeudessa, jos asian käsittely käy siellä sopivasti päinsä.

Pykälän *2 momentin* mukaan kärjäoikeudessa anonyymiä todistelun koskevan hakuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Säännös otettaisiin selvyuden vuoksi, sillä kysymys on tosiasiallisesti todistelua koskevan kysymyksen valmistelusta, joka muutoinkin käsitellään yhden tuomarin kokoonpanossa oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan. Ottaen huomioon mainitun ja sen, että anonymiteetti voidaan myöntää vain varsin törkeässä rikosasiassa todistamista varten, puheenjohtajan on oltava laamanni tai kärjätuomari.

Muutoksenhakutuomioistuimissa asia käsiteltäisiin säännönmukaisessa kokoonpanossa.

Edelleen momentin mukaan istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin tuomioistuimen istunnosta säädetään. Käsittely voitaisiin siten järjestää esimerkiksi tuomarin virkahuoneessa virka-ajan ulkopuolella.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin siitä, että anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa. Siten esimerkiksi se kärjätuomari, joka on päättänyt anonymiteetin myöntämisestä, ei saa käsitellä syyteasiaa, jossa todistaa anonymiteetin saanut henkilö.

Momentti koskee myös muutoksenhakutuomioistuinten tuomareita. Jos esimerkiksi käräjäoikeus on hylännyt vaatimuksen anonymiteetin myöntämisestä, mutta hovioikeus on sen myöntänyt, myöntämisestä päättänyt hovioikeuden tuomari ei saa käsitellä syyteasi-aa.

Jos anonymiteettiä ei ole myönnetty, käsillä olevaa pykälää ei sovelleta. Anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen hylänneen tuomarin osallistumista syyteasian käsitte-lyyn on arvioitava tuomarin esteellisyyttä koskevan oikeudenkäymiskaaren 13 luvun säännösten mukaisesti. Esteellisyyserusteista kysymykseen voisi tulla mainitun luvun 7 §:n 2 momentin säännös siitä, onko aihetta epäillä tuomarilla olevan asiaan ennako-assenne aiemman ratkaisun vuoksi.

11 c §. Pykälässä säädettäisiin anonyymiä todistelua koskevan asian valmistelusta ja istuntokäsittelystä.

Pykälän *1 momentin* mukaan anonyymiä todistelua koskeva hakemus olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Säännös on tarpeen, koska käytännössä esi-tutkinta, syyteharkinta tai pääasian käsittely tuomioistuimessa saattaisi keskeytyä, kun-nes on saatu varmuus siitä, sallitaanko anonyymi todistelu. Asia olisi käsiteltävänä kii-reellisesti myös siksi, että anonyymiin todisteluun turvauduttaisiin vain vakavia rikoksia käsiteltäessä. Niissä vastaaja on usein vangittuna.

Sitä, täyttyvätkö anonyymille todistelulle säädetyt edellytykset, olisi mahdotonta tutkia todistajan henkilöllisyyden paljastumatta. Taho, joka todistajaa saattaa uhata, ei siis voi-si olla läsnä asian käsittelyssä. Käytännössä tilanne olisi yleensä se, että anonymiteettia hakee syyttäjä todistajan suojaamiseksi epäilyltä tai vastaajalta. Näin ollen viimeksi mainittuja ei voitaisi asiassa kuulla tai siitä muuten informoida.

Tuomioistuimen olisi myös viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäil-lyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Tuomioistuin voisi antaa anonyymien todistajan suojelemiseksi tiedon niin, että asiamies perehtyisi aineistoon tuomioistuimen tiloissa ja tekisi itselleen tarpeelliset muistiinpanot käyttäen todistajasta lyhennettä, josta ei henkilöllisyyttä voi päätellä. Julkiselle asiamiehelle on varattava riittävä aika valmistautua asiaan.

Julkinen asiamies edustaisi epäiltyä vastaajaa vain ratkaistaessa kysymystä anonyymien todistelun sallimisesta. Julkinen asiamies ei kaikilta osin pysty valvomaan epäillyn oi-keusturvaa yhtä hyvin kuin vastaaja tai tämän avustaja. Kun epäilty ei voi olla läsnä asi-an käsittelyssä, julkisen asiamiehen järjestelmä on kuitenkin sopivin tapa valvoa vastaa-jan etuja. Julkisella asiamiehellä on merkitystä myös sen vuoksi, että oikeudenkäyntiin syntyy kaksiasianosaissuhde ja muutoksenhakumahdollisuus.

Mahdollista olisi myös järjestää asia niin, että epäillyn tai vastaajan syyteasiassa toimi-va avustaja voisi olla osallisena käsittelyssä. Järjestely olisi kuitenkin ongelmallinen. Avustajat eivät todennäköisesti yleensä edes halua osallistua asian käsittelyyn tai saada

siitä tietoja. Avustajan tulee toimia päämiehensä edun mukaisesti ja nauttia hänen luotamustaan. Avustaja voisi kuitenkin joutua vaikeaan välikäteen, jos hänellä olisi sellaista tietoa, jota hän ei voisi käyttää hyödyksi puolustuksen järjestämiseksi ja jota hän ei voisi päämiehelleen paljastaa. Häntä voitaisiin myös painostaa tiedon saamiseksi, jolloin hän joutuisi harkitsemaan tehtävästään luopumista. Toisaalta ei olisi syytä paljastaa uudelle avustajalle anonymiteetin myöntämistä koskevaan asiaan liittyviä tietoja, jos asia olisi jo lopullisesti ratkaistu. Lisäksi todistaja saattaa kokea, ettei hänen henkilöllisyytensä silloin pysy epäillyltä salassa. On siten parempi, että epäillyn tai vastaajan etua valvoo julkinen asiamies, joka ei toisaalta osallistu syyteasian käsittelyyn.

Edelleen momentin mukaan tuomioistuimen on kuultava syyttäjää epäillyn tai vastaajan anonyymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Momentin mukaan tuomioistuin voi myös itse muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaarana käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Lähtökohtana on, että syyttäjän toimiessa hakijana ei tuomioistuimella ole aihetta hankkia oma-aloitteisesti lisäselvitystä. Tuomioistuin voi halutessaan kiinnittää syyttäjän huomiota mahdollisiin puutteisiin tai virheisiin hänen toimittamassaan aineistossa. Jos taas epäilty tai vastaaja toimii hakijana, tuomioistuimella voi olla enemmän aihetta selvittää asiaa, koska hakijalla voi olla rajalliset mahdollisuudet toimittaa tuomioistuimelle asian kannalta olennaista aineistoa. Kun asian käsittelyssä tutkitaan anonymiteetin myöntämisen edellytyksiä, kysymys ei ole sellaisesta syytettä tukevan näytön hankkimisesta, josta tuomioistuimen tulee voimassa olevan oikeuden ja 1. lakiehdotuksen 17 luvun 7 §:n mukaisesti pidättäytyä.

Tuomioistuin saisi hankkia oma-aloitteisesti selvitystä vain siten, ettei se vaarana käsittelyn tarkoituksen toteuttamista. On selvää, että kun tutkitaan kysymystä todistajalle myönnettävästä anonymiteetistä, syyttäjän hakemuksesta ei voida kuulla rikoksesta epäiltyä tai syytettyä. Myös muun selvityksen hankkimisesta tulee luopua, jos on aihetta epäillä todistajan henkilöllisyyden tai yhteystietojen paljastumista selvityksen hankkimisen seurauksena.

Pykälän 2 momentissa esitetään säädettäväksi ensinnäkin siitä, kenellä on läsnäolo-oikeus asian käsittelyssä. Käytännössä hakijana toimisi yleensä syyttäjää, jonka vastapuolena epäillyn tai syytetyn etua valvoisi julkinen asiamies. Jos epäilty tai vastaaja toimii hakijana, syyttäjällä heidän vastapuolellaan olisi oikeus olla käsittelyssä läsnä. Muilla henkilöillä ei lähtökohtaisesti olisi oikeutta osallistua asian käsittelyyn.

Tuomioistuin voisi momentin mukaan kuitenkin kuulla henkilöä, jolle anonymiteettiä vaaditaan. Kuuleminen olisi pääsääntö, koska samalla tuomioistuin voisi paitsi saada selvitystä anonymiteetin myöntämisen edellytyksistä myös varmistautua siitä, että henkilö ymmärtää anonymiteetin merkityksen ja haluaa sen myönnettäväksi. Hän ei ole asiassa asianosaiseen rinnastettavassa asemassa kuten edellisessä kappaleessa mainittu hakija ja hänen vastapuolensa, vaan häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Käytännössä häntä kuultaisiin 11 a §:n 1 momentin 2 kohdan uhkaedellytyksestä, koska hän ei voi vaikuttaa syyttäjän arvioon, mistä rikoksesta on kysymys, eikä henkilöä kuulla tarkoituksin saada näyttöä epäillyn tai vastaajan syyllistymisestä rikokseen.

Edelleen momentin mukaan tuomioistuin voi kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonyymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista. Asiassa voitaisiin esimerkiksi kuulla tutkinnanjohtajaa tai tutkijaa, jotka vastaavat 11 a §:n 1 momentissa tarkoitettua rikoksen tutkinnasta tai jotka pystyvät kertomaan esimerkiksi epäillyn kuumisesta väkivaltaiseen rikollisjärjestöön tai muista uhka-arvioon liittyvistä seikoista. Istunnossa voitaisiin luonnollisesti käydä myös läpi kirjallisia todisteita ja esineellisiä todisteita, vaikkei tästä momentissa nimenomaisesti säädetäkään..

Pykälän 3 momentin mukaan julkiseen asiamieheen sovelletaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 44–46 §:ssä säädetään. Pykälät koskevat julkisen asiamiehen tehtäviä, salassapitovelvollisuutta, kelpoisuusvaatimuksia sekä palkkioita ja korvauksia.

11 d §. Tuomioistuimen on anonyymiä todistelua koskevassa asiassa laadittava päätös, jonka sisällöstä noudatetaan käsillä olevan lain 11 luvun 6 §:ää. Päätöksestä on siten ilmevä muun muassa tuomioistuimen nimi, asianosaiset, heidän vaatimuksensa perusteinen, esitetyt todisteet sekä ratkaisun lopputulos ja sen perustelut. Päätöstä ei siten voida laatia paljastamatta sen henkilön henkilöllisyyttä, jolle anonymiteettiä on haettu. Toisaalta näistä tiedoista ei voida myöskään tinkiä, koska ne ovat välttämättömiä asianosaisille ja muutoksenhakutuomioistuimille. Anonyymiksi todistajaksi kaavaillun henkilön suojelemiseksi on siksi lakiin sisällytettävä säännökset päätöksen ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin sisältyvät yleissäännökset eivät ole tältä osin riittävän kattavia.

Mainituista syistä pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että anonyymiä todistelua koskeva päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä muilta kuin hakijana toimineelta syyttäjältä tai epäillyltä tai vastaajalta. Myös julkisella asiamiehellä ja syyttäjällä hakijan vastapuolena on oikeus saada tieto päätöksestä ja oikeudenkäyntiaineistosta. Tällaisen aineiston toimittamisesta muutoksenhakutuomioistuimelle säädettäisiin 11 e §:n 1 momentissa.

Momentin mukaan niin sanotut diaaritiedot eli oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua oikeudenkäynnin perustiedot olisi pidettävä salassa. Diaaritietoja ovat muun muassa tiedot tuomioistuimesta, asian laadusta, käsittelyvaiheesta ja suullisen käsittelyn ajankohdasta sekä asianosaisista. Vaikka diaaritiedot ovat pääsääntöisesti julkisia tietoja, on anonyymien todistajan tai sellaiseksi haetavan suojelemiseksi kattavasti tarpeen, ettei diaaritietojen perusteella päästä hänen jäljilleen.

Tuomioistuimen nimi ja asian laatu olisivat kuitenkin aina julkisia tietoja. Asian laatu on anonyymistä todistelusta päättäminen. Oikeudenkäynnin perustietojen osalta on omaksuttu lainsäädännössä kanta, jonka mukaan julkisuudesta voidaan poiketa vain erityisen painavin perustein. Salainen lainkäyttö ei ole hyväksyttävää. Ei voida puoltaa sääntelyä, josta seuraa, että on sellaisia oikeudenkäyntejä, joista ei anneta mitään tietoja tuomioistuimen ja asianosaispiirin ulkopuolelle. On lainkäytön läpinäkyvyyden kannalta ensiarvoisen tärkeää, että kaikista tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista on julkista ainakin jokin tieto. Tällaisia tietoja tarvitaan myös lainsäädännön seurausten ja toimi-

vuoden kartoittamiseen ja valvomiseen sekä tilastoja varten. Mainitut seikat ovat tärkeitä myös arvioitaessa, milloin ja miltä osin oikeudenkäynnin perustiedot sekä päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto tulevat julkisiksi. Näistä säädettäisiin 2, 4 ja 5 momentissa.

Anonyymien todistajan suojeleminen edellyttää, että hänen henkilöllisyytensä paljastuminen ehkäistään kattavasti. Tuomioistuimen nimen ja asian laadun ilmaiseminen ei lähtökohtaisesti edistä mahdollisuuksia selvittää anonyymien todistajan tai sellaiseksi haettavan henkilöllisyyttä. On kuitenkin sinänsä mahdollista, että jo sen ilmaiseminen, että tietyssä tuomioistuimessa on tullut vireille anonyymiä todistelua koskeva asia, voisi antaa mahdollisuuden selvittää, kuka asianomainen henkilö on. Tällaisessa tapauksessa tulee ottaa käyttöön 11 b §:n 1 momentissa annettu mahdollisuus ja panna anonyymiä todistelua koskeva hakemus vireille sellaisessa käräjäoikeudessa, jossa asian käsittely ei sisällä tällaista paljastumisvaaraa.

Pykälän 2 momentti koskisi edellä 1 momentissa tarkoitettua aineiston julkiseksi tulemisen ajankohtaa ja laajuutta, kun anonyymiin todisteluun on suostuttu. Anonyymien todistajan ja mahdollisesti muidenkin henkilöiden suojeleminen edellyttää laajaa salassapittoa, mutta toisaalta julkisuus on pääsääntö, josta ei tule poiketa tarpeettoman laajasti.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä 60 vuotta. Anonyymien todistajan suojeleminen edellyttää pitkää salassapitoaikaa. Päätökseen sisältyvät tiedot asian laadusta, asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua asiasta, jonka selvittämiseksi anonyymiteettiä on vaadittu, tulevat kuitenkin julkisiksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Asian laatu on anonyymistä todistelusta päättäminen.

Julkisiksi tulevat tiedot eivät myöskään ole luonteeltaan sellaisia, että niiden perusteella voitaisiin anonyymien todistajan henkilöllisyys selvittää. On kuitenkin mahdollista, että hakijan ja hänen vastapuolensa henkilöllisyyden julkistamisesta seuraisi, että asianosaisten kohdistettaisiin uhkauksia tai väkivaltaa taikka muita sellaisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on pakottaa hänet ilmaisemaan anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot. Tällaista tapausta silmällä pitäen tuomioistuin voisi määrätä, että hakijaa ja hänen vastapuoltaan koskevat tiedot on salassa pidettävä enintään 60 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Anonyymien todistelun toteuttamista varten pykälän 3 momentissa säädettäisiin toimituskirjasta, kun anonyymiin todisteluun on suostuttu. Koska päätös olisi anonyymien todistajan suojelemiseksi pidettävä salassa, päätöstä ei sinänsä käytettäisi anonyymien todistelun toteuttamiseksi. Tätä tarkoitusta varten tuomioistuimen antaa päätöksestä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan, jossa asia ja todistaja on yksilöity henkilö- ja yhteystiedot soveltuvalta tavalla salaten. Asia voitaisiin käytännössä yksilöidä viittauksella esitutkintapöytäkirjaan tai vireillä olevaan rikosasiaan. Henkilö voitaisiin yksilöidä esimerkiksi viittauksella esitutkinnassa mahdollisesti laadittuun kuulustelupöytäkirjaan.

Toimituskirja korvaisi haastehakemuksesta säädettyt vaatimukset ilmoittaa esitettävät todisteet ja todistajan puhelinnumero ja muut yhteystiedot anonymiin todistajan osalta. Käytännössä toimituskirja tulisi toimittaa syyteasiaa käsittelevälle tuomioistuimelle sekä esitutkintaviranomaiselle, koska asia voi olla vielä esitutkinta vaiheessa ja koska joka tapauksessa anonymiteetin myöntämisellä on merkitystä esitutkintaviranomaisten asiakirjojen pitämiseksi salassa. Käytännössä anonymiä todistajaa koskevan kuulustelun järjestämisestä tuomioistuimessa olisi vastuussa anonymiteetin hakija sekä syyttäjä, jos anonymiteetti on myönnetty epäillyn tai vastaajan hakemuksesta, koska syyteasiaa käsittelevä tuomioistuin ei tietäisi anonymiin todistajan henkilöllisyyttä eikä siten voisi varmistaa, että oikeaa henkilöä kuullaan tällä tavalla.

Toimituskirja annettaisiin vasta, kun asiassa asia on ratkaistu lainvoimaisesti eli kun tavanomaisia muutoksenhakekeinoja ei enää ole käytettävissä. Hovioikeus antaisi kuitenkin 11 e §:n 3 kohdassa ehdotetun mukaisesti toimituskirjan suostuessaan anonymiin todisteluun, vaikka päätös ei tuolloin vielä olisikaan lainvoimainen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin päätöksen, jolla anonymiin todisteluun ei ole suosituttu, ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta. Momentti koskisi paitsi päätöksiä, joilla hakemus anonymiteetin myöntämisestä on hylätty, myös muita päätöksiä, joiden antamiseen asian käsittely päättyy.

Lähtökohta olisi, että päätös ja oikeudenkäyntiaineisto tulevat julkisiksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos anonymiteetin myöntämisen edellytykset eivät ole täyttyneet, tämän lainvoimaisen vahvistamisen jälkeen ei lähtökohtaisesti ole enää salassapitotarvetta anonymiksi todistajaksi kaavailun suojelemiseksi.

On kuitenkin mahdollista, että jo henkilön valmius todistaa anonymiinä voisi julkiseksi tullessa olla tieto, josta voisi seurata kostotoimia tai muita vakavia seurauksia. Siksi tuomioistuin voisi määrätä, että päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on tarpeellisin osin pidettävä salassa enintään 60 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Tuomioistuimen tulisi tapauskohtaisesti ratkaista, mitkä osat aineistosta on tarpeen määrätä salaiseksi. Yleensä kysymys olisi todennäköisesti anonymiksi todistajaksi haetun henkilön suojaamisesta, jolloin salaisiksi määrättäisiin hänen henkilö ja yhteystietonsa sekä muut seikat, joiden perusteella hänen henkilöllisyytensä voitaisiin selvittää. Myös 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia, jota varten anonymiteettiä haettiin, voi olla tällainen seikka. On esimerkiksi mahdollista, että tuomioistuin ei ole myöntänyt anonymiteettiä siksi, että anonymiteetin myöntäminen asianomaisessa rikosasiassa ei ole perusteltua, koska anonymiin todistajan henkilöllisyys olisi tullut väistämättä kuitenkin ilmi, eikä siksi anonymiteetti olisi ollut mainitun 11 a §:n 1 momentin 2 kohdassa edellytetyllä tavalla suojellut anonymiä todistajia tai hänen läheisiään.

Poikkeuksellisesti voi olla myös tarpeen määrätä ratkaisu salaisiksi myös muiden henkilöiden suojelemiseksi, kuten 2 momentin nojalla voidaan tehdä.

Pykälän 5 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niin sanottujen diaaritietojen eli oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 4 §:ssä tarkoitettujen oikeudenkäynnin perustietojen tulemisesta julkisiksi.

Momentin mukaan diaaritietojen julkisuus seuraisi 2 ja 4 momentissa tarkoitettuihin päätöksiin ja oikeudenkäyntiaineistoon sisältyvien tietojen julkisuutta. Jos esimerkiksi päätös ja oikeudenkäyntiaineisto tulevat julkisiksi kokonaan 4 momentin mukaisesti, kaikki diaaritiedot tulevat samaan aikaan julkisiksi. Jos kuitenkin päätös määrätään määrääjäksi salaiseksi hakijan ja hänen vastapuolensa osalta, vastaavasti nämä diaaritiedot ovat salaisia tämän määrääjän.

Momentin mukaan tuomioistuimen nimi ja asian laatu ovat kuitenkin aina julkisia. Asian laatu on anonyymistä todistelusta päättäminen. Tässä voidaan todeta edellä 2 momentin perusteluissa lausuttuun tapaan, että salainen lainkäyttö ei ole hyväksyttävää. Toisaalta voidaan lähteä siitä, että ennen muuta anonyymien todistajan suojeleminen edellyttää, että hänen henkilöllisyytensä paljastuminen ehkäistään kattavasti. Tuomioistuimen nimen ja asian laadun ilmaiseminen ei lähtökohtaisesti edistä mahdollisuuksia selvittää anonyymien todistajan tai sellaiseksi haettavan henkilöllisyys. On kuitenkin sinänsä mahdollista, että jo sen ilmaiseminen, että tietyssä tuomioistuimessa on tullut viireille anonyymiä todistelua koskeva asia, voisi antaa mahdollisuuden selvittää, kuka asianomainen henkilö on. Tällaisessa tapauksessa voidaan ottaa käyttöön 11 b §:n 1 momentissa annettu mahdollisuus ja panna anonyymiä todistelua koskeva hakemus viireille sellaisessa käräjäoikeudessa, jossa asian käsittely ei sisällä tällaista paljastumisvaaraa. Uhan torjumiseksi riittävää voi myös olla, että istunto järjestetään 11 b §:n 2 momentin mukaisesti muualla kuin tavanomaisessa istuntopaikassa ja poikkeuksellisen aikana.

Pykälän 6 momentissa säädettäisiin pidättämiseen oikeutetulle esitutkintaa johtavalle virkamiehelle, syyttäjän ja tuomioistuimen oikeudesta saada tieto anonyymiä todistelua koskevasta päätöksestä ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta sen estämättä, mitä pykälässä edellä säädetään. Aineiston luovuttamisesta päättäisi asianomainen tuomioistuin noudattaen, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa on säädetty.

Todistaminen anonyyminä ei poista rangaistusvastuuta, jos anonyymi todistaja syyllistyy tuomioistuimessa lausuntoa antaessaan rikokseen. On myös mahdollista, että anonyymiteetin myöntämistä koskevassa asiassa tapahtuu rikos. Kysymyksessä voisi olla käytännössä tuomarin tai syyttäjän virkarikos. Myös julkinen asiamies voi käsittelyssä syyllistyä rikokseen, samaten se, jota on asian käsittelyssä kuultu todistelutarkoituksena.

Jos edellä 3 ja 5 momentissa säädetyt salassapitovelvoitteet olisivat ehdottomia, edellä mainittuja rikosepäilyjä olisi käytännössä mahdotonta tutkia. Anonyymiä todistajaa ei edes pystyttäisi kuulustelemaan, koska hänen henkilöllisyyttä ei tiedetä. Toiseksi jos

rikosepäily koskee rikoksen tapahtumista anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä, rikosepäilyä olisi mahdollon selvittää, kun ei tiedetä, mitä asiassa on päätetty ja millä perusteella taikka mitä muutoin asian käsittelyssä on tapahtunut. Siksi salassapitosäännöksiin on tehtävä poikkeus, jottei synny sellaisia olosuhteita, joiden vallitessa voitaisiin salassapitosäännösten vuoksi tehdä käytännössä ilman rangaistuksen uhkaa rikoksia.

Esimerkiksi asianosainen siinä oikeudenkäynnissä, jossa todistajaa on kuultu anonyymisti, voi tehdä rikosilmoituksen anonyymin todistajan perättömästä lausumasta. Esitutkintaviranomainen voi myös omasta aloitteestaan ryhtyä asiaa selvittämään. Käytännöstä kysymystä perättömästä lausumasta ei voida selvittää, kun ei tiedetä anonyymin todistajan henkilöllisyyttä. Siksi esitutkintaviranomaiselle olisi oikeus saada pykälän 2 ja 5 momentissa tarkoitettu aineisto. Vastaavasti syyttäjän on saatava aineisto käyttöönsä esitutkintavaiheessa tai syyteharkinnassa tapahtuvaa päätöksentekoa varten. Myös tuomioistuin tarvitsee mainittua aineistoa, jos asianomistaja nostaa itse syytteen ja asiassa on siksi otettava kantaa anonymiteetin murtamiseen ehdotetun 7 luvun 5 a §:n mukaisesti.

Jos syyttäjä päättää nostaa syytteen tai tuomioistuin on päättänyt lainvoimaisesti antaa mainitun 7 luvun 5 a §:n mukaisesti haasteen sillä perusteella, että anonyymi todistajan epäillään tuomioistuimessa lausuntoa antaessaan syyllistyneen rikokseen tai hänen henkilöllisyytensä paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, anonyymiä todistelua koskeva päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto sekä diaaritiedot tulevat julkisiksi, jollei muusta syystä näihin sisältyviä tietoja ole salassa pidettävä. Esimerkiksi salassa voisi edelleen olla pidettävä henkilön terveydentilaan liittyvä arkaluontoinen tieto oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaisesti.

Todistajalle voitaisiin myöntää anonymiteetti myös rikoksesta epäillyn tai syytetyn vaatimuksesta. Syyttäjä kuitenkin tietäisi todistajan henkilöllisyyden, eikä syyttäjää koske oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun sääntely syytteen nostamisesta. Käsillä olevaa momenttia sovellettaisiin myös niihin tapauksiin, kun aihetta selvittää, onko epäillyn tai syytetyn anonyymiä todistelua koskevassa menettelyssä syyllistytty rikokseen tai onko tällainen anonyymi todistaja syyllistynyt rikokseen lausunto antaessaan.

Oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n 1 momentin mukaisesti oikeus saada laillisuusvalvontaa varten tarvitsemansa tiedot.

11 e §. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen. Muutoksenhakijana toimisi hakija eli syyttäjä taikka epäilty tai rikosasian vastaaja silloin, kun anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu. Myönteiseen päätökseen voisi hakea muutosta julkinen asiamies syyttäjän vastapuolena tai syyttäjä, kun hakijana on ollut epäilty tai vastaaja.

Ehdotetun 11 b §:n mukaan ensiasteena anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen tutkisi käräjäoikeus. Edellä 11 c §:n perusteluista ilmenevillä syillä anonyymiä todistelua koskeva asia on käsiteltävä nopeasti. Muutoksenhakukeinoksi ei siten sovellu nk.

prosessuaalinen kantelu, koska siihen ei liity määräaika. Muutoksenhakukeinoksi ei sopisi myöskään valitus normaalein muutoksenhakuajoin, koska sen käsittely ja lainvoimaisen ratkaisun saaminen voisi kestää liian kauan.

Menettelyn erikoisluonteen ja kiireellisyyden takia ehdotetaan normaalia lyhyempää muutoksenhakumääräaika. Tätä voidaan perustella myös sillä, että kyseessä ei olisi rikosoikeudenkäynti ja henkilön syyllisyydestä päättäminen, vaan ainoastaan menettelylinen kysymys anonyymistä todistelusta. Tällöin asian ratkaiseminen ei vaatisi pitkää käsittelyaika. Myös rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 35 §:n mukaan valitusajaksi on seitsemän päivää. Myös Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 39 §:ssä säädetään tällaisesta valitusajasta.

Pykälän *1 momentin* mukaan käräjäoikeuden anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksen julistamisesta. Selvyyden vuoksi momentissa todettaisiin, että tyytymättömyyttä ei ilmoiteta. Tämä olisi käytännössä turhaa, koska määräaika olisi sama seitsemän päivää. Käräjäoikeuden olisi viipymättä lähetettävä valituskirjelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Vastaus olisi toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus olisi viipymättä lähetettävä muutoksenhakutuomioistuimelle. Vastauksen toimittamiselle varattu aika olisi sama kuin edellä mainittujen luovuttamislakien mukaan.

Vastapuolen olisi itse valvottava, onko päätökseen haettu muutosta. Kuten ehdotetusta 11 d §:stä ilmenee, vastapuolella on oikeus saada tieto päätöksestä ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistosta. Vastapuolella on luonnollisesti oikeus saada tieto valituskirjelmästä ja sen mahdollisista liitteistä.

Pykälän *3 momentissa* ehdotetaan säädettäväksi, että hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää. Valittajana hovioikeuden päätökseen olisi yleisten periaatteiden mukaisesti se osapuoli, jolle hovioikeuden päätös on vastainen.

Valituksesta korkeimpaan oikeuteen noudatettaisiin yleissäännöksiä. Siten esimerkiksi valitusajaksi olisi 60 päivää. Valitus olisi kuitenkin 4 momentin mukaisesti käsiteltävä kiireellisenä.

Pääsäännöstä ei olisi aihetta poiketa tässä tapauksessa. Lyhyt määräaika olisi myös valittajan kannalta hankala, koska hänen on laadittava valituksen lisäksi myös valituslupahakemus ja perusteltava se. Erityisen muutoksenhakuajan säätämisen asemesta hovioikeuden päätöstä olisi heti noudatettava, jos anonyymiteetti on myönnetty. Siten todistajaa

voitaisiin kuulla anonyymisti hovioikeuden ratkaisun perusteella. Hovioikeus antaisi anonymiteetin myöntävästä päätöksestä 11 d §:n 2 momentissa tarkoitetun toimituskirjan.

Korkein oikeus voisi kuitenkin muutoksenhaun johdosta määrätä, ettei hovioikeuden anonymiteetin myöntävää päätöstä noudateta. Korkein oikeus voisi näin päättää omasta aloitteestaan. Myös valittaja voisi korkeimmalta oikeudelta pyytää tällaista määräystä.

Korkein oikeus saattaa muutoksenhaun johdosta katsoa, ettei anonymiteetin myöntämiselle ole perusteita. Jos todistajaa on jo kuultu anonyymisti, korkeimman oikeuden ratkaisusta seuraa, että todistajaa pitää lähtökohtaisesti kuulla uudestaan ilman anonymiteettiä. Anonyymin todistajaan vedonnut osapuoli voi tällöin harkita, haluaako hän edelleen nimetä asianomaisen henkilön todistajaksi. Jos todistajaa ei ole kuultu, asianomainen osapuoli voi päättää, halutaanko häntä kuulla ilman anonymiteettiä. Todistajan henkilöllisyys paljastuu tällaisessa tilanteessa 11 d §:n 4 momentin mukaisesti, jollei tuomioistuimien momentin nojalla toisin päätä.

Pykälä 4 momentin mukaan valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Vaatimus koskee muutoksenhakua kokonaisuudessaan.

6 luku **Pääkäsittelystä**

3 §. Pykälässä säädetään niistä tilanteista, jolloin pääkäsittely saadaan aloittaa, vaikka käsillä on luvun 2 §:ssä tarkoitettu este. Pykälän 2 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joiden täytyessä pääkäsittely voidaan aloittaa vastaajan poissa olosta huolimatta.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, johon otetaan selventävä viittaus. Sen mukaan todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitettussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

3 a §. Pykälässä säädetään todistelun vastaanottamisesta 3 §:n 2 momentin nojalla tarkoitettussa pääkäsittelyssä. Koska tätä koskevat säännökset otettaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ään, pykälä ehdotetaan kumottavaksi.

4 §. Pykälässä säädetään henkilötodistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta. Koska tästä ehdotetaan otettavaksi säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 56 §:ään ja koska sovellettavaksi tulisivat myös eräät muut luvun säännökset, pykälä ehdotetaan muutettavaksi viittaussäännökseksi. Pykälän mukaan todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

5 §. Pykälä 3 momentin mukaan rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista ja vastaa tehtyihin kysymyksiin.

Asianosaisena olevan asianomistajan totuusvelvollisuudesta säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 §:ssä. Asianomistajaan, jolla ei ole vaatimuksia asiassa sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajia koskevia säännöksiä. Siksi pykälää muutettaisiin niin, että siinä säädettäisiin voimassa olevaa säännöstä vastaten asianomistajan totuusvelvollisuudesta, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista.

7 §. Pykälän 2 momentissa säädetään asianosaisen kuulustelusta todistelutarkoituksessa. Tätä koskeva sääntely otettaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Momentissa säädettäisiin jatkossa siitä, että asianomistaja voisi muilta osin kuin antaessaan kertomusta todistelutarkoituksessa osallistua oikeudenkäyntiin asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta tai etäyhteyden välityksellä noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetään. Vastaava sääntely on nykyisin oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa. Koska kysymys ei nyt tarkoitetuissa tapauksissa ole todistelusta, sääntely siirrettäisiin käsillä olevaan momenttiin.

7 luku **Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä**

1 §. Pykälän 3 momentin mukaan asianomistaja voi nostaa ilman haastetta syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta. Momentti liittyy siihen, että asianomistajalla on 1 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan ensisijainen syyteoikeus mainitusta rikoksesta. Koska mainittu 2 momentti esitetään kumottavaksi siten kuin edellä yleisperusteluissa ja mainitun momentin perusteluissa on esitetty, tällainen erityissäännös on tarpeeton. Siksi 3 momentti ehdotetaan kumottavaksi.

Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa. Uuden 5 a §:n eteen lisättäisiin uusi väliotsikko. Pykälä on verrattuna sen edellä ja jäljessä oleviin pykäliin erityissäännös, joka koskee vain asianomistajan ajaman anonyymiä todistajaa vastaan nostaman kanteen tai anonymiteetin myöntämistä koskevaan käsittelyyn perustuvan kanteen käsittelyä.

5 a §. Kuten edellä on todettu, asianomistajan syyteoikeutta koskevaa sääntelyä ehdotetaan muutettavaksi niin, että ensisijainen syyteoikeus poistettaisiin väärästä ilmiannosta, jolloin asianomistajan syyteoikeus olisi aina toissijainen. Ensisijainen syyteoikeus olisi syyttäjällä.

Anonyymillä todistajalla olisi vastaavanlainen totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla. Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevat säännökset soveltuisivat myös anonyymiin todistajaan. Anonyymi todistaja on lähtökohtaisesti todistuskeinona heikompi kuin muu todistaja, koska hänen henkilöllisyyttään eivät kaikkia asian käsittelyyn osalliset tiedä ja häneen ei esimerkiksi ole aina näköyhteyttä, joten heillä ei ole vastaavia mahdollisuuksia kontrolloida anonyymien todistajan lausunnon luotettavuutta ja totuudenmukaisuutta kuin yleensä. Erityiset olosuhteet voivat antaa aiheen anonyymien todistajan olettaa, että hänellä ei ole vastaavia velvollisuuksia kuin todistajilla

yleensä. Siksi on erityisen tärkeää, että anonyymille todistajalle ilmoitetaan väärinkäsitusten välttämiseksi hänen velvollisuuksistaan ja rangaistusuhasta. Anonymiteetin on tarkoitus suojella henkilöä vain niiltä uhilta, joita häneen kohdistuu. Sen sijaan anonymiteetti ei voi suojata todistajaa rikosvastuulta.

Jos epäillään, että anonyymi todistaja on syyllistynyt rikokseen, asiasta voidaan tehdä rikosilmoitus, joka käsitellään tavalliseen tapaan. Edellä ehdotetussa 5 luvun 11 d §:ssä säädetään salassa pidettävän aineiston luovuttamista tätä tarkoitusta varten. Aineisto on edelleen salassa pidettävä, kunnes syyttäjä on nostanut syytteen.

Jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai muu 1 luvun 14 §:n 1 momentissa säädetty edellytys täyttyy, asianomistaja voi käyttää toissijaista syyteoikeuttaan.

On myös mahdollista, että anonymiteetistä todistelusta päätettäessä ehdotettujen 5 luvun 11 a–11 e §:ssä säädetty tavoite on syyllistynyt rikokseen. Tällaisessakin tapauksessa voidaan menetellä edellä kuvatuin tavoin. Asianomistaja voisi myös tällaisessa tapauksessa käyttää toissijaista syyteoikeuttaan.

Toisaalta on otettava huomioon, että asianomistajan syyteoikeutta voidaan pyrkiä käyttämään väärin. Vaikka selvästikään mitään rikosta ei olisi tapahtunut, syyteoikeutta voidaan yrittää käyttää keinona saada anonyymien todistajan henkilöllisyys selville. Tämän estämiseksi on tarpeen säätää erityinen menettely, jossa kontrolloidaan, että asianomistajan syytteelle on perusteita.

Lähtökohtana on, että asianomistajan yksin ajamaan kanteeseen sovelletaan ROL 7 luvun säännöksiä. Kuitenkin menettelyyn säädettäisiin yksi lisävaihe, kun asianomistajan kanne koskee anonyymiin todisteluun liittyvää rikosta. Tässä vaiheessa tuomioistuimien tutkisi asianomistajan haastehakemuksen jättämisen jälkeen, onko edellytyksiä antaa haaste. Haaste voitaisiin antaa, jos syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät. Ennen haasteen antamista tuomioistuimien kuitenkin tekisi päätöksen haasteen antamisesta tai sen antamatta jättämisestä sekä siitä, onko anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastaminen tarpeen muuhun henkilöön kohdistuvan rikosepäilyn selvittämiseksi. Tähän tuomioistuimen ratkaisuun voitaisiin hakea muutosta. Jos lainvoimaisella päätöksellä henkilöllisyys on määrätty paljastettavaksi, annetaan haaste, jossa nimi paljastetaan. Jos taas haasteen antamisen edellytykset eivät täyty, kanne hylätään tuomiolla. Tähän voidaan hakea muutosta tavallisessa järjestyksessä. Kuitenkin jos anonyymi todistaja ei olisi vastaaja vaan hänen henkilöllisyytensä vaaditaan paljastettavaksi muun vastaajan epäillyksi tekemän rikoksen johdosta, asian käsittelyä jatketaan haasteen antamisella, mutta anonymiteettiä ei murreta.

Pykälän *1 momentin* mukaan silloin, kun asianomistaja nostaa syytteen ehdotetun 5 luvun 11 a–11 e §:ssä säädetyn anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehakemuksensa tuomioistuimelle. Momentissa selvyuden vuoksi mainittaisiin velvollisuus haastehakemuksen toimittamisesta. Siinä tulisi olla luvun 2 §:ssä tarkoitettut tiedot, joskin asianomistaja ei luonnollisestikaan voisi nimetä anonyymiä todistajaa nimeltä mainiten vastaajaksi tai näytöksi.

Asianomistajan olisi momentin mukaan lisäksi vaadittava anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Viimeksi mainittu käytännössä tarkoittaa sitä, että jos vastaajana olisi muu henkilö anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäillystä rikoksesta, anonyymi todistaja olisi välttämätön osa näyttöä tästä rikoksesta. Jos rikos pystyttäisiin asianmukaisesti selvittämään ilman anonymiteetin murtamista, tuomioistuimen ei tulisi suostua vaatimukseen. Jos asianomistaja ei vaadi anonyymin todistajan henkilöllisyyden murtamista näytön saamiseksi, ei käsillä oleva pykälä tulisi ylimalkaan sovellettavaksi.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin selvityksen hankkimista haasteen antamista koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Selvitys kohdistuu siihen, täytyvätkö syytteen nostamisen edellytykset tai, jos anonyymi todistaja ei ole vastaajaksi nimetty, onko hänen henkilöllisyytensä paljastaminen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syytteen nostamisen yleiset edellytykset ovat se, että teko täyttää jonkin rikostunnusmerkistön, se ei ole vanhentunut ja että epäillyn syyllisyyden tueksi on todennäköisiä syitä. Todistajalle 5 luvun säännösten mukaisesti myönnetty anonymiteetti ei luonnollisestikaan ulotu tähän rikokseen. Lisäksi tuomioistuimen on otettava huomioon 5 §:n yleinen säännös haasteen antamisen edellytyksistä.

Ensinnäkin tuomioistuimen tulisi kuulla syyttäjää. Käytännössä kuultava syyttäjä olisi se, jonka syyttämättä jättämistä tai esitutinnan rajoittamista koskevan päätöksen johdosta asianomistaja käyttää toissijaista syyteoikeutta. Syyttäjä voisi tehdä selkoa, mitä aineistoa esitutkinnassa on kertynyt, sekä muutoinkin ratkaisunsa perusteista.

Lisäksi tuomioistuimen tulisi kuulla rikoksesta epäiltyä. Jos hän olisi muu henkilö kuin anonyymi todistaja, myös tätä olisi kuultava. Kuuleminen on tarpeen ensinnäkin siksi, että anonyymiltä todistajalta voitaisiin tiedustella, haluaako hän edelleen pitää kiinni anonymiteetistään. Toiseksi häneltä voitaisiin saada selvitystä mainituista kahdesta kysymyksestä. On selvää, että rikoksesta epäiltyä koskee itsekriminointisuoja, vaikkei tässä pykälässä tarkoitettussa menettelyssä olekaan kysymys syytteen tutkimisesta.

Lisäksi tuomioistuin voisi kuulla asianomistajaa syytteen nostamisen edellytyksistä tai anonymiteetin murtamisen edellytyksistä muutoin. Tuomioistuin voisi hankkia myös muuta selvitystä. Tällaista voisi olla esitutkimateriaali. Tuomioistuin voisi myös kuulla esimerkiksi esitutkinnanjohtajaa tai tutkijaa.

Momentissa säädettäisiin vielä siitä, että tuomioistuin voisi järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaarana käsittelyn tarkoituksen toteutumista. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että anonyymin todistajan henkilöllisyyden salassa pysyminen on vielä menettelyn tässä vaiheessa turvattava.

Edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 7 §:n mukaan tuomioistuin ei voisi hankkia todennäköisesti vastaajan vahingoksi koituvaa näyttöä. Säännöstä ei kuitenkaan sovellettaisi tässä pykälässä tarkoitettussa menettelyssä, koska asiassa on kysymys haasteen antamisen edellytyksistä. Lisäksi asianomistajan mahdollisuudet hankkia omasta aloitteestaan kattavasti näyttöä ovat rajoitetut aineiston ollessa salassa pidettävää.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimen on päätettävä antaa haaste, jos syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät tai jos rikoksesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen. Tällaista päätöstä ei kuitenkaan pidä tehdä, jos luvun 5 §:stä näin seuraa. Tuomioistuimen tulee pykälän mukaan jättää kanne tutkimatta, jos haastehakemus on ollut puutteellinen eikä asianomistaja ole sitä kehotuksesta huolimatta korjannut. Toisaalta tuomioistuin voisi ottaa huomioon asian erityisen laadun ja asianomistajan vaikeudet laatia haastehakemus, koska asiaan liittyvä aineisto olisi suurelta osin salassa pidettävä. Tuomioistuin voisi siten 2 momentissa tarkoitettulla tavoin pyrkiä saamaan asianomistajalta selvennystä. Tutkimattajättämispäätös ei saa oikeusvoimaa vastaavalla tavalla kuin tuomio.

Kanne on 5 §:n mukaan jätettävä tutkimatta myös, jos haastehakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi, tai jos tuomioistuimen on muulla perusteella jätettävä kanne tutkimatta. Näiden osalta voidaan viitata edellä asianomistajan kuulemisesta sanottuun.

Edelleen 5 §:n mukaan selvästi perusteeton kanne voidaan hylätä haastetta antamatta tuomiolla. Jos esimerkiksi kanne perustuisi siihen, että asian ratkaissut tuomari ei ylipäätään ole voinut myöntää anonymiteettiä tai todistaja ei ole saanut todistaa anonyymisti, on kanne selvästi perusteeton, kun laissa tällaiset mahdollisuudet on heille annettu. Kanne olisi selvästi perusteeton myös silloin, kun anonyymien todistajan kertomuksen väitetään täyttäneen rikostunnusmerkistön tavalla, joka on selvästi mahdoton, esimerkiksi kertomuksen antamisella tuomioistuimessa olisi syyllistytty varkauteen.

Jos tuomioistuin päättäisi antaa haasteen, jossa anonymiteetti murrettaisiin, siitä laadittaisiin oma päätöksensä, jossa ei vielä paljastettaisi anonyymien todistajan henkilöllisyyttä eikä yhteystietoja. Syyttäjä voisi hakea muutosta tähän ratkaisuun valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteena tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Syyttäjän tulee muutosta hakiessaan huolehtia siitä, ettei anonyymien todistajan henkilöllisyys eivätkä hänen yhteystietonsa paljastu.

Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi. Kun päätös saisi lainvoiman, tuomioistuin antaisi haasteen, jossa paljastettaisiin anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot.

Jos tuomioistuin päättäisi antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja samalla päättäisi olla paljastamatta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, siitä laadittaisiin oma päätöksensä, jossa ei anonymiteettiä luonnollisesti murrettaisi. Asianomistajan voisi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot paljastamatta siten kuin momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Pykälän 4 momentin mukaan jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimen on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tähän tuomioon voitaisiin hakea muutosta tavanomaisessa järjestyksessä.

Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä yleisöltä ja myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymien todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapitoaika on 60 vuotta.

Samoja sääntöjä sovellettaisiin myös päätökseen, jolla tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin siitä, että haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa. Tältä osin viitataan soveltuvin osin edellä 5 luvun 11 b §:n 3 momentin perusteluihin.

Anonymiteetin murtamista koskeva asia on syyteasian valmistelua, joten asian ratkaisee käräjäoikeudessa sen puheenjohtaja. Hänen tulee olla laamanni tai käräjätuomari.

6.3 Laki oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä

Voimassa olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä. Kuten jatkossa ilmenee, sääntely on tarpeellista eikä sitä tule kumota, kun oikeudenkäymiskaaren 17 luku uudistetaan.

Sääntely on kuitenkin asiallisesti luonteeltaan lähinnä yksityisoikeudellista eikä prosessioikeudellista. Säännös on nykyisin systemaattisesti oudosti sijoitettu, mikä lisää vaa-
raa, ettei lainsoveltaja sitä huomaa. Tämä puoltaa säännöksen siirtämistä pois oikeudenkäymiskaaresta. Toisaalta säännös ei ole luontevasti sijoitettavissa mihinkään voimassa olevaan lakiin. Siksi ehdotetaan, että kysymyksestä säädetään erillinen laki, kuten Ruotsissa tehtiin sikäläistä menettelylainsäädäntöä uudistettaessa (Lag 1946:805 med särskilda bestämmelser angående vittne vid vissa rätshandlingar).

1 §. Pykälän säädettäisiin siitä, että jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos

1. hän on oikeustoimeen osallinen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen,
2. hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan,
3. hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön nykyinen tai entinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastavanhainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde,
4. hän on 3 kohdassa tarkoitetussa suhteessa henkilöön, jonka tehtäviin toimitus tai oikeustoimen tekemiseen myötävaikuttaminen kuuluu tai
5. hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistajanaolon merkitystä.

Pykälässä tarkoitettuja säännöksiä, jossa edellytetään esteetöntä todistajaa, mutta joissa ei ilmoiteta esteellisyyssperusteita, ovat muun muassa avioehtosopimuksia ja eräitä muita oikeustoimia koskeva avioliittolain (234/1929) 66 § ja täytäntöönpanotoimituksen todistajaa koskeva ulosottokaaren (705/2007) 3 luvun 26 §. Voimassa olevaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ään viitataan esitutkintakuulustelun todistajaa ja kaupanhavainvistäjää koskevissa säännöksissä. Viittaukset muutettaisiin koskemaan tätä lakia (5. ja 23. lakiehdotus).

Pykälä vastaa asiallisesti pääosin voimassa olevaa sääntelyä. Edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 17 §:ssä ehdotetaan tehtäväksi muutoksia siihen, ketkä asianosaisen läheisistä saavat kieltäytyä todistamasta. Vastaava sääntely omaksuttaisiin myös tässä niillä perusteilla, joiden vuoksi mainittua todistajan kieltäytymisoikeutta koskeva sääntely muutettaisiin.

2 §. Pykälässä säädettäisiin lain toissijaisuudesta. Jos todistajan esteellisyydestä säädetään muualla toisin, noudatetaan sitä tämän lain asemesta. Tällaisia säännöksiä ovat esimerkiksi testamentin todistajaa koskeva perintökaaren (40/1965) 10 luvun 4 § ja edunvalvontavakuutuksesta annetun lain (648/2007) 8 §:ssä tarkoitettu valtakirjan todistaja.

3 §. Pykälässä säädettäisiin voimaantulosta tavanomaiseen tapaan. Jos ennen lain voimaantuloa voimassa olleiden säännösten mukaan todistaja on ollut esteetön, lainmuutos ei vaikuttaisi taannehtivasti tähän.

6.4 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta

11 §. *Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa.* Pykälän 1 momentin 3 kohdassa viitataan mielentilatutkimusta koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momenttiin. Koska sama sääntely olisi 1. lakiehdotuksen mukaan jatkossa mainitun luvun 37 §:n 3 momentissa, viittaus muutettaisiin vastaavasti.

15 luku Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §. *Perätön lausuma tuomioistuimessa.* Pykälässä säädetään rangaistavaksi perättömän lausuman antaminen tuomioistuimessa, johon voi pykälän 1 momentin mukaan syyllistyä todistaja tai asiantuntija (1 kohta), asianosainen totuusvakuutuksen nojalla kuulusteltaessa (2 kohta) sekä muu valan tai vakuutuksen nojalla kuultu henkilö (3 kohta).

Edellä 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asianosaista ei jatkossa voitaisi kuulla enää totuusvakuutuksen nojalla vaan ainoastaan vapaasti todistelutarkoituksessa. Tällainen

kuuleminen ei ole voimassa olevan lain mukaan rangaistavaa, eikä ole jatkossakaan perusteita säätää vapaasti todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle rangaistusuhkaista totuusvelvollisuutta. Siksi momentista poistettaisiin sen 2 kohta, jossa säädetään asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamasta lausumasta.

Todistajan ja asiantuntijan osalta momentin 1 kohdassa ei mainita valaa eikä vakuutusta, eikä valan tai vakuutuksen antaminen ei ole rangaistavuuden edellytys. Siksi 1 kohtaa ei ole tarvetta muuttaa. Momentin 3 kohta tulee puolestaan sovellettavaksi muun muassa silloin, kun konkurssivelallinen tuomioistuimessa vahvistaa valallaan tai vakuutuksellaan pesäluettelon oikeaksi konkurssilain 4 luvun 6 §:n 2 momentin mukaisesti. Koska lainsäädäntöön edelleen jäisi tuomioistuimessa annettavaa valaa koskevaa sääntelyä, ei 3 kohtaa ole perusteltua muuttaa.

Pykälän 2 *momentin* mukaan rangaistusuhka perättömästä lausumasta on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Pykälässä olevaa viittausta muutettaisiin 1. lakiehdotuksen vuoksi koskemaan siinä tarkoitettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ää.

4 §. *Tuottamuksellinen perätön lausuma.* Pykälästä poistettaisiin edellä 1 §:n perusteissa mainituista syistä asianosaisen totuusvakuutuksen nojalla antamaan kertomukseen liittyvä rangaistusuhka.

10 §. *Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen.* Pykälän 1 momentissa on rangaistus­säännös törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä. Pykälän 2 momentin mukaan rikoksesta ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolionsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

Kaikilta ei voida kohtuudella edellyttää rikoksen ilmoittamista, koska rikosta valmistele­van läheiset henkilöt olisivat oikeudellisen ja eettisen velvollisuuden muodostamassa vaikeassa ristiriitatilanteessa (HE 6/1997 vp s. 44). Vastaava ristiriitatilanne olisi käsillä silloin, kun asianosaisen läheinen joutuisi todistamaan asianosaisen tekemästä rikokses­ta. Yhtäältä läheinen joutuisi pohtimaan perättömän lausuman antamista läheisen henki­lön suojelemiseksi ja perhe- tai sukulaissuhteiden säilyttämiseksi ja toisaalta totuuden kertomista läheisen henkilön vahingoksi ja suhteiden mahdollista vaarantumista.

Mainituista syistä voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä ja 1. lakiehdotuksen 17 luvun 17 §:ssä on säännös asianosaisen läheisen oikeudesta kieltäytyä todistamasta. On johdonmukaista, että se henkilöpiiri, jolla ei ole ilmiantovelvollisuutta käsillä olevan pykälän mukaan, ja toisaalta se henkilöpiiri, joka saisi kieltäytyä todista­masta myös tällaista rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä, olisi yhdenmukainen. Siksi momenttia muutettaisiin niin, että siinä määriteltäisiin läheiset samalla tavalla kuin mai­nitussa 17 §:ssä.

13 §. Rajoitussäännös. Pykälän mukaan perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Pykälään ehdotetaan uutta 2 momenttia, jonka mukaan perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi tiettyihin rikosasiassa kuultaviin todistajiin.

Edellä 1. lakiehdotuksessa lähdetään siitä, että voimassa olevassa oikeudenkäymiskäärin 17 luvun 18 §:ssä säädettyä väliryhmää, ns. kuultavia, ei jatkossa olisi, vaan kuultaviin sovellettaisiin eräin poikkeuksin todistajaa koskevia säännöksiä. Näitä nykyisin mukaisia kuultavia ovat muun muassa asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, sekä ne 1. lakiehdotuksen 17 luvun 45 §:n 2 momentin 3 kohdassa mainitut henkilöt, joita on syytetty samasta teosta tai joilla on muuten vastaavatyypinen läheinen yhteys oikeudenkäynnissä käsiteltävään rikokseen.

Tällaisiin henkilöihin ei 1. lakiehdotuksen mukaan sovellettaisi todistajan vakuutusta koskevia säännöksiä eikä heitä voitaisi pakkokeinoin velvoittaa todistamaan. Asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on kuitenkin rikoksen uhri ja siinä mielessä rinnastettavissa syytetyn vastapuolena olevaan asianosaiseen. Tällaiselta asianomistajalta on vaikea edellyttää vastaavanlaista objektiivista suhtautumista asiaan kuin täysin ulkopuoliselta henkilöltä.

Toisaalta kun henkilöllä on läheinen yhteys tutkittavaan rikokseen, hänen suhteensa asiaan muistuttaa jossain määrin syytetyn asemaa. Tällaisen henkilön rinnastaminen oikeudenkäyntiin nähden täysin ulkopuoliseen todistajaan on myös ongelmallista, koska hänellä voi olla motiivi salata jotain tai antaa totuudenvastaisia tietoja ainakin siksi, että hän muussa tapauksessa mahdollisesti vaikuttaisi oman syyllisyyden selvittämiseen.

Koska näille henkilöille ei voitaisi mainituista syistä kohtuudella asettaa totuusvelvollisuutta, perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi heidän osaltaan.

6.5 Esitutkintalaki

7 luku **Kuulustelut**

7 §. Todistajana kuulemisen esteet. Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenkäymiskäärin 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja. Pykälässä tarkoitettuja henkilöitä ovat alle 15-vuotiaat ja henkisesti toiminnaltaan häiriintyneet.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 §:ssä säädettäisiin tällaisen asianosaisen kuulemisesta ja luvun 30 §:ssä tällaisen todistajan kuulemisesta, viittausta muutettaisiin niin, että se koskisi näitä pykäläiä.

8 §. Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta. Pykälän 1 momentissa säädetään todistajan totuusvelvollisuudesta ja siitä, että jos tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä todistaja olisi oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Ehdotetussa 1 momentissa säädettäisiin edelleen todistajan totuusvelvollisuudesta. Sen lisäksi momentissa viitattaisiin nimenomaisesti niihin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin, jotka koskevat oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta.

Ehdotetussa 2 momentissa säädettäisiin poikkeuksista 1 momentissa säädettyyn oikeuteen tai velvollisuuteen kieltäytyä todistamasta. Momentti korvaisi voimassa olevat poikkeukset, joista säädetään käsillä olevan pykälän 3 ja 4 momentissa. Ehdotettu momentti on laadittu lähtien siitä, että poikkeukset oikeuteen tai velvollisuuteen kieltäytyä todistamasta ovat laajuudeltaan samat kuin oikeudenkäynnissä. Poikkeuksena kuitenkin edelleen olisi se, että lähdesuoja väistyisi esitutkinnassa, kun tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Toisin kuin oikeudenkäynnissä lähdesuoja ei esitutkinnassa väistyisi, kun tutkittavana on salassapitorikos. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta (oikeusministeriön komiteanmietintö 2009:2) ehdotti, että salassapitorikoksen osalta lähdesuoja väistyisi eräin edellytyksin myös esitutkinnassa, mutta asiaa koskeneessa hallituksen esityksessä ei tällaista esitystä ollut (HE 222/2010 vp s.159). Tämän kannanoton jälkeen ei ole ilmennyt mitään sellaista, joka antaisi aihetta arvioida asiaa toisin.

Momentissa viitattaisiin asianomaisiin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin. Ensimmäinen momentin 1 kohdan mukaan todistaja on 1 momentista huolimatta velvollinen todistamaan, jos se oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 1 momentissa, 12 §:n 1 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 momentissa tai 15 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen. Mainitut lainkohdat koskevat julkisuuslaissa säädettyjä virkasalaisuuksia, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan taikka asianajajan tai tähän rinnastettavan lakimiehen, lääkärin ja muun 13 §:n 1 momentissa mainitun henkilön sekä eräiden rekisteröidyn uskonnollisten yhdyksuntien pappien ja vastaavien henkilöiden salassapitovelvollisuutta.

Momentin 2 kohdan mukaan todistaja on velvollinen vaitiolo-oikeudesta tai salassapitovelvollisuudesta huolimatta, kun tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta ja hänet voitaisiin tutkittavana olevaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 momentin, 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 momentin tai 19 §:n 2 momentin nojalla.

Mainittu 11 §:n 2 momentti koskee esitutkintaviranomaisen tai syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvia sekä eräitä vankeinhoidon virkamiehiä. Vaitiolo-velvollisuuden tai -oikeuden väistyminen edellyttää ensinnäkin, että tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lisäksi todistamisvelvollisuuden syntyminen edellyttää, että muut 11 §:n 2 momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Muiden kohdassa mainittujen henkilöiden, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan, lääkärin ja muun 13 §:n 1 momentissa tarkoitettun henkilön sekä ohjelmatoiminnan harjoittajan ja muun 19 §:ssä tarkoitettun henkilön todistamisvelvollisuuden syntymiseen riittää, että tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty rangaistukseksi vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 § tulisi sovellettavaksi myös esitutkinnassa. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikka henkilö ei ole enää siinä asemassa, jossa on saanut tiedon todistettavasta seikasta. Pykälän 2 momentin mukaan oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta ulottuu myös eräisiin edellä mainittujen henkilöiden palveluksessa tai apuna toimineisiin henkilöihin. Pykälän 3 momentista seuraa, että ns. kuuden vuoden rikoksen rajan edellytyksen kannalta ei ole merkitystä, vaikka tutkittavana olisi tällaisen rikoksen yritys tai vaikka muuten rangaistus tuomittaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:n mukaisesti lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Pykälän 3 momentin mukaan todistaja on velvollinen esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun aineiston, jos yleiset edellytykset sen takavarikoimiselle täyttyvät eikä takavarikolle ole pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä tarkoitettua estettä. Säännös korvaisi voimassa olevan pykälän 2 momentin, jonka mukaan todistajalla olisi tällainen esittämisvelvollisuus, jos hänellä olisi ilmaisuvelvollisuus todistajana ja jos todistusaineisto merkityksellinen esitutkinnan kannalta.

Pykälän 4 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että todistajaan, joka on epäiltyyn oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa, ei sovelleta, mitä 2 tai 3 momentissa säädetään. Säännöksellä varmistettaisiin se, ettei epäillyn läheistä velvoiteta todistamaan tai luovuttamaan todistusaineistoa vastoin hänen tahtoaan. Uudistuksessa omatun kannan mukaisesti asianosaisen läheistä ei tule pakottaa aktiivisesti toimimaan hänen vahingokseen. Kuitenkin läheinen on velvollinen passiivisesti sietämään sen, että poliisi esimerkiksi toimittaa kotietsinnän ja sen yhteydessä takavarikoi todistusaineistoa.

11 §. Kuulustelutodistaja. Pykälässä säädetään muun muassa siitä, että kuulustelutodistajan tulee olla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaisesti esteetön. Koska mainitussa pykälässä oleva sääntely ehdotetaan poistettavaksi oikeudenkäymiskaaresta ja otettavaksi 3. lakiehdotuksessa tarkoitettuun uuteen lakiin oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä, muutettaisiin viittaus koskemaan tätä lakia.

9 luku **Esitutkinta-aineisto**

4 §. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten. Pykälässä säädetään muun muassa siitä, että mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Epäillylle on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Tämä voi tapahtua suoraan tai epäillyn avustajan tai kuulustelijan välityksin.

Pykälä liittyy siihen, että tällaista tallennetta voidaan käyttää todisteena syyteasiassa, jos vastaajalle on varattu tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Esitutkintavaiheen kuuleminen korvaa henkilön kuulemisen oikeudenkäynnissä. Tavoitteena tulee olla, että todistelun kontradiktorisuus vastaa mahdollisimman pitkälle oikeudenkäynnissä noudatettavaa menettelyä.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset edellyttävät, että epäillyllä on oikeus esittää kysymyksiä kaikista esiin tulleista seikoista. Kun esitutkintakuulustelu voi korvata edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 48 tai 49 §:n mukaisen kuulustelun oikeudenkäynnissä, kuuleminen tulee mahdollisimman pitkälle järjestää samalla tavalla myös esitutkinnassa. On myös asianomistajan etu, ettei kuuleminen jää puutteelliseksi, koska tällä voi suuri vaikutus siihen, miten asia ratkaistaan.

Pykälän 2 momentin mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Säännökseen lisättäisiin se, että tällainen kyselymahdollisuus on kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. On esimerkiksi mahdollista, että kun epäillyn haluamat kysymykset esitetään kuultavalle, esiin tulee uusia asian kannalta merkityksellisiä seikkoja. Epäillyllä tulee olla oikeus esittää kysymyksistä myös näistä seikoista. Muutoksen tarkoituksena on painottaa sitä, että epäillyllä tulee olla esitutkinnassa vastakuulustelumahdollisuus kaikilta osin.

Edellä 1. lakiehdotuksen 17 luvun 24 §:n 2 momentin 2 kohdassa esitetään, että myös rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kertomusta voitaisiin käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, jos se on tallennettu yllä mainitulla tavalla ja syytetyllä on ollut oikeus esittää hänelle kysymyksiä esitutkinnassa. Johdonmukaisuussyyt ja käytännölliset perusteet vaativat, että pykälässä oleva sääntely laajennettaisiin koskemaan mainittujen seksuaalirikosten asianomistajia. Siksi pykälään lisättäisiin uusi 4 momentti, jonka mukaan pykälässä säädettyä sovelletaan soveltuvin osin myös rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kuulusteluun ja sen tallentamiseen.

Koska asianomistaja voi olla täysi-ikäinen, tämä voitaisiin huomioon kuulustelun järjestämistavassa. Tällaisessa tapauksessa ei olisi esimerkiksi yhtä suurta tarvetta kysymyksen esittämiseen kuulustelijan välityksin kuin silloin, kun kuultava ei ole täysi-ikäinen.

6.6 Pakkokeinolaki

7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

3 §. *Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot.* Käsillä olevan pykälän mukaan epäillyn ja hänen läheisensä, jolla on oikeus kieltäytyä todistamasta, välistä viestiä ei saa takavarikoida tai jäljentää, jos viesti on jommankumman hallussa. Kiellot kuitenkin väistyvät, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Kiellot ovat voimassa myös silloin, kun asiakirjassa oletettavasti on

sellaista, josta henkilö on oikeutettu tai velvoitettu kieltäytymään todistamasta oikeudenkäynnissä ja asiakirjan on kieltäytymiseen oikeutetun tai velvoitetun taikka sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty. Kiellot väistyvät, jos vaitiolovelvollisuus tai -oikeus voitaisiin tuomioistuimessa murtaa. Lisäksi pykälän mukaan asia saadaan edellä selostetusta huolimatta pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot vastaisivat sitä, mitä 1. lakiehdotuksen 17 luvussa esitetään säädettyväksi tuomioistuimessa noudatettavista todistamiskielloista ja vaitiolo-oikeuksista.

Pykälän *1 momentin* mukaan asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16 tai 21 §:n nojalla saa todistaa taikka josta 19 tai 20 §:n nojalla on oikeus kieltäytyä todistamasta.

Takavarikko- ja jäljentämiskiellot laajennettaisiin koskemaan nimenomaisesti myös muita kohteita kuin asiakirjoja. Tämä on johdonmukainen seuraus siitä, että esityksessä on omaksuttu ns. todistuskeinoneutraalisuuden periaate oikeuden ja velvollisuuden kieltäytyä todistamasta osalta. Käytännössä takavarikko- tai jäljentämiskieltoa todennäköisesti sovellettaisiin ilmeisen harvoin muihin kohteisiin kuin asiakirjaan tai datan muodossa olevaan asiakirjaan. Kuitenkin esimerkiksi esine voi sisältää liike- tai ammatillisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Kuten edellä on tullut ilmi, jatkossa voitaisiin takavarikoida myös epäillyn ja häneen ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa suhteessa olevan henkilön välinen viesti, vaikka se olisi jommankumman hallussa. Olennaista kuitenkin on, että läheistä ei voida aktiivisesti pakottaa luovuttamaan esinettä takavarikoitavaksi tai jäljennettäväksi. Vastaavasti häneltä ei voida vaatia ilmoittamaan esineen sijaintipaikkaa tai esimerkiksi tietokoneen salasanaa, jolla suojattu tiedosto saataisiin todisteena käytettäväksi.

Takavarikko- ja jäljentämiskiellot koskisivat valtakunnan turvallisuutta koskevia tietoja, neuvottelusalaisuuksia, virkasalaisuuksia sekä oikeudenkäyntiasiamiehelle ja muulle oikeudellista apua antavalle, lääkärille ja eräille muille terveydenhuollon ammattihenkilöille sekä papille uskottuja tietoja. Vastaavasti kiellot koskisivat ammatti- ja liikesalaisuuksia sekä lähdesuojan alaisia tietoja.

Pykälän *2 momentissa* säädetäisiin eräitä tapauksia koskien lisäedellytyksiä takavarikko- tai jäljentämiskiellolle, joiden tulee 1 momentin mukaisten edellytysten lisäksi täytyä.

Momentin mukaan kun salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10 §:n 2 tai 3 momenttiin (neuvottelusalaisuudet), 13 (oikeudelliset avustajat), 14 (terveydenhuollon ammattihenkilöt), 16 (papit ja niihin rinnastettavat) tai 20 §:ään (ohjelmatoiminnan harjoittajat ja niihin rinnastettavat), kiellot edellyttävät lisäksi

on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitetun henkilön tai häneen mainitun luvun 20 §:n 2 momentissa (palveluksessa olevat ja apulaiset) tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Laajassa mielessä näissä tapauksissa on kysymys luottamussuhteesta, jossa annettuja ja saatuja tietoja suojellaan ulkopuolisilta. Toisaalta esimerkiksi lääkärin hoidossa olleella henkilöllä on oikeus kertoa sairaudestaan ja saamastaan hoidosta ulkopuoliselle henkilölle. Oikeudenkäymiskaaren säännökset eivät anna tällaiselle henkilölle oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta. Vastaavasti jos hoitoa saanut henkilö antaa kirjallisessa muodossa ulkopuoliselle henkilölle tietoa hoitosuhteesta, asiakirja voitaisiin viiemksi mainitulta takavarikoida.

Jos hoitosuhdetta koskevia tietoja sisältävä asiakirja varastettaisiin hoitoa saaneelta henkilöltä ja jos tätä asiakirjaa haluttaisiin käyttää todisteena, asian tulee arvioida lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämisen sallittavuuden kannalta.

Edellytys hallussa tarkoittaa sitä, että asianomaisella on tosiasiallinen määräysvalta kohteeseen (ks. KKO 2001:91, jossa katsottiin, että huumausaineen kätköpaikan tiennyt henkilö piti huumausainetta hallussaan). Takavarikkokohde on myös hallussa esimerkiksi silloin, kun asianajajan laatima tiedosto on ns. pilvipalvelussa eli toisin sanoen operaattorin ylläpitämällä internetin kautta käytettävällä palvelemilla ja kun asianajaja voi tunnuksillaan käyttää asianomaista tiedostoa. Takavarikkoa ei mahdollista se, että asianajajan ohella myös palveluntarjoaja voi muuttaa tiedostoa tai poistaa sen. Palveluntarjoaja olisi sellainen 1. lakiehdotuksen 17 luvun 22 §:n 2 momentissa asianajajan apuna toimiva taho, jolla olisi vastaavanlainen velvollisuus kieltäytyä todistamasta kuin asiakkaallaan asianajajalla.

Pykälän 3 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä tapauksista, joissa takavarikko-tai jäljentämiskieltoa ei 1 tai 2 momentissa säädetystä huolimatta kuitenkaan olisi.

Momentin 1 ja 4 kohta vastaisivat, mitä edellisessä lakiehdotuksessa esitetään säädettäväksi esitutkintalain 7 luvun 8 §:n 2 momentissa todistajan velvollisuudesta todistaa lähtökohtaisesta vaitiolovelvollisuudesta tai -oikeudesta huolimatta.

Momentin 2 kohdan mukaan ammatti- tai liikesalaisuuden osalta asiakirja tai muu kohde voidaan henkilön suostumuksella takavarikoida tai jäljentää. Kohta vastaisi sitä ehdotettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 19 §:n ratkaisua, jonka mukaan tällaisesta salaisuudesta on oikeus kieltäytyä todistamasta oikeudenkäynnissä.

Vastaavasti momentin 3 kohdassa takavarikko tai jäljentäminen olisi sallittua, jos ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen. Mainittu 20 § koskee lähdesuojaa.

Pykälä 4 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että asiakirja saadaan pitää takavarikko- tai jäljentämiskiellosta huolimatta takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Asiakirjan lisäksi ehdotetaan, että sanottu koskisi muutakin kohdetta.

Uutena momenttiin otettaisiin säännös siitä, että asiakirja tai muu kohde voidaan tässä pykälässä säädettyjen rajoitusta estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se on rikokselta joltakulta viety. Säännös on tarpeen siksi, että kohde voidaan ottaa viranomaisten haltuun ja tällä tavalla turvata kohteen palauttaminen sen oikealle omistajalle tai haltijalle.

Momenttia ei voida luonnollisestikaan käyttää takavarikko- tai jäljentämiskiellon kiertämiseen. Momentin nojalla takavarikoitua tai jäljennettyä kohdetta ei saa hyödyntää esitutkinnassa (HE 222/2010 vp s. 276).

8 luku **Etsintä**

1 §. *Määritelmät.* Pykälän 3 momentin mukaan erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

Erityiseen kotietsintään liittyy tavalliseen eli pykälän 2 momentissa tarkoitettuun yleiseen kotietsintään nähden erityistä sääntelyä muun muassa siitä, kuka päättää kotietsinnästä, etsintävaltuutetusta ja etsinnässä löydetyn aineiston tutkimisesta. Säännösten tarkoituksena on suojella salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta (HE 222/2010 vp s. 291).

Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että viittaussäännöstä oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun muutettaisiin koskemaan sen 10–14, 16 ja 20 §:ää, joista esitetään säädettäväksi 1. lakiehdotuksessa. Erityinen kotietsintä käsittäisi siten ne tapaukset, joissa etsinnän kohteeksi voidaan olettaa joutuvan tietoa valtakunnan turvallisuuden vuoksi salassa pidettävistä seikoista (10 §), tuomioistuimen päätösneuvottelusta ja sovittelusta (11 §), virkasalaisuuksista (12 §), oikeudenkäyntiasiamiehelle ja muun oikeudellista apua antaneelle (13 §) taikka lääkärille ja muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle (14 §) tai papille (16 §) uskottuja tietoja tai lähdesuojaan kuuluvia tietoja (20 §). Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusien erityisen kotietsinnän perusteita olisivat 11 § sovittelua koskevilta osin, mahdollisesti osa 12 §:ssä tarkoitetuista tilanteista sekä 16 §:ssä tarkoitettut tilanteet.

10 luku **Salaiset pakkokeinot**

52 §. *Kuuntelu- ja katselukiellot.* Pykälän 1 momentissa säädetään ehdottomista kielloista kohdistaa telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua rikoksesta epäillyn ja momentissa määritellyiden henkilöiden välisiin viesteihin. Momentin 1 kohdan mukaan kiellokset koskevat epäillyn ja hänen oikeusavustajansa välistä viestiä.

Ongelmana on pidetty, että käytännössä voi olla pakkokeinoa käytettävissä vaikea tietää, ketä on pidettävä epäillyn oikeudenkäyntiavustajana. Myöskään oikeudenkäyntiavustajan tehtäviä ei voida tarkkarajaisesti määritellä, vaikka ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 momentissa sääntelyä on tältä osin pyritty tarkentamaan. Ongelmia on nähty siinä, että oikeudenkäyntiavustajan tehtäviä tulkitaan niin kapeasti, ettei kielto asianmukaisesti suojaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Toisaalta kuitenkin kuuntelu- ja katselukieltosäännöstä on tulkittu niin, että se koskee oikeudenkäyntiasiamiehen lisäksi muutakin epäillyn oikeudellista avustajaa.

Voidaan kiinnittää huomiota siihen, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan vaitiolovelvollisuus murtuu voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan rikosasian puolustajaa lukuun ottamatta, jos syyttäjän syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Pakkokeinojen osalta ei tällaista säännöstä lakiin ole otettu. Vielä voidaan todeta, että mainitussa 3 momentissa tarkoitettut henkilöt ovat valvonnan alaisia tai toimivat virkavastuulla.

Edellä mainittujen seikkojen perusteella oikeustilan selventämiseksi kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että kielto koskee epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettun oikeudellisen avustajansa välistä viestiä. Ensiksi mainittu momentti koskee oikeudenkäyntiasiamiestä ja -avustajaa, kun taas 3 momentti koskee asianajajaa, ns. lupalakimiestä ja julkista oikeusavustajaa, joka hoitaa tai on hoitanut muuta kuin oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää. Lisäksi kohdassa säädettäisiin yhdenmukaisesti ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 §:n 2 momentin omaksutun todistamiskiellon kanssa, että myös epäillyn ja edellä tarkoitettun oikeudellisen avustajan palveluksessa tai apuna olevan henkilön välisiä viestejä koskevat katselu- ja kuuntelukiellot.

Momenttia ei muilta osin ehdoteta asiallisesti muutettavaksi. Oikeudenkäymiskaaren tehty viittaus epäillyn ja papin välistä viestiä koskevassa momentin 2 kohdassa muutettaisiin 1. lakiehdotuksen mukaisesti viittaukseksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ää.

Pykälän 2 momentissa säädetään niistä katselu- ja kuuntelukielloista, joita noudatetaan, jollei rikoksesta säädetty ankarin rangaistus ole vähintään kuusi vuotta vankeutta. Kielto koskevat yhtäältä epäillyn ja toisaalta epäillyn läheisen taikka lääkärin tai muun terveydenhuollon ammatti taikka toimittajan tai muun lähteestään vaitiolo-oikeutetun henkilön välistä viestiä. Momenttiin tehtäisiin 1. lakiehdotuksesta seuraavat muutokset pykäläviittauksiin.

Pykälän 3, jossa säädetään kiellon alaisen aineiston käsittelemisestä, ja 4 momenttia, jossa säädetään kiellon väistymisestä, kun viestin molemmat osapuolet ovat epäiltynä, ei ehdoteta muutettavaksi. Siten esimerkiksi epäillyn ja hänen asianajajansa välistä puhelinkeskustelua voidaan kuunnella, jos heitä molempia epäillään momentissa määritellystä rikoksesta ja kummankin puhelimen kuunteluun on asianmukainen telekuunteluluupa.

6.7 Laki syyttäjälaitoksesta

25 a §. Vaitiolo-ovelvollisuus. Pykälän mukaan mitä poliisilain (892/2011) 7 luvun 1, 4 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-ovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan. Ensiksi mainittu pykälä koskee vaitiolo-ovelvollisuutta luottamuksellisia tietoja antaneen taikka valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyydestä, kun tiedon ilmaiseminen vaarantaisi sanotun henkilön tai hänen läheisensä turvallisuuden, 4 § koskee tiedon ilmaisemisesta oikeudenkäynnissä ja 5 § ilmaisuvelvollisuutta tutkittaessa mainitun henkilön tässä asemassaan epäilyksi tekemää rikosta.

Edellä mainittua lainkohtaa muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin viittaus 4 §:ään. Lisäksi poliisilain säädöskokoelmanumero oikaistaisiin (872/2011).

Pykälään otettaisiin uusi 2 momentti, jonka mukaan syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tiedoista. Näitä ovat luottamuksellisia tietoja antaneen henkilöllisyys sekä salassa pidettävät tekniset ja taktiset menetelmät. Syyttäjällä olisi vaitiolo-oikeus vain, jos hän on saanut edellä tarkoitettun tiedon toimissaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisin epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tai kun poliisimiehen muun epäillyn rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttää, lukuun ottamatta rikesakko- tai rangaistusmääräysteitse käsiteltäviä asioita. Syyttäjä toimii tällöin tutkinnanjohtajana, vaikka asiassa olisi epäiltynä muukin henkilö kuin poliisimies. Tutkinnanjohtajana toimivalla syyttäjällä on samat toimivaltuudet kuin vastaavassa tehtävässä toimivalla päällystöön kuuluvalla virkamiehellä.

Kysymyksessä olisi nykyisin poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-oikeuden laajentamisesta koskemaan tutkinnanjohtajana toimivaa syyttäjää, eikä vaitiolo-oikeus koskisi syyttäjiä muutoin eikä lainkaan muita syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvia. Syyttäjä ei tee syyteharkintaa eikä ajaa syytettä siitä rikoksesta, jonka tutkinnanjohtajana hän on toiminut, vaan nämä tehtävät uskotaan toiselle syyttäjälle.

Rikoksen tehokas tutkiminen edellyttää muun ohessa, että tutkiva viranomaisen tarvittaessa voi pitää salassa luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevan tiedon. Tällaisen suojan takaaminen voi toisinaan olla edellytys sille, että tiedon haltija ylipäättänsä uskaltaa kertoa siitä rikosta tutkivalle viranomaiselle.

Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän tulisi olla samassa asemassa kuin muun rikoksen tutkinnasta vastaava, esitutkintaviranomaisiin kuuluva tutkinnanjohtaja. Se, että tutkinnanjohtajana toimivalta syyttäjältä nykytilanteessa puuttuu sellainen vaitiolo-oikeus kuin poliisimiehellä on, heikentää syyttäjän mahdollisuuksia toimia tutkinnan johtajana. Tämä on myös omiaan heikentämään poliisin epäilemäksi tehdyn rikoksen johdosta toimitettavan esitutkinnan asianmukaisuuteen kohdistuvaa luottamusta.

Syyttäjällä olisi vastaavanlainen poliisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetty ilmaisuvelvollisuus kuin poliisin henkilöstöön kuuluvalla. Pykälä koskee esitutinnan aloittamisesta päättämiseksi tai esitutinnan toimittamiseksi tarpeellista tietoa, kun peitehenkilön, valeostajan tai luottamuksellisesti tietoja epäillään tuossa asemassaan syyllistyneen rikokseen.

Uuden momentin 3 momentin mukaan syyttäjälaitokseen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 tai 2 momentissa tarkoitettua vaitiolo-velvollisuudesta tai -oikeudesta huolimatta säädettäisiin ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa. Momentti korvaisi viittauksen poliisilain 7 luvun 4 §:ään.

6.8 Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta

21 §. Todistamis- ja vetoamiskielto. Pykälän 1 momentissa säädetään sovittelijaa koskevasta todistamiskiellosta. Koska tästä jatkossa säädettäisiin 1. lakiehdotuksen mukaan sovittelijan osalta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja hänen apulaisensa osalta luvun 22 §:n 2 momentissa, pykälä muutettaisiin viittaussäännökseksi mainittuihin lainkohtiin.

6.9 Vankeuslaki

19 luku Ilmoitukset ja tiedon antaminen

10 §. Vaitiolo-oikeus. Pykälän 1 momentissa säädetään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen vaitiolo-oikeudesta hänelle luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyydestä, kun häntä kuullaan todistajana esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Pykälän 2 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joiden perusteella tuomioistuimien voi kuitenkin velvoittaa virkamiehen todistamaan.

Pykälää muutettaisiin niin, että 1 momentissa säädettäisiin virkamiehen vaitiolo-oikeudesta yleisesti. Pykälän 2 momentissa viitattaisiin ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momenttiin. Kuten edellä 1. lakiehdotuksen perusteluista ilmenee, virkamiehen vaitiolo-oikeus voitaisiin murtaa vastaavin edellytyksin kuin esitutkintaviranomaisen tai syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan henkilön vaitiolo-oikeus.

6.10 Turvallisuustutkintalaki

40 §. Todistamiskiello. Pykälässä säädetään turvallisuustutkintaan osallistuvia koskevasta todistamiskiellosta. Koska jatkossa todistamiskiellosta säädettäisiin 1. lakiehdotuksen mukaisesti oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa, pykälä muutettaisiin viittaussäännökseksi mainittuun momenttiin.

6.11 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

15 §. Suljettu käsittely. Pykälässä säädetään edellytyksistä, joiden täytyessä tuomioistuin voi määrätä, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisilta osin yleisön läsnä olematta.

Pykälän 7 kohdan mukaan suljettu käsittely voidaan määrätä siksi, että asiassa

- a velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä,
- b velvoitetaan vastaamaan kysymykseen, johon vastaamisesta saisi muuten kieltäytyä taikka
- c esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Kohta koskee siten niitä tilanteita, joissa tuomioistuimessa esitetään suullista tai kirjallista näyttöä sellaisesta tiedosta, jota koskee murrettavissa oleva todistamiskiello tai vai tiolo-oikeus. Kohtaa muutettaisiin niin, että tämä voimassa olevasta kohdasta ilmenevä ajatus ilmaistaisiin yleisemmässä muodossa. Kohdan mukaan suljettu käsittely voidaan toimittaa, jos oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö velvoitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa säädetystä oikeudesta kieltäytyä todistamasta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja.

16 a §. Julkisuus anonyymiä todistelua koskevassa asiassa ja anonyymiä todistajaa kuulusteltaessa. Lakiin otettaisiin havainnollisuuden ja selvyyden vuoksi säännös anonyymiä todistelua koskevan asian julkisuudesta. Pykälän 1 momentissa viitattaisiin 2. lakiehdotukseen sisältyvän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muutosesityksiin. Pykälässä todettaisiin, että anonyymiä todistelua koskevan asian julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:ssä ja 7 luvun 5 a §:ssä. Näistä ensimmäinen pykälä koskee anonymiteetin myöntämistä todistajalle koskevassa asiassa annetun päätöksen ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston sekä diaa-

ritietojen julkisuudesta. Toinen pykälä puolestaan koskee anonymiteetin murtamisesta annetun ratkaisun ja siihen liittyvän oikeudenkäyntiaineiston julkisuutta. Molemmissa pykälissä on omaksuttu varsin laaja salassapito ennen muuta anonyymien todistajan mutta myös muiden henkilöiden suojelemiseksi.

Momentin säädettäisiin lisäksi käsittelyjulkisuudesta. Anonymiteetin myöntämistä ja haasteen antamista anonyymien todisteluun liittyvässä asianosaisen ajamassa rikosasiassa koskeva asia käsitellään sekä ratkaisu julistetaan myös sovellettujen lainkohtien ja lopputuloksen osalta yleisön läsnä olematta. Sääntelyn johdonmukaisuus ja edellä mainittujen henkilöiden suojeleminen edellyttää asian käsittelyä yleisön läsnä olematta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin yleisöjulkisuudesta anonyymiä todistajaa kuulusteltaessa syyteasiassa, jota varten hänelle on myönnetty anonymiteetti.

Momentin mukaan käsittelyssä olisi voimassa, mitä 15 §:n yleissäännöksessä säädetään suljetusta käsittelystä. Lisäksi yleisön läsnä olematta kuulusteltaisiin anonyymi todistaja, jos se on tarpeen hänen henkilöllisyytensä paljastumisen estämiseksi.

Lähtökohta olisi, että kuultaessa anonyymiä todistajaa tavanomaisesta menettelystä tehtäisiin vain ne välttämättömät poikkeukset, joita anonyymien todistajan henkilöllisyyden suojaaminen paljastumiselta edellyttää. Siten anonyymiä todistajaa voidaan kuulla niin, että vain hänen nimensä ja yhteystietonsa jäävät salaisiksi, mutta istunnossa läsnä olevilla on häneen tavanomainen näkö- ja kuuloyhteys. Tällainen menettely voisi tulla kysymykseen, kun syyttäjän todistaja on vastaajalle entuudestaan tuntematon, eikä ole syytä olettaa, että hänen henkilöllisyytensä pystyttäisiin hänen ulkomuotonsa perusteella myöhemminkään selvittämään. Toisaalta yleisön läsnä oleminen voisi kasvattaa huomattavasti riskiä anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumisesta. Siksi on parempi, että anonyymiä todistajaa kuullaan mainitulla tavalla, mutta yleisön olematta paikalla.

Toisaalta jos anonyymiä todistajaa kuullaan näköesteen takaa ääni muunnettuna, yleisön läsnä oleminen ei ilmeisestikään voisi lisätä riskiä hänen henkilöllisyytensä paljastumisesta. Siksi ei olisi perusteltua kuulla anonyymiä todistajia suljetuin ovin. Menettelyn poikkeuksellinen luonne pikemminkin puoltaa käsittelyn julkisuutta.

20 §. Yleisön läsnäolon rajoittaminen. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta.

Mainittua 10 §:n 2 momenttia esitetään muutettavaksi 3. lakiehdotuksessa siten, että se asiallisesti vastaisi ehdotettua oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momenttia. Momentissa määritellään ne asianosaisen läheiset, joilla on oikeus kieltäytyä todistamasta. Momenttiin viitataan ehdotetuissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 ja 52 §:ssä, joissa säädetään henkilön kuulemisesta asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta taikka videokonferenssina.

Johdonmukaisuussyistä käsillä olevaa momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentin asemesta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momenttiin.

6.12 Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista

10 §. Pykälän mukaan muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä säädetyllä tavalla. Koska muutoksenhausta tällaiseen päätökseen 1. lakiehdotuksen mukaan säädettäisiin jatkossa mainitun luvun 68 §:ssä, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

6.13 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

22 §. *Taloudellisten menetysten korvaaminen.* Pykälässä viitataan todistajalle maksettavaa korvausta koskevaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:ään. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan tästä säädettäisiin jatkossa mainitun luvun 65 §:ssä, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

6.14 Laki todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa

5 §. *Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano.* Pykälän 1 momentissa säädetään muun muassa siitä, että ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan asiantuntijaa, jonka esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan asiantuntijan esteellisyydestä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 1 momentissa, viittausta muutettaisiin vastaavasti.

6.15 Laki keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

2 §. *Tiedoksiantojen suorittaminen postitse.* Pykälän 2 momentissa viitataan muun muassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a ja 51 §:ään, jotka koskevat todistajan ja asiantuntijan kutsumista ulkomailla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan tästä säädettäisiin jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä pykälää.

6.16 Laki entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta

8 §. *Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet.* Pykälän 2 momenttia tarkistettaisiin siten, että siinä oleva viittaus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 37 §:ssä tarkoitettuihin todistajaa koskeviin pakkokeinoihin ja painostusvankeuteen muutettaisiin 1. lakiehdotuksessa esitettyä vastaten viittaukseksi mainitun luvun 62 ja 63 §:ään.

Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että vanhentunut viittaus perätöntä lausumaa koskeva viittaus rikoslain 17 luvun 1 §:ään muutettaisiin koskemaan rikoslain 15 lukua.

Pykälän 4 momentissa oleva termi ”virallinen syyttäjä” muutettaisiin nykykäytännön mukaiseksi termiksi ”syyttäjä”.

Muuten pykälä jäisi ennalleen.

6.17 Laki velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa

3 §. Pykälän mukaan jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 39 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa. Mainitussa

36 §:ssä säädetään todistajalle asetettavasta uhkasakosta ja hänen noutamisesta tuomioistuimeen sekä 39 §:ssä todistajan velvollisuudesta korvata esteettömän poissaolon tai muun niskoittelun aiheuttamista oikeudenkäyntikuluista.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:ään, jossa 1. lakiehdotuksen mukaan säädetään uhkasakosta ja noudosta. Mainitussa lakiehdotuksessa ei enää esitetä säädettäväksi todistajan velvollisuudesta korvata oikeudenkäyntikuluja, joten tällaista viittausta pykälässä ei enää olisi. Pykälään jäisi edelleen kieltö määrätä ulkomailla olevaa todistajaa noudettavaksi.

4 §. Pykälän mukaan todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20, 23 ja 24 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin yleisesti oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun. Velvollisuudesta ja oikeudesta kieltäytyä todistamasta säädettäisiin 1. lakiehdotuksen mukaan mainitun luvun 10–22 §:ssä.

5 §. Pykälässä säädetään muun ohella siitä, että todistajaksi kutsuttava on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Viittaus oikeudenkäymiskaareen muutettaisiin koskemaan koko lukua.

8 §. Pykälän 2 momentissa viitataan maksuttomasta oikeudenkäynnistä annettuun lakiin. Koska mainittu laki on kumottu oikeusapulailla, viittaus korjattaisiin koskemaan tätä lakia. Momentin sanamuotoa tarkistettaisiin muutoinkin vastaavasti.

6.18 Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta

7 §. *Kieltäytymisperusteet.* Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa.

Kohtaa muutettaisiin niin, että viittaus muutettaisiin koskemaan koko oikeudenkäymiskaaren 17 lukua.

6.19 Laki Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta

2 §. Pykälän 2 momentissa on vastaavanlainen säännös kuin edellä 15. lakiehdotuksessa käsitellyssä momentissa. Momenttia muutettaisiin vastaavalla tavalla.

6.20 Sähköisen viestinnän tietosuojalaki

13 f §. *Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytöstapauksissa.* Pykälän 1 momentissa viitataan lähdesuojaa koskeviin oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 23 §:n 2 ja 3 momenttiin. Viittaus muutettaisiin koskemaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momenttia, jossa 1. lakiehdotuksen mukaan säädettäisiin jatkossa vastaavalla tavalla lähdesuojasta.

33 §. *Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja.* Pykälän 6 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 13 f §:n 1 momenttiin.

6.21 Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta

3 a §. *Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta.* Pykälän 2 momentin mukaan lautakunta käsittelee ja ratkaisee muun muassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan mielentilatutkimusta koskisi jatkossa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä pykälää.

6.22 Mielenterveyslaki

15 §. *Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten.* Pykälässä oleva viittaus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ään muutettaisiin 1. lakiehdotuksen johdosta koskemaan mainitun luvun 37 §:ää. Lisäksi pykälään lisättäisiin maininta siitä, että mielentilatutkimus voidaan tehdä paitsi syytetyille myös rikoksesta epäillyille.

6.23 Laki kaupanvahvistajista

4 §. *Kaupanvahvistajan esteellisyys.* Pykälän mukaan kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään todistajan esteellisyydestä.

Koska mainitussa 43 §:ssä pykälässä oleva sääntely otettaisiin 3. lakiehdotuksessa tarkoitettuun lakiin oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä, viittaus muutettaisiin koskemaan tätä lakia.

6.24 Laki välimiesmenettelystä

27 §. Pykälän 2 momentin mukaan välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan valaa tai vakuutusta eikä totuusvakuutusta.

Koska 1. lakiehdotuksen mukaan valasta sekä asianosaisten kuulemisesta totuusvakuutuksien luovutettiin, momentista poistettaisiin valaa ja totuusvakuutusta koskevat maininnat.

29 §. Pykälän 1 momentissa säädetään muun muassa siitä, että asianosaista voidaan kuulla tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan jatkossa asianosaista ei enää kuultaisi totuusvakuutuksien, momentista poistettaisiin tätä koskeva maininta. Asianosaista voitaisiin edelleen kuulustella tuomioistuimessa todistelutarkoituksessa.

6.25 Hallintolaki

40 §. Suullinen todistelu. Pykälän 1 momentissa säädetään muun muassa siitä, että hallintoasiassa voidaan kuulla todistajaa valan tai vakuutuksen nojalla ja asianosaista totuusvakuutuksen nojalla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan asianosaista ei enää voitaisi kuulla totuusvakuutuksin, tehtäisiin momenttiin vastaavat muutokset.

6.26 Ympäristönsuojelulaki

106 §. Todistajan kuuleminen. Pykälässä säädetään muun ohessa siitä, että aluehallintovirasto voi kuulla todistajaa valallisesti ja asianosaista totuusvakuutuksin. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan todistajan valasta ja asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksen nojalla luovuttaisiin, pykälää muutettaisiin niin, että todistajaa voidaan kuulla vakuutuksen nojalla. Lisäksi maininta totuusvakuutuksesta poistettaisiin.

6.27 Vesilaki

11 luku Hakemusmenettely

15 §. Suullinen todistelu. Pykälässä säädetään muun ohessa mahdollisuudesta kuulla todistajaa valan tai vakuutuksen nojalla sekä asianosaista totuusvakuutuksen nojalla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan todistajan valasta ja asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksin luovuttaisiin, pykälään tehtäisiin vastaavat muutokset.

6.28 Laki patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä

7 §. Pykälässä säädetään muun muassa siitä, että valituslautakunnan suullisessa käsittelyssä voidaan kuulustella asianosaista totuusvakuutuksen nojalla sekä todistajia tai asiantuntijoita valan tai vakuutuksen nojalla. Koska 1. lakiehdotuksen mukaan asianosaista ei enää voitaisi kuulla totuusvakuutuksin eikä todistaja tai asiantuntija voisi enää antaa valaa vaan ainoastaan vakuutuksen nojalla, pykälää muutettaisiin vastaavasti.

6.29 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

11 §. *Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.* Pykälän 2 momentin 7 kohtaan ehdotetaan tehtäväksi lisäys, jonka mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei ole oikeutta sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden avulla anonymisti rikosasiassa lain nojalla kuultavan henkilöllisyys voi paljastua. Säännös velvoittaisi viranomaista olemaan luovuttamatta asianosaiselle anonymisti kuultavan henkilön henkilöllisyyden paljastavia tietoja. Säännös tulisi sovellettavaksi sekä niihin tilanteisiin, joissa henkilöä on tarkoitus kuulla anonymisti että niihin tapauksiin, joissa henkilölle on rikostutkintavaiheessa myönnetty anonymiteetti. Käytännössä asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoitus toteutettaisiin siten, että anonymisti kuultavan henkilön kertomuksesta peitetäisiin seikat, joista hänen henkilöllisyytensä voisi paljastua. Jos henkilölle ei haeta anonymiteettiä tai jos hakemus hylätään, asianosaisen tiedonsaantioikeus määräytyisi samalla tavoin kuin nykyisin.

24 §. *Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat.* Pykälän 1 momentin 31 kohtaa ehdotetaan täydennettäväksi siten, että salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja olisivat asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonymisti rikosasiassa lain nojalla kuultavan henkilöllisyys voi paljastua.

Salassapitoajasta ei ehdoteta otettavaksi julkisuuslakiin erillisiä säännöksiä anonymin todistelun tilanteita varten. Siten salassapitoaika määräytyisi sen mukaan, mitä julkisuuslain 31 §:n 2 momentissa salassapidosta yksityiselämän suojaamiseksi säädetään.

6.30 Laki isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta

1 §. Pykälän mukaan kumottaisiin isyyslain 30 §:n 2 momentti, jonka mukaan asianosaisia tai heidän edustajiaan ei saa kuulla totuusvakuutuksen nojalla. Kielto koskee isyyden vahvistamista ja lain 41 §:n viittaussäännöksen kautta myös sen kumoamista koskevia oikeudenkäyntejä. Koska 1. lakiehdotuksessa esitetään, että asian laadusta riippumatta asianosaista tai hänen edustajaansa ei voitaisi enää kuulla totuusvakuutuksien, momentti on tarpeeton.

2 §. Pykälässä säädettäisiin lain voimaantulosta.

6.31 Hallintolainkäyttölaki

39 §. Todistajan kuuleminen. Pykälässä 1 momentissa säädetään todistajan kuulemisesta suullisessa käsittelyssä. Pykälän 2 momentissa säädetään asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksin. Pykälän 3 momentissa viitataan niihin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistajaa ja asianosaisen kuulemista totuusvakuutuksen nojalla koskeviin pykäliin, jotka ovat suullisessa käsittelyssä soveltuvin osin voimassa.

Pykälää muutettaisiin niin, että 1 momentti jäisi ennalleen. Pykälän 2 momenttia vastaava sääntely poistettaisiin yhdenmukaisesti 1. lakiehdotuksen kanssa, jonka mukaan asianosaisen kuulemista totuusvakuutuksin koskevasta sääntelystä luovuttaisiin. Asianosaista voitaisiin edelleen kuulla asian selvittämiseksi 37 §:n mukaisesti ilman totuusvakuutusta.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin 3 momenttia vastaava sääntely siten, että asianomaiset viittaukset muutettaisiin 1. lakiehdotuksen mukaisesti. Pykälässä ei enää edellä mainitusta syystä viitattaisi asianosaisen totuusvakuutuksin kuulemista koskeviin pykäliin.

40 §. Asiantuntijan kuuleminen. Pykälän 1 momentissa säädetään asiantuntijatodistelusta sekä viitataan eräisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun asiantuntijaa koskeviin lainkohtiin. Viittaukset muutettaisiin koskemaan 1. lakiehdotuksen 17 luvun asianomaisia kohtia.

42 §. Asiakirjan ja esineen esittäminen. Pykälässä säädetään asiakirjan ja esineen esittämisestä sekä viitataan eräisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiin. Viittaukset muutettaisiin 1. lakiehdotuksen 17 luvun mukaisiksi.

6.32 Valtion virkamieslaki

51 §. Pykälässä säädetään suullisesta käsittelystä virkamieslautakunnassa. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin niin, että mahdollisuus kuulla asianosaista totuusvakuutuksesta poistettaisiin. Momentissa oleva vanhentunut säännös kuulemisen järjestämisestä läänioikeudessa korvattaisiin hallinto-oikeudessa järjestettävällä kuulemisella. Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin vastaava kuulemista hallinto-oikeudessa koskeva päivitys. Pykälän 3 momentissa säädetty asetuksenantovaltuus täsmennettäisiin siten, että tarkemmat säännökset virkamieslautakunnasta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Eduskunnan käsiteltävänä on esitys, jossa esitetään muun ohessa käsillä olevan pykälän kumoamista (HE 61/2011 vp).

7 Voimaantulo

Ehdotetut lait esitetään tulevaksi voimaan 1.10.2014. Ajankohdan määrittelyssä on pyritty ottamaan huomioon jatkokäsittelyyn tarvittava aika. Lisäksi koulutukselle on syytä varata aikaa.

Yleisen periaatteen mukaan prosessilakia sovelletaan heti sen tultua voimaan, jollei toisin säädetä. Esitykseen sisältyy useita säännösehdotuksia, jotka muuttavat oikeustilaa siten, että niiden soveltaminen lain voimaan tullessa vireille oleviin asioihin aiheuttaisi ongelmia. Esimerkiksi ehdotetut muutokset, joiden mukaan eräisiin henkilöihin sovellettaisiin jatkossa asianosaista koskevien säännösten asemesta todistajaa koskevia säännöksiä ja asianosaisen nimeämään asiantuntijaan sovellettaisiin aiemmasta poiketen asiantuntijaa eikä todistajaa koskevia säännöksiä, herättäisivät käytännössä kysymyksiä. Samaten vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden muuttuminen kesken oikeudenkäynnin olisi ongelmallista, jos asianosaisen nimeämä todiste olisi ennen lain voimaantuloa salittu, mutta muuttuisi lain voimaantulon jälkeen todistamiskiellon alaiseksi.

Tämän vuoksi 1. ja 2. lakiehdotukseen otettaisiin siirtymäsäännös, jonka mukaan asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Vastaava siirtymäsäännös otettaisiin myös niihin lakiehdotuksiin, joilla on välitön kytkös jompaankumpaan prosessilakiin.

Rikoslain 15 lukua ehdotetaan muutettavaksi muun ohessa siten, että asianosaisen totuusvakuutusta koskevat osat kumotaan. Tähän lakiin ei ehdoteta otettavaksi siirtymäsäännöstä. Tästä seuraa, ettei lain tultua voimaan enää voitaisi tuomita rangaistusta totuusvakuutuksen nojalla annetusta perättömästä lausumasta. Siirtymäsäännöstä ei ole pidetty perusteltuna, koska totuusvakuutuksen kuuleminen on harvinaista eikä ole painavia syitä omaksua rikoslain ajallisesta soveltuvuudesta poikkeavaa ratkaisua.

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Momentin luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjettäväksi. Perustuslain säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lainsäädännöllä ei kuitenkaan saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa (ks. HE 309/1993 vp s. 74).

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin piiriin kuuluvat myös muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetyille taatut oikeudet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtejä ovat muun muassa oikeus olla todistamatta itseään vastaan ja oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia (HE 309/1993 vp s. 74; PeVL 5/1999 vp s. 6 ja PeVL 31/2005 vp s. 4.).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käytännössään omaksunut kannan, jonka mukaan todistelukysymykset kuuluvat lähtökohtaisesti järjestettäväksi kansallisessa lainsäädännössä. Näitä kysymyksiä ovat todistelun vastaanottaminen ja siihen liittyvät seikat. Kansallisten tuomioistuinten asiana on arvioida niiden saamaa näyttöä. Ihmisoikeustuomioistuin kuitenkin harkitsee, onko oikeudenkäynti ollut kokonaisuutena myös todistelun tapa huomioon ottaen oikeudenmukainen. Tämä tapahtuu ottamalla huomioon paitsi syytetyn oikeudet myös syytteen asianmukaiseen ajamiseen perustuvat julkiset ja asianomistajien intressit sekä tarvittaessa todistajien oikeudet.

Todistelua koskevien säännösten osalta käytännössä on noussut esiin kysymys syytetyn oikeudesta kuulustella tai kuulustuttaa todistajia ja osapuolten tasa-arvo. Ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen käytännön mukaan lähtökohtana on, että todisteet esitetään syytetyn läsnä ollessa. Säännöstä voidaan kuitenkin hyväksyttävästä syystä poiketa, mutta syytetyn oikeuksia on kuitenkin kunnioitettava. Tämä yleensä edellyttää, että puolustuksella on aito mahdollisuus riitauttaa todiste.

Ihmisoikeustuomioistuin on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, miten tuomioistuimet ovat perustelleet ratkaisunsa silloin, kun on poikettu pääsäännöstä, jonka mukaan näyttö otetaan vastaan syytetyn läsnä ollessa. Olennaista on, että tuomioistuin kirjaa ratkaisunsa todistajan uskottavuutta ja hänen kertomuksensa luotettavuutta, mukaan lukien puolustuksen merkitykselliset väitteet näistä kysymyksistä, sekä näistä tehtäviä johtopäätöksiä koskevat kannanotonsa. Vaikka todistusharkinta lähtökohtaisesti onkin kansallisen tuomioistuimen asia, tällä tavalla voidaan osoittaa, ettei todistusharkinta ole ollut mielivaltaista tai ettei tuomioistuin ole muuten ylittänyt harkintavaltansa (esim. Peltonen v. Suomi päätös 11.5.1999; Sievert v. Saksa 19.7.2012).

Anonyymiä todistelua, jolla tässä tarkoitetaan todistajan kuulemista niin, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystiedot paljasta sekä mahdollisesti muita anonymiteetin turvaavia toimenpiteitä, on tarkasteltava kokonaisuutena oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista lähtien erikseen ja omina kokonaisuuksinaan anonymiteetistä päättämistä (2. lakiehdotuksen 5 luvun 11 a-11 e §) ja itse pääasian käsittelyä, jossa anonyymi todistelu otetaan vastaan (1. lakiehdotus 17 luvun 33, 43 ja 53 §). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä anonyymistä todistelusta on käsitelty edellä yleisperusteluiden jaksossa 2.2.

Oikeus tulla kuulluksi on yksi perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvatuista oikeuksista HE 309/1993 vp s. 74). Perustuslakivaliokunta on todennut, että lainsäädännöllä ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa. Jos asialla arvioidaan olevan merkitystä asianosaiselle tai sivulliselle, kuulemismahdollisuuden varaaminen on varsin olennainen oikeusturvan tae, josta voidaan poiketa vain hyvin painavista syistä. (PeVL 12/2002 vp s. 6, PeVL 13/2003 vp s. 5 ja PeVL 8/2004 vp s. 3).

Anonyymi todistaminen olisi viimesijainen keino suojella todistajaa. Anonymiteetin myöntämisen edellytyksenä olisi, että menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Anonyymiä todistelua voitaisiin käyttää vain varsin törkeissä rikoksissa.

Rikosasian vastaajalle on merkitystä hänen puolustuksensa kannalta, kuullaanko todistajaa anonyymisti, koska anonyyminä todistaminen rajoittaa vastaajan mahdollisuuksia täysimittaiseen vastakuulusteluun ja anonyyminä kuullun todistajan kertomuksen kontrollointiin ja riitauttamiseen.

Ehdotuksen mukaan rikoksesta epäiltyä tai rikosasian vastaajaa ei kuitenkaan kuultaisi, kun anonymiteetistä päätetään, koska todistajaan kohdistuvaa uhkaa ei käytännössä voida tutkia paljastamatta todistajan henkilöllisyyttä. Todistajan suojaaminen mahdolliselta uhalta on painava syy poiketa kuulemisvelvollisuudesta. Anonyymillä todistelulla pyritäisiin suojaamaan todistajan ja hänen läheisensä perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Samasta syystä myös oikeudenkäynnin julkisuutta olisi rajoitettava. Poikkeuksen merkitystä vähentää se, että kysymys anonyymien todistelun sallimisesta olisi lähinnä menettelyllinen. Siinä ei oteta kantaa vastaajan syyllisyyteen, vaan syyllisyys ratkaistaan pääasian oikeudenkäynnissä.

Vastaajan oikeusturvan vuoksi anonyymistä todistelusta päättäisi aina käräjäoikeus. Todistajalle voisi anonymiteettiä hakea syyttäjä, mutta osapuolten yhdenvertaisen kohtelun vuoksi myös rikoksesta epäilty tai syytetty voisi olla hakijana.

Yleensä hakijana toimisi syyttäjä, jolloin olisi määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Vastaajan oikeusturvaa valvoisi anonymiteetin sallimista koskevassa asiassa julkinen asiamies, joka olisi läsnä asian käsittelyssä ja jolla olisi asiallisesti asianosaiselle kuuluvat oikeudet. Hän voisi myös hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun.

Tuomioistuin voisi kuulla anonyymiksi todistajaksi vaadittavaa henkilöä ja asiassa voitaisiin esittää muutakin selvitystä anonymiteetin myöntämisen edellytyksistä. Asiassa ei otettaisi kantaa syyllisyyskysymykseen vaan yksinomaan anonymiteetin myöntämisen edellytyksiin.

Syyteasia, jossa anonyymiä todistajaa kuullaan, voitaisiin yleensä käsitellä julkisesti. Puolustuksella olisi aina oikeus esittää kysymyksiä anonyymille todistajalle oikeudenkäynnissä ja riitauttaa hänen kertomuksensa luotettavuus. Anonyymillä todistajalla olisi velvollisuus vastata kaikkiin kysymyksiin, jollei vastaamisesta seuraa henkilöllisyyden paljastuminen. Anonyymien todistajan henkilökohtaista kuulemista ei voisi korvata esitutkintakertomuksen käyttämisellä.

Esityksen mukaan anonyymiä todistajaa voitaisiin kuulla erilaisten järjestelyjen avulla. Vähäisin poikkeus tavanomaiseen oikeudenkäyntiin olisi se, että anonyymien todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot jäisivät ilmoittamatta. Anonyymiä todistajaa voitaisiin kuulla myös videoyhteyden välityksellä taikka sermin takaa tai vastaajan olematta läsnä. Laajimmillaan anonyymiä todistajaa kuultaisiin ilman näköyhteyttä ja ääni muunnettuna. Tapauskohtaisesti käytettäisiin niitä keinoja, jotka ovat välttämättömiä anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi.

Mainittujen keinojen käyttäminen saattaisi jossain määrin heikentää vastaajan edellytyksiä puolustuksensa järjestämiseen sekä vähentää tosiasiallista mahdollisuutta riitauttaa todistajan kertomuksen uskottavuus. Se saattaisi myös horjuttaa prosessin osapuolten tasa-arvoa, koska yleensä vain syyttäjä tietäisi kuultavan henkilöllisyyden. Anonymiteettia yleensä hakisi syyttäjä.

Jonkin oikeudenkäyntiin osallistuvan virallistahon on kuitenkin tiedettävä anonyymien todistajan henkilöllisyys. Käytännössä syyttäjän tietoa tarvitaan siihen, että anonyymien todistajan kuuleminen voidaan järjestää. Syyttäjä voi kontrolloida, että oikeaa henkilöä kuullaan anonyymisti, ja huolehtia siitä, ettei anonyymille todistajalle esitetä henkilöllisyyden paljastavia kysymyksiä ja ettei henkilöllisyys paljastu esimerkiksi todistajan saapussa istuntoon.

Toinen vaihtoehto olisi, että tuomioistuin tietäisi anonyymien todistajan henkilöllisyyden. Ehdotuksessa ei kuitenkaan tätä esitetä. Ehdotuksen mukaan anonymiteetin myöntämisestä päättänyt tuomari ei saisi toimia tuomarina syyteasiassa, eikä syyteasiaa käsittelevälle tuomarille ilmoiteta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä, vaan tuomari saa samat tiedot kuin vastaaja syyttäjän anonyymiä todistajaa kuultaessa.

Tuomarin tietämättömyys todistajan henkilöllisyydestä voitaisiin nähdä takeena sille, ettei anonyymi todistelu saa liian merkittävää painoarvoa. Myöskään vakiintuneen ja painavan lähtökohdan mukaan tuomari ei saa käyttää asian ratkaisemisessa yksityisiä tietojaan. Jos tuomari käyttää tällaisia tietoja, ratkaisu perustuu osittain sellaiselle aineistolle, joka ei ole ollut kaikkien asianosaisten tiedossa ja jota he eivät ole voineet oikeudenkäynnissä kommentoida. Tuomari ei voisi myöskään tällaisia seikkoja ottaa esiin tuomion perusteluissa, mikäli ne johtaisivat anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumiseen. Tällöin muutoksenhakutuomioistuinkaan ei voisi kontrolloida näiltä osin tuomion oikeellisuutta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tosin kiinnittänyt huomiota muun ohella siihen, onko tuomari ollut tietoinen todistajan henkilöllisyydestä ja voinut arvioida tämän kertomuksen uskottavuutta arvioidessaan sitä, onko anonyymien todistelun sallimisesta puolustukselle aiheutuvaa epätasapainoa kompensoitu riittävästi (ks. yleisperusteluiden jaksossa 2.2 käsitelty tapaus Ellis ym., jossa kuitenkin syyllisyyskysymyksen ratkaisi jury). Ihmisoikeustuomioistuin ei ole kuitenkaan asettanut tuomarin tietoa anonyymien todistajan henkilöllisyydestä ehdoksi anonyymien todistelun sallimiselle. Puolustuksen oikeudet voidaan kompensoida muillakin tavoilla.

Perustuslakivaliokunta on jäljempänä lähemmin tarkastelluin tavoin pitänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaisena, että syyttäjällä olisi vaitiolo-oikeus esimerkiksi siitä, miten todiste on hankittu (PeVL 67/2010 vp s. 6). Anonyymien todistelun osalta syyttäjällä olisi toisin kuin vastapuolella yleensä tieto anonyymien todistajan henkilöllisyydestä. Tietoa voidaan edellä mainituista syistä pitää välttämättömänä. Syyttäjällä ei olisi oikeutta paljastaa anonyymien todistajan henkilöllisyyttä, vaan hänellä olisi vaitiolo-velvollisuus (1. lakiehdotuksen 17 luvun 21 §:n 2 momentti, 29. lakiehdotus). Ehdotus ei ole tässä suhteessa ongelmallinen

Kokonaisuutena arvostellen anonyymien todistelun aiheuttamat poikkeamat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista olisivat vähäisiä. Anonyymien todistelun soveltamisala olisi laissa tarkasti rajattu. Anonyymi todistelu olisi yhteiskunnallisesti tarpeen vakavan rikollisuuden rikosvastuun toteuttamiseksi. Anonymiteetillä pyrittäisiin edistämään aineellisen totuuden selvittämistä ja siten oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta. Esimerkiksi peiteoperaation kulusta voitaisiin saada objektiivisempaa tietoa kuulemalla operaatioon osallistunutta poliisimiestä suullisessa ja välittömässä oikeudenkäynnissä kuin tilanteessa, jossa todisteena vedottaisiin pelkästään tutkinnanjohtajan antamiin tietoihin peitetoiminnasta.

Ehdotettu sääntely siten täyttäisi oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät vaatimukset.

Syyttäjälle ehdotetaan vaitiolo-oikeutta niistä poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa saaduista tiedoista, jotka hän on saanut toimiessaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana (7. lakiehdotus). Mainitussa 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettut tiedot koskevat luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön henkilöllisyyttä sekä taktisia ja teknisiä menetelmiä. Mainitun esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisin epäillään syyllistyneen virkatehtäviensä suorittamisen yhteydessä rikokseen tai kun poliisimiehen muun epäillyn rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttää, ei kuitenkaan silloin, kun asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana myös silloin, kun rikoksesta epäiltynä poliisimiehen ohella olisi muukin henkilö kuin poliisimies. Syyttäjällä on pykälän mukaan samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla poliisipäällystön kuuluvalla poliisimiehellä.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön uudistuksen yhteydessä ehdotettiin voimassa olevaa oikeutta hiukan laajempaa vaitiolo-velvollisuutta poliisin henkilöstöön kuuluvalla luottamuksellisia tietoja antaneen taikka valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyydestä, kun tiedon ilmaiseminen vaarantaisi sanotun henkilön tai hänen läheisensä

turvallisuuden (HE 224/2010 vp s. 146). Lisäksi ehdotettiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että poliisin henkilöstöön kuuluvalla on vaitiolo-oikeus tiedoista, jotka koskevat luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön henkilöllisyyttä sekä taktisia ja teknisiä menetelmiä. (HE 224/2010 vp s. 148). Samalla ehdotettiin, että syyttäjän henkilöstöön kuuluvalla olisi samanlainen vaitiolo-oikeus ja vaitiolovelvollisuus kuin poliisin henkilöstöön kuuluvalla.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalla ei ollut huomauttamista syyttäjän tai poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta. Nämä hyväksyttiin esityksen mukaisesti. Vaitiolo-oikeutta koskeva poliisilain 7 luvun 3 §, joka koskee poliisin henkilöstöön kuuluvaa, hyväksyttiin niin ikään ehdotetussa muodossa.

Sitä vastoin syyttäjien vaitiolo-oikeutta koskeva esitys hylättiin. Perustuslakivaliokunta katsoi, että ehdotettu sääntely olisi vastoin oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa perustuslain 21 §:ää, koska syytetyn vastapuolena rikosprosessissa oleva syyttäjä olisi syyteharkinnan jälkeen suorastaan lain nojalla oikeutettu salaamaan esimerkiksi sen, miten jokin todiste on hankittu (PeVL 67/2010 vp s. 6).

Hylätyssä lakiehdotuksessa ollut vaitiolo-oikeus koski ilman eri rajoituksia kaikkia syyttäjälaitokseen kuuluvia, eikä virkatehtävän laadulla ollut myöskään merkitystä. Nyt ehdotettu vaitiolo-oikeus koskisi vain syyttäjiä ja vaitiolo-oikeus kattaisi vain ne tiedot, jotka syyttäjä on saanut toimiessaan tutkinnanjohtajana. Tällöin syyttäjä toimii asiallisesti poliisiin roolissa, eikä tavanomaisessa syyttäjän roolissa, jossa päätetään syytteen nostamisesta ja ajetaan sitä tuomioistuimessa.

Tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä ei päättää syytteen nostamisesta tutkimansa rikoksen osalta saati aja siitä syytettyä. Esitutinnan päättymisen jälkeen syyteharkinnasta ja syytteen ajamisesta vastaa toinen syyttäjä, jolla on käytettävissään sama esitutkinta-aineisto kuin syytetyllä. Siten ei synny tilannetta, jossa syytteestä huolehtivalla syyttäjällä olisi tietoja, jotka saataisiin salata hänen vastapuoleltaan oikeudenkäynnissä.

Mainituista syistä ehdotettu syyttäjän vaitiolo-oikeus on rajoitettu niin, ettei se ole vastoin perustuslain 21 §:n mukaisia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia.

Hallitus katsoo, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Koska ehdotettu anonyymiä todistelua koskeva lainsäädäntö on luonteeltaan uudenlaista ja koska säätämisyjärjestyskysymyksiä voidaan muutoinkin pitää jossain määrin tulkinnanvaraisena, ehdotuksesta on aiheellista pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 6 luvun 2 ja 8 §, 14 luvun 1 §, 15 luvun 17 §:n 1 momentti, 17 luku, 25 a luvun 10 §, 26 luvun 24 a §:n 2 momentti sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 2 ja 8 § laissa 1052/1991, 14 luvun 1 § laissa 595/1993, 15 luvun 17 §:n 1 momentti laissa 585/1995, 25 a luvun 10 § laissa 440/2011, 26 luvun 24 a §:n 2 momentti laissa 381/2003 sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta laissa 109/1960, ja

lisätään 6 luvun 7 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1052/1991, uusi 3 momentti seuraavasti:

6 luku

Riita-asian pääkäsitely

2 §

Pääkäsitelyssä asia käsitellään, jollei tuomioistuin toisin päättä, seuraavassa järjestyksessä:

1. istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;
2. asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;
3. tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä
4. asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

7 §

Todistelun vastaanottamisesta tässä pykälässä tarkoitettussa pääkäsitelyssä asianosaisten poissa ollessa säädetään 17 luvun 55 §:ssä.

8 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

1 §

Riita-asiassa asianosaisen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausueessaan vastapuolen esittämistä seikoista.

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

17 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka hänen apulaisensa ei saa luvottomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, jonka hän on saanut tietää:

1. hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;
2. antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;
3. antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

17 luku

Todistelusta

Yleiset säännökset

1 §

Asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty. Tuomioistuin arvioi vapaasti todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvon, jollei laissa toisin säädetä.

2 §

Riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu.

Seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä riittävän näytön.

Jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa riittävää näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla ja vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädettyä noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Edellä 3 momentissa säädettyä noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

3 §

Rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu.

Syyliseksi tuomitseva tuomio edellyttää, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettava epäilyä.

4 §

Tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta. Asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi asiassa sovellettava, sekä kuulla selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi.

Jos asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia eikä tuomioistuin tunne sen sisältöä, tuomioistuimen tulee kehottaa asianosaista esittämään siitä selvitystä. Tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia viran puolesta selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä säädetään erikseen.

Suomen lakia sovelletaan, jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä. Selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

5 §

Yleisesti tunnetusta seikasta näyttö ei ole tarpeen.

Näyttö ei myöskään ole tarpeen asianosaisen tunnustamasta seikasta asiassa, jossa sovinto on sallittu.

Jos tunnustus on annettu muussa kuin 2 momentissa tarkoitettussa asiassa tai jos asianosainen peruuttaa 2 momentissa tarkoitettun tunnustuksensa, tuomioistuin harkitsee, mikä vaikutus tunnustuksella tai tunnustuksen peruuttamisella on todisteena.

6 §

Jos asianosainen ei ilman hyväksyttävää syytä

1. kutsusta huolimatta saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta;
2. tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista;
3. todistelutarkoituksessa kuultuna anna kertomusta tai suostu vastaamaan kysymykseen; tai
4. noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka jättää täyttämättä muun tuomioistuimen kehotuksen, tuomioistuin harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena.

Rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain, jos se ei loukkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.

7 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuin saa omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu. Rikosasiassa tuomioistuin saa hankkia näyttöä vain, jos se todennäköisesti koituu vastaajan eduksi.

8 §

Tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka:

1. koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa;
2. on muuten tarpeeton;
3. voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella;
4. voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai
5. on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.

9 §

Jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka sallia katselmuksen toimittaminen, jollei laissa toisin säädetä. Velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädetään erikseen.

Oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta koskee todistelutarkoituksessa kuulusteltavan asianosaisen tai todistajan kertomuksen antamisen lisäksi asiantuntijalausnon antamista sekä esineen ja asiakirjan luovuttamista todisteena käytettäväksi sekä katselmuksen toimittamisen sallimista.

Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

10 §

Valtion turvallisuuden taikka suhteiden toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestykseen vuoksi salassa pidettävästä tiedosta ei saa todistaa.

11 §

Tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa.

Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija ei saa riita-asiassa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005) tarkoitettu sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava henkilö taikka muu henkilö, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eikä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen tai ellei laissa erikseen toisin säädetä.

Tuomioistuin voi määrätä muualla laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden estämättä syyttäjälaitoksen taikka poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvan todistamaan poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettusta tiedosta sekä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen todistamaan vankeuslain 19 luvun 10 §:ssä tarkoitusta tiedosta, jos:

1. syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta;
2. tiedon ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä; ja

3. luottamuksellisesti tietoja tai vihjetietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyden ilmaiseminen ei ilmeisesti aiheuta vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Turvallisuustutkintalaissa (525/2011) tarkoitettu Onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

13 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1. hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;
2. antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;
3. antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.

Muu 1 momentissa tarkoitettu henkilö kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka valtion oikeusaputoimistoista annetussa laissa (258/2002) tarkoitettu julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

14 §

Lääkäri, hammaslääkäri, apteekkari, psykoterapeutti, sairaanhoitaja tai kättilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on asemansa perusteella saanut tietää, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Tuomioistuin voi päättää, että muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää antamansa lääketieteellisen hoidon yhteydessä, jos:

1. asianomainen henkilö on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö;
2. asianosainen, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, sitä vaatii; ja
3. kyseessä on muu kuin 2 momentissa tarkoitettu asia.

15 §

Sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuin voi määrätä lainkohdassa tarkoitettua henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Sen estämättä, mitä 13 tai 14 §:ssä säädetään, pykälässä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin se välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä koskevan rikosepäilyn vuoksi tai sen estämiseksi, että syytön rikosasian vastaaja tultaisiin tuomitsemaan rangaistukseen.

16 §

Uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitettua rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on riipissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, jollei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Vaitiolo- ja salassapitovelvollisuudesta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädetään kuitenkin erikseen.

17 §

Asianosaisen nykyinen tai entinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa taikka henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan tuomioistuimessa, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta tässä luvussa säädetystä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

Rikosasiassa todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ei ole kuitenkaan 1 momentissa eikä 18 §:ssä säädettyä vaitiolo-oikeutta häneen edellä 1 momentissa tarkoitettua suhteessa olevan vastaajan osalta, jos syyttäjä ajaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikosta tai hän ei ole täyttänyt 15 vuotta.

18 §

Jokaisella oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen.

19 §

Liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

20 §

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee rangaistavaksi säädetyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti annettua tietoa.

21 §

Jäljempänä 33 §:ssä tarkoitettu anonymi todistaja saa kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa.

Jokaisella muulla kuin anonymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta anonymin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista.

Anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamisesta tuomioistuimen päätöksellä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ssä.

22 §

Edellä 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Henkilöllä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitetun henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin mainituissa lainkohdissa tarkoitetuilla henkilöillä. Palveluksessa tai apuna toimineeseen henkilöön sovelletaan myös 15 §:ää.

Sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia ei oteta huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetyistä rangaistusasteikosta.

23 §

Jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava todennäköiseksi sitä tukevat seikat.

Jos kuitenkin henkilö kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitetulla perusteella, kieltäytyminen hyväksytään, jollei hän ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytyminen ole muutoin selvästi perusteton.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskiello

24 §

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, paitsi jos

1. muualla laissa toisin säädetään;
2. tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii;
3. riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena;
4. vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi.

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, paitsi jos

1. muualla laissa toisin säädetään;
2. henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, taikka rikoslain 20 luvun 1-7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, ja syytetyille on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä;
3. lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

25 §

Tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Jos henkilö on muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasian tai siihen rinnastettavan asian käsittelyssä rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen taikka pakkokeinon käyttämisen uhalla antanut lausuman tai luovuttanut asiakirjan tai esineen menettelyn tarkoituksen toteuttamiseksi, tällaista lausumaa taikka asiakirjasta tai esineestä saatua tietoa ei saa hyödyntää todisteena sellaisessa rikosasiassa, jossa hän oli rikoksesta epäiltynä todisteen antamis- tai luovuttamishetkellä tai joka oli muuten tällöin vireillä. Hyödyntämiskieltoa ei kuitenkaan ole, jos lausuman antaminen taikka asiakirjan tai esineen luovuttaminen on rangaistavaa väärän sisältönsä tai muun totuudenvastaisen ominaisuutensa vuoksi muussa viranomaismenettelyssä.

Asianosaisten kuulustelu

26 §

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Riita-asian asianosaisten ja asianomistajan on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin

27 §

Asianosaista, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja
2. kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

28 §

Asianosaisten laillisen edustajan kuulustelussa noudatetaan, mitä asianosaisten kuulustelusta säädetään.

Todistajat

29 §

Jokaista muuta kuin asianosaista voidaan kuulustella todistajana.

30 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, sovelletaan, mitä 27 §:ssä säädetään todistelutarkoituksessa kuultavasta asianosaisesta.

31 §

Jos käsiteltävän asian tuomari tai muu 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen soveltuvien osin, mitä 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyysväitteen ratkaisemisesta.

Jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai –asiamies nimetään todistajaksi, tuomioistuimen on harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen. Jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai –asiamies velvoitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tai hänen päämiehelleen tilaisuus hankkia toinen henkilö todistajaksi velvoitetun sijaan.

32 §

Tasavallan presidenttiä ei kutsuta kuultavaksi todistajana.

33 §

Todistajaa voidaan kuulla rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*), jos:

1. häntä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a–11 e §:n perusteella tehdyn päätöksen mukaan päätetty kuulla anonyymisti;
2. päätös on lainvoimainen tai sitä on mainitun luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava,
3. pääkäsittelyssä tutkitaan syytettä siitä rikoksesta, jonka selvittämiseksi hänelle on myönnetty anonyymiteetti; ja
4. hän vaatii, että häntä kuulustellaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.

Asiantuntijat

34 §

Asiantuntijaa kuullaan erityisiä ammattitietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin.

35 §

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

Asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu.

36 §

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti.

Asiantuntijaa on kuultava tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1. se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi;
2. tuomioistuin katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi; tai
3. asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksetöntä.

37 §

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1. tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomioissaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;
2. vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja
3. vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädetyn edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 3 luvun (8016/2011) 1 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

38 §

Näyttönä voidaan tuomioistuimelle esittää esine tai asiakirja taikka toimittaa sellaisen esineen, jota ei voida hankaluudetta tuoda tuomioistuimeen, tai kiinteän omaisuuden tai paikan taikka muun kohteen katselmus.

39 §

Asiakirjasta saadaan esittää jäljennös, jollei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä.

40 §

Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka määrätä, että katselmuksen toimittaminen on sallittava, jos esineellä tai asiakirjalla taikka katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näyttönä asiassa.

Sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään velvollisuudesta tai oikeudesta olla todistamatta, esine tai asiakirja on esitettävä sekä katselmuksen toimittaminen sallittava, jos todisteesta voidaan ilman kohtuutonta haittaa peittää tai irrottaa osa, josta ilmeni sallassa pidettävä tai vaitiolo-oikeuden alainen tieto, taikka todistetta voidaan muuten käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi.

Ennen 1 momentissa tarkoitetun määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianomaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 3 luvussa säädetään. Tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Kutsut

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuin huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava, mitä 62 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa säädetään.

Jos 52 §:ssä tai 56 §:n 3 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistettavista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

42 §

Jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu, tuomioistuin huolehtii kutsumisesta, kun kutsu todistajalle tai asiantuntijalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella. Tuomioistuimen on lähetettävä tiedoksianto varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja tai asiantuntija oleskelee. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Todistajaan tai asiantuntijaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annetusta kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, ei sovelleta, mitä 62 §:ssä säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, jollei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut tänne ja jättänyt noudattamatta täällä tiedoksiannetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen.

Todistajan ja asianosaisen velvollisuudesta saapua toisesta Pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/1975).

Todistelumenettely pääkäsitelyssä

43 §

Ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemista tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoitettava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin selostettava kuultavaa koskevan salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisältö.

Anonyymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään.

44 §

Todistajan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutusta ei anna:

1. se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta;
2. se, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä vakuutuksen merkitystä;
3. rikosasiassa:
 - a asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;
 - b se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;
 - c se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko b kohdassa tarkoitetusta teosta;
 - d se, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta;
4. anonyymi todistaja.

45 §

Asiantuntijan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun tehtävän.

46 §

Ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.

47 §

Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä on mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

48 §

Jollei tuomioistuin erityisestä syystä toisin päättä, ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista riita-asiassa kuulustellaan asianosaista sekä rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa tässä pykälässä säädetyllä tavalla.

Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasiassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjä. Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastaajalla rikosasiassa ole avustajaa tai jos siihen on muuten perusteltu syy, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä. Pääkuulustelussa kuultavan tulee omaloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Vastakuulustelun toimittaa pääkuulustelun toimittaneen asianosaisen vastapuoli. Asianomistajan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä.

Vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Tuomioistuimien kuulustelea kuultava, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulustelemista asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapaansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen tai joissa viitataan kuultavan aiemmin esittämään kertomukseen. Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esitetäessä tällaiset kysymykset ovat sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

49 §

Todistajan ja asiantuntijan pääkuulustelusta huolehtii se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan, jollei tuomioistuin määrää toisin. Asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuullaan kuitenkin 48 §:n nojalla. Jos kuultavaa ei ole nimennyt kumpikaan osapuoli tai jos kuultava on molempien osapuolien nimeämä, tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä. Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Kuulustelusta noudatetaan lisäksi, mitä 48 §:n 3–6 momentissa säädetään.

50 §

Jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heidä saadaan kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka vastakkainkuulustelu on muuten tarpeen.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi tai asiantuntijaksi, ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Tuomioistuin voi kuitenkin tarvittaessa sallia, että asiantuntija on läsnä asian käsittelyn muissa osissa. Tuomioistuin voi tarvittaessa myös sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Tällainen asianomistaja saa olla läsnä kuulustelunsa jälkeen.

51 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1. kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
2. jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai
3. jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007).

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteydet keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;
2. kuultavan henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
3. kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
4. menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai
5. kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

53 §

Tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, jos se on anonyymien todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä, että häntä kuullaan pääkäsittelyssä näkösuojan takaa tai vastaajan läsnä olematta taikka hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen puhelinta tai videoyhteyttä taikka muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa. Ääni voidaan myös muuntaa siten, ettei anonyymiä todistajaa voi siitä tunnistaa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää anonyymille todistajalle kysymyksiä.

54 §

Asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä ja 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma on pääkäsittelyssä esiteltävä tarpeellisilta osiltaan.

55 §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 6 luvun 7 §:n tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan asianosaisen poissa ollessa kuulla todistelutarkoituksessa toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu kutsussa, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan tarvittaessa käsitellä myös muilta osin.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä asianosaiselle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei asianosaisen saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on asianosaisen pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta asianosaiselle ei kutsussa ole ilmoitettu.

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

56 §

Todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos:

1. pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuuluttavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuuluttavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
2. todistelutarkoituksessa kuuluttava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
3. asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
4. ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä taikka ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan.

Jos todiste otetaan vastaan 1 momentin 2 tai 4 kohdan nojalla, kuultavaa voidaan kuulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää.

57 §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2-4 kohdassa tarkoitetun pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

58 §

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella 56 §:n 1 momentin 2-4 kohdan nojalla tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa tuomioistuimessa.

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jos se käy haitatta päinsä.

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, paitsi jos tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisesti syystä tarpeelliseksi.

Tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisesta kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

60 §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla säädetään erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

61 §

Asianomaisen henkilön hakemuksesta kärjäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja on vaara, että todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin.

Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsitelyyn.

Todistajaa tai asiantuntijaa ei saa kutsua muuhun tuomioistuimeen kuin siihen kärjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä hänellä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka tai jonka tuomiopiirissä hän oleskelee taikka johon hän suostuu saapumaan.

Hakija vastaa todistelusta vastaisuuden varalta aiheutuvista kuluista.

Pakkokeinot

62 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuin voi määrätä todistajan noudettavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai tarvittaessa määrättävä hänet noudettavaksi. Noudettavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoineen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuin voi määrätä hänet noudettavaksi istuntoon.

Kun 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on noudettu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla noudettavaksi määrätty henkilö vastaa noudosta aiheutuneista kustannuksista.

63 §

Jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta, tuomioistuimella on velvoitetta hänet täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Jos todistaja kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuimella on velvoitetta uhkasakon maksettavaksi. Jos todistaja edelleen kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuimella on velvoitetta, ottaen huomioon asian laatu, todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta, todistajan henkilökohtaiset olot ja muut olosuhteet, määrätä todistajan painostusvankeudella täyttämään velvollisuutensa.

Todistajaa ei saa pitää painostusvankeudessa kauempaa kuin on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi eikä kauempaa kuin enintään kuusi kuukautta. Painostusvankeus ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä. Jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista.

Tuomioistuimen on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkamisesta. Vapautensa menettänyttä on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolin 3 luvussa säädetään.

64 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen. Edellä 44 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettuun todistajaan ei sovelleta 63 §:ää.

Asiantuntijaan sovelletaan 62 §:ää. Asiantuntijaa ei kuitenkaan saa määrätä noudettavaksi tuomioistuimeen.

Jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle 62 tai 63 §:n nojalla tai asiantuntijalle 63 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista.

Korvaukset ja palkkiot

65 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Yksityisen asianosaisten on maksettava nimeämälleen todistajalle tuleva korvaus. Jos todistajan on nimennyt useampi asianosaisten, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuimella on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus. Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Yksityisen asianosaisen nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oikeudesta ennakkoon. Ennakon riittävyden harkitsee tuomioistuin.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydettyä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asia-
sa viivytystä.

66 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, jos siitä on erikseen säädetty.

Asiantuntijan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Jos asiantuntijan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiantuntijan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa palkkio ja korvaus suoritetaan valtion varoista.

Asiantuntijalla on oikeus saada ennakolta korvaus tarpeellisista kuluistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava asiantuntijalle korvaus. Ennakon riittävyden harkitsee tuomioistuin.

Valtion varoista etukäteen suoritettua korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä.

Katselmuksen toimittamisesta aiheutuneihin kustannuksiin noudatetaan soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä säädetään.

67 §

Jos muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan tuomioistuimeen 37 §:ssä tarkoitettu esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada kohtuullinen korvaus kuluistaan.

Korvauksesta vastaa asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi nimennyt yksityinen asianosainen. Jos asiakirjan tai katselmusesineen on nimennyt todisteeksi useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa korvaus suoritetaan valtion varoista.

Valtion varoista suoritettua korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle on soveltuvin osin voimassa, mitä 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä säädetään.

Muutoksenhaku

68 §

Todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta pääasian yhteydessä. Päätökseen saadaan kuitenkin hakea muutosta erikseen, jos päätös koskee

1. uhkasakkoon tuomitsemista;
2. noutokustannuksiin tuomitsemista;
3. todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta;
4. asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta.

Päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuimien tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhaku on käsiteltävä kiireellisenä.

69 §

Painostusvankeutta tai mielentilan tutkimista taikka noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Painostusvankeuteen määrätty todistaja tai mielentilatutkimukseen määrätty taikka noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaika. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa taikka 17 luvun 68 §:n 1 momentin 2-4 kohdassa tai 3 momentissa tarkoitetun päätöksen lopputulosta, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöönpantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

24 a §

Sen lisäksi, mitä 17 luvun 52 §:ssä säädetään, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sisällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sisällöltään totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on tahallaan antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 2 momentti, 6 luvun 3 a ja 8 § sekä 7 luvun 1 §:n 3 momentti,

muutetaan 5 luvun 4 §, 6 luvun 4 §, 5 §:n 3 momentti, 6 §:n 1 momentti ja 7 §:n 2 momentti, sekä

lisätään 5 luvun lukuun uusi 11 a-11 e § ja niiden edelle uusi väliotsikko, 6 luvun 3 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti sekä 7 lukuun uusi 5 a § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

5 luku

Syytteen vireillepanosta

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet, esitutkintapöytäkirja ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat tuomioistuimen määräämällä tavalla haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Anonyymistä todistelusta päättäminen

11 a §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (*anonyymi todistaja*), jos:

1. rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja
2. menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmevä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

11 b §

Anonyymistä todistelusta päättää kärjäoikeus. Asia käsitellään siinä kärjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Kärjäoikeudessa anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin tuomioistuimen istunnosta säädetään.

Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa.

11 c §

Tuomioistuimen on viipymättä otettava anonyymiä todistelua koskeva hakemus käsiteltäväksi. Tuomioistuimen on myös viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Syyttäjää on kuultava epäillyn tai vastaajan anonyymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Tuomioistuin voi myös hankkia muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Muulla kuin syyttäjällä ja anonyymiä todistelua vaatineella epäillyllä tai vastaajalla taikka julkisella asiamiehellä ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä. Henkilöä, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, voidaan kuitenkin kuulla. Tuomioistuin voi myös kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonyymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Julkiseen asiamieheen sovelletaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 44–46 §:ssä säädetään.

11 d §

Anonyymiä todistelua koskeva päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto sekä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (379/2007) 4 §:ssä tarkoitetut oikeudenkäynnin perustiedot lukuun ottamatta tuomioistuimen nimeä ja asian laatua on salassa pidettävä muilta kuin hakijalta. Myös julkisella asiamiehellä ja syyttäjällä hakijan vastapuolena on oikeus saada tieto päätöksestä ja oikeudenkäyntiaineistosta.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä 60 vuotta. Päätökseen sisältyvät tiedot asian laadusta, asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta asiasta, jonka selvittämiseksi anonymiteettiä on vaadittu, tulevat kuitenkin julkisiksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Tuomioistuin voi määrätä, että hakijaa ja hänen vastapuoltaan koskevat tiedot on salassa pidettävä enintään 60 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Tuomioistuin antaa päätöksestä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan, jossa 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia sekä todistaja on yksilöity soveltuvalla tavalla henkilö- ja yhteystiedot salaten.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto tulee julkiseksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on tarpeellisin osin pidettävä salassa enintään 60 vuotta.

Oikeudenkäynnin perustiedot tulevat julkisiksi samaan aikaan kuin vastaavat tiedot tulevat 2 tai 4 momentin mukaan julkisiksi.

Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään, pidättämiseen oikeutetulle esitutkintaa johtavalle virkamiehelle tai syyttäjälle taikka tuomioistuimelle voidaan luovuttaa salassa pidettävä päätös ja oikeudenkäyntiaineisto sen selvittämiseksi, onko anonyymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtunut rikos tai onko anonyymi todistaja lausuntoa antaessaan syyllistynyt rikokseen. Kun syyttäjä nostaa syytteen tai kun tuomioistuin on lainvoimaisesti päättänyt antaa haasteen 7 luvun 5 a §:n mukaisesti tällaisesta rikoksesta, edellä 2 ja 4 momentin perusteella salassa pidetyt tiedot tulevat julkisiksi, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi eikä tietoa ole muusta syystä salassa pidettävä.

11 e §

Käräjäoikeuden anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksen julistamisesta. Käräjäoikeuden on viipymättä lähetettävä valituskirjelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle.

Valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Hänen on toimitettava vastauksensa päätöksen tehneelle käräjäoikeudelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus on viipymättä lähetettävä hovioikeudelle.

Hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

6 luku

Pääkäsittelystä

3 §

Todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitetussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

4 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista.

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyksessä:

1. syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
2. vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;
3. syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;
4. vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;
5. otettava vastaan todistelu; sekä
6. asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

Asianomistajan osallistuminen käsittelyyn voidaan toteuttaa asianosaisten tai muun henkilön läsnä olematta taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetään.

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä*Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa*

5 a §

Jos asianomistaja nostaa syytteen 5 luvun 11 a–11 e §:ssä säädetyn anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehakemus tuomioistuimelle sekä vaadittava anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tuomioistuimen on ennen ratkaisemista kuultava syyttäjää sekä asianomaisesta rikoksesta epäiltyä. Jos rikoksesta epäillään muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, myös anonyymiä todistajaa on kuultava. Tuomioistuin voi myös kuulla asianomistajaa ja hankkia muuta selvitystä sekä järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Jos tuomioistuin katsoo, että syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät, tai jos rikoksesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen eikä 5 §:stä muuta johdu, tuomioistuimen on päätettävä antaa haaste. Haasteessa on paljastettava anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot, jos hän on rikoksesta epäilty tai jos tietojen paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syyttäjä voi hakea muutosta haasteen antamista koskevaan ratkaisuun, jossa anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot paljastetaan, valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteena tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi. Jos tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, asianomistajan voi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot paljastamatta siten kuin edellä tässä momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimen on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymin todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapittoaika on 60 vuotta. Päätökseen, jolla tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon sovelletaan, mitä edellä tässä momentissa säädetään tuomiosta ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistossa.

Haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki

oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos:

1. hän on oikeustoimeen osallinen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen;
2. hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan;
3. hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön nykyinen tai entinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastavanhainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde;
4. hän on 3 kohdassa tarkoitetussa suhteessa henkilöön, jonka tehtäviin toimitus tai oikeustoimen tekemiseen myötävaikuttaminen kuuluu;
5. hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistajanaolon merkitystä.

2 §

Tätä lakia noudetaan, jollei oikeustoimen tai toimituksen todistajan esteellisyydestä muualla toisin säädetä.

3 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 201 .

4.

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 15 luvun 1 ja 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 780/2005, 15 luvun 1 § laeissa 563/1998 ja 361/2003, 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 § laissa 563/1998, seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuimien voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

3) rikoksentehtäjä on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

1 §

Perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos

1. todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa tai
2. muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsitteilyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1. todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai
2. valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen puolisonsa taikka avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde.

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos

1. lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai
2. totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovelleta rikosasiassa kuultavaan todistajaan:

-
1. joka on asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;
 2. jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen teokoon, jota syyte koskee;
 3. jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 2 kohdassa tarkoitettusta teosta;
 4. jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

5.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 7 luvun 7 ja 8 § sekä 11 §:n 1 momentti ja 9 luvun 4 § seuraavasti:

7 luku

Kuulustelut

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 tai 30 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

8 §

Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkitavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 tai 16–21 §:n taikka 22 §:n 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään todistajan oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:

1. oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa, 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen;
2. tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ja tuomioistuimien voimassa oleva tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan mainitun luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 momentin, 14 §:n 2 momentin tai 20 §:n 2 momentin nojalla.

Todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinoin lain 7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä takavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä säädettyä estettä.

Todistajaan, joka on epäiltyyn oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettu suhteessa, ei sovelleta, mitä 2 tai 3 momentissa säädetään.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava sekä oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (/) 1 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään, sovelletaan soveltuvin osin myös rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kuulusteluun ja sen tallentamiseen.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

6.

Laki

pakkokeinolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 3 §, 8 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 52 § seuraavasti:

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

3 §

Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16 tai 21 §:n nojalla todistaa taikka josta 19 tai 20 §:n nojalla on oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin, 13, 14, 16 tai 20 §:ään, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitettun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Takavarikoimis- tai jäljentämiskielloa ei kuitenkaan ole, jos:

1. oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa, 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;
2. henkilö suostuu mainitun luvun 19 §:ssä tarkoitettun liike- tai ammattisalaisuuden sisältävän kohteen takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;
3. mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;
4. tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ja tuomioistuimien voimalla tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan mainitun luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 momentin, 14 §:n 2 momentin tai 20 §:n 2 momentin nojalla.

Asiakirja tai muu kohde saadaan edellä tässä pykälässä säädetyn estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se joltakulta rikoksella viety. Asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

8 luku

Etsintä

1 §

Määritelmät

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16 tai 20 §:n mukaan on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

10 luku

Salaiset pakkokeinot

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitetun oikeudellisen avustajansa tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin;
2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ssä tarkoitetun papin tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä
3. rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1. rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetun läheisen väliseen viestiin;
2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun lääkärin, hammaslääkärin, apteekkarin, psykoterapeutin, sairaanhoitajan taikka kättilön tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä

-
3. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan tai häneen väliseen viestiin 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

Laki

syyttäjälaitoksesta annetun 25 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §, sellaisena kuin se on laissa 898/2011, seuraavasti:

25 a §

Vaitiolovelvollisuus

Mitä poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

Syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tiedoista, jotka hän saanut toimiessaan esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Syyttäjän ilmoitusvelvollisuudesta on voimassa, mitä poliisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan ilmaisovelvollisuudesta.

Syyttäjälaitokseen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolovelvollisuudesta tai 2 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

8.

Laki

rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) 21 §:n 1 momentti seuraavasti:

21 §

Todistamis- ja vetoamiskielto

Sovittelijan ja hänen apulaisensa velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja 22 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

9.

Laki

vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 735/2011, seuraavasti:

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

10 §

Vaitiolo-oikeus

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei ole velvollisuutta ilmaista hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1-4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaa-ren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

10.
Laki
turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 § seuraavasti:

40 §

Todistamiskielto

Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen, tutkintaryhmän jäsenen ja muu turvallisuustutkintaan osallistuvan velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

11.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 15 §:n 7 kohta ja 20 §:n 1 momentti sekä

lisätään lakiin uusi 16 a § seuraavasti:

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

7) oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö veloitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainituksa luvussa säädetystä oikeudesta kieltäytyä todistamasta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja.

16 a §

Julkisuus anonyymiä todistelua koskevassa asiassa ja anonyymiä todistajaa kuulusteltaessa

Anonyymiä todistelua koskevan asian julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:ssä ja 7 luvun 5 a §:ssä. Tällainen asia käsitellään sekä ratkaisu julistetaan myös sovellettujen lainkohtien ja lopputuloksen osalta yleisön läsnä olematta.

Sen lisäksi, mitä 15 §:ssä säädetään suljetusta käsittelystä, anonyymi todistaja kuulustellaan pääasiassa yleisön läsnä olematta, jos se on tarpeen anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumisen estämiseksi.

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuimien voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

- - -

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

12.

Laki

valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (666/1972) 10 § seuraavasti:

10 §

Muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:ssä säädetyllä tavalla.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

13.

Laki

oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 22 § seuraavasti:

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavasta korvauksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

14.

Laki

todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain (344/2000) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

5 §

Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 1 momentissa säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

15.

Laki

keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain (148/2004) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

2 §

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

— — —

Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

16.

Laki

entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain (12/1994) 8 § seuraavasti:

8 §

Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 ja 63 §:ssä säädetään.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain 15 luvussa säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoituksesta ja oikeusministeriön määräyksestä vireille syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

17.

Laki

velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain (349/1975) 3-5 §, 8 §:n 3 momentti ja 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, voi tuomioistuin uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty oikeusapua, todistelukustannusten korvaamisesta valtiolle noudatetaan, mitä oikeusapulaissa (257/2002) säädetään.

9 §

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 8 luvussa säädetään. Asianosaista ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

18.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta (729/2010) annetun lain 7 §:n 1 momentin 2 kohta seuraavasti:

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

19.

Laki

Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain (778/2008) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

2 §

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annettu laki (778/2008).

20.

Laki

sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004) 13 f §:n 1 momentti ja 33 §:n 6 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 f §:n 1 momentti laissa 125/2009 ja 33 §:n 6 momentti laissa 144/2007, seuraavasti:

13 f §

Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

33 §

Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja

Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tietoja.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

21.

Laki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1067/2009, seuraavasti:

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

22.

Laki

mielenterveyslain 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslaki (1116/1990) 15 § seuraavasti:

15 §

Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten

Jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyn tai epäillyn mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

23.

Laki

kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan kaupanvahvistajista annetun lain (573/2009) 4 § seuraavasti:

4 §

Kaupanvahvistajan esteellisyys

Kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetussa laissa (/) säädetään todistajan esteellisyydestä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

24.

Laki

välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) 27 §:n 2 momentti ja 29 §:n 1 momentti seuraavasti:

27 §

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan vakuutusta.

29 §

Jos välimiehet pitävät tarpeellisena asianosaisen, todistajan tai asiantuntijan kuulustelusta tuomioistuimessa taikka asianosaisen tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

25.

Laki

hallintolain 40 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan hallintolain (434/2003) 40 §:n 1 momentti seuraavasti:

40 §

Suullinen todistelu

Erityisestä syystä hallintoasiassa voidaan kuulla todistajaa valan tai vakuutuksen nojalla tai asianosaista. Asianosaisille, joita asiassa tehtävä päätös välittömästi koskee, on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa. Asianosaisilla on oikeus esittää kuultavalle kysymyksiä sekä lausua käsityksensä kuultavan kertomuksesta.

— — —

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

26.

Laki

ympäristönsuojelulain 106 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan ympäristönsuojelu (86/200) 106 §, sellaisena kuin se on laissa 1590/2009, seuraavasti:

106 §

Todistajan kuuleminen

Aluehallintovirasto voi, jos se erityisestä syystä on tarpeen, kuulla todistajaa vakuutuksen nojalla ja asianosaista. Asianosaisille on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa asianosaista tai todistajaa, ja heillä on oikeus esittää kysymyksiä sekä lausua käsityksensä kuultavan kertomuksesta. Todistajalle maksettavasta korvauksesta on voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

27.

Laki

vesilain 11 luvun 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vesilain (587/2011) 11 luvun 15 § seuraavasti:

11 luku

Hakemusmenettely

15 §

Suullinen todistelu

Lupaviranomainen voi hallintolain 38 §:n mukaisen katselmuksen yhteydessä tai muutoin tarpeen mukaan kuulla todistajaa vakuutuksen nojalla tai asianosaista. Suullisessa todistelussa on asianosaiselle, jota kuuleminen koskee, varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa asianosaista tai todistajaa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

28.

Laki

**patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annetun lain
7 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annetun lain
(576/1992) 7 §:n 1 momentti seuraavasti:

7 §

Valituslautakunnan istunnossa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulustella todistajia ja asiantuntijoita vakuutuksen nojalla sekä asianosaista. Erityisestä syystä suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä kärkeäjäoikeudessa tai hallinto-oikeudessa, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

29.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 7 kohta ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 11 §:n 2 momentin 7 kohta laissa 385/2007 ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta laissa 1151/2001, seuraavasti:

11 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

7) sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden avulla anonyymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua samoin kuin muun todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitettua ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia; eikä

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

31) asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonyymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua, samoin kuin asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön ilmoittamasta salaisesta puhelinnumerosta tai tiedon matkaviestimen sijaintipaikasta taikka jotka sisältävät tiedon henkilön kotikunnasta ja hänen siellä olevasta asuinpaikastaan tai tilapäisestä asuinpaikastaan samoin kuin puhelinnumerosta ja muista yhteystiedoista, jos henkilö on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

30.

Laki

isyyslain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Tällä lailla kumotaan isyyslain (700/1975) 30 §:n 2 momentti.

2 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

31.

Laki

hallintolainkäyttölain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallintolainkäyttölain (586/1996) 39, 40 ja 42 § sekä 49 §:n 3 momentti seuraavasti:

39 §

Todistajan kuuleminen

Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla todistajana henkilöä, jonka asianosainen tai päätöksen tehnyt hallintoviranomainen nimeää tai jonka kuulemista valitusviranomainen pitää tarpeellisena. Jos asiassa vedotaan yksityisluonteiseen kirjalliseen todistajankerptomukseen, todistajaa kuullaan suullisesti, jollei se ole tarpeetonta tai siihen ole erityistä estettä.

Todistajan kuulemisesta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11–23, 26–31, 44–52 ja 62–64 §:ssä säädetään.

40 §

Asiantuntijan kuuleminen

Valitusviranomainen voi hankkia erityistä asiantuntemusta vaativasta kysymyksestä lausunnon yksityiseltä asiantuntijalta noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9, 35–36, 41–43, 45–52 ja 62–64 §:ssä säädetään.

42 §

Asiakirjan ja esineen esittäminen

Asiakirjan ja esineen esittämisestä valitusviranomaiselle on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 ja 38–40 §:ssä säädetään

49 §

Todistajan kustannusten korvaaminen

Asianosaisen on suoritettava korvaus nimeämälleen todistajalle. Todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksista. Ennakon suorittamisesta on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

32.

Laki

valtion virkamieslain 51 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion virkamieslain (750/1994) 51 § seuraavasti:

51 §

Virkamieslautakunnassa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Oikaisuvaatimuksen tehnyt virkamies on todisteellisesti kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Asianomainen voidaan kutsua siihen uhalla, että kutsutun poissaolo ei estä asian käsittelyä ja ratkaisemista. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulustella todistajia ja asiantuntijoita vakuutuksen nojalla sekä asianosaista. Erityisestä syystä suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä käräjäoikeudessa tai hallinto-oikeudessa, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Virkamieslautakunnan toimesta todistajana tai asiantuntijana kuullulle henkilölle maksetaan korvaus valtion varoista niiden perusteiden mukaan, jotka ovat voimassa korvauksen suorittamisesta valtion varoista tuomioistuimessa kuullulle todistajalle. Asian päättyessä tulee virkamieslautakunnan lausua, onko asianosaisten tai jonkun heistä korvattava maksettu määrä valtiolle. Todistajien ja asiantuntijoiden suullisesta kuulustelusta on kuulustelun toimittavan käräjäoikeuden tai hallinto-oikeuden todisteellisesti etukäteen ilmoitettava oikaisuvaatimuksen tehneelle virkamiehelle, jolla on oikeus olla kuulustelussa läsnä ja esittää kysymyksiä.

Tarkemmat säännökset virkamieslautakunnasta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

RINNAKKAISTEKSTIT

1.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 6 luvun 2 ja 8 §, 14 luvun 1 §, 15 luvun 17 §:n 1 momentti, 17 luku, 25 a luvun 10 §, 26 luvun 24 a §:n 2 momentti sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 6 luvun 2 ja 8 § laissa 1052/1991, 14 luvun 1 § laissa 595/1993, 15 luvun 17 §:n 1 momentti laissa 585/1995, 25 a luvun 10 § laissa 440/2011, 26 luvun 24 a §:n 2 momentti laissa 381/2003 sekä 31 luvun 7 §:n 1 momentin 2 kohta ja 8 §:n 2 kohta laissa 109/1960, ja

lisätään 6 luvun 7 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1052/1991, uusi 3 momentti seuraavasti:

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

Voimassa oleva laki

2 §

Pääkäsittelyssä asia käsitellään seuraavassa järjestyksessä:

1. istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaan;
2. asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;
3. tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä
4. asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

Asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuin voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädetystä järjestyksestä saadaan kuitenkin tarvittaessa poiketa.

Ehdotus

2 §

Pääkäsittelyssä asia käsitellään, *jollei tuomioistuimien toisin päätä*, seuraavassa järjestyksessä:

1. istunnon alussa tuomioistuimen on lyhyesti yhteenvedon avulla selostettava, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;
2. asianosaisten on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;
3. tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä
4. asianosaisten on esitettävä loppulausuntonsa.

Voimassa oleva laki

7 §

Pääkäsittely saadaan 6 §:n 2 momentissa tarkoitetusta esteestä huolimatta aloittaa, jos on aiheutta olettava, ettei asian käsittelyä esteestä huolimatta tarvitse lykätä.

Vaikka käsittelyä joudutaan 10 §:n nojalla lykkäämään, pääkäsittely saadaan esteestä huolimatta aloittaa, jos voidaan olettaa, ettei asiassa 11 §:ssä mainitusta syystä tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, ja jos lykkäämisestä ei aiheudu haittaa asian käsittelylle.

(uusi)

Ehdotus

7 §

Pääkäsittely saadaan 6 §:n 2 momentissa tarkoitetusta esteestä huolimatta aloittaa, jos on aiheutta olettava, ettei asian käsittelyä esteestä huolimatta tarvitse lykätä.

Vaikka käsittelyä joudutaan 10 §:n nojalla lykkäämään, pääkäsittely saadaan esteestä huolimatta aloittaa, jos voidaan olettaa, ettei asiassa 11 §:ssä mainitusta syystä tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, ja jos lykkäämisestä ei aiheudu haittaa asian käsittelylle.

Todistelun vastaanottamisesta tässä pykälässä tarkoitetussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

Voimassa oleva laki

8 §

Kun kuultava on tullut saapuville, tuomioistuin saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, jos voidaan olettaa, että

1. todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai
2. kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla, asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Ehdotus

8 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen säädetään 17 luvussa.

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

Voimassa oleva laki

1 §

Riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausueessaan *mielensä* vastapuolen esittämistä seikoista *sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyttävä totuudessa.*

Ehdotus

1 §

Riita-asiassa asianosaisen on *pysyttävä totuudessa* tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa *asiassa*, ja lausueessaan vastapuolen esittämistä seikoista.

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

Voimassa oleva laki

17 §

Asiamies, oikeudenkäyntiavustaja tai näiden apulainen ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle uskomaa yksityistä tai perheen salaisuutta tai muuta sellaista luottamuksellista seikkaa, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Ehdotus

17 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja taikka hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, jonka hän on saanut tietää:

- 1. hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;*
- 2. antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;*
- 3. antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.*

17 luku

Todistelusta

Yleiset säännökset

Voimassa oleva laki

2 §

(uusi)

Oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiintulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena.

Milloin jonkin todisteen vaikutuksesta on laissa erityinen säännös, noudatettakoon sitä.

Ehdotus

1 §

Asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.

Tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty. Tuomioistuin arvioi vapaasti todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvon, jollei laissa toisin säädetä.

Voimassa oleva laki

1 §:n 1 mom.

Riita-asiassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, jotka tukevat kannetta. Jos vastaaja edukseen tuo esiin jonkin seikan, on hänenkin vahvistettava se todisteilla.

(uusi)

6 §

Milloin kysymys on vahingon määrästä eikä siitä ole saatavissa näyttöä tai se on vain vaikeuksin esitettävissä, on oikeudella valta arvioida vahinko kohtuuden mukaan.

(uusi)

Ehdotus

2 §

Riita-asiassa *asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu.*

Seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä riittävän näytön.

Jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa riittävää näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla ja vaivalla, tuomioistuin arvioi määrän.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädettyä noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu. Edellä 3 momentissa säädettyä noudatetaan, jollei laissa toisin säädetä.

Voimassa oleva laki

1 §:n 2 mom.

Rikosasiassa kantajan tulee näyttää toteen ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa nojautuu.

(uusi)

Ehdotus

3 §

Rikosasiassa kantajan *on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa perustuu.*

Syyliseksi tuomitseva tuomio edellyttää, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

Voimassa oleva laki

3 §

– – – Näyttö siitä, mitä laki säättää, ei myöskään ole tarpeen. Jos vieraan valtion lakia on sovellettava eikä oikeus tunne sen sisällystä, tulee oikeuden kehoittaa asianosaista esittämään siitä näyttöä.

Jos määrätyn tapauksen varalta on erikseen säädetty, että oikeuden tulee hankkia selvitys asiassa sovellettavan ulkomaan lain sisällyksestä, noudatettakoon sitä.

Jos jossakin asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia, mutta sen sisällyksestä ei saada selvitystä, on Suomen lakia sovellettava.

Ehdotus

4 §

Tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta. Asianosainen saa antaa tuomioistuimelle kirjallisen selvityksen siitä, miten lakia olisi asiassa sovellettava, sekä kuulla selvityksen laatijaa tai muuta henkilöä tuomioistuimessa, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi.

Jos asiassa olisi sovellettava vieraan valtion lakia eikä tuomioistuin tunne sen sisältöä, tuomioistuimen tulee kehottaa asianosaista esittämään siitä selvitystä. Tuomioistuimen velvollisuudesta hankkia viran puolesta selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä säädetään erikseen.

Suomen lakia sovelletaan, jos vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä. Selvityksen puuttuminen ei kuitenkaan saa koitua rikosasian vastaajan vahingoksi.

Voimassa oleva laki

3 §:n 1 mom.

– – – Seikkaa, joka on yleisesti tunnettu tai jonka oikeus viran puolesta tietää, ei tarvitse toteen näyttää.

4 §

Jos asianosainen on asiassa, jossa sovinto on sallittu, oikeudessa tunnustanut jonkin seikan, niin tunnustus on hänen osaltaan sitova. Jos asianosainen peruuttaa tunnustuksen, tutkikoon oikeus, asianosaisen peruutuksen syyksi esittämien perusteiden ja muiden asianhaarain nojalla, mikä vaikutus tunnustuksella todisteena on oleva.

Jollei asia ole sellainen, kuin 1 momentissa on sanottu, tutkikoon oikeus, mikä vaikutus asianosaisen tunnustuksella todisteena on oleva.

Ehdotus

5 §

Yleisesti tunnetusta seikasta näyttö ei ole tarpeen.

Näyttö ei myöskään ole tarpeen asianosaisen tunnustamasta seikasta asiassa, jossa sovinto on sallittu.

Jos tunnustus on annettu muussa kuin 2 momentissa tarkoitettussa asiassa tai jos asianosainen peruuttaa 2 momentissa tarkoitettun tunnustuksensa, tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus tunnustuksella tai tunnustuksen peruuttamisella on todisteena.

Voimassa oleva laki

5 §

Jos asianosainen oikeuden määräyksestä huolimatta ilman pätevää syytä jää oikeuteen saapumatta tai muutoin jättää jotakin oikeudenkäynnissä täyttämättä tahi vastaamatta asian selvittämistä tarkoittavaan kysymykseen, harkitkoon oikeus, huomioon ottaen kaikki asiassa ilmenneet seikat, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä todisteena on oleva.

Ehdotus

6 §

Jos asianosainen ei ilman hyväksyttävää syytä

- 1. kutsusta huolimatta saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta;*
- 2. tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista;*
- 3. todistelutarkoituksessa kuultuna anna kertomusta tai suostu vastaamaan kysymykseen; tai*
- 4. noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka jättää täyttämättä muun tuomioistuimen kehotuksen,*

tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena.

Rikosasian vastaajan 1 momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain, jos se ei loukkaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.

Voimassa oleva laki

8 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuin saa myös, milloin tarpeelliseksi harkitaan, omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita. Se ei kuitenkaan saa vastoin asianosaisten yhteistä tahtoa omasta aloitteestaan määrätä uutta todistajaa kuulusteltavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi, jos asiassa on sovinto sallittu tai jos asianomistaja vaatii rangaistusta asianomistajarikoksesta, mistä ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta.

Ehdotus

7 §

Asianosaisten on hankittava asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuin saa *omasta aloitteestaan päättää hankittavaksi todisteita riita-asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu. Rikosasiassa tuomioistuin saa hankkia näyttöä vain, jos se todennäköisesti koituu vastaajan eduksi.*

Voimassa oleva laki

7 §

Jos todiste, jonka asianosainen tahtoo esittää, koskee seikkaa, joka on asiaan vaikuttamaton tai selvitetty, tahi jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella saatavissa toisella tavoin, älköön oikeus salliko todisteen esittämistä.

Ehdotus

8 §

Tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka:

- 1. koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa;*
- 2. on muuten tarpeeton;*
- 3. voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella;*
- 4. voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai*
- 5. on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivyttää.*

Voimassa oleva laki

12 §:n 1 mom.

Jolla on asiakirja hallussaan, olkoon velvollinen, kun voidaan olettaa asiakirjalla olevan merkitystä todisteena asiassa, tuomaan sen oikeuteen. — — —

18 §:n 1 mom.

Jokaista muuta paitsi jutun asianosaista voidaan kuulustella todistajana. – – –

46 §:n 2 mom.

Älköön ketään vastoin tahtoaan määrättäkö asiantuntijaksi, ellei hän julkisen viran tai toimen nojalla tai erityisen säännöksen mukaan ole siihen velvollinen.

57 §:n 1 mom.

Se, jolla on hallussaan esine, joka hankaluudetta voidaan tuoda oikeuteen ja jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, olkoon velvollinen tuomaan sen katsastettavaksi. – – –

(uusi, vrt. 11 b §:n 2 mom., 12 §, 48 §:n 1 mom., 56 §:n 2 mom. sekä 57 §:n 1 ja 2 mom.)

Ehdotus

9 §

Jokaisella on velvollisuus saapua tuomioistuimeen kuultavaksi todistelutarkoituksessa sekä luovuttaa esine tai asiakirja tuomioistuimelle todisteeksi taikka sallia katselmuksen toimittaminen, jollei laissa toisin säädetä. Velvollisuudesta toimia asiantuntijana säädetään erikseen.

Oikeus tai velvollisuus kieltäytyä todistamasta koskee todistelutarkoituksessa kuulusteltavan asianosaisen tai todistajan kertomuksen antamisen lisäksi asiantuntijalausannon antamista sekä esineen ja asiakirjan luovuttamista todisteena käytettäväksi sekä katselmuksen toimittamisen sallimista.

Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta

Voimassa oleva laki

23 §:n 1 mom:n 2 kohta

Todistaa ei saa:

2) kukaan siitä, mikä valtakunnan turvallisuuden tähden tai sen oikeuksien tahi etujen suojelemiseksi on vieraalta valtiolta pidettävä salassa;

Ehdotus

10 §

Valtion turvallisuuden taikka suhteiden toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestykseen vuoksi salassa pidettävästä tiedosta ei saa todistaa.

Voimassa oleva laki

(uusi)

23 §:n 1 mom:n 5 kohta

Todistaa ei saa:

5) riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija tai sovittelijan avustaja riita-asiassa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että häntä siitä kuulustellaan, tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta

21 §:n 1 mom.

Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että sovittelijaa kuulustellaan siitä.

Ehdotus

11 §

Tuomioistuimen päätösneuvottelun sisällöstä ei saa todistaa.

Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (394/2011) tarkoitettu sovittelija ei saa riita-asiassa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetussa laissa (1015/2005) tarkoitettu sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu.

Voimassa oleva laki

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 23 §:n 1 mom:n 1 kohta

Todistaa ei saa:

1) virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan valittu tai määrätty siitä, mitä hänen tässä toimensaan on salassa pidettävä;

(uusi, vrt. L syyttäjälaitoksesta 25 a §, poliisilain 7 luvun 4 § ja vankeuslain 19 luvun 10 §)

Turvallisuustutkintalaki

40 §:n 1 mom.

Sen lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä säädetään, onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän yksittäisessä tutkintatehtävässä on saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että häntä kuullaan siitä.

Ehdotus

12 §

Virkamies tai julkisyhteisön työntekijä taikka julkista valtaa käyttävä tai julkista luottamustehtävää hoitava henkilö taikka muu henkilö, joka on viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 23 §:n nojalla vaitiolovelvollinen, ei saa todistaa siitä, mitä sisältyy mainitun lain 11 §:n 2 momentin tai oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 12 §:n 2 momentin nojalla asianosaiselta salassa pidettävään asiakirjaan tai oikeudenkäyntiasiakirjaan, eikä myöskään siitä, mikä olisi asiakirjaan merkittynä pidettävä jommankumman lainkohdan nojalla asianosaiselta salassa, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suositu todistamiseen tai ellei laissa erikseen toisin säädetä.

Tuomioistuimien voi määrätä muualla laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden estämättä syyttäjälaitoksen taikka poliisin tai muun rikostorjunnasta huolehtivan viranomaisen henkilöstöön kuuluvan todistamaan poliisilain 7 luvun 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitetusta tiedosta sekä Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen todistamaan vankeuslain 19 luvun 10 §:ssä tarkoitusta tiedosta, jos:

- 1. syyttäjät ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta;*
- 2. tiedon ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä; ja*

3. *luottamuksellisesti tietoja tai vihjetietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyden ilmaiseminen ei ilmeisesti aiheuta vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.*

Turvallisuustutkintalaissa (525/2011) tarkoitettu Onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

Voimassa oleva laki

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 23 §:n 1 mom:n 5 kohta ja 3 mom.

Todistaa ei saa:

4) asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut, ellei päämies todistamiseen suostu;

Edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

(uusi, vrt. asianajajalain 5 c § ja L luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista 8 §:n 1 mom:n 4 kohta)

Ehdotus

13 §

Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja ei saa luvattomasti todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää:

1. *hoitaessaan oikeudenkäyntiin liittyvää tehtävää;*
2. *antaessaan oikeudellista neuvontaa päämiehen oikeudellisesta asemasta esitutkinnassa tai muussa oikeudenkäyntiä edeltävässä käsittelyvaiheessa;*
3. *antaessaan oikeudellista neuvontaa oikeudenkäynnin käynnistämiseksi tai sen välttämiseksi.*

Muu 1 momentissa tarkoitettu henkilö kuin rikosasian vastaajan oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asianajaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu oikeudenkäyntiavustaja taikka valtion oikeusaputoimistoista annetussa laissa (258/2002) tarkoitettu julkinen oikeusavustaja ei saa luvattomasti todistaa yksityisen tai perheen salaisuudesta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta, josta hän on muussa kuin 1 momentissa tarkoitettussa tehtävässään saanut tiedon. Tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan todistamaan, jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Voimassa oleva laki

23 §:n 1 mom:n 3 kohta ja 3 mom.

Todistaa ei saa:

3) lääkäri, apteekkari tai kätilö tahi heidän apulaisensa siitä, mitä he asemansa perusteella ovat saaneet tietää ja mitä asian laadun vuoksi on salassa pidettävä, ellei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu;

Edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

(uusi)

Ehdotus

14 §

Lääkäri, hammaslääkäri, apteekkari, psykoterapeutti, sairaanhoitaja tai kätilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on asemansa perusteella saanut tietää, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Tuomioistuimien voi päättää, että muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää antamansa lääketieteellisen hoidon yhteydessä, jos:

- 1. asianomainen henkilö on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö;*
- 2. asianosainen, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, sitä vaatii; ja*
- 3. kyseessä on muu kuin 2 momentissa tarkoitettu asia.*

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

15 §

Sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuimien voi määrätä lainkohdassa tarkoitetun henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Sen estämättä, mitä 13 tai 14 §:ssä säädetään, pykälässä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin se välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä koskevan rikosepäilyn vuoksi tai sen estämiseksi, että syytön rikosasian vastaaja tultaisiin tuomitsemaan rangaistukseen.

Voimassa oleva laki

(uusi, vrt. 23 §:n 2 mom.)

Ehdotus

16 §

Uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitetun rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan pappi tai muu vastaavassa asemassa oleva henkilö ei saa todistaa siitä, mitä hän on riipissä tai yksityisessä sielunhoidossa saanut tietää, jollei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Vaitiolovelvollisuudesta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa säädetään kuitenkin erikseen.

Voimassa oleva laki

20 §

Todistaja ei saa kieltäytyä todistamasta. Vastoin tahtoansa älköön kuitenkaan todistamaan vaadittako:

1. sitä, joka on tai on ollut avioliitossa tai on kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa;
2. sitä, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tai joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa; eikä
3. asianosaisen sisaruksia tai näiden aviopuolisoita tai asianosaisen ottovanhempia tai ottolapsia.

(uusi)

Ehdotus

17 §

Asianosaisen nykyinen tai entinen puoliso taikka avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta tässä luvussa säädetyistä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.

Rikosasiassa todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ei ole kuitenkaan 1 momentissa eikä 18 §:ssä säädettyä vaitiolo-oikeutta häneen edellä 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan vastaajan osalta, jos syyttäjä ajaa syytettä virallisen syytteen alaisesta rikosta tai hän ei ole täyttänyt 15 vuotta.

Voimassa oleva laki

24 §:n 1 mom.

Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin 20 §:ssä on sanottu. — — —

Ehdotus

18 §

Jokaisella oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi syyllisyyden selvittämiseen.

Voimassa oleva laki

24 §:n 1 mom.

– – – Todistaja saa niin ikään kieltäytyä antamasta lausumaa, jolla liike- tai ammattisalaisuus tulisi ilmaistuksi, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että todistajaa kuulustellaan niistä.

Ehdotus

19 §

Liike- tai ammattisalaisuudesta saa kieltäytyä todistamasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet vaadi todistamista.

Voimassa oleva laki

24 §:n 2-4 mom.

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Milloin 2 tai 3 momentissa tarkoitettu asia koskee rikosta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen, taikka tietoa, joka on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, voidaan sanotussa momentissa mainittu henkilö kuitenkin velvoittaa vastaamaan siinä tarkoitettuun kysymykseen.

Ehdotus

20 §

Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä todistamasta siitä, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot tai laatinut yleisön saataville toimitetun viestin.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu henkilö voidaan kuitenkin velvoittaa todistamaan, jos syyttäjää ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta tai joka koskee rangaistavaksi säädetyn salassapitovelvollisuuden vastaisesti annettua tietoa.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

21 §

Jäljempänä 33 §:ssä tarkoitettu anonymi todistaja saa kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa.

Jokaisella muulla kuin anonymillä todistajalla on velvollisuus kieltäytyä todistamasta anonymin todistajan henkilöllisyydestä ja yhteystiedoista.

Anonymin todistajan henkilöllisyyden paljastamisesta tuomioistuimen päätöksellä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 5 a §:ssä.

Voimassa oleva laki

(uusi, vrt. 23 §:n 4 mom.)

(uusi, vrt. 23 §:n 1 mom:n 3 ja 5 kohta)

(uusi, vrt. 23 §:n 3 mom. ja 24 §:n 3 mom.)

Ehdotus

22 §

Edellä 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 12 §:ssä, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 16 §:ssä tai 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta säilyy, vaikkei asianomainen henkilö enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Henkilöllä, joka on saanut 11 §:n 2 tai 3 momentissa, 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 tai 3 momentissa taikka 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon toimiessaan lainkohdassa tarkoitetun henkilön palveluksessa tai muuten hänen apunaan, on vastaava velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta kuin mainituissa lainkohdissa tarkoitetuilla henkilöillä. Palveluksessa tai apuna toimineeseen henkilöön sovelletaan myös 15 §:ää.

Sovellettaessa 12 §:n 2 momenttia, 13 §:n 2 momenttia, 14 §:n 2 momenttia tai 20 §:n 2 momenttia ei oteta huomioon, mitä rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetään lievennetyistä rangaistusasteikosta.

Voimassa oleva laki

25 §

Joka kieltäytyy todistamasta tai vastaamasta johonkin kysymykseen, mainitkoon samalla kieltäytymisensä perusteen ja tukekoon sitä todennäköisin syin.

Ehdotus

23 §

Jos henkilö kieltäytyy todistamasta, hänen on ilmoitettava kieltäytymisensä peruste ja saatettava todennäköiseksi sitä tukevat seikat.

Jos kuitenkin henkilö kieltäytyy todistamasta 18 tai 21 §:ssä tarkoitetulla perusteella, kieltäytyminen hyväksytään, jollei hän ole selvästi erehtynyt kieltäytymistä koskevan oikeuden tai velvollisuuden sisällöstä tai kieltäytyminen ole muutoin selvästi perusteton.

Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskielto

Voimassa oleva laki

11 §

Tuomioistuimessa ei saa, ellei laissa toisin säädetä, käyttää todisteena:

1. yksityisluontoista kertomusta, jonka joku on vireille pannun tai alkavan oikeudenkäynnin varalta kirjallisesti antanut, ellei tuomioistuin sitä erityisestä syystä salli; eikä
2. esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa.

Jos henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, kertomusta saadaan kuitenkin käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Tällaisen henkilön kuulemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa säädetään 21 §:ssä

Jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella, tuomioistuin voi sallia, että 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu asiakirja tai lausuma voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon.

Kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastaaja saa toimittaa tuomioistuimelle vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi 1 momentissa tarkoitetun yksityisluontoisen kirjallisen kertomuksen.

Ehdotus

24 §

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, paitsi jos

- 1. muualla laissa toisin säädetään;*
- 2. tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii;*
- 3. riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena;*
- 4. vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun kantajan juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi.*

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, paitsi jos

- 1. muualla laissa toisin säädetään;*
- 2. henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, taikka rikoslain 20 luvun 1-7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, ja syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä;*
- 3. lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.*

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

25 §

Tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Tuomioistuimen on jätettävä hyödyntämättä lainvastaisesti hankittu todiste myös, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Jos henkilö on muussa viranomaismenettelyssä kuin rikosasian tai siihen rinnastettavan asian käsittelyssä rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen taikka pakkokeinon käyttämisen uhalla antanut lausuman tai luovuttanut asiakirjan tai esineen menettelyn tarkoituksen toteuttamiseksi, tällaista lausumaa taikka asiakirjasta tai esineestä saatua tietoa ei saa hyödyntää todisteena sellaisessa rikosasiassa, jossa hän oli rikoksesta epäiltynä todisteen antamis- tai luovuttamishetkellä tai joka oli muuten tällöin vi-reillä. Hyödyntämiskieltoa ei kuitenkaan ole, jos lausuman antaminen taikka asiakirjan tai esineen luovuttaminen on rangaistavaa väärän sisältönsä tai muun totuudenvastai-sen ominaisuutensa vuoksi muussa viranomaismenettelyssä.

Asianosaisen kuulustelu

Voimassa oleva laki

61 §:n 1 mom.

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. – – –

14 luvun 1 §

Riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausueessaan mielensä vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin pysyttävä totuudessa.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 5 §:n 3 mom.

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista ja vastaa tehtyihin kysymyksiin.

Ehdotus

26 §

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Riita-asian asianosaisen ja asianomistajan on pysyttävä totuudessa antaessaan kertomuksensa ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin

Voimassa oleva laki

Oikeudenkäymiskaari

21 §:n 1 ja 2 mom.

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja
2. kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

Ehdotus

27 §

Asianosaista, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja
2. kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta kuultavalle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

Voimassa oleva laki

64 §

Asianosaisen laillinen edustaja voidaan kutsua kuulusteltavaksi samojen sääntöjen mukaan, kuin asianosaisesta on säädetty.

Ehdotus

28 §

Asianosaisen laillisen edustajan kuulustelussa noudatetaan, mitä asianosaisen kuulustelusta säädetään.

Todistajat

Voimassa oleva laki

18 §:n 1 ja 2 mom.

Jokaista muuta paitsi jutun asianosaista voidaan kuulustella todistajana. Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana asianomistajaa silloinkaan, kun hän ei käytä puhevaltaa, eikä riita-asiassa sitä, jonka hyväksi tai jota vastaan asiassa annettava tuomio tulee voimaan, niin kuin se olisi annettu oikeudenkäynnissä, jossa hän on ollut asianosaisena.

Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana sitä:

1. jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen teokoon, jota syyte koskee;
2. jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettusta teosta; eikä
3. jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Ehdotus

29 §

Jokaista muuta kuin asianosaista voidaan kuulustella todistajana.

Voimassa oleva laki

21 §:n 1 ja 2 mom.

Henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys; ja
2. kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään.

Tuomioistuimen on tarvittaessa määrättävä kuultavalle tukihenkilö, josta on voimassa, mitä asianomistajalle määrättävästä tukihenkilöstä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvussa.

Ehdotus

30 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, sovelletaan, mitä 27 §:ssä säädetään todistelutarkoituksessa kuultavasta asianosaisesta.

Voimassa oleva laki

19 §

Jos tuomari nimetään todistajaksi, harkitkoon hän tuomarinvalallaan, tietääkö hän jotakin asiaan vaikuttavaa. Jos hän havaitsee niin olevan, kuulusteltakoon häntä todistajana. Jos syyttäjä nimetään todistamaan, harkitkoon oikeus, onko se totuuden ilmisaamiseksi tarpeen, ja luopukoon hän silloin asiasta.

Ehdotus

31 §

Jos käsiteltävän asian tuomari tai muu 13 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö nimetään todistajaksi, kysymys hänen kuulemisensa tarpeellisuudesta ratkaistaan noudattaen soveltuvin osin, mitä 13 luvun 9 §:ssä säädetään esteellisyysväitteen ratkaisemista.

Jos käsiteltävän asian syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai –asiamies nimetään todistajaksi, tuomioistuimen on harkittava, onko hänen kuulemisensa tarpeen. Jos syyttäjä tai asianosaisen oikeudenkäyntiavustaja tai –asiamies velvoitetaan todistamaan, hänen on luovuttava tehtävästään. Tällöin tuomioistuimen on varattava asianomaiselle henkilölle tai hänen päämiehelleen tilaisuus hankkia toinen henkilö todistajaksi velvoitetun sijaan.

Voimassa oleva laki

22 §

Tasavallan presidenttiä älköön kutsuttako todistajaksi.

Ehdotus

32 §

Tasavallan presidenttiä ei kutsuta kuultavaksi todistajana.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

33 §

Todistajaa voidaan kuulla rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

- 1. häntä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a–11 e §:n perusteella tehdyn päätöksen mukaan päätetty kuulla anonyymisti;*
- 2. päätös on lainvoimainen tai sitä on mainitun luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava,*
- 3. pääkäsittelyssä tutkitaan syytettä siitä rikoksesta, jonka selvittämiseksi hänelle on myönnetty anonyymiteetti; ja*
- 4. hän vaatii, että häntä kuulustellaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.*

Asiantuntijat

Voimassa oleva laki

44 §:n 1 mom.

Jos harkittaessa kysymystä, jonka arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, havaitaan tarpeelliseksi käyttää asiantuntijaa, hankkikoon oikeus kysymyksestä viraston tahi virkamiehen tai muun sillä alalla toimivan henkilön lausunnon taikka uskookoon yhdelle tai useammalle rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulle saman alan tuntijalle tämän lausunnon antamisen.

Ehdotus

34 §

Asiantuntijaa kuullaan erityisiä ammattitietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin.

Voimassa oleva laki

47 §

Asiantuntijana älköön olko se, joka on asiaan tai jompaankumpaan asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen luotettavuutensa sen vuoksi voidaan pitää vähentyneenä.

44 §:n 1 mom.

Jos harkittaessa kysymystä, jonka arvostelemiseen tarvitaan erityisiä ammattitietoja, havaitaan tarpeelliseksi käyttää asiantuntijaa, hankkikoon oikeus kysymyksestä viraston tai virkamiehen tai muun sillä alalla toimivan henkilön lausunnon taikka uskokoon yhdelle tai useammalle rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulle saman alan tuntijalle tämän lausunnon antamisen.

Ehdotus

35 §

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

Asiantuntijan on oltava rehelliseksi ja alallaan taitavaksi tunnettu.

Voimassa oleva laki

50 §

Asiantuntijan tulee antaa tarkka selonteko siitä, mitä hän tutkimuksessaan on havainnut, sekä tähän nojautuva perusteltu lausunto hänelle esitetystä kysymyksestä. Lausunto on laadittava kirjallisesti, jollei tuomioistuin katso olevan syytä sallia, että se annetaan suullisesti. Milloin asiantuntijana käytetään muuta henkilöä kuin julkisen viran nojalla tai toimen nojalla sen haltijaa, tuomioistuimen on määrättävä aika, jonka kuluessa lausunto on annettava.

Asiantuntijaa, joka on antanut lausuntonsa kirjallisena, on kuultava tuomioistuimessa suullisesti, jos asianosainen sitä vaatii eikä hänen kuulemisensa ole ilmeisesti merkityksetöntä, taikka jos tuomioistuin pitää asiantuntijan kuulemista tarpeellisena. Jos asiantuntijoita on useampia, voidaan yksi tai useampi heistä kutsua kuultavaksi.

Ehdotus

36 §

Asiantuntija antaa lausuntonsa kirjallisesti.

Asiantuntijaa on kuultava tuomioistuimessa suullisesti, jos:

1. se on tarpeen asiantuntijan lausunnon epäselvyyksien, puutteellisuuksien tai ristiriitaisuuksien poistamiseksi;
2. tuomioistuin katsoo sen muusta syystä tarpeelliseksi; tai
3. asianosainen sitä pyytää eikä kuuleminen ole ilmeisesti merkityksetöntä.

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1. tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;
2. vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja
3. vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädetyn edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Ehdotus

Tuomioistuin voi määrätä rikosasian vastaajan mielentilan tutkittavaksi, jos:

1. tuomioistuin on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 5 a §:n mukaisessa välituomiossaan todennut rikosasian vastaajan menetelleen syytteessä kuvatulla rangaistavaksi säädetyllä tavalla;
2. vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua; ja

3. vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta.

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädetyn edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 3 luvun (8016/2011) 1 §:n 2 momentissa.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Mielentilan tutkimisesta ja sitä varten sairaalaan ottamisesta säädetään erikseen.

Asiakirjat ja katselmuskohteet

Voimassa oleva laki

56 §:n 1 mom.

Kun on katsastettava kiinteistöä tai sellaista esinettä, jota hankaluudetta ei voida tuoda oikeuteen, saakoon oikeus toimittaa katselmuksen kiinteistöllä tai siellä, missä esine on. Jos oikeus katsoo tarpeelliseksi katselmuksen paikalla, jossa jokin tapahtuma on sattunut, päättäköön sen toimitettavaksi.

Ehdotus

38 §

Näyttönä voidaan tuomioistuimelle esittää esine tai asiakirja taikka toimittaa sellaisen esineen, jota ei voida hankaluudetta tuoda tuomioistuimeen, tai kiinteän omaisuuden tai paikan taikka muun kohteen katselmus.

Voimassa oleva laki

11 b §:n 1 mom.

Todisteena esitettävä asiakirja on annettava tuomioistuimelle alkuperäisenä, jollei tuomioistuin pidä riittävänä, että se esitetään jäljennöksenä.

15 §:n 2 mom.

Kun oikeus on velvoittanut jonkun tuomaan oikeuteen asiakirjan, esittäköön hän sen alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä, mutta olkoon kuitenkin velvollinen näyttämään alkuperäisen asiakirjan, milloin oikeus katsoo sen tarpeelliseksi. – – –

Ehdotus

39 §

Asiakirjasta saadaan esittää jäljennös, jollei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä.

Voimassa oleva laki

12 §

Jolla on asiakirja hallussaan, olkoon velvollinen, kun voidaan olettaa asiakirjalla olevan merkitystä todisteena asiassa, tuomaan sen oikeuteen – – –

57 §

Se, jolla on hallussaan esine, joka hankaluudetta voidaan tuoda oikeuteen ja jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, olkoon velvollinen tuomaan sen katsastettavaksi. – – –

11 b §:n 2 mom.

Jos asiakirja sisältää sellaisen tiedon, jota asianosainen 12 §:n perusteella ei ole velvollinen esittämään tai hän ei saa esittää, taikka jos se muutoin sisältää tiedon, jota ei saa paljastaa, annetaan asiakirjasta sellainen ote, johon sanottua tietoa ei sisälly.

14 §:n 1 mom.

Ennen kuin asiakirjan haltija määrätään tuomaan asiakirja oikeuteen, myönnettäköön hänelle tilaisuus antaa selityksensä. – – –

15 §:n 3 mom.

Oikeus saa myöskin, jos katsoo tarpeelliseksi, uhkasakolla velvoittaa sen, jonka on esiintuotava asiakirja, täyttämään velvollisuutensa tai määrätä, että se on ulosottomiehen toimesta oikeuteen tuotava.

57 §:n 2 mom.

Mitä 13–17 §:ssä on säädetty, sovellettakoon vastaavasti, kun esine tai asiakirja on tuotava katsastettavaksi.

Ehdotus

40 §

Tuomioistuin voi määrätä esineen tai asiakirjan tuotavaksi tuomioistuimeen taikka määrätä, että katselmuksen toimittaminen on sallittava, jos esineellä tai asiakirjalla taikka katselmuksen toimittamisella voi olla merkitystä näyttönä asiassa.

Sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään velvollisuudesta tai oikeudesta olla todistamatta, esine tai asiakirja on esitettävä sekä katselmuksen toimittaminen sallittava, jos todisteesta voidaan ilman kohtuutonta haittaa peittää tai irrottaa osa, josta ilmenisi salassa pidettävä tai vaitiolo-oikeuden alainen tieto, taikka todistetta voidaan muuten käsitellä niin, ettei tällainen tieto tule ilmi.

Ennen 1 momentissa tarkoitetun määräyksen antamista asianomaiselle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tarvittaessa häntä voidaan kuulustella siten kuin asianosaisen tai todistajan kuulustelemisesta säädetään sekä ottaa vastaan myös muita todisteita.

Tuomioistuin voi tarvittaessa määrätä asianomaisen henkilön täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Tuomioistuin voi myös määrätä, että ulosottomies noutaa asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 3 luvussa säädetään. Tuomioistuimella on oikeus saada poliisilta virka-apua katselmuksen toimittamisen turvaamiseksi.

Kutsut

Voimassa oleva laki

26 §:n 1, 3 ja 4 mom.

Kun todistajaksi nimetty on tuomioistuimessa saapuvilla, hän on velvollinen heti todistamaan.

Todistajan kutsumisesta huolehtii tuomioistuin, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi. Todistaja on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava todistajalle henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b ja 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on todistajalle ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava, mitä 36 ja 39 §:ssä sekä 40 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

(uusi, vrt. 26 luvun 24 a §:n 3 mom.)

56 §:n 1 mom.

Katselmuksen toimittamisesta annettakoon tieto asianosaisille. Jos rikoksesta syytetty on vangittuna ja hänen läsnäolonsa katsotaan tarpeelliseksi, määrättäköön oikeus, että hänet on tuotava toimitukseen.

Ehdotus

41 §

Jos todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistajaksi tai asiantuntijaksi nimetty on tuomioistuimessa läsnä, häntä voidaan kuulla heti.

Tarvittaessa tuomioistuin huolehtii todistajan ja asiantuntijan kutsumisesta, jollei sitä 11 luvun 2 §:ssä mainitulla perusteella ole annettu asianosaisten huolehdittavaksi tai jollei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 19 §:stä muuta johdu. Kuultava on kutsuttava tuomioistuimen asettaman sakon uhalla ja kutsu on annettava henkilökohtaisesti tiedoksi siten kuin 11 luvun 3, 3 b tai 4 §:ssä säädetään.

Kutsussa on ilmoitettava, minä päivänä ja kellonaikana sekä missä istunto pidetään. Kutsussa on myös mainittava tarpeelliset tiedot asianosaisista ja asiasta. Lisäksi kutsussa on ilmoitettava, mitä 62 §:ssä sekä 65 §:n 3 momentissa säädetään.

Jos 52 §:ssä tai 56 §:n 3 momentissa tarkoitettu kuulustelu toimitetaan viranomaisen luona, kuulusteluun voidaan soveltaa, mitä todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen taikka todistajan ja asiantuntijan poissaolon seuraamuksista ja heihin kohdistetta-

vista pakkokeinoista säädetään. Kutsussa on ilmoitettava 3 momentissa säädettyjen tietojen lisäksi, millä tavoin kuulustelu toimitetaan.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun henkilön kutsusta katselmukseen noudatetaan soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä ja muualla säädetään kutsusta istuntoon.

Voimassa oleva laki

26 a §

Jos kutsu todistajalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella, tuomioistuimien huolehtii todistajan kutsumisesta. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Kutsua on pyydyttävä kärjäoikeuden kansliaan annettavalla hakemuksella. Kutsu on lähetettävä tuomarin toimesta tiedoksi varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja oleskelee, niin kuin siitä on erikseen säädetty tai sovittu.

Todistajaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annettua kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, ei ole sovellettava, mitä tämän luvun 36 ja 39 §:ssä säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, jollei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut tänne ja jättänyt noudattamatta täällä tiedoksi annetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen. Todistajan velvollisuudesta saapua toisesta pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/75).

Kutsun sisällöstä antaa tarkemmat määräykset oikeusministeriö.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

Ehdotus

42 §

Jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu, tuomioistuimien huolehtii kutsumisesta, kun kutsu todistajalle tai asiantuntijalle on annettava tiedoksi maan ulkopuolella. Tuomioistuimen on lähetettävä tiedoksi varten sen maan viranomaiselle, missä todistaja tai asiantuntija oleskelee. Kutsussa on ilmoitettava päivä, jona se on viimeistään annettava tiedoksi.

Todistajaan tai asiantuntijaan, joka oikeusapupyynnön mukaisesti vieraassa valtiossa tiedoksi annetusta kutsusta huolimatta jää saapumatta Suomeen, *ei sovelleta, mitä 62 §:ssä* säädetään esteettömän poissaolon seuraamuksista, jollei kutsuttu tämän jälkeen ole vapaaehtoisesti saapunut tänne ja jättänyt noudattamatta täällä tiedoksiannetun kutsun saapua kuultavaksi tuomioistuimeen.

Todistajan ja asianosaisen velvollisuudesta saapua toisesta Pohjoismaasta kuultavaksi Suomen tuomioistuimessa säädetään velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetussa laissa (349/1975).

Todistelumenettely pääkäsittelyssä

Voimassa oleva laki

28 §

Sitten kuin todistaja on kutsuttu esiin, kysyköön oikeuden puheenjohtaja todistajalta hänen nimensä, ikänsä, toimensa ja asuinpaikkansa sekä tiedustelkoon myös, milloin aiheetta on, sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan estävät tekemästä todistajanvalaa taikka oikeuttavat tai velvoittavat todistajan kieltäytymään todistamasta, niin myös sellaista, mikä voi vaikuttaa todistajan uskottavuuteen; ja tehtäköön kaikesta tästä merkintä pöytäkirjaan.

Kun todistaja on oikeutettu kieltäytymään todistamasta tai vastaamasta johonkin kysymykseen, tulee puheenjohtajan ilmoittaa se todistajalle ja samalla muistuttaa, että todistaja, jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, on saman seuraamuksen uhalla kuin muukin todistaja velvollinen puhumaan totta ja sanomaan, mitä hän asiasta tietää.

Ehdotus

43 §

Ennen todistajan tai asiantuntijan kuulemista tuomioistuimen puheenjohtajan on kysyttävä kuultavalta hänen nimeään ja tarvittaessa varmistauduttava hänen henkilöllisyydestään. Tarvittaessa puheenjohtajan on tiedusteltava, onko estettä antaa vakuutusta ja onko kuultavalla velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Puheenjohtajan on tarvittaessa tiedusteltava kuultavan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja.

Jos todistajalla tai asiantuntijalla on oikeus kieltäytyä todistamasta, puheenjohtajan on ilmoitettava se kuultavalle ja kerrottava, että jollei hän tahdo käyttää hyväkseen tätä etua, hänellä on sama totuusvelvollisuus kuin muillakin todistajilla tai asiantuntijoilla. Puheenjohtajan on lisäksi tarvittaessa muutoinkin selostettava kuultavaa koskevan salsapitovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden sisältö.

Anonyymillä todistajalla ei ole velvollisuutta ilmoittaa henkilöllisyyttään.

29 §

Todistajien on kunkin erikseen valintansa mukaan joko vannottava todistajanvala tai annettava todistajanvakuutus. Todistaja, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, antaa kuitenkin vakuutuksen.

Vala vannotaan seuraavan kaavan mukaan: Minä N. N. lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutus annetaan seuraavan kaavan mukaan: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

30 §

Todistajanvalaa älköön vannoko tai sitä vastaavaa vakuutusta antako:

1. se, joka ei ole täyttänyt viittätoista vuotta;
2. se, jolta havaitaan mielisairauden, tylsämielisyyden tai muun sieluntoiminnan häiriintymisen vuoksi puuttuvan selvä käsitys valan merkityksestä; älköönkä
3. rikosasiassa syytettyyn 20 §:ssä mainitussa suhteessa oleva henkilö.

Ehdotus

44 §

Todistajan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että minä todistan ja kerron kaiken totuuden tässä asiassa siitä mitään salaamatta tai siihen mitään lisäämättä taikka sitä muuttamatta.

Vakuutusta ei anna

1. *se, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta;*
2. *se, jonka henkinen toiminta on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä vakuutuksen merkitystä;*
3. *rikosasiassa:*
 - a *asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;*
 - b *se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;*
 - c *se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko b kohdassa tarkoitetusta teosta;*
 - d *se, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta;*
4. *anonyymi todistaja.*

Voimassa oleva laki

49 §

Asiantuntijan, jota kuullaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, on valintansa mukaan joko vannottava asiantuntijan vala tai annettava vakuutus. Asiantuntija, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, antaa kuitenkin aina vakuutuksen.

Vala vannotaan seuraavan kaavan mukaan: Minä N. N. lupaan ja vannon kaikkivaltiaan ja kaikkitietävän Jumalan kautta, että olen parhaan ymmärrykseni mukaan täyttävä minulle annetun tehtävän.

Vakuutus annetaan noudattaen soveltuvin osin valan kaavaa.

Asiantuntija vannoo valan tai antaa vakuutuksen ennen kuin häntä kuullaan suullisesti tuomioistuimessa. Jos hän on antanut lausunnon jo kirjallisena etukäteen, valan tai vakuutuksen kaava on tällöin sovitettava sen mukaan. Julkisen viran, toimen tai tehtävän nojalla asiantuntijana toimivalta ei vaadita valaa tai vakuutusta.

Ehdotus

45 §

Asiantuntijan on ennen kuulustelua annettava seuraava vakuutus: Minä N. N. lupaan ja vakuutan kunnian ja omantuntoni kautta, että täytän parhaan ymmärrykseni mukaan minulle annetun tehtävän.

Voimassa oleva laki

31 §

Ennen kuin todistaja esittää kertomuksensa, tulee oikeuden puheenjohtajan muistuttaa häntä totuusvelvollisuudesta, niin myös, jos vala tai vakuutus on annettu, sen tärkeydestä. Milloin aihetta on, todistajaa on myös huomautettava 23 ja 24 §:n sisällyksestä.

Ehdotus

46 §

Ennen kuin todistaja tai asiantuntija esittää kertomuksensa, tuomioistuimen puheenjohtajan on muistutettava häntä totuusvelvollisuudesta ja, jos vakuutus on annettu, sen tärkeydestä.

Voimassa oleva laki

32 §

Todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen todistajankertomukseen. Todistaja saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Todistajan aikaisemmin oikeudelle, syyttäjälle tai poliisiviranomaiselle antama kertomus luetaan todistajaa kuulusteltaessa vain silloin, kun hän todistajanlausunnossaan poikkeaa siitä, mitä hän aikaisemmin on kertonut tai kun todistaja kuulustelussa selittää, että hän ei voi tai halua lausua mitään asiassa.

Ehdotus

47 §

Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kuitenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.

Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä on mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.

Voimassa oleva laki

6 luvun 2 §:n 2 mom.

Asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee. Tuomioistuin voi määrätä, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 7 §:n 2 mom.

Asianosaisen kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 65 §

Kuulusteltaessa asianosaista totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä säädetään, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32, 34 ja 34 a §:ssä säädetään todistajasta.

21 §:n 3 mom.

Kuultavan kuulustelee tuomioistuin, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuultelemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Ehdotus

48 §

Jollei tuomioistuin erityisestä syystä toisin päättä, ennen muun suullisen todistelun vastaanottamista riita-asiassa kuulustellaan asianosaista sekä rikosasiassa asianomistajaa ja vastaajaa tässä pykälässä säädetyllä tavalla.

Riita-asiassa asianosaisen pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Rikosasiassa vastaajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa. Asianomistajan pääkuulustelun toimittaa hänen avustajansa tai syyttäjät. Jollei asianosaisella riita-asiassa tai vastaajalla rikosasiassa ole avustajaa tai jos siihen on muuten perusteltu syy, pääkuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjät. Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Vastakuulustelun toimittaa pääkuulustelun toimittaneen asianosaisen vastapuoli. Asianomistajan, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, vastakuulustelun toimittaa syyttäjän vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla, vastakuulustelun toimittaa tuomioistuin tai rikosasiassa myös syyttäjä.

Vastakuulustelun jälkeen tuomioistuimella ja asianosaisilla on oikeus tehdä kuultavalle kysymyksiä. Pääkuulustelusta huolehtineelle osapuolelle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Tuomioistuin kuulustelee kuultavan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulustelemista asianosaisen tehtäväksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Pääkuulustelussa ei saa esittää kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen tai joissa viitataan kuultavan aiemmin esittämään kertomukseen. Vastakuulustelussa ja täydentäviä kysymyksiä esittäessä tällaiset kysymykset ovat sallittuja, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

Voimassa oleva laki

33 §

Todistajan kuulustelun aloittaa se asianosainen, joka on nimennyt todistajan, jollei tuomioistuin määrää toisin. Todistajan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun kuulustelun jälkeen todistajaa kuulustelee todistajan nimenneen asianosaisen vastapuoli. Jos vastapuoli ei ole saapuvilla tai jos tuomioistuin muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta, todistajan kuulustelee tuomioistuin.

Sen jälkeen tuomioistuin ja asianosaiset saavat tehdä todistajalle kysymyksiä. Todistajan nimenneelle asianosaiselle tulee varata ensimmäiseksi tilaisuus kysymysten tekemiseen.

Jos todistajaa ei ole nimennyt kumpikaan asianosainen tai jos todistaja on kummankin asianosaisen nimeämä, todistajan kuulustelun aloittaa tuomioistuin, jos tuomioistuin ei pidä sopivampana sitä, että kuulustelun aloittaa toinen asianosaisista.

Kysymyksiä, jotka sisältönsä, muotonsa tai esittämistapansa puolesta johtavat määrätynlaiseen vastaukseen, ei saa tehdä muussa kuin 2 ja 3 momentissa tarkoitetussa kuulustelussa silloin, kun pyritään selvittämään sitä, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Tuomioistuimen tulee evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

21 §:n 3 mom.

Kuultavan kuulustelee tuomioistuin, jollei se katso olevan erityistä aihetta uskoa kuulustelemista asianosaisten tehtäväksi siten kuin 33 §:ssä säädetään. Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kysymyksiä kuultavalle tuomioistuimen välityksellä tai, jos tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi, suoraan kuultavalle. Kuuleminen voi tapahtua tarvittaessa muussa tilassa kuin tuomioistuimen istuntosalissa.

Ehdotus

49 §

Todistajan ja asiantuntijan pääkuulustelusta huolehtii se osapuoli, joka on nimennyt kuultavan, jollei tuomioistuin määrää toisin. Asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, kuullaan kuitenkin 48 §:n nojalla. Jos kuultavaa ei ole nimennyt kumpikaan osapuoli tai jos kuultava on molemman osapuolen nimeämä, tuomioistuin päättää, kumpi osapuolista huolehtii pääkuulustelusta, jollei soveliaimmaksi ole katsottava, että tuomioistuin huolehtii siitä. Pääkuulustelussa kuultavan tulee oma-aloitteisesti ja tarvittaessa hänelle esitettyjen kysymysten avulla esittää kertomuksensa yhtäjaksoisesti.

Kuulustelusta noudatetaan lisäksi, mitä 48 §:n 3-6 momentissa säädetään.

Voimassa oleva laki

33 a §

Milloin asiassa on useita todistajia, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Jos todistajien kertomukset ovat epäselvät tai ristiriitaiset tai jos muutoin havaitaan, että on erityisiä syitä todistajien kuulustelemiseen vastakkain, on se sallittua.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi, ei saa olla saapuvilla asian käsittelyssä enempää kuin hänen todistajana kuulustelemisensa vaatii.

L oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 luvun 8 §

Tuomioistuin voi todistelun turvaamiseksi määrätä, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi.

Ehdotus

50 §

Jos asiassa kuullaan useita henkilöitä todistelutarkoituksessa, kuulustellaan heidät kukin erikseen. Heidä saadaan kuulustella vastakkain, jos kertomukset tai lausunnot ovat epäselvät tai ristiriitaiset taikka vastakkainkuulustelu on muuten tarpeen.

Henkilö, joka on nimetty todistajaksi tai asiantuntijaksi, ei saa olla läsnä asian käsittelyssä enempää kuin hänen kuulustelemisensa vaatii. Tuomioistuin voi kuitenkin tarvittaessa sallia, että asiantuntija on läsnä asian käsittelyn muissa osissa. Tuomioistuin voi tarvittaessa myös sallia, että asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, on läsnä asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan todistelutarkoituksessa. Tällainen asianomistaja saa olla läsnä kuulustelunsa jälkeen.

Voimassa oleva laki

34 §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1. kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
2. jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai
3. jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Todistajaa tai muuta henkilöä voidaan kuulla yleisön läsnä olematta siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007) säädetään.

Ehdotus

51 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1. kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
2. jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää; tai
3. jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007).

Voimassa oleva laki

34 a §

Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvotetta tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja:

1. kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa;
2. kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
3. menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai
4. kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Ehdotus

52 §

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvotetta tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1. kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;
2. kuultavan henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
3. kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;

4. menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai
5. kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

53 §

Tuomioistuimien voi rikosasiassa päättää, jos se on anonyymien todistajien henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä, että häntä kuullaan pääkäsittelyssä näkösuojan takana tai vastaajan läsnä olematta taikka hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen puhe- tai videoyhteyttä taikka muuta soveltuvaan teknistä tiedonvälitystapaa. Ääni voidaan myös muuntaa siten, ettei anonyymiä todistajaa voi siitä tunnistaa.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää anonyymille todistajalle kysymyksiä.

Voimassa oleva laki

51 §:n 2 mom.

Jos asiantuntija on antanut kirjallisen lausunnon, on se, mikäli ei oikeus erityisistä syistä toisin määrää, joko kokonaan tai osaksi luettava.

Ehdotus

54 §

Asiantuntijalausunto, asiakirja, katselmuskohde sekä 24 §:ssä ja 47 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus tai lausuma on pääkäsittelyssä esiteltävä tarpeellisilta osiltaan.

Voimassa oleva laki

9 §

Asianosaisen esteetön poissaolo riita-asiassa ei estä todisteiden esittämistä. Rikosasiassa todiste voidaan ottaa vastaan vastaajan esteettömästä poissaolosta huolimatta ainoastaan, jos tuomioistuimien harkitsee sen soveliaaksi.

Silloin, kun todiste on otettu vastaan asianosaisen poissa ollessa, todiste on asianosaisen saapuvilla ollessa otettava vastaan uudelleen, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 a §:stä muuta johdu. Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko asiassa kertyneen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Saapuvilla olevalle asianosaiselle on suotava tilaisuus lausua mielensä jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 3 a §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan vastaajan poissa ollessa kuulla todistajaa tai asiantuntijaa taikka todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeellista asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä vastaajalle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei vastaajan saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on vastaajan pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta vastaajalle ei haasteen yhteydessä ole ilmoitettu.

Ehdotus

55 §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 6 luvun 7 §:n tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan asianosaisen poissa ollessa kuulla todistelutarkoituksessa toista asianosaista taikka todistajaa tai asiantuntijaa, jos asianosaiselle on ilmoitettu kutsussa, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan tarvittaessa käsitellä myös muilta osin.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä asianosaiselle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei asianosaisen saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuimien harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on asianosaisen pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta asianosaiselle ei kutsussa ole ilmoitettu.

Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella

Voimassa oleva laki

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 8 a §:n 1 mom.

Todisteet on otettava vastaan pääkäsittelyssä, jollei niitä 6 luvun 8, 12 tai 17 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 6 luvun 4 tai 12 §:n taikka tämän luvun 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 tai 65 §:n nojalla oteta vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella.

6 luvun 8 §

Kun kuultava on tullut saapuville, tuomioistuin saa pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta ottaa vastaan suullista todistelua, jos voidaan olettaa, että

1. todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä, tai
2. kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla, asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luvun 4 §

Pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta tuomioistuin voi kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa, jos voidaan olettaa, että:

3. todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä; tai
1. kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 15 §:n 1 ja 2 mom.

Tuomioistuin voi päättää, että asiakirja otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos sitä ei voida esittää pääkäsittelyssä tai sen esittäminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

– – – Jos alkuperäisenä esitettävän asiakirjan oikeuteen tuominen on erityisen hankalaa, saa asiakirjan esiintuoda siinä alioikeudessa, missä se soveliaimmin käy päinsä.

41 §

Jos todistaja ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn tai jos todistajan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa, tuomioistuin voi päättää, että todistajaa kuulustellaan pääkäsittelyn ulkopuolella. Jos todistajaa ei hänen sairautensa johdosta voida kuulla tuomioistuimessa, kuulustelu voidaan toimittaa hänen luonaan. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

48 a §

Ennen pääkäsittelyä voidaan asianosaista tai muuta henkilöä kuulla tai muuta selvitystä ottaa vastaan, jos se on tarpeen sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan. Jos tällöin otetaan vastaan todistelua, noudatetaan soveltuvin osin niitä säännöksiä, jotka ovat voimassa todisteen vastaanottamisesta pääkäsittelyn ulkopuolella.

51 §:n 1 mom.

Mitä 26 a, 31, 33, 34, 34 a ja 41 §:ssä säädetään, on soveltuvin osin voimassa myös asiantuntijasta.

56 a §

Katselmus voidaan toimittaa pääkäsittelyn ulkopuolella, jos sitä ei voida toimittaa pääkäsittelyssä tai jos sen toimittaminen pääkäsittelyssä katselmuksen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa. Jos asian selvittämiseksi on erityisen tärkeää, asiaa saadaan tällöin käsitellä myös muilta osin.

61 §:n 1 mom.

Asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Sellaisessa kuulustelussa noudatetaan soveltuvin osin, mitä todistajan kuulustelusta 33 ja 41 §:ssä säädetään.

65 §

Kuulusteltaessa asianosaista totuusvakuutuksen nojalla on sen lisäksi, mitä 61 §:ssä säädetään, noudatettava, mitä 23, 24, 26, 32, 34 ja 34 a §:ssä säädetään todistajasta.

Ehdotus

56 §

Todiste voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella, jos:

- 1. pääkäsittely peruutetaan ja voidaan olettaa, että todistajaa, asiantuntijaa taikka riita-asian asianosaista tai rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa ei tarvitse tai voida kuulla uudelleen pääkäsittelyssä taikka kuuluvan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;*
- 2. todistelutarkoituksessa kuultava asianosainen taikka todistaja tai asiantuntija ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua pääkäsittelyyn taikka hänen saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;*
- 3. asiakirjaa ei voida esittää tai katselmusta toimittaa pääkäsittelyssä taikka asiakirjan esittäminen tai katselmuksen toimittaminen pääkäsittelyssä todisteen merkitykseen verrattuna aiheuttaisi huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;*
- 4. ennen pääkäsittelyä on tarpeen kuulla asianosaista tai muuta henkilöä taikka ottaa vastaan muuta selvitystä sellaisen seikan selvittämiseksi, josta asiantuntijaa kuullaan.*

Jos todiste otetaan vastaan 1 momentin 2 tai 4 kohdan nojalla, kuultavaa voidaan kuulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi.

Asiaa saadaan käsitellä pääkäsittelyn ulkopuolella myös muilta osin, jos se on asian selvittämiseksi erityisen tärkeää.

Voimassa oleva laki

8 b §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

Ehdotus

57 §

Tuomioistuimen on kutsuttava asianosaiset 56 §:n 1 momentin 2-4 kohdassa tarkoitetun pääkäsittelyn ulkopuolella pidettävään todisteiden vastaanottamista varten toimitettavaan käsittelyyn. Kutsussa on mainittava, että käsittely voidaan toimittaa asianosaisen poissaolosta huolimatta.

Voimassa oleva laki

8 a §:n 2 mom.

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa alioikeudessa.

8 c §

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jos se käy haitatta päinsä.

8 d §

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

Ehdotus

58 §

Jos todiste otetaan vastaan pääkäsittelyn ulkopuolella 56 §:n 1 momentin 2-4 kohdan *nojalla* tai jos pääkäsittelyä ei pidetä, todiste voidaan ottaa vastaan myös toisessa tuomioistuimessa.

Jos tuomioistuin päättää, että todiste on otettava vastaan toisessa tuomioistuimessa, tuomioistuimen on tehtävä tälle todisteen vastaanottamista koskeva esitys ja samalla lyhyesti selostettava asia ja se, mitä todisteella halutaan näyttää toteen. Tuomioistuimen on samalla toimitettava todisteen vastaanottavalle tuomioistuimelle asian käsittelystä kertyneet asiakirjat, jos se käy haitatta päinsä.

Tuomioistuin, joka toisen tuomioistuimen esityksestä ottaa vastaan todisteen, määrää, milloin todisteen vastaanottaminen tapahtuu.

Todisteen vastaanottaneen tuomioistuimen on toimitettava todisteen vastaanottamisesta kertynyt oikeudenkäyntiaineisto sille tuomioistuimelle, jossa pääasiaa koskeva oikeudenkäynti on vireillä.

Voimassa oleva laki

8 e §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todiste on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, jollei sen vastaanottamiselle ole estettä ja jollei 7 §:stä muuta johdu.

Jos todistetta ei oteta vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, tuomioistuimen on tehtävä siitä selko todisteen vastaanottamisessa kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Tuomioistuin voi määrätä, että kirjallinen todiste otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenten tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana.

Ehdotus

59 §

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, paitsi jos tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi.

Tuomioistuimen on tarvittaessa tehtävä pääkäsittelyssä selkoa pääkäsittelyn ulkopuolella todistelun vastaanottamisessa kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Voimassa oleva laki

11 a §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla on säädetty erikseen.

Ehdotus

60 §

Todisteen vastaanottamisesta ulkomailla *säädetään* erikseen.

Todistelu vastaisuuden varalta

Voimassa oleva laki

10 §

Jonkun halutessa vastaisen varalta esittää todisteita asiasta, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, on hänen pyydettävä siihen lupa alioikeudelta. Jos hänen oikeutensa saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja vaara on tarjona, että todiste häviää tai että vaikeuksia on sen myöhemmin esittämisessä, eikä todisteen esittämisellä tarkoiteta hankkia selvitystä rikoksesta, hänen on sallittava se esittää. Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan tämä, milloin syytä on, kutsua silloin olemaan saapuvilla. Hänen kulunsa korvaa hakija.

Älköön ketään tällaisissa tapauksissa velvoitettako saapumaan todistajaksi tai asiantuntijaksi muuhun tuomioistuimeen kuin siihen alioikeuteen, jonka tuomiopiirissä hän asuu tai oleskelee.

Ehdotus

61 §

Asianomaisen henkilön hakemuksesta käräjäoikeudessa kuullaan todistajaa tai asiantuntijaa taikka esitetään asiakirja tai toimitetaan katselmus riita-asiassa, josta oikeudenkäynti ei vielä ole vireillä, jos hakijan oikeus saattaa olla todisteen vastaanottamisen varassa ja on vaara, että todiste häviää tai että se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin.

Jos toisen henkilön oikeus on todistelun varassa, voidaan hänet tarvittaessa kutsua käsitteelyyn.

Todistajaa tai asiantuntijaa ei saa kutsua muuhun tuomioistuimeen kuin siihen käräjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä hänellä on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka tai jonka tuomiopiirissä hän oleskelee taikka johon hän suostuu saapumaan.

Hakija vastaa todistelusta vastaisuuden varalta aiheutuvista kuluista.

Pakkokeinot

Voimassa oleva laki

36 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuimien voi määrätä todistajan tuotavaksi heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai, jos aihetta on, määrättävä hänet tuotavaksi. Tuotavaksi määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys *tässä momentissa tarkoitettusta syystä* saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää pitempään kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuimien voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon.

Kun 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on tuotu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla tuotavaksi määrätty henkilö vastaa tuomisesta aiheutuneista kustannuksista.

Ehdotus

62 §

Jos todistaja jää pois ilman laillista estettä tai poistuu luvatta, todistaja tuomitaan asetettuun uhkasakkoon ja tuomioistuimien voi määrätä todistajan *noudettavaksi* heti tuomioistuimeen, jollei asian käsittelyä päätetä jatkaa myöhemmin. Jos asian käsittelyä päätetään jatkaa toisessa istunnossa, on asetettava korkeampi uhkasakko tai tarvittaessa määrättävä hänet *noudettavaksi*. *Noudettavaksi* määrätty todistaja saadaan ottaa säilöön. Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoiheen kestää enintään viisi vuorokautta. Vapaudenmenetys ei saa kuitenkaan kestää *pidempään* kuin oikeudenkäynnin järjestämisen turvaamiseksi on välttämätöntä.

Jos todistajan tai muun todistelutarkoituksessa henkilökohtaisesti kuultavan käyttäytymisen perusteella on aihetta olettaa, ettei hän tule noudattamaan kutsua saapua tuomioistuimeen, tuomioistuimien voi määrätä hänet *noudettavaksi* istuntoon.

Kun 1 tai 2 momentissa tarkoitettu henkilö on noudettu tuomioistuimeen, asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita.

Oikeuteen tämän pykälän nojalla noudettavaksi määrätty henkilö vastaa *noudosta* aiheutuneista kustannuksista.

Voimassa oleva laki

37 §

Todistajan, joka ilman laillista syytä kieltäytyy tekemästä todistajanvalaa tai antamasta sitä vastaavaa vakuutusta tahi todistamasta tai kysymykseen vastaamasta taikka hänelle 27 §:n nojalla annettua määräystä noudattamasta, voi oikeus uhkasakolla ja, jollei todistaja ota siitä ojentuakseen, vankeudella pakottaa täyttämään velvollisuutensa. Älköön ketään sellaisesta syystä pidettävä vankeudessa enempää kuin kuusi kuukautta eikä missään tapauksessa kauemmin kuin asia on siinä oikeudessa vireillä. Jos todistaja aikaisemmin luopuu vastustelustaan, ilmoitettakoon se oikeuden puheenjohtajalle, joka määrää asian käsittelyä jatkettavaksi niin pian kuin on mahdollista.

Ehdotus

63 §

Jos todistaja oikeudettomasti kieltäytyy todistamasta, tuomioistuimien velvoittaa hänet täyttämään velvollisuutensa sakon uhalla. Jos todistaja kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuimien tuomitsee uhkasakon maksettavaksi. Jos todistaja edelleen kieltäytyy noudattamasta tuomioistuimen määräystä, tuomioistuimien voi, ottaen huomioon asian laatu, todistajankertomuksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta, todistajan henkilökohtaiset olot ja muut olosuhteet, määrätä todistajan painostusvankeudella täyttämään velvollisuutensa.

Todistajaa ei saa pitää painostusvankeudessa kauempaa kuin on välttämätöntä todistamisvelvollisuuden täyttämiseksi eikä kauempaa kuin enintään kuusi kuukautta. Painostusvankeus ei saa kuitenkaan kestää pidempään kuin asia on asianomaisessa tuomioistuimessa vireillä. Jos todistaja suostuu todistamaan, asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin se on mahdollista.

Tuomioistuimien on vähintään kahden viikon välein käsiteltävä uudelleen kysymys painostusvankeuden jatkamisesta. Vapautensa menettänyttä on kuultava henkilökohtaisesti siitä, suostuuko hän todistamaan. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvussa säädetään.

Voimassa oleva laki

38 §:n 1 mom.

Todistajaan, josta mainitaan 30 §:n 1 ja 2 kohdassa, älköön sovellettako 36 ja 37 §:n määräyksiä. Sellainen todistaja saadaan kuitenkin noutaa oikeuteen.

48 §:n 2 mom.

Pakkokeinoista, joita niskoittlevaa asiantuntijaa kohtaan voidaan käyttää, sekä asianosaiselle aiheutettujen kulujen korvaamisesta olkoon voimassa, mitä todistajasta on säädetty. Asiantuntijaa älköön kuitenkaan hänen niskoitellessaan oikeuteen tuotako tai häntä tehtäväänsä vankeudella pakotettako.

38 §:n 2 mom.

Milloin se, joka on nimennyt todistajan, luopuu hänen kuulustelemisestaan tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, ei todistajalle 36 ja 37 §:n nojalla saa tuomita uhkasakkoa eikä häntä vastaan saa käyttää pakkokeinoja.

Ehdotus

64 §

Todistajaan, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, ei sovelleta 62 ja 63 §:ää. Hänet saadaan kuitenkin noutaa tuomioistuimeen. Edellä 44 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettuun todistajaan ei sovelleta 63 §:ää.

Asiantuntijaan sovelletaan 62 §:ää. Asiantuntijaa ei kuitenkaan saa määrätä noudettavaksi tuomioistuimeen.

Jos se, joka on nimennyt todistajan tai asiantuntijan, luopuu hänen kuulustelemisestaan, tai sitä koskeva kysymys muuten raukeaa, todistajalle 62 tai 63 §:n nojalla tai asiantuntijalle 63 §:n nojalla asetettua uhkasakkoa ei saa tuomita eikä todistajaa vastaan saa käyttää painostusvankeutta. Todistaja vastaa kuitenkin noutokustannuksista, jos määräys siitä on annettu ennen luopumista tai raukeamista.

Korvaukset ja palkkiot

Voimassa oleva laki

40 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Yksityisen asianosaisen on maksettava nimeämälleen todistajalle tuleva korvaus. Milloin tuomioistuin on riita-asiassa omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus.

Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta on säädetty erikseen.

Yksityisen asianosaisen nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oikeudesta ennakkoon. Ennakon riittävyden harkitsee tuomioistuin.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydettäessä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asiasa viivytystä.

Ehdotus

65 §

Todistajalla on oikeus saada kohtuullinen korvaus tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä.

Yksityisen asianosaisen on maksettava nimeämälleen todistajalle tuleva korvaus. *Jos todistajan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle korvaus.* Valtion varoista todistajalle maksettavasta korvauksesta säädetään erikseen.

Yksityisen asianosaisen nimeämällä todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava todistajalle korvaus. Kutsumisen yhteydessä on annettava tieto oikeudesta ennakkoon. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuin.

Jos ennakon maksamiseen velvollinen asianosainen pyydettäessä ei suorita todistajalle ennakkoa, ei tämä ole velvollinen saapumaan tuomioistuimeen. Asianosaisella ei myöskään sen jälkeen ole oikeutta vaatia todistajaa kuulusteltavaksi, jos siitä aiheutuisi asiasa viivytystä.

Voimassa oleva laki

53 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomainen tai julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, mikäli siitä on erikseen määrätty.

Yksityisten asianosaisten välisessä riita-asiassa on korvaus asianosaisten suoritettava yhteisvastuullisesti tai, jos asiantuntija on määrätty ainoastaan toisen pyynnöstä, tämän asianosaisen yksinään. Sama on laki asianomistajaan ja syytettyyn nähden, milloin asianomistaja vaatii rangaistusta tai ajaa yksityisoikeudellista kannetta sellaista asianomistajarikosta koskevassa jutussa, josta ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta. Muissa tapauksissa korvaus maksetaan valtion varoista.

Oikeus voi, milloin syytä on, määrätä korvauksen tai jonkin osan siitä ennakolta asiantuntijalle maksettavaksi. Ennakon suorittakoon se, jonka 2 momentin mukaan on maksettava korvaus asiantuntijalle. Asiassa, jota yksityinen asianosainen ajaa, saakoon oikeus kuitenkin, milloin se asianosaisen vaatimatta on määrännyt asiantuntijan avukseen, määrätä tälle tulevan ennakon etukäteen valtion varoista maksettavaksi, jollei asianosainen sitä suorita.

Valtion varoista etukäteen suoritettujen korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä

59 §

Katselmuksen kustannuksista olkoon soveltuvin kohdin voimassa, mitä 53 §:ssä on säädetty.

Ehdotus

66 §

Asiantuntijalla on oikeus saada kohtuullinen palkkio työstään ja ajanhukasta sekä korvaus tarpeellisista kuluistaan. Jos lausunnon on antanut viranomaisen taikka julkisen viran tai toimen haltija taikka se, joka on määrätty antamaan lausuntoja kysymyksessä olevalta alalta, suoritetaan palkkio ja korvaus ainoastaan, jos siitä on erikseen määrätty.

Asiantuntijan nimennyt yksityinen asianosainen vastaa asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta. Jos asiantuntijan on nimennyt useampi asianosainen, he vastaavat asiantuntijan palkkiosta ja korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuimella on omasta aloitteestaan nimennyt asiantuntijan, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa palkkio ja korvaus suoritetaan valtion varoista.

Asiantuntijalla on oikeus saada ennakolta korvaus tarpeellisista kuluistaan. Ennakko on sen suoritettava, jonka 2 momentin mukaan on maksettava asiantuntijalle korvaus. Ennakon riittävyyden harkitsee tuomioistuin.

Valtion varoista etukäteen suoritettujen korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle säädetään 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä.

Katselmuksen toimittamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin noudatetaan soveltuvin osin, mitä edellä tässä pykälässä säädetään.

Voimassa oleva laki

16 §

Kun joku muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan oikeuteen asiakirjan, saakoon hän vaivoistaan ja kuluistaan kohtuullisen korvauksen, mikä yksityisen asianosaisen vaatiessa asiakirjaa esitettäväksi tai siihen nojautuessa on tämän maksettava, mutta muutoin valtion varoista suoritettava.

Valtion varoista suoritettun korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle on soveltuvin osin voimassa, mitä 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä säädetään.

57 §:n 1 mom.

Mitä 13–17 §:ssä on säädetty, sovellettakoon vastaavasti, kun esine tai asiakirja on tuotava katsastettavaksi. – – –

Ehdotus

67 §

Jos muu kuin asianosainen on velvoitettu tuomaan tuomioistuimeen 37 §:ssä tarkoitettu esine tai asiakirja, hänellä on oikeus saada kohtuullinen korvaus kuluistaan.

Korvauksesta vastaa asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi nimennyt yksityinen asianosainen. Jos asiakirjan tai katselmusesineen on nimennyt todisteeksi useampi asianosainen, he vastaavat korvauksesta yhteisvastuullisesti. Jos tuomioistuin on omasta aloitteestaan nimennyt asiakirjan tai katselmusesineen todisteeksi, yksityisten asianosaisten on yhteisvastuullisesti suoritettava hänelle palkkio ja korvaus. Muissa tapauksissa korvaus suoritetaan valtion varoista.

Valtion varoista suoritettun korvauksen maksamisesta takaisin valtiolle on soveltuvin osin voimassa, mitä 21 luvun 13 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 1 §:ssä säädetään.

Muutoksenhaku

Voimassa oleva laki

17 §:n 1 ja 2 mom.

Joka on velvoitettu tuomaan asiakirjan oikeuteen ja tuomittu tällaisen velvoituksen laiminlyömisestä uhkasakkoon, olkoon oikeutettu siitä erikseen valittamaan.

Joka ei tyydy oikeuden päätökseen, joka koskee korvausta asiakirjan tuomisesta oikeuteen, voi niin ikään hakea siihen muutosta valittamalla.

42 §:n 1 mom.

Joka ei tyydy päätökseen, jolla todistaja poissaolosta tai muusta niskoittelusta on tuomittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi taikka määrätty pidettäväksi vankeudessa tai tuotavaksi oikeuteen taikka joka koskee todistajalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta valittamalla.

54 §:n 1 mom.

Päätökseen, jolla asiantuntija on tuomittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi taikka joka koskee asiantuntijalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta valittamalla.

17 §:n 3 mom.

Valitus älköön estäkö panemasta päätöstä täytäntöön, ellei oikeus, joka sen on antanut, harkitse olevan erityistä aihetta täytäntöönpanon tuonnemmaksi lykkäämiseen tahi valituomioistuimella sitä määrää.

42 §:n 2 mom.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

54 §:n 2 mom.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

(uusi)

Ehdotus

68 §

Todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta pääasian yhteydessä. Päätökseen saadaan kuitenkin hakea muutosta erikseen, jos päätös koskee

1. uhkasakkoon tuomitsemista;
2. noutokustannuksiin tuomitsemista;
3. todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta;
4. asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta.

Päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuimella tai muutoksenhakutuomioistuimella toisin määrää.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakua tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhake on käsiteltävä kiireellisenä.

Voimassa oleva laki

42 §

Joka ei tyydy päätökseen, jolla todistaja poissaolosta tai muusta niskoittelusta on tuomittu uhkasakkoon tai korvausvelvolliseksi taikka määrätty pidettäväksi vankeudessa tai tuotavaksi oikeuteen taikka joka koskee todistajalle tulevaa korvausta, saa hakea muutosta valittamalla.

Valituksen vaikutuksesta päätöksen täytäntöönpanoon olkoon voimassa, mitä 17 §:n 3 momentissa on säädetty.

45 §:n 4 mom.

Mielentilan tutkimista koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Mielentilatutkimukseen määrätty saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Ehdotus

69 §

Painostusvankeutta tai mielentilan tutkimista taikka noutomääräystä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen muutosta. Painostusvankeuteen määrätty todistaja tai mielentilatutkimukseen määrätty taikka noudettavaksi määrätty todistaja saa kannella päätöksestä. Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

25 a luku

Valitusasian valmistelun aloittaminen hovioikeudessa ja jatkokäsittelylupa

Voimassa oleva laki

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäänösrangaistuksen määräämistä täytäntöön pantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

Ehdotus

10 §

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa *taikka 17 luvun 68 §:n 1 momentin 2-4 kohdassa tai 4 momentissa tarkoitetun päätöksen lopputulosta*, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöön pantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi.

26 luku

Valitusasian käsittelyn jatkaminen hovioikeudessa

Voimassa oleva laki

24 a §

Sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, voidaan kuulla todistelutarkoituksessa hovioikeuden pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen, jos sitä voidaan pitää soveliaana. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

Ehdotus

24 a §

Sen lisäksi, mitä 17 luvun 52 §:ssä säädetään, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan puhelinta taikka muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen kuulla todistelutarkoituksessa sellaista käräjäoikeudessa kuultua todistajaa, asiantuntijaa ja asianosaista, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi. Asianosaisille on varattava tilaisuus tehdä kuultavalle kysymyksiä.

31 luku

Ylimääräisestä muutoksenhausta

Voimassa oleva laki

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka jos *totuusvakuutuksen kuultu asianosainen tahi* todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Ehdotus

7 §

Lainvoiman saanut tuomio riita-asiassa voidaan purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen *sisällöltään* totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on *tahallaan* antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Voimassa oleva laki

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen sisällykseltään totuudesta poikkeava taikka jos *totuusvakuutuksen kuultu asianosainen tahi* todistaja tai asiantuntija on tahallansa antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Ehdotus

8 §

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa:

2) jos asiakirja, jota on käytetty todisteena, on ollut väärä tai asiakirjan antajan tieteen *sisällöltään* totuudenvastainen taikka jos todistaja tai asiantuntija on *tahallaan* antanut perättömän lausuman, ja asiakirjan tai lausuman voidaan otaksua vaikuttaneen lopputulokseen;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 2 momentti, 6 luvun 3 a ja 8 § sekä 7 luvun 1 §:n 3 momentti,
muutetaan 6 luvun 4 §, 5 §:n 3 momentti, 6 §:n 1 momentti ja 7 §:n 2 momentti, sekä
lisätään 5 luvun lukuun uusi 11 a-11 e § ja niiden edelle uusi väliotsikko, 6 luvun 3 §:ään, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, uusi 3 momentti sekä 7 lukuun uusi 5 a § ja sen edelle uusi väliotsikko seuraavasti:

1 luku

Syyteoikeudesta

Voimassa oleva laki

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty

Se, jota vastaan on tehty syyttämispyyntö tai jota on syytetty rikoksesta, voi aina kuitenkin ilman 1 momentissa tarkoitettua syyttäjän päätöstä nostaa syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta.

Asianomistajalla on oikeus yhtyä syyttäjän tai toisen asianomistajan nostamaan syytteeseen ja vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi. Asianomistaja voi hakea muutosta asiaansa annettuun ratkaisuun siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa.

Ehdotus

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty

(kumotaan)

Asianomistajalla on oikeus yhtyä syyttäjän tai toisen asianomistajan nostamaan syytteesseen ja vedota uuteen seikkaan syytteen tueksi. Asianomistaja voi hakea muutosta asiassa annettuun ratkaisuun siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa.

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Voimassa oleva laki

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle esitutkintapöytäkirja sekä kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Ehdotus

4 §

Syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle *kirjalliset todisteet, todisteena käytettävät esineet, esitutkintapöytäkirja* ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat *tuomioistuimen määräämällä tavalla* haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Anonyymistä todistelusta päättäminen

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 a §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

- 1. rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja*

2. menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmentävä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 b §

Anonyymistä todistelusta päättää kärjäoikeus. Asia käsitellään siinä kärjäoikeudessa, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Kärjäoikeudessa anonyymiä todistelua koskevan hakemuksen käsittelee sen puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin tuomioistuimen istunnosta säädetään.

Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saa käsitellä rikosasiaa, jossa kuullaan asianomaista anonyymiä todistajaa.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 c §

Tuomioistuimen on viipymättä otettava anonyymiä todistelua koskeva hakemus käsiteltäväksi. Tuomioistuimen on myös viipymättä määrättävä julkinen asiamies valvomaan epäillyn tai vastaajan etua, jollei tämä itse ole esittänyt vaatimusta anonyymistä todistelusta, sekä annettava julkiselle asiamiehelle tieto hakemuksen ja sen liitteiden sisällöstä. Syyttäjää on kuultava epäillyn tai vastaajan anonyymiä todistelua koskevasta hakemuksesta. Tuomioistuin voi myös hankkia muuta selvitystä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Muulla kuin syyttäjällä ja anonyymiä todistelua vaatineella epäillyllä tai vastaajalla taikka julkisella asiamiehellä ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä. Henkilöä, jota vaaditaan kuultavaksi anonyymisti, voidaan kuitenkin kuulla. Tuomioistuimien voi myös kuulla muuta henkilöä kuin epäiltyä tai vastaajaa, joka ei ole vaatinut anonyymiä todistelua, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä kuuleminen vaaranna käsittelyn taroituksen toteutumista.

Julkiseen asiamieheen sovelletaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 44–46 §:ssä säädetään.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 d §

Anonyymiä todistelua koskeva päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto sekä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (379/2007) 4 §:ssä tarkoitetut oikeudenkäynnin perustiedot lukuun ottamatta tuomioistuimen nimeä ja asian laatua on salassa pidettävä muilta kuin hakijana. Myös julkisella asiamiehellä ja syyttäjällä hakijan vastapuolena on oikeus saada tieto päätöksestä ja oikeudenkäyntiaineistosta.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä 60 vuotta. Päätökseen sisältyvät tiedot asian laadusta, asian ratkaisseen tuomioistuimen nimestä, hakijasta ja hänen vastapuolestaan sekä 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta asiasta, jonka selvittämiseksi anonymiteettiä on vaadittu, tulevat kuitenkin julkisiksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Tuomioistuimien voi määrätä, että hakijaa ja hänen vastapuoltaan koskevat tiedot on salassa pidettävä enintään 25 vuotta, jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi.

Tuomioistuin antaa päätöksestä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, hakijalle toimituskirjan, jossa 11 a §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettu asia sekä todistaja on yksilöity soveltuvalla tavalla henkilö- ja yhteystiedot salaten.

Päätös, jolla anonyymiin todisteluun ei ole suostuttu, ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto tulee julkiseksi, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Jos se on välttämätöntä hengen tai terveyden suojelemiseksi, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että päätös ja siihen liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on tarpeellisin osin pidettävä salassa enintään 60 vuotta.

Oikeudenkäynnin perustiedot tulevat julkisiksi samaan aikaan kuin vastaavat tiedot tulevat 2 tai 4 momentin mukaan julkisiksi.

Sen estämättä, mitä edellä tässä pykälässä säädetään, pidättämiseen oikeutetulle esitutkintaa johtavalle virkamiehelle tai syyttäjälle taikka tuomioistuimelle voidaan luovuttaa salassa pidettävä päätös ja oikeudenkäyntiaineisto sen selvittämiseksi, onko anonymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtunut rikos tai onko anonymi todistaja lausuntoa antaessaan syyllistynyt rikokseen. Kun syyttäjä nostaa syytteen tai kun tuomioistuin on lainvoimaisesti päättänyt antaa haasteen 7 luvun 5 a §:n mukaisesti tällaisesta rikoksesta, edellä 2 ja 4 momentin perusteella salassa pidetyt tiedot tulevat julkisiksi, jos rikoksesta epäilty on anonymi todistaja tai jos hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi eikä tietoa ole muusta syystä salassa pidettävä.

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 e §

Käräjäoikeuden anonymiä todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittamalla hovioikeuteen. Valituskirjelmä on toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksen julistamisesta. Käräjäoikeuden on viipymättä lähetettävä valituskirjelmä ja asiaa koskeva asiakirjavihko hovioikeudelle.

Valittajan vastapuolella on oikeus kirjallisesti vastata valitukseen. Hänen on toimitettava vastauksensa päätöksen tehneelle käräjäoikeudelle seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä. Vastaus on viipymättä lähetettävä hovioikeudelle.

Hovioikeuden päätökseen haetaan muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen valitushupaa pyytämällä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään. Hovioikeuden päätöstä, jolla anonymiin todisteluun on suostuttu, on kuitenkin heti noudatettava, jollei korkein oikeus toisin määrää.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

6 luku

Pääkäsittelystä

Voimassa oleva laki

3 §

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4-6 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykkäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos:

1. vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti sakon uhalla tuomioistuimeen; ja
2. on aihetta olettaa, että vaikka käsittely joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

(uusi)

Ehdotus

3 §

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 4-6 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos on aihetta olettaa, että käsittelyä ei tarvitse lykätä tai, jos se joudutaan lykkäämään, että asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Pääkäsittely saadaan aloittaa 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettusta esteestä huolimatta, jos:

1. vastaaja ei ole noudattanut hänelle annettua määräystä saapua henkilökohtaisesti sakon uhalla tuomioistuimeen; ja
2. on aihetta olettaa, että vaikka käsittely joudutaan lykkäämään, asiassa ei tarvitse toimittaa 11 §:ssä mainitusta syystä uutta pääkäsittelyä eikä lykkäämisestä aiheudu merkittävää haittaa asian käsittelylle.

Todistelun vastaanottamisesta 2 momentissa tarkoitettussa pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:ssä.

Voimassa oleva laki

3 a §

Pääkäsittelyssä, joka on aloitettu 3 §:n 2 momentin nojalla, voidaan vastaajan poissa ollessa kuulla todistajaa tai asiantuntijaa taikka todistelutarkoituksessa asianomistajaa tai toista vastaajaa, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta. Asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se on tarpeellista asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelemiseksi tai todistelun vastaanottamiseksi.

Jatkettaessa pääkäsittelyä lykkäyksen jälkeen tuomioistuimen on tehtävä vastaajalle selko asiassa hänen poissa ollessaan kertyneestä oikeudenkäyntiaineistosta.

Todistelua ei vastaajan saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos vastaaja sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. Todistelu on vastaajan pyynnöstä otettava uudelleen vastaan myös, jos pääkäsittelyssä on 1 momentin nojalla esitetty todistelua, josta vastaajalle ei haasteen yhteydessä ole ilmoitettu.

Ehdotus

(kumotaan)

Voimassa oleva laki

4 §

Pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta tuomioistuin voi kuulla todistajaa, asiantuntijaa tai todistelutarkoituksessa asianomistajaa, jos voidaan olettaa, että:

1. todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä; tai
2. kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa.

Otettaessa vastaan todistelua 1 momentin nojalla asiaa saadaan käsitellä myös muilta osin, jos se todistelun vastaanottamiseksi on erityisen tärkeää.

Ehdotus

4 §

Todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn peruuttamisesta huolimatta pääkäsittelyn ulkopuolella ja todistelun vastaanottamisesta uudelleen pääkäsittelyssä säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa.

Voimassa oleva laki

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista *ja vastaa tehtyihin kysymyksiin*.

Ehdotus

5 §

Rikosasian asianomistajan on pysyttävä totuudessa, kun hän ilmoittaa ne seikat, joihin hän vetoaa asiassa, ja lausuu käsityksensä vastapuolen esittämistä seikoista.

Voimassa oleva laki

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyksessä:

1. syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
2. vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;
3. syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;
4. vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;
5. kuultava asianomistajaa ja vastaajaa todistelutarkoituksessa sekä otettava vastaan muu todistelu; sekä
6. asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

Kuulusteltaessa asianosaista todistelutarkoituksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 ja 33 §:ssä säädetään todistajan kuulustelemisesta. Asianosaisten kuulustelu todistelutarkoituksessa on toimitettava ennen kuin muuta suullista todistelua otetaan vastaan siitä kysymyksestä, jota kuulustelu koskee.

Ehdotus

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyksessä:

1. syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;
2. vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;
3. syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;
4. vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;

5. otettava vastaan todistelu; sekä
6. asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

Asianomistajan osallistuminen käsittelyyn voidaan toteuttaa asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetään.

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

Voimassa oleva laki

1 §

Asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan.

Rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu kansliaan.

Vastaaja voi ilman haastetta nostaa asianomistajaa vastaan syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta.

Ehdotus

1 §

Asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan.

Rikosasia tulee vireille, kun haastehakemus saapuu kansliaan.

(kumotaan)

Haasteen antaminen anonyymiä todistajaa koskevassa asiassa

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

5 a §

Jos asianomistaja nostaa syytteen 5 luvun 11 a–11 e §:ssä säädetyn anonyymiteetin myöntämistä koskevan asian käsittelyssä tapahtuneeksi epäilystä rikoksesta tai anonyymiä todistajaa vastaan tämän tuomioistuimessa antaman lausuman sisältöön perustuen, hänen on toimitettava haastehakemus tuomioistuimelle sekä vaadittava anonyymin todistajan henkilöllisyyden ja yhteystietojen paljastamista, jos rikoksesta epäilty on anonyymi todistaja tai jos asianomistaja katsoo tietojen paljastamisen olevan muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tuomioistuimen on ennen ratkaisemista kuultava syyttäjää sekä asianomaisesta rikoksesta epäiltyä. Jos rikoksesta epäillään muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, myös anonyymiä todistajaa on kuultava. Tuomioistuin voi myös kuulla asianomistajaa ja hankkia muuta selvitystä sekä järjestää suullisen käsittelyn, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen eikä vaaranna käsittelyn tarkoituksen toteutumista.

Jos tuomioistuin katsoo, että syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät, tai jos rikoksesta epäilty anonyymi todistaja suostuu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen eikä 5 §:stä muuta johdu, tuomioistuimen on päätettävä antaa haaste. Haasteessa on paljastettava anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot, jos hän on rikoksesta epäilty tai jos tietojen paljastaminen on muutoin välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Syyttäjä voi hakea muutosta haasteen antamista koskevaan ratkaisuun, jossa anonyymin todistajan henkilöllisyys ja yhteystiedot paljastetaan, valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteena tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Haasteen antamista koskevaa päätöstä noudatetaan sen tultua lainvoimaiseksi. Jos tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymin todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, asianomistajan voi hakea muutosta päätökseen jättää tiedot paljastamatta siten kuin edellä tässä momentissa säädetään syyttäjän muutoksenhausta.

Jos syytteen nostamisen edellytykset eivät täyty eikä anonyymi todistaja suostu henkilöllisyytensä ja yhteystietojensa paljastamiseen, tuomioistuimen on haastetta antamatta hylättävä kanne tuomiolla. Tuomio ja asiaan liittyvä oikeudenkäyntiaineisto on salassa pidettävä myös asianosaiselta siltä osin kuin niihin sisältyy tietoa, joiden avulla anonyymien todistajan henkilöllisyys tai yhteystiedot voivat paljastua. Salassapitoaika on 60 vuotta. Päätökseen, jolla tuomioistuin on päättänyt antaa haasteen, joka koskee muuta henkilöä kuin anonyymiä todistajaa, ja päättänyt olla paljastamatta anonyymien todistajan henkilöllisyyttä ja yhteystietoja, sekä siihen liittyvään oikeudenkäyntiaineistoon sovelletaan, mitä edellä tässä momentissa säädetään tuomiosta ja siihen liittyvästä oikeudenkäyntiaineistossa.

Haasteen antamisesta päättänyt tuomari ei saa käsitellä kanneasiaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki

oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Voimassa oleva laki

Oikeudenkäymiskaari

17 luvun 43 §

Milloin lain mukaan oikeustoimi on päätettävä esteettömän todistajan läsnä ollessa tai esteettömän todistajan on toimituksessa oltava läsnä, olkoon, mikäli erikseen ei ole toisin säädetty, sellaiseksi todistajaksi esteellinen:

1. se, joka 30 §:n mukaan ei saa vanhoa todistajanvalaa;
2. se, joka itse on toimituksessa asianosainen tai jonka oikeutta toimitus koskee tahi joka itse on oikeustoimeen osallinen taikka jonka hyväksi oikeustoimi tehdään;
3. se, joka on 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa henkilöön, joka toimituksessa on asianosainen tai jonka oikeutta toimitus koskee tahi joka on oikeustoimeen osallinen tai jonka hyväksi oikeustoimi tehdään; taikka
4. se, joka on 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa siihen, jonka tehtäviin toimitus kuuluu, tai notaariin tahi viran tai toimen haltijaan, jota käytetään oikeustoimen tekemisessä.

Ehdotus

1 §

Jos lain mukaan oikeustoimi on esteettömän todistajan todistettava tai esteettömän todistajan on oltava läsnä toimituksessa, todistaja on esteellinen, jos

1. hän on oikeustoimeen osallinen tai oikeustoimi tehdään hänen hyväkseen;
2. hän on toimituksen asianosainen tai toimitus koskee hänen oikeuttaan;
3. hän on 1 tai 2 kohdassa tarkoitetun henkilön (nykyinen tai entinen) puoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka hänellä on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde;
4. hän on 3 kohdassa tarkoitettussa suhteessa henkilöön, jota käytetään oikeustoimen tekemisessä tai jonka tehtäviin toimitus kuuluu;
5. hän ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt niin, ettei hän ilmeisesti ymmärrä todistajanaolon merkitystä.

2 §

Tätä lakia noudetaan, jollei oikeustoimen tai toimituksen todistajan esteellisyydestä muualla toisin säädetä.

3 §

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 201 .

4.

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta sekä 15 luvun 1 ja 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 c luvun 11 §:n 1 momentin 3 kohta laissa 780/2005, 15 luvun 1 § laeissa 563/1998 ja 361/2003, 4 §, 10 §:n 2 momentti ja 13 § laissa 563/1998, seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta

Voimassa oleva laki

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Ehdotus

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuin voi rangaistukseen tuomitessaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

3) rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

Voimassa oleva laki

1 §

Perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos

1. todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa,
2. *asianosainen tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla kuulusteltaessa tai*
3. muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

Ehdotus

1 §

Perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos

1. todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa *tai*
2. muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

Voimassa oleva laki

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1. todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai
2. *totuusvakuutuksen*, valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Ehdotus

4 §

Tuottamuksellinen perätön lausuma

Joka

1. todistajana tai asiantuntijana tuomioistuimessa tai
2. valan tai vakuutuksen nojalla tuomioistuimessa tai oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä huolimattomuudesta antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan, on tuomittava tuottamuksellisesta perättömästä lausumasta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Voimassa oleva laki

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen taikka läheinen.

Ehdotus

10 §

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi *nykyinen tai entinen* puolisonsa *taikka avopuolionsa*, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, *johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde*.

Voimassa oleva laki

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos

1. lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai
2. totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

(uusi)

Ehdotus

13 §

Rajoitussäännös

Perätöntä lausumaa koskevia säännöksiä ei sovelleta, jos

1. lausuman antaja ennen kuulemisen tai kuulustelun päättymistä oikaisee lausuman tai ilmaisee salaamansa seikan tai
2. totuudessa pysyminen on ollut mahdotonta ilman vaaraa joutua vastuuseen omasta rikoksesta tai siihen rinnastettavasta lainvastaisesta teosta.

Perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevia säännöksiä ei sovelleta rikosasiassa kuultavaan todistajaan:

-
1. joka on asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia;
 2. jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen teokoon, jota syyte koskee;
 3. jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 2 kohdassa tarkoitettusta teosta;
 4. jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

5.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan esitutkintalain (805/2011) 7 luvun 7 ja 8 § sekä 11 §:n 1 momentti ja 9 luvun 4 § seuraavasti:

7 luku

Kuulustelut

Hyväksytty laki

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

Ehdotus

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 27 tai 30 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistelutarkoituksessa tai todistajana esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

Hyväksytty laki

8 §

Todistajan ilmaisovelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkitavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaa-
masta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutinnassa, jos tutkittavana on tämän pykälän 3 momentissa tarkoitettu rikos.

Ehdotus

8 §

Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä *oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 tai 16–21 §:n taikka 22 §:n 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutinnassa.*

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään todistajan oikeudesta tai velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:

- 1. oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa, 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen;*
- 2. tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ja tuomioistuini voisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan mainitun luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 momentin, 14 §:n 2 momentin tai 20 §:n 2 momentin nojalla.*

Todistaja on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston, jos se voitaisiin pakkokeinoin 7 luvun 1 §:n mukaan takavarikoida eikä takavarikoimiselle ole mainitun luvun 3 §:ssä säädettyä estettä.

Todistajaan, joka on epäiltyyn oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa, ei sovelleta, mitä 2 tai 3 momentissa säädetään.

Hyväksytty laki

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Ehdotus

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja *oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (/) 1 §:n* mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Hyväksytty laki

Esitutkinta-aineisto

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten.

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Ehdotus

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten.

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle *kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista*. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään, sovelletaan soveltuvin osin myös rikoslain 20 luvun 1–7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kuulusteluun ja sen tallentamiseen.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

**6.
Laki
pakkokeinolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 7 luvun 3 §, 8 luvun 1 §:n 3 momentti ja 10 luvun 52 § seuraavasti:

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

Hyväksytty laki

3 §

*Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvä
takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot*

Rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin. Tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida tai jäljentää, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitettujen henkilöiden tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Asiakirja saadaan kuitenkin 2 momentin estämättä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen ja jos tutkittavana on tämän pykälän 1 momentissa tarkoitettu rikos.

Asiakirja saadaan 1 ja 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Asiakirjaa tai muuta 1 §:ssä tarkoitettua kohdetta ei saa takavarikoida eikä jäljentää, jos se sisältää tietoa, josta ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16 tai 21 §:n nojalla todistaa taikka josta 19 tai 20 §:n nojalla on oikeus kieltäytyä todistamasta.

Jos salassapitovelvollisuus tai -oikeus perustuu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 tai 3 momenttiin, 13, 14, 16 tai 20 §:ään, edellytyksenä kiellolle 1 momentissa säädetyn lisäksi on, että kohde on mainitussa lainkohdassa tarkoitetun henkilön tai häneen mainitun luvun 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön taikka sen hallussa, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Takavarikoimis- tai jäljentämiskielloa ei kuitenkaan ole, jos:

- 1. oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa, 14 §:n 1 momentissa, 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;*
- 2. henkilö suostuu mainitun luvun 19 §:ssä tarkoitetun liike- tai ammattisalaisuuden sisältävän kohteen takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;*
- 3. mainitun luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu takavarikoimiseen tai jäljentämiseen;*
- 4. tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ja tuomioistuimien voimassa olevassa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan mainitun luvun 12 §:n 2 momentin, 13 §:n 2 momentin, 14 §:n 2 momentin tai 20 §:n 2 momentin nojalla.*

Asiakirja tai muu kohde saadaan edellä tässä pykälässä säädetyn estämättä takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se joltakulta rikoksella viety. Asiakirja tai muu kohde saadaan pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

8 luku

Etsintä

Hyväksytty laki

1 §

Määritelmät

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

Ehdotus

1 §

Määritelmät

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14, 16 tai 20 §:n mukaan on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

10 luku

Salaiset pakkokeinot

Hyväksytty laki

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1. rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa väliseen viestiin;
2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin väliseen viestiin; eikä

3. rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1. rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa väliseen viestiin;
2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun lääkärin, apteekkarin tai kättilön taikka heidän apulaisensa väliseen viestiin; eikä
3. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Ehdotus

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 13 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitetun oikeudellisen avustajansa tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin;
2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 16 §:ssä tarkoitetun papin tai muun vastaavassa asemassa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä
3. rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

-
1. rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitetun läheisen väliseen viestiin;
 2. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun lääkärin, hammaslääkärin, apteekkarin, psykoterapeutin, sairaanhoitajan taikka kättilön tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin; eikä
 3. rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan tai häneen väliseen viestiin 22 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitetut kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20__ .

7.

Laki

syyttäjälaitoksesta annetun 25 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan syyttäjälaitoksesta annetun lain (439/2011) 25 a §, sellaisena kuin se on laissa 898/2011, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

25 a §

Vaitiolovelvollisuus

Mitä poliisilain (892/2011) 7 luvun 1, 4 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

(uusi)

Ehdotus

25 a §

Vaitiolovelvollisuus

Mitä poliisilain (872/2011) 7 luvun 1 ja 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

Syyttäjällä on vaitiolo-oikeus poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tiedoista, jotka hän saanut toimiessaan esitutkintalain (805/2011) 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuna tutkinnanjohtajana. Syyttäjän ilmoitusvelvollisuudesta on voimassa, mitä poliisilain 7 luvun 5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan ilmaisovelvollisuudesta.

Syyttäjälaitokseen henkilöstöön kuuluvan velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaitiolovelvollisuudesta tai 2 momentissa tarkoitettua vaitiolo-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

8.

Laki

rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain 21 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) 21 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

21 §

Todistamis- ja vetoamiskielto

Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän tehtävässään on saanut tietää soviteltavasta asiasta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että sovittelijaa kuulustellaan siitä.

Ehdotus

21 §

Todistamis- ja vetoamiskielto

Sovittelijan ja hänen apulaisensa velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentissa ja 22 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

9.

Laki

vankeuslain 19 luvun 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti:

muutetaan vankeuslain (767/2005) 19 luvun 10 §, sellaisena kuin se on osaksi laissa 735/2011, seuraavasti:

19 luku

Ilmoitukset ja tiedon antaminen

Voimassa oleva laki

10 §

Vaitiolo-oikeus

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei todistajana *oikeudenkäynnissä tai esitutkinnassa kuultaessa* ole velvollisuutta ilmaista hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1-4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyden ilmaistavaksi, kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai tätä ankarampi rangaistus, edellyttäen, että rikoksen selvittäminen tätä välttämättä vaatii eikä tiedon ilmaisemisesta voida perustellusti olettaa aiheutuvan vakavaa vaaraa tietoja antaneen, tämän lähiomaisen tai muun läheisen turvallisuudelle.

Ehdotus

10 §

Vaitiolo-oikeus

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä toimivalla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei ole velvollisuutta ilmaista hänelle hänen virkatehtävässään luottamuksellisen vihjetiedon antaneen vangin henkilöllisyyttä, jos vihjetieto koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai rikoslain 50 luvun 1-4 §:ssä tarkoitettua huumausainerikosta. Vaitiolo-oikeutta ei kuitenkaan ole, jos vihjetiedon antanut suostuu henkilöllisyytensä ilmaisemiseen tai jos on ilmeistä, ettei tällaisen tiedon ilmaiseminen aiheuta vaaraa hänen, hänen lähiomaisensa tai muun läheisen turvallisuudelle.

*Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen velvollisuudesta todistaa oikeudenkäynnissä 1 momentissa tarkoitettua vaihtelu-oikeudesta huolimatta säädetään oikeudenkäymiskaa-
ren 17 luvun 12 §:n 2 momentissa.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

*Asiaan, joka on tullut vireille ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan lain voimaan
tullessa voimassa olleita säännöksiä.*

**10.
Laki
turvallisuustutkintalain 40 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan turvallisuustutkintalain (525/2011) 40 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

40 §

Todistamiskielto

Sen lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä säädetään, onnettomuustutkintakeskuksen virkamies, tutkintaryhmän jäsen tai muu turvallisuustutkintaan osallistuva ei saa todistaa siitä, mitä hän yksittäisessä tutkintatehtävässä on saanut tietää onnettomuudesta, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että häntä kuullaan siitä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu kielto on voimassa, vaikkei todistaja enää ole siinä asemassa,
jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

Ehdotus

40 §

Todistamiskielto

Onnettomuustutkintakeskuksen virkamiehen, tutkintaryhmän jäsenen ja muu turvallisuustutkintaan osallistuvan velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

11.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 15 §:n 7 kohta ja 20 §:n 1 momentti sekä
lisätään lakiin uusi 16 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

7) asiassa:

- a velvoitetaan ilmaisemaan seikka tai tuomaan katsastettavaksi esine tai oikeudenkäyntiasiakirja, jonka ilmaisemisesta tai katsastettavaksi tuomisesta saisi lain mukaan kieltäytyä;
- b velvoitetaan vastaamaan kysymykseen, johon vastaamisesta saisi muuten kieltäytyä; taikka
- c esitettävä oikeudenkäyntiasiakirja sisältää syytetyn ja häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön välisen tiedonannon taikka sellaista, josta mainitun luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta 24 §:ssä tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Ehdotus

15 §

Suljettu käsittely

Tuomioistuin voi asiaan osallisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että suullinen käsittely toimitetaan kokonaan tai tarpeellisin osin yleisön läsnä olematta, jos:

7) *oikeudenkäymiskaaren 17 luvussa säädetystä todistamiskiellosta huolimatta henkilö velvoitetaan todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja taikka mainitussa luvussa säädetystä oikeudesta kieltäytyä todistamasta huolimatta henkilö suostuu todistamaan tai tuomaan katsastettavaksi esine tai asiakirja.*

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

16 a §

***Julkisuus anonyymiä todistelua koskevassa asiassa ja
anonyymiä todistajaa kuulusteltaessa***

Anonyymiä todistelua koskevan asian julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 d §:ssä ja 7 luvun 5 a §:ssä. Tällainen asia käsitellään sekä ratkaisu julistetaan myös sovellettujen lainkohtien ja lopputuloksen osalta yleisön läsnä olematta.

Sen lisäksi, mitä 15 §:ssä säädetään suljetusta käsittelystä, anonyymi todistaja kuulustellaan pääasiassa yleisön läsnä olematta, jos se on tarpeen anonyymien todistajan henkilöllisyyden paljastumisen estämiseksi.

Voimassa oleva laki

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

Ehdotus

20 §

Yleisön läsnäolon rajoittaminen

Tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön *oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa* tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

12.

Laki

**valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain
10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain
(666/1972) 10 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

10 §

Muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä säädetyllä tavalla.

Ehdotus

10 §

Muutosta todistelukustannusten korvausta koskevaan tuomioistuimen päätökseen tai tuomioon haetaan valittamalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 68 §:ssä säädetyllä tavalla.

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä* _____ *kuuta* 20 .

13.

Laki

oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 22 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 22 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavasta korvauksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

Ehdotus

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavasta korvauksesta on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ *päivänä* _____ *kuuta* 20 .

14.

Laki

todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain (344/2000) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

5 §

Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:ssä säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

Ehdotus

5 §

Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano

Ulosottomiehellä on oikeus tarvittaessa saada turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoa varten poliisilta virka-apua. Ulosottomies saa tarpeen vaatiessa käyttää turvaamistoimen täytäntöönpanossa apunaan esteetöntä asiantuntijaa. Asiantuntijan esteellisyydestä on voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 1 momentissa säädetään asiantuntijan esteellisyydestä. Hakija tai hakijan edustaja voi kuitenkin toimia asiantuntijana, jos on todennäköistä, ettei se johda tiedon saamiseen asiaan kuulumattomasta yksityisestä liike- tai ammattisalaisuudesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

15.

Laki

keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen soveltamisesta annetun lain (148/2004) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

2 §

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 26 a ja 51 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Ehdotus

2 §

Tiedoksiantojen suorittaminen postitse

Yleissopimuksen 5 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

16.

Laki

entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan entisen Jugoslavian alueella tehtyjä rikoksia käsittelevän sotarikostuomioistuimen toimivallasta ja tuomioistuimelle annettavasta oikeusavusta annetun lain (12/1994) 8 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

8 §

Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 37 §:ssä säädetään.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain 17 luvun 1 §:ssä säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoituksesta ja oikeusministeriön määräyksestä vireille *virallinen* syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Ehdotus

8 §

Todistajan ja asiantuntijan velvollisuudet

Todistaja tai asiantuntija, jolle on Suomessa annettu tiedoksi sotarikostuomioistuimen kutsu saapua kuultavaksi sotarikostuomioistuimessa, on velvollinen noudattamaan kutsua.

Jos sotarikostuomioistuimeen 1 momentin mukaisesti kuultavaksi kutsuttu todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, poistuu luvatta taikka kieltäytyy vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta taikka kieltäytyy todistamasta tai kysymykseen vastaamasta, hänet on tuomittava sakkoon ja tarvittaessa määrättävä uhkasakolla tai vankeudella täyttämään velvollisuutensa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 62 ja 63 §:ssä säädetään.

Todistaja tai asiantuntija, joka sotarikostuomioistuimessa kuultaessa on antanut perättömän lausuman tai ilman laillista syytä salannut jotain, joka hänen tietensä olisi asiaa valaissut, on tuomittava rangaistukseen perättömästä lausumasta siten kuin rikoslain 15 luvussa säädetään.

Todistajan tai asiantuntijan niskoittelua tai perättömän lausuman antamista koskevan asian panee sotarikostuomioistuimen ilmoituksesta ja oikeusministeriön määräyksestä vireille syyttäjä syytetyn asuin-, oleskelu- tai tapaamispaikkakunnan tuomioistuimessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____.

17.

Laki

velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan velvollisuudesta saapua toisen pohjoismaan tuomioistuimeen eräissä tapauksissa annetun lain (349/1975) 3-5 §, 8 §:n 3 momentti ja 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 36 ja 39 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Ehdotus

3 §

Jos todistaja jää ilman laillista estettä tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ssä on säädetty. Häntä ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Voimassa oleva laki

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20, 23 ja 24 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Ehdotus

4 §

Todistajaa ei saa velvoittaa todistamaan, jos se olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu.

Voimassa oleva laki

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, voi tuomioistuin uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

Ehdotus

5 §

Jos todistajaksi kutsuttavalla on hallussaan asiakirja, jolla voidaan otaksua olevan merkitystä todisteena asiassa, hän on velvollinen esittämään asiakirjan tuomioistuimelle, jollei se ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä tai vastaavia säännöksiä siinä maassa, missä todistaja asuu. Todistajalle, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, on ennen esittämistä varattava tilaisuus lausua määräyksestä.

Jos todistaja, joka on määrätty esittämään asiakirja tuomioistuimelle, jättää velvollisuutensa täyttämättä, voi tuomioistuin uhkasakolla velvoittaa hänet siihen.

Voimassa oleva laki

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty maksuton oikeudenkäynti, on todistelukustannusten valtiolle korvaamisesta voimassa, mitä maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetussa laissa (87/73) on säädetty.

Ehdotus

8 §

Jos asianosaiselle on myönnetty oikeusapua, todistelukustannusten korvaamisesta valtiolle noudatetaan, mitä *oikeusapulaisissa* (257/2002) säädetään.

Voimassa oleva laki

9 §

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan mitä oikeudenkäymiskaaren 12 ja 16 luvussa on säädetty. Asianosaista ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Ehdotus

9 §

— — —

Jos 1 momentissa tarkoitettu asianomistaja tai asianosainen jää tuomioistuimeen saapumatta, noudatetaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvussa ja *oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 8 luvussa säädetään*. Asianosaista ei kuitenkaan saa määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen, ellei hän ole Suomessa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

18.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain 7 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta (729/2010) annetun lain 7 §:n 1 momentin 2 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Ehdotus

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

19.

Laki

Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain (778/2008) 2 §:n 2 momentti seuraavasti:

Hyväksytty laki

2 §

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren

17 luvun 26 a ja 51 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Ehdotus

2 §

Yhteistyösopimuksen 28 artiklan mukaiseen menettelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 42 §:ää, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 3 momenttia ja 28 §:ää sekä oikeudenkäyntiin ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden koskemattomuudesta eräissä tapauksissa annettua lakia (11/1994).

Tämä laki tulee voimaan samana päivänä kuin Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton välillä niiden taloudellisten etujen vastaisten petosten ja muun laittoman toiminnan torjumisesta tehdyn yhteistyösopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annettu laki (778/2008).

20.

Laki

sähköisen viestinnän tietosuojalain 13 f ja 33 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sähköisen viestinnän tietosuojalaki (516/2004) 13 f §:n 1 momentti ja 33 §:n 6 momentti, sellaisena kuin niistä on 13 f §:n 1 momentti laissa 125/2009 ja 33 §:n 6 momentti laissa 144/2007, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

13 f §

Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

Ehdotus

13 f §

Käsittelyoikeuden erityiset rajoitukset väärinkäytötapauksissa

Automaattista hakua ei saa kohdistaa eikä tunnistamistietoja saa hakea esille eikä ottaa manuaalisesti käsiteltäviksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tietojen selville saamiseksi.

Voimassa oleva laki

33 §

Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja

Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuja tietoja.

Ehdotus

33 §

Ohjaus- ja valvontaviranomaisten oikeus saada tietoja

Tässä pykälässä säädetty tiedonsaantioikeus ei koske luottolaitostoiminnasta annetun lain (121/2007) 141 §:ssä tai oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tietoja.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

21.

Laki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 3 a §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1067/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Ehdotus

3 a §

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunta

Oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnassa käsitellään ja ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:ssä tarkoitetut henkilön mielentilaa tai vaarallisuutta koskevat lausuntoasiat, asiat, jotka koskevat rikoksesta syytetyn tai epäillyn taikka mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn henkilön määräämistä psykiatriseen sairaalahoitoon tai hoidettavaksi erityishuoltolaitoksessa, sekä asiat, jotka koskevat tällaisen hoidon lopettamista.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____.

22.

Laki

mielenterveyslain 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mielenterveyslaki (1116/1990) 15 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

15 §

Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten

Jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyyn mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

Ehdotus

15 §

Sairaalaan ottaminen mielentilatutkimusta varten

Jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyyn *tai epäillyn* mielentilan tutkittavaksi, rikoksesta syytetty saadaan sen estämättä, mitä tämän lain 2 luvussa säädetään, ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

23.

Laki

kaupanvahvistajista annetun lain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan kaupanvahvistajista annetun lain (573/2009) 4 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

4 §

Kaupanvahvistajan esteellisyys

Kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä säädetään todistajan esteellisyydestä.

Ehdotus

4 §

Kaupanvahvistajan esteellisyys

Kaupanvahvistajan esteellisyyteen sovelletaan, mitä *oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetussa laissa* (/) säädetään todistajan esteellisyydestä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

24.

Laki

välimiesmenettelystä annetun lain 27 ja 29 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992) 27 §:n 2 momentti ja 29 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

27 §

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan *valaa tai* vakuutusta *eikä totuusvakuutusta*.

Ehdotus

27 §

Välimiehillä ei ole oikeutta asettaa uhkasakkoa eikä antaa määräyksiä muista pakkokeinoista. Heillä ei myöskään ole oikeutta ottaa vastaan vakuutusta.

Voimassa oleva laki

29 §

Jos välimiehet pitävät tarpeellisena todistajan tai asiantuntijan kuulustelemista tuomioistuimessa, *asianosaisen kuulustelua totuusvakuutuksen nojalla* taikka asianosaisen tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

Ehdotus

29 §

Jos välimiehet pitävät tarpeellisena *asianosaisen*, todistajan tai asiantuntijan kuulustelemista tuomioistuimessa taikka asianosaisen tai kolmannen henkilön velvoittamista esittämään asiakirja tai esine, jolla voi olla merkitystä todisteena asiassa, asianosainen voi esittää tätä koskevan hakemuksen tuomioistuimelle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

25.

Laki

hallintolain 40 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallintolain (434/2003) 40 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

40 §

Suullinen todistelu

Erityisestä syystä hallintoasiassa voidaan kuulla todistajaa valan tai vakuutuksen nojalla ja *asianosaista totuusvakuutuksen nojalla*. Asianosaisille, joita asiassa tehtävä päätös välittömästi koskee, on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa tai asianosaisita. Asianosaisilla on oikeus esittää kuultavalle kysymyksiä sekä lausua käsityksensä kuultavan kertomuksesta.

Ehdotus

40 §

Suullinen todistelu

Erityisestä syystä hallintoasiassa voidaan kuulla todistajaa valan tai vakuutuksen nojalla tai asianosaista. Asianosaisille, joita asiassa tehtävä päätös välittömästi koskee, on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa. Asianosaisilla on oikeus esittää kuultavalle kysymyksiä sekä lausua käsityksensä kuultavan kertomuksesta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

26.

Laki

ympäristönsuojelulain 106 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan ympäristönsuojelu (86/200) 106 §, sellaisena kuin se on laissa 1590/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

106 §

Todistajan kuuleminen

Aluehallintovirasto voi, jos se erityisestä syystä on tarpeen, kuulla todistajaa valallisesti ja asianosaista *totuusvakuutuksen nojalla*. Asianosaisille on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa tai asianosaista, ja heillä on oikeus esittää kysymyksiä sekä lausua käsityksensä todistajan tai asianosaisen kertomuksesta. Todistajalle maksettavasta korvauksesta on voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Ehdotus

106 §

Todistajan kuuleminen

Aluehallintovirasto voi, jos se erityisestä syystä on tarpeen, kuulla todistajaa vakuutuksen nojalla tai asianosaista. Asianosaisille on varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa asianosaista tai todistajaa, ja heillä on oikeus esittää kysymyksiä sekä lausua käsityksensä kuultavan kertomuksesta. Todistajalle maksettavasta korvauksesta on voimassa, mitä hallintolainkäyttölaissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____.

27.

Laki

vesilain 11 luvun 15 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vesilain (587/2011) 11 luvun 15 § seuraavasti:

11 luku

Hakemusmenettely

Voimassa oleva laki

15 §

Suullinen todistelu

Lupaviranomainen voi hallintolain 38 §:n mukaisen katselmuksen yhteydessä tai muutoin tarpeen mukaan kuulla todistajaa *valan tai* vakuutuksen nojalla ja asianosaista *to- tuusvakuutuksen nojalla*.

Suullisessa todistelussa on asianosaiselle, jota kuuleminen koskee, varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa tai asianosaista.

Ehdotus

15 §

Suullinen todistelu

Lupaviranomainen voi hallintolain 38 §:n mukaisen katselmuksen yhteydessä tai muutoin tarpeen mukaan kuulla todistajaa vakuutuksen nojalla ja asianosaista. Suullisessa todistelussa on asianosaiselle, jota kuuleminen koskee, varattava tilaisuus olla läsnä kuultaessa todistajaa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

28.

Laki

**patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annetun lain
7 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan patentti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annetun lain
(576/1992) 7 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

7 §

Valituslautakunnan istunnossa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Suullisessa käsitte-
lyssä voidaan *asianosaista kuulustella myös totuusvakuutuksen nojalla sekä* todistajia ja
asiantuntijoita kuulustella *valan tai* vakuutuksen nojalla. Erityisestä syystä suullinen
käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä yleisessä alioikeudessa tai lääninoikeu-
dessa, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Ehdotus

7 §

Valituslautakunnan istunnossa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Suullisessa käsitte-
lyssä voidaan kuulustella todistajia ja asiantuntijoita vakuutuksen nojalla *sekä asian-
osaista*. Erityisestä syystä suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä kärä-
jäoikeudessa tai hallinto-oikeudessa, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 ____ .

29.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 ja 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentin 7 kohta ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta, sellaisina kuin ne ovat, 11 §:n 2 momentin 7 kohta laissa 385/2007 ja 24 §:n 1 momentin 31 kohta laissa 1151/2001, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

11 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

7) todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitettua ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia; eikä

Ehdotus

11 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole edellä 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

7) *sellaisiin salassa pidettäviin tietoihin, joiden avulla anonymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua samoin kuin muun* todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen, lastensuojelulain (683/1983) 40 §:ssä tarkoitettua ilmoituksen tai muun niihin verrattavan viranomaisen toimenpiteitä edellyttävän ilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia; eikä

Voimassa oleva laki

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

31) asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön ilmoittamasta salaisesta puhelinnumerosta tai tiedon matkaviestimen sijaintipaikasta, samoin kuin asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön kotikunnasta ja hänen siellä olevasta asuinpaikastaan tai tilapäisestä asuinpaikastaan samoin kuin puhelinnumerosta ja muista yhteystiedoista, jos henkilö on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi;

Ehdotus

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

31) *asiakirjat, jotka sisältävät sellaisia tietoja, joiden avulla anonymisti rikosasiassa lain nojalla todistavan henkilöllisyys voi paljastua, samoin kuin* asiakirjat, jotka sisältävät tiedon henkilön ilmoittamasta salaisesta puhelinnumerosta tai tiedon matkaviestimen sijaintipaikasta taikka jotka sisältävät tiedon henkilön kotikunnasta ja hänen siellä olevasta asuinpaikastaan tai tilapäisestä asuinpaikastaan samoin kuin puhelinnumerosta ja muista yhteystiedoista, jos henkilö on pyytänyt tiedon salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden tulevan uhatuksi;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

30.
Laki
isyislain 30 §:n 2 momentin kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Voimassa oleva laki

30 §

Näytön hankkiminen

— — —

Asianosaisia tai heidän edustajiaan ei saa kuulla totuusvakuutuksen nojalla.

Ehdotus

(kumotaan)

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20 ____ .

31.

Laki

hallintolainkäyttölain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallintolainkäyttölain (586/1996) 39, 40 ja 42 § sekä 49 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

39 §

Todistajan kuuleminen

Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla todistajana henkilöä, jonka asianosainen tai päätöksen tehnyt hallintoviranomainen nimeää tai jonka kuulemista valitusviranomainen pitää tarpeellisena. Jos asiassa vedotaan yksityisluonteiseen kirjalliseen todistajankertomukseen, todistajaa kuullaan suullisesti, jollei se ole tarpeetonta tai siihen ole erityistä estettä.

Asianosaista voidaan kuulla totuusvakuutuksen nojalla sellaisista seikoista, joilla on erityistä merkitystä ratkaistaessa asiaa.

Todistajan kuulemisesta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 18–39 §:ssä säädetään, ja asianosaisen kuulemisesta totuusvakuutuksen nojalla, mitä saman luvun 62–65 §:ssä säädetään.

Ehdotus

39 §

Todistajan kuuleminen

Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla todistajana henkilöä, jonka asianosainen tai päätöksen tehnyt hallintoviranomainen nimeää tai jonka kuulemista valitusviranomainen pitää tarpeellisena. Jos asiassa vedotaan yksityisluonteiseen kirjalliseen todistajankertomukseen, todistajaa kuullaan suullisesti, jollei se ole tarpeetonta tai siihen ole erityistä estettä.

Todistajan kuulemisesta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 11–23, 26–31, 44–52 ja 62–64 §:ssä säädetään.

Voimassa oleva laki

40 §

Asiantuntijan kuuleminen

Valitusviranomainen voi hankkia erityistä asiantuntemusta vaativasta kysymyksestä lausunnon yksityiseltä asiantuntijalta noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 46 §:n 2 momentissa, 47 ja 48 sekä 49–52 §:ssä säädetään.

Jos asianosainen nojautuu asiantuntijaan, joka ei ole valitusviranomaisen määräämä, tästä on voimassa, mitä todistajasta säädetään.

Ehdotus

40 §

Asiantuntijan kuuleminen

Valitusviranomainen voi hankkia erityistä asiantuntemusta vaativasta kysymyksestä lausunnon yksityiseltä asiantuntijalta noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9, 35–36, 41–43, 45–52 ja 62–64 §:ssä säädetään.

Voimassa oleva laki

42 §

Asiakirjan ja esineen esittäminen

Asiakirjan ja esineen esittämisestä valitusviranomaiselle on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 b-14 §:ssä sekä 15 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään kirjallisesta todisteesta ja saman luvun 57 §:n 1 momentissa säädetään esineen tuomisesta oikeuteen katsastettavaksi.

Ehdotus

42 §

Asiakirjan ja esineen esittäminen

Asiakirjan ja esineen esittämisestä valitusviranomaiselle on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 ja 38–40 §:ssä säädetään

Voimassa oleva laki

49 §

Todistajan kustannusten korvaaminen

Asianosaisen on suoritettava korvaus nimeämälleen todistajalle. Todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksista. Ennakon suorittamisesta on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 40 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

Ehdotus

49 §

Todistajan kustannusten korvaaminen

Asianosaisen on suoritettava korvaus nimeämälleen todistajalle. Todistajalla on oikeus saada ennakolta korvaus matka- ja toimeentulokustannuksista. Ennakon suorittamisesta on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

32.

Laki

valtion virkamieslain 51 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion virkamieslain (750/1994) 51 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

51 §

Virkamieslautakunnassa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Oikaisuvaatimuksen tehnyt virkamies on todisteellisesti kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Asianomainen voidaan kutsua siihen uhalla, että kutsutun poissaolo ei estä asian käsittelyä ja ratkaisemista. Suullisessa käsittelyssä voidaan *asianosaista kuulustella myös totuusvakuutuksen nojalla sekä* todistajia ja asiantuntijoita kuulustella valan tai vakuutuksen nojalla. Erityisestä syystä suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä käräjäoikeudessa tai lääninoikeudessa, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Virkamieslautakunnan toimesta todistajana tai asiantuntijana kuullulle henkilölle maksetaan korvaus valtion varoista niiden perusteiden mukaan, jotka ovat voimassa korvauksen suorittamisesta valtion varoista tuomioistuimessa kuullulle todistajalle. Asian päättyessä tulee virkamieslautakunnan lausua, onko asianosaisten tai jonkun heistä korvattava maksettu määrä valtiolle. Todistajien ja asiantuntijoiden suullisesta kuulustelusta on kuulustelun toimittavan käräjäoikeuden tai lääninoikeuden todisteellisesti etukäteen ilmoitettava oikaisuvaatimuksen tehneelle virkamiehelle, jolla on oikeus olla kuulustelussa läsnä ja esittää kysymyksiä.

Tarkemmat säännökset virkamieslautakunnasta annetaan asetuksella.

Ehdotus

51 §

Virkamieslautakunnassa voidaan toimittaa suullinen käsittely. Oikaisuvaatimuksen tehnyt virkamies on todisteellisesti kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Asianomainen voidaan kutsua siihen uhalla, että kutsutun poissaolo ei estä asian käsittelyä ja ratkaisemista. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulustella todistajia ja asiantuntijoita vakuutuksen nojalla *sekä asianosaista*. Erityisestä syystä suullinen käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi siinä käräjäoikeudessa tai *hallinto-oikeudessa*, jossa se soveliaimmin käy päinsä.

Virkamieslautakunnan toimesta todistajana tai asiantuntijana kuullulle henkilölle maksetaan korvaus valtion varoista niiden perusteiden mukaan, jotka ovat voimassa korvauksen suorittamisesta valtion varoista tuomioistuimessa kuullulle todistajalle. Asian päättyessä tulee virkamieslautakunnan lausua, onko asianosaisten tai jonkun heistä korvattava maksettu määrä valtiolle. Todistajien ja asiantuntijoiden suullisesta kuulustelusta on kuulustelun toimittavan käräjäoikeuden tai *hallinto-oikeuden* todisteellisesti etukäteen ilmoitettava oikaisuvaatimuksen tehneelle virkamiehelle, jolla on oikeus olla kuulustelussa läsnä ja esittää kysymyksiä.

Tarkemmat säännökset virkamieslautakunnasta annetaan *valtioneuvoston* asetuksella.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

LAGFÖRSLAG

1. Lag om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättegångsbalken 6 kap. 2 och 8 §, 14 kap. 1§, 15 kap. 17 § 1 mom., 17 kap., 25 a kap. 10 §, 26 kap. 24 a § 2 mom. samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten, sådana de lyder 6 kap. 2 och 8 § i lag 1052/1991, 14 kap. 1 mom. i lag 595/1993, 15 kap. 17 § 1 mom. i lag 585/1995, 25 a kap. 10 § i lag 440/2011, 26 kap. 24 a § 2 mom. i lag 381/2003 samt 31 kap. 7 § 1 mom. 2 punkten och 8 § 2 punkten i lag 109/1960, och *fogas* till 6 kap. 7 §, sådan den lyder i lag 1052/1991, ett nytt 3 mom. som följer:

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 §

Vid huvudförhandling ska målet behandlas, om domstolen inte annat beslutar, i följande ordning:

1. när sammanträdet inleds ska domstolen i ett sammandrag kort redogöra för resultatet av förberedelsen och förhöra sig om huruvida de yrkanden som framställts vid förberedelsen fortfarande motsvarar parternas uppfattning,
2. parterna ska i tur och ordning motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,
3. domstolen ska ta upp bevisning, samt
4. parterna ska slutföra sin talan.

7 §

Bestämmelser om upptagning av bevisning vid en huvudförhandling som avses i denna paragraf trots en parts utevaro finns i 17 kap. 55 §.

8 §

Bestämmelser om upptagning av bevisning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har inställts och om ny upptagning av bevisning finns i 17 kap. i rättegångsbalken.

14 kap.

Om handläggningen inför mål inför rätta

1 §

I ett tvistemål ska parterna hålla sig till sanningen när de redogör för de omständigheter som de åberopar i målet och när de uttalar sig om de omständigheter som motparten anför.

15 kap.

Om rättegångsombud

17 §

Ett ombud, ett rättegångsbiträde eller deras biträden får inte olovligen röja en enskild persons eller familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemlighet som han eller hon har fått veta

1. vid skötseln av ett uppdrag som hänför sig till en rättegång,
2. vid lämnande av juridisk rådgivning om huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas före rättegången,
3. vid lämnande av juridisk rådgivning i syfte att inleda en rättegång eller undvika rättegång.

17 kap.

Om bevisning

Allmänna bestämmelser

1 §

En part har rätt att för den domstol som handlägger målet lägga fram all den bevisning parten önskar och att yttra sig om varje bevis som har lagts fram i domstolen, om inte något annat föreskrivs i lag.

Domstolen ska efter att ha prövat de framlagda bevisen och andra omständigheter som har kommit fram vid handläggningen av målet avgöra vad som har bevisats i målet. Domstolen får fritt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna, om inte något annat föreskrivs i lag.

2 §

I ett tvistemål ska en part styrka de omständigheter som partens yrkande eller motsätande grundar sig på.

För att en omständighet ska kunna läggas till grund för domen krävs det att parten har lagt fram tillräckliga bevis för omständigheten.

Om det inte går att få tillräckliga bevis om beloppet av en privaträttslig fordran, eller om sådana bevis kan fås endast med svårighet eller till kostnader och besvär som är oskäliga med beaktande av ärendets natur, ska domstolen uppskatta beloppet.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. iaktas, om inte det föreskrivs något annat i lag om bevisbördan eller styrkan av den bevisning som krävs eller om inte något annat följer av ärendets natur. Bestämmelserna i 3 mom. iaktas, om inte något annat föreskrivs i lag.

3 §

I ett brottmål ska käranden styrka de omständigheter som kärandens yrkande grundar sig på.

För en fällande dom krävs det att det inte finns något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig.

4 §

Domstolen tillämpar lagen på tjänstens vägnar. En part får ge domstolen en skriftlig utredning om hur lagen ska tillämpas i målet samt höra den som har gjort utredningen eller någon annan person i domstolen, om domstolen anser att det är lämpligt.

Om en främmande stats lag ska tillämpas i målet och domstolen inte känner till dess innehåll, ska domstolen uppmana parten att ge in en utredning om lagen. Bestämmelser om domstolens skyldighet att på tjänstens vägnar skaffa en utredning om innehållet i en främmande stats lag utfärdas särskilt.

Om det inte finns någon utredning om innehållet i en främmande stats lag, ska finsk lag tillämpas. Svaranden i ett brottmål får dock inte orsakas förfång av att det inte finns någon utredning.

5 §

För en omständighet som är allmänt känd krävs det inte bevis.

Det krävs inte heller bevis för en omständighet som en part har erkänt i ett mål där förlikning är tillåten.

Om ett erkännande gäller något annat mål än ett sådant som avses i 2 mom. eller om en part återkallar ett erkännande enligt 2 mom., prövar domstolen vilken verkan erkännandet eller återkallandet av erkännandet har som bevis.

6 §

Om en part utan godtagbart skäl inte

1. infinner sig till rättegången trots att parten har kallats till den, eller avlägsnar sig därifrån utan lov,
2. yttrar sig om motpartens yrkande eller grunderna för det, trots en uppmaning från domstolen,
3. efter att ha hörts i bevissyfte avger en berättelse eller svarar på frågor, eller
4. iakttar en uppmaning från domstolen om att komplettera eller förtydliga sin framställning eller uppfyller någon annan uppmaning av domstolen, ska domstolen pröva vilken verkan partens förfarande har som bevis.

Om svaranden i ett brottmål har förfarit på ett sätt som avses i 1 mom., får detta beaktas till nackdel för svaranden endast om det inte kränker genomförandet av en rättvis rättegång.

7 §

Parterna ska skaffa den bevisning som behövs i målet. Domstolen får självmant besluta om att skaffa bevisning i tvistemål där förlikning inte är tillåten. I brottmål får domstolen skaffa bevisning endast om det sannolikt är till fördel för svaranden.

8 §

Domstolen ska avvisa bevisning, som

1. gäller en omständighet som inte inverkar på saken,
2. annars inte behövs,
3. kan ersättas med bevisning som kan föras med avsevärt mindre kostnader eller besvär,
4. kan ersättas med bevisning som är avsevärt mer tillförlitlig, eller
5. inte kan tas upp trots att behöriga åtgärder har vidtagits, och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

9 §

Var och en är skyldig att infinna sig i domstolen för att höras i bevissyfte samt att överlämna föremål och handlingar till domstolen som bevis eller tillåta syn, om inte något annat föreskrivs i lag. Bestämmelser om skyldigheten att stå till förfogande som sakkunnig utfärdas särskilt.

Rätten eller skyldigheten att vägra vittna gäller utöver de utsagor som avges av parter som hörs i bevissyfte eller vittnen även sakkunnigutlåtanden och överlämnande av föremål och handlingar för att användas som bevis samt tillåtelse att förrätta syn.

Skyldighet eller rätt att vägra vittna

10 §

Ingen får höras som vittne om en uppgift som ska hemlighållas på grund av statens säkerhet eller relationerna till andra stater eller internationella organisationer.

11 §

Ingen får höras som vittne om innehållet i domstolens beslutsöverläggning.

En medlare som avses i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) får inte i ett tvistemål vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag fått veta om ett ärende som är föremål för medling, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

En medlare som avses i lagen om medling i brott och i vissa tvister (1015/2005) får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag fått veta om ett ärende som är föremål för medling, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det eller den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

12 §

Tjänstemän och offentligt anställda arbetstagare samt personer som utövar offentlig makt eller sköter ett offentligt förtroendeuppdrag och andra personer som har tystnadsplikt enligt 23 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) får inte vittna om innehållet i en handling eller rättegångshandling som ska hemlighållas för en part med stöd av 11 § 2 mom. i den lagen eller 12 § 2 mom. i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007), och inte heller om något som med stöd av någon av dessa bestämmelser vore sekretessbelagt om det ingick i handlingen, om inte den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det eller något annat föreskrivs särskilt i lag.

Trots det som på annat ställe i lag föreskrivs om tystnadsplikt eller tystnadsrätt får domstolen bestämma att en anställd vid åklagarväsendet eller polisen eller vid någon annan myndighet som sköter brottsbekämpning ska höras som vittne om uppgifter som avses i 7 kap. 1 § 1 mom. eller 3 § 1 mom. i polislagen samt att en tjänsteman vid Brottsåtgärdsmyndigheten ska höras som vittne om uppgifter som avses i 19 kap. 10 § i fängelselagen, om

1. åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år,
2. en parts rätt att försvara sig på behörigt sätt eller att annars på behörigt sätt bevaka sina rättigheter vid rättegången skulle kränkas om upplysningarna inte lämnades, och
3. röjandet av identiteten hos en person som lämnat konfidentiell information eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation uppenbart inte skulle allvarligt äventyra säkerheten för denna person eller en närstående till honom eller henne.

En tjänsteman vid Olycksutredningscentralen som avses i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011), en medlem av en utredningskommision vid centralen eller någon annan som deltar i en utredning vid centralen får inte vittna om vad han eller hon i sitt uppdrag fått veta om en olycka, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

13 §

Ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde får inte utan lov vittna om vad han eller hon har fått veta

1. vid skötseln av ett uppdrag som hänför sig till en rättegång,
2. vid lämnande av juridisk rådgivning om huvudmannens rättsliga ställning vid förundersökning eller i någon annan handläggningsfas före rättegången,
3. vid lämnande av juridisk rådgivning i syfte att inleda en rättegång eller undvika rättegång.

Någon annan person som avses i 1 mom. än ett rättegångsombud eller -biträde för svaranden i ett brottmål kan dock åläggas att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

En advokat eller ett rättegångsbiträde som avses i lagen om rättegångsbiträden med tillstånd (715/2011) eller ett offentligt rättegångsbiträde som avses i lagen om statliga rättshjälpsbyråer (258/2002) får inte utan lov vittna om en enskild persons eller en familjs hemlighet eller affärs- eller yrkeshemligheter som han eller hon har fått kännedom om i något annat uppdrag än ett sådant som avses i 1 mom. Domstolen får dock ålägga en advokat eller ett rättegångsbiträde att vittna, om skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

14 §

En läkare, tandläkare, apotekare, psykoterapeut, sjukskötare eller barnmorska får inte vittna om vad de fått veta på grund av sin ställning, om inte den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

En person som avses i 1 mom. kan dock åläggas att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

Domstolen kan bestämma att någon annan person än en sådan som avses i 1 mom. inte får höras som vittne om vad han eller hon har fått veta i samband med lämnande av medicinsk vård, om

1. personen i fråga är en sådan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som avses i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården (559/1994) eller i en förordning som utfärdats med stöd av den,
2. den part den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits kräver det, och
3. det handlar om något annat ärende än ett sådant som avses i 2 mom.

15 §

Trots 11 § 2 och 3 mom. och 13 och 14 § får domstolen ålägga en person som avses i någon av de bestämmelserna att vittna, om den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits har avlidit och skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver det.

Trots 13 och 14 § får en person som avses i någon av de paragraferna vittna till den del det är nödvändigt för att ordna försvaret av personen i fråga vid en misstanke om brott, eller för att förhindra att en svarande i brottmål som är oskyldig döms till straff.

16 §

En präst i ett registrerat religionssamfund som avses i religionsfrihetslagen (453/2003) eller någon annan person i motsvarande ställning får inte vittna om vad han eller hon har fått veta under bikt eller enskild själavård, om inte den i vars intresse tystnadsplikten har föreskrivits ger sitt samtycke till det.

Bestämmelser om tystnadsplikt i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland och den ortodoxa kyrkan i Finland utfärdas dock särskilt.

17 §

En parts make eller tidigare make eller sambo, syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller en person som har någon annan motsvarande nära relation till parten på basis av partnerskap eller släktskap får vägra vittna.

Om en person som avses i 1 mom. samtycker till att vittna i domstol, kan samtycket inte återkallas, om inte något annat följer av någon annan tystnadsplikt eller tystnadsrätt enligt detta kapitel.

En målsägande som hörs som vittne i ett brottmål och inte har några anspråk har dock inte tystnadsrätt enligt 1 mom. eller 18 § i fråga om en svarande som står i ett sådant förhållande till målsäganden som avses i 1 mom., om åklagaren utför åtal för ett brott som hör under allmänt åtal eller målsäganden inte har fyllt 15 år.

18 §

Var och en har rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. eller medverka till utredningen av deras skuld.

19 §

En person får vägra vittna om en affärs- eller yrkeshemlighet, om inte skäl som är synnerligen viktiga med beaktande av ärendets natur, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och följderna av att bevisningen läggs fram samt övriga omständigheter kräver att han eller hon hörs som vittne.

20 §

När ett meddelande enligt lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) har gjorts tillgängligt för allmänheten, får meddelandets upphovsman, utgivaren och utövaren av programverksamheten vägra vittna om vem som har lämnat de upplysningar som meddelandet grundar sig på samt om upphovsmannens identitet.

En person som avses i 1 mom. kan dock åläggas att vittna i ett mål där åklagaren utför åtal för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år eller som gäller upplysningar som lämnats i strid med tystnadsplikten på ett straffbart sätt.

21 §

Ett anonymt vittne som avses i 33 § får vägra vittna till den del detta kunde avslöja personens identitet eller kontaktuppgifter.

Alla andra än det anonyma vittnet är skyldiga att vägra vittna om det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter.

Bestämmelser om avslöjande av ett anonymt vittnes identitet genom domstolens beslut finns i 7 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål.

22 §

En skyldighet eller rätt att vägra vittna enligt 11 § 2 eller 3 mom., 12 §, 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 eller 3 mom. eller i 16 § eller 20 § 1 mom. kvarstår även om personen i fråga inte längre är i den ställning där han eller hon fick kännedom om den omständighet som ska bevisas.

Den som har fått information som avses i 11 § 2 eller 3 mom., 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 eller 3 mom. eller 20 § 1 mom. när han eller hon var anställd hos eller annars biträdde en person som avses i bestämmelsen i fråga har motsvarande skyldighet eller rätt att vägra vittna som de personer som avses i de bestämmelserna. På en person som var anställd hos eller biträdde någon av dessa personer tillämpas även 15 §.

Vid tillämpningen av 12 § 2 mom., 13 § 2 mom., 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. beaktas inte vad som i 6 kap. 8 § i strafflagen bestäms om lindrigare straffskala.

23 §

Om en person vägrar vittna, ska han eller hon uppge grunden för vägran och göra de omständigheter som stöder den sannolika.

Om en person dock vägrar vittna på en grund som avses i 18 eller 21 §, godtas vägran, om inte personen klart har misstagit sig om innehållet i rätten eller skyldigheten att vägra vittna eller vägran annars är klart ogrundad.

Förbud mot att använda skriftliga berättelser och utnyttja bevis

24 §

En skriftlig berättelse av privat natur som någon har avgett med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång får inte användas som bevis i domstolen, utom om

1. något annat föreskrivs på annat ställe i lag,
2. domstolen av särskilda skäl tillåter det,
3. parterna samtycker till att berättelsen används som bevis i ett tvistemål där förlikning är tillåten,
4. svaranden i samband med sitt svaromål ger in berättelsen till domstolen när svaranden bestrider ett sådant yrkande av kändanden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check för att styrka sannolika skäl för bestridandet.

En utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller någon annan handling eller upptagits på något annat sätt får inte användas som bevis i domstolen, utom om

1. något annat föreskrivs på annat ställe i lag,
2. någon som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda eller målsäganden i ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen vid förundersökningen har avgett en berättelse som har videobandats eller lagrats genom någon annan jämförbar bild- och ljudupptagning, om den åtalade har getts behörig möjlighet att ställa frågor till den som förhörts,
3. den som har avgett utsagan inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom denna, eller om personen i fråga inte har kunnat nå trots att man har vidtagit behöriga åtgärder, och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.

25 §

Domstolen får inte utnyttja bevis som fåtts genom tortyr.

Domstolen ska inte heller utnyttja bevis som har fåtts på ett lagstridigt sätt, om det finns vägande skäl för det med beaktande av ärendets natur, hur allvarlig den rättskränkning som hänför sig till sättet att skaffa bevisningen var, hur sättet att skaffa bevisningen påverkar dess tillförlitlighet, bevisningens betydelse för avgörandet av målet och övriga omständigheter.

Om någon i ett annat myndighetsförfarande än vid handläggningen av ett brottmål, eller ett mål som kan jämföras med ett brottmål, vid hot om straff eller någon jämförbar påföljd eller användning av tvångsmedel har avgett en utsaga eller överlämnat en handling eller ett föremål för att uppnå syftet med förfarandet, får utsagan eller de uppgifter som fåtts genom handlingen eller föremålet inte utnyttjas som bevis i ett brottmål där personen i fråga var misstänkt för brott vid den tidpunkten när beviset lades fram eller överlämnades, eller i något annat brottmål som var anhängigt då. Detta förbud gäller dock inte, om det är straffbart att avge utsagan eller överlämna handlingen eller föremålet i det andra myndighetsförfarandet på grund av att dess innehåll är felaktigt eller de på något annat sätt strider mot sanningen.

Förhör av en part

26 §

En part får höras i bevissyfte. Parterna i ett tvistemål och målsäganden hålla sig till sanningen när de avger sin berättelse och besvarar frågor.

27 §

En part som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda får höras i bevissyfte, om domstolen anser att det är lämpligt och om

1. det har väsentlig betydelse för att saken ska kunna redas ut att parten hörs personligen, och
2. hörandet sannolikt inte orsakar den som hörs sådant lidande eller annat men som kan skada personen i fråga eller hans eller hennes utveckling.

Domstolen ska vid behov förordna en stödperson för den som ska höras. I fråga om stödpersonen gäller vad som i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) bestäms om förordnande av en stödperson för en målsägande.

28 §

Vid förhör av en laga företrädare för en part iakttas vad som föreskrivs om förhör av en part.

Vittnen

29 §

Var och en som inte är part i målet får höras som vittne.

30 §

På ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda tillämpas vad som i 27 § bestäms om en part som hörs i bevissyfte.

31 §

Om domaren i målet eller någon annan person som avses i 13 kap. 2 § 1 mom. åberopas som vittne, ska frågan om han eller hon behöver höras avgöras med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i 13 kap. 9 § bestäms om avgörande av en invändning om jäv.

Om åklagaren i målet eller en parts rättegångsbiträde eller -ombud åberopas som vittne, ska domstolen pröva om personen i fråga behöver höras. Om åklagaren eller rättegångsbiträdet eller -ombudet åläggs att vittna, ska han eller hon avsäga sig sitt uppdrag. Domstolen ska då ge personen i fråga eller hans eller hennes huvudman tillfälle att ersätta den som har ålagts att vittna med någon annan person.

32 §

Republikens president ska inte kallas för att höras som vittne.

33 §

I ett brottmål får ett vittne höras utan att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter avslöjas (*anonymt vittne*), om

1. det enligt ett beslut som har fattats utifrån 5 kap. 11 a–11 e § i lagen om rättegång i brottmål har bestämts att vittnet ska höras anonymt,
2. beslutet har vunnit laga kraft, eller beslutet ska iakttas enligt 11 e § 3 mom. i det kapitlet,

3. vid huvudförhandlingen prövas ett åtal för det brott för vars utredning vittnet har beviljats anonymitet, och
4. vittnet yrkar på att höras på ett sätt som inte avslöjar hans eller hennes identitet.

Sakkunniga

34 §

Sakkunniga ska höras om erfarenhetsregler som kräver särskild fackkunskap och om tillämpningen av dessa regler på de omständigheter som framkommit i ärendet.

35 §

Den som står i ett sådant förhållande till ärendet eller till en part att hans eller hennes opartiskhet äventyras får inte vara sakkunnig.

En sakkunnig ska vara känd för redbarhet och skicklighet inom sitt område.

36 §

En sakkunnig ska ge sitt utlåtande skriftligt.

En sakkunnig ska höras muntligt i domstolen, om

1. det behövs för att undanröja oklarheter, brister eller motstridigheter i hans eller hennes utlåtande,
2. domstolen av någon annan orsak anser att det behövs, eller
3. en part begär det och det är uppenbart att det inte saknar betydelse att den sakkunniga hörs.

37 §

Domstolen kan bestämma att sinnestillståndet hos en svarande i brottmål ska undersökas, om

1. domstolen i en mellandom enligt 11 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål har konstaterat att svaranden har förfarit på ett sådant straffbart sätt som anges i åtalet,
2. det är motiverat att svarandens sinnestillstånd undersöks, och
3. svaranden samtycker till sinnesundersökningen eller svaranden är häktad eller åtalas för ett brott som kan medföra strängare straff än fängelse i ett år.

Domstolen kan på framställning av åklagaren, den misstänkte eller den misstänktes intressebevakare under de förutsättningar som anges i 1 mom. 2 och 3 punkten förordna om undersökning av den misstänktes sinnestillstånd redan under förundersökningen eller före huvudförhandlingen, om den misstänkte har erkänt att han eller hon har gjort sig skyldig till en straffbar gärning eller om det annars är klart att en sinnesundersökning behövs. Bestämmelser om domstolens beslutförhet och om hur sammanträdet får hållas

när ett beslut som avses i detta moment fattas finns i 3 kap. (806/2011) 1 § 2 mom. i tvångsmedelslagen.

Innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 § i strafflagen fattas, ska den åtalade förordnas att genomgå sinnesundersökning. Domstolen ska samtidigt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För ny behandling enligt 2 c kap. 12 § i strafflagen av frågan om avtjänande av hela strafftiden i fängelse ska Helsingfors hovrätt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

Angående sinnesundersökning och intagning på sjukhus i detta syfte föreskrivs särskilt.

Handlingar och syneobjekt

38 §

Som bevisning kan för domstolen läggas fram ett föremål eller en handling eller förrättas syn av ett föremål som inte utan svårighet kan flyttas till domstolen eller av fast egendom eller en plats eller något annat objekt.

39 §

En handling får läggas fram i form av en kopia, om inte domstolen bestämmer att handlingen ska läggas fram i original.

40 §

Domstolen kan bestämma att ett föremål eller en handling ska läggas fram för domstolen eller att syn ska tillåtas, om föremålet eller handlingen eller förrättandet av syn kan ha betydelse som bevis i målet.

Trots det som i detta kapitel bestäms om skyldighet eller rätt att inte vittna, ska ett föremål eller en handling läggas fram samt syn tillåtas, om den del av beviset av vilken en uppgift som ska hållas hemlig eller som omfattas av tystnadsplikt framgår utan oskäligen olägenheter kan täckas över eller avskiljas, eller om beviset på något annat sätt kan behandlas så att uppgiften inte framgår.

Innan domstolen meddelar ett åläggande enligt 1 mom. ska personen i fråga ges tillfälle att bli hörd. Vid behov kan personen höras på det sätt som föreskrivs om hörande av en part eller ett vittne och även annan bevisning tas emot.

Domstolen får vid behov vid vite ålägga personen i fråga att fullgöra sin skyldighet. Domstolen kan även bestämma att en utmättningsman ska hämta handlingen eller föremålet till domstolen, varvid 3 kap. i utsökningsbalken ska iaktas i tillämpliga delar. Domstolen har rätt att få handräckning av polisen för att trygga förrättandet av syn.

Kallelser

41 §

Om en part som ska höras i bevissyfte eller den som åberopats som vittne eller sakkunnig är närvarande i domstolen, får han eller hon genast höras.

Vid behov ska domstolen kalla vittnen och sakkunniga, om inte denna uppgift har anförtrots parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 § eller om inte något annat följer av 5 kap. 19 § i lagen om rättegång i brottmål. Den som ska höras ska kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen ska delges personligen enligt 11 kap. 3, 3 b eller 4 §.

I kallelsen ska uppges vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Där ska också nämnas alla behövliga uppgifter om parterna och målet. Dessutom ska i kallelsen meddelas vad som bestäms i 62 § och i 65 § 3 mom.

Om ett förhör som avses i 52 § eller i 56 § 3 mom. hålls hos en myndighet, kan på förhöret tillämpas vad som vad som föreskrivs om påföljderna av att en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig är frånvarande och om tvångsmedel som får riktas mot dem. I kallelsen ska lämnas de uppgifter som anges i 3 mom. och meddelas hur förhöret verkställs.

I fråga om kallelse till syn av en person som avses i 1 mom. iaktas i tillämpliga delar vad som ovan i denna paragraf och på annat ställe föreskrivs om kallelse till sammanträde.

42 §

Om inte annat följer av någon annan lag, Europeiska unionens lagstiftning eller ett internationellt avtal som är bindande för Finland, ska domstolen sköta kallelsen, när en kallelse ska delges ett vittne eller en sakkunnig utanför Finland. Domstolen ska sända kallelsen för delgivning till myndigheterna i det land där vittnet eller den sakkunniga vistas. I kallelsen ska uppges vilken dag kallelsen senast ska delges.

På ett vittne eller en sakkunnig som inte infinner sig i Finland trots att en kallelse har delgivits honom eller henne i en främmande stat enligt en begäran om rättslig hjälp tillämpas inte vad som i 62 § bestäms om påföljderna för att utebli utan laga hinder, om inte personen i fråga efter det frivilligt har kommit till Finland och inte har iakttagit en här i landet delgiven kallelse att infinna sig för att höras vid domstol.

Bestämmelser om skyldighet för vittnen och sakkunniga att komma till Finland från ett annat nordiskt land för att höras i domstol finns i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/1975).

Bevisningsförfarandet vid huvudförhandlingen

43 §

Innan ett vittne eller en sakkunnig hörs ska domstolens ordförande fråga vittnet eller den sakkunniga om hans eller hennes namn och vid behov försäkra sig om personens identitet. Vid behov ska ordföranden fråga om det finns något hinder för att avge försäkran och om den som ska höras har skyldighet eller rätt att vägra vittna. Ordföranden ska vid behov underrätta sig om omständigheter som påverkar trovärdigheten hos den som ska höras.

Om ett vittne eller en sakkunnig har rätt att vägra vittna, ska ordföranden upplysa honom eller henne om det och underrätta vittnet eller den sakkunniga om att han eller hon har samma skyldighet att hålla sig till sanningen som andra vittnen och sakkunniga, om han eller hon inte vill använda sig av denna rätt. Ordföranden ska dessutom även i övrigt vid behov redogöra för innehållet i en tystnadsplikt eller tystnadsrätt som gäller den som ska höras.

Ett anonymt vittne är inte skyldigt att uppge sin identitet.

44 §

Ett vittne ska innan det hörs avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag ska vittna och säga hela sanningen i denna sak, utan att förtiga, lägga till eller ändra någonting.

Försäkran avges inte

1. av den som inte har fyllt 15 år,
2. av den vars psykiska funktioner är störda så att han eller hon uppenbart inte förstår innebörden av försäkran,
3. i ett brottmål
 - a av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet,
 - b av den som har åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,
 - c av den som har förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i b-punkten,
 - d av den som har begått en gärning beträffande vilken en förundersökningsmyndighet med stöd av 43 § 1 mom. 2 punkten i förundersökningslagen har beslutat att avstå från att vidta åtgärder för att ställa den skyldige under åtal eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse om åtgärdseftergift har beslutat att inte väcka åtal för,
4. av ett anonymt vittne.

45 §

En sakkunnig ska innan han eller hon hörs avge följande försäkran: Jag N.N. lovar och försäkrar på heder och samvete att jag enligt bästa förstånd ska fullgöra det uppdrag som jag fått.

46 §

Innan ett vittne eller en sakkunnig avger sin berättelse, ska domstolens ordförande påminna honom eller henne om sanningsplikten och, om försäkran har avlagts, om vikten av den.

47 §

En part som hörs i bevissyfte och ett vittne ska avge sin utsaga muntligt. En skriftlig berättelse får inte åberopas, men den som hörs får dock använda skriftliga anteckningar till stöd för minnet.

Om den som hörs i sin muntliga utsaga avviker från en utsaga som han eller hon tidigare avgett inför domstolen, åklagaren eller en förundersökningsmyndighet eller inte avger någon utsaga, får den tidigare utsagan användas som bevis till den del den muntliga utsagan avviker från den tidigare utsagan eller den som hörs inte har avgett någon utsaga.

48 §

Om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat, ska parterna i ett tvistemål och målsäganden och svaranden i ett brottmål höras på det sätt som anges i denna paragraf innan annan muntlig bevisning tas upp.

I ett tvistemål ska huvudförhöret av en part hållas av partens biträde. I ett brottmål ska huvudförhöret av svaranden hållas av svarandens biträde. Huvudförhöret av målsäganden ska hållas av målsägandens biträde eller av åklagaren. Om inte en part i ett tvistemål eller svaranden i ett brottmål har något biträde, eller om det annars finns grundad anledning till det, ska huvudförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren. Vid huvudförhöret ska den som hörs självmant och vid behov med hjälp av att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Motförhöret ska hållas av motparten till den part som höll huvudförhöret. Motförhör av en målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska hållas av åklagarens motpart. Om inte motparten är närvarande, ska motförhöret hållas av domstolen eller, i ett brottmål, även av åklagaren.

Efter motförhöret har domstolen och parterna rätt att ställa frågor till den som hörs. Den part som höll huvudförhöret ska ges tillfälle att ställa sina frågor först.

Domstolen ska höra den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att uppgiften anförtros en part. Par-

terna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs genom domstolens förmedling eller, om domstolen anser att det är lämpligt, direkt till den som hörs. Vid behov kan förhöret hållas någon annanstans än i domstolens sessionssal.

Frågor som till sitt innehåll, sin form eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar eller där det hänvisas till en utsaga som den som hörs avgett tidigare får inte ställas vid huvudförhöret. Vid ett motförhör och när kompletterande frågor ställs är sådana frågor tillåtna, när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen ska avvisa frågor som inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

49 §

Huvudförhöret av ett vittne eller en sakkunnig ska hållas av den part som åberopar den som ska höras, om inte domstolen bestämmer något annat. En målsägande som inte har några anspråk i ärendet ska dock höras med stöd av 48 §. Om den som ska höras inte har åberopats av någondera parten eller om han eller hon har åberopats av båda parterna, ska domstolen besluta om vilkendera parten som ska hålla huvudförhöret, om inte det ska anses lämpligare att domstolen håller förhöret. Vid huvudförhöret ska den som hörs självmant och vid behov med hjälp av att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

I fråga om förhöret iakttas dessutom 48 § 3–6 mom.

50 §

Om flera personer hörs i bevissyfte i ett mål, ska de höras var för sig. Personerna får höras mot varandra, om deras berättelser eller utsagor är oklara eller motstridiga eller om det behövs av någon annan orsak.

Den som har åberopats som vittne eller sakkunnig får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret av honom eller henne kräver. Domstolen kan dock vid behov tillåta att en sakkunnig är närvarande vid övriga delar av handläggningen av målet. Vid behov kan domstolen även tillåta att en målsägande som inte har några anspråk i ärendet är närvarande vid handläggningen innan han eller hon hörs i bevissyfte. En sådan målsägande får vara närvarande efter att ha hörts.

51 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att en part eller någon annan person är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1. för att den som ska höras eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa,
2. om den som ska höras annars skulle låta bli att berätta vad han eller hon vet om saken, eller
3. om någon stör eller försöker vilseleda den som ska höras medan han eller hon talar.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som höras.

Bestämmelser om hörande av en person utan att allmänheten är närvarande finns i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007).

52 §

En part som ska höras i bevissyfte samt ett vittne och en sakkunnig kan höras vid huvudförhandlingen utan att han eller hon är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan både höra och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1. den som ska höras inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av andra skäl,
2. den som ska höras inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,
3. trovärdigheten av den berättelse som den som ska höras avger kan bedömas tillförlitligt utan att han eller hon är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,
4. förfarandet behövs för att den som ska höras eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom. ska kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa, eller
5. den som ska höras inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes psykiska funktioner är störda.

I de fall som avses i 1 mom. 1–3 punkten kan dock även telefon användas när någon höras.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som höras.

53 §

Om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet, kan domstolen i ett brottmål besluta att vittnet ska höras vid huvudförhandlingen på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses eller så att svaranden inte är närvarande eller vittnet själv inte

är personligen närvarande, med anlitan­de av telefon- eller videoförbindelse eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring. Även det anonyma vittnets röst kan ändras så att han eller hon inte kan identifieras genom den.

Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till det anonyma vittnet.

54 §

Ett sakkunnigutlåtande, en handling, ett syneobjekt samt en berättelse eller en utsaga som avses i 11 § eller i 47 § 2 mom. ska vid huvudförhandlingen läggas fram till behövliga delar.

55 §

När en huvudförhandling har inletts med stöd av 6 kap. 7 § eller 6 kap. 3 § 2 mom. i lagen om rättegång i brottmål kan domstolen trots en parts utevaro förhöra en annan part i bevissyfte eller höra vittnen och sakkunniga, om parten i kallelsen har underrättats om att bevisningen kan tas upp trots att han eller hon är frånvarande. Vid behov får målet behandlas även till övriga delar.

När huvudförhandlingen fortsätter efter att ha varit uppskjuten ska domstolen för parten redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in i målet i partens utevaro.

Bevisningen tas inte upp på nytt när parten är närvarande. Bevisningen ska dock tas upp på nytt om parten begär det och parten har haft laga förfall för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att det behövs av något särskilt skäl. Bevisningen ska på partens begäran också tas upp på nytt, om det under huvudförhandlingen med stöd av 1 mom. har lagts fram bevisning som parten inte underrättats om i kallelsen.

Bevisningsförfarandet utom huvudförhandlingen

56 §

Ett bevis får tas upp utom huvudförhandlingen, om

1. huvudförhandlingen ställs in och det kan antas att ett vittne, en sakkunnig eller en part i ett tvistemål eller en målsägande som hörs i bevissyfte i ett brottmål inte behöver eller kan höras på nytt vid huvudförhandlingen, eller den som ska höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,
2. en part som ska höras i bevissyfte eller ett vittne eller en sakkunnig inte kan komma till huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av någon annan orsak eller inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan att det uppstår kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,

-
3. en handling inte kan läggas fram eller syn förrättas vid huvudförhandlingen, eller detta skulle orsaka kostnader eller olägenheter som är betydande i förhållande till bevisningens betydelse,
 4. det före huvudförhandlingen är nödvändigt att höra en part eller någon annan person eller ta emot någon annan utredning för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig ska höras.

Om ett bevis tas upp med stöd av 1 mom. 2 eller 4 punkten, kan personen i fråga höras utan att han eller hon är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan både höra och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt.

Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får ett mål handläggas utom huvudförhandlingen även till övriga delar.

57 §

Domstolen ska kalla parterna till en förhandling enligt 56 § 1 mom. 2–4 punkten som hålls för bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I kallelsen ska nämnas att förhandlingen kan hållas trots att en part uteblir.

58 §

Om ett bevis tas upp utom huvudförhandlingen med stöd av 56 § 1 mom. 2–4 punkten eller om ingen huvudförhandling hålls, kan beviset tas upp också vid en annan domstol.

Om domstolen beslutar att bevis ska tas upp vid en annan domstol, ska den göra en framställning om bevisupptagning hos den andra domstolen och samtidigt kort redogöra för målet och vad som ska styrkas med beviset. Samtidigt ska den sända alla handlingarna i målet till den domstol som upptar beviset, om detta är möjligt utan olägenhet.

Den domstol som upptar bevis på framställning av en annan domstol bestämmer när bevisupptagningen ska ske.

Den domstol som har upptagit beviset ska sända det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen till den domstol där huvudrättegången förs.

59 §

Ett bevis som har tagits upp utom huvudförhandlingen ska inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, utom om domstolen anser att bevisningen behöver tas upp på nytt av särskilda skäl.

Domstolen ska vid behov vid huvudförhandlingen redogöra för det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen utom huvudförhandlingen.

60 §

Bestämmelser om bevisupptagning utomlands utfärdas särskilt.

Bevisning till framtida säkerhet

61 §

På ansökan av någon som saken gäller ska i tingsrätten ett vittne eller en sakkunnig höras eller en handling läggas fram eller syn förrättas i ett tvistemål där rättegång ännu inte har inletts, om sökandens rätt kan vara beroende av att beviset tas upp och det finns risk för att beviset går förlorat eller att det blir svårt att lägga fram det senare.

Om någon annan persons rätt är beroende av bevisningen, kan han eller hon vid behov kallas till förhandlingen.

Ett vittne eller en sakkunnig får inte kallas till någon annan domstol än den tingsrätt inom vars domkrets han eller hon har sitt hemvist eller sin vanliga vistelseort eller vistas, eller till vilken han eller hon samtycker till att komma.

För kostnaderna för bevisning till framtida säkerhet svarar sökanden.

Tvångsmedel

62 §

Ett vittne som uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov ska dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta handläggningen av målet senare kan den bestämma att vittnet genast ska hämtas till domstolen. Om domstolen beslutar att handläggningen av målet ska fortsätta vid ett senare sammanträde, ska den förelägga vittnet ett högre vite eller vid behov bestämma att vittnet ska hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som ska hämtas får tas i förvar. Ett vittne får inte vara berövat sin frihet längre än fem dygn, transporttiden inräknad. Frihetsberövandet får ändå inte räckta längre än vad som är nödvändigt för att säkerställa rättegången.

Om det på grund av hur ett vittne eller någon annan som ska höras personligen i bevis syfte uppför sig finns anledning att anta att han eller hon inte kommer att iaktta en kallelse att infinna sig i domstolen, kan domstolen bestämma att personen i fråga ska hämtas till sammanträdet.

Om en person som avses i 1 eller 2 mom. hämtas till domstolen, får ett förelagt vite inte dömas ut.

En person som förordnats bli hämtad till domstolen med stöd av denna paragraf ska stå för kostnaderna för hämtningen.

63 §

Om ett vittne obehörigen vägrar vittna, ska domstolen vid vite förelägga vittnet att fullgöra sin skyldighet. Om vittnet vägrar iaktta domstolens föreläggande, ska domstolen döma ut vitet. Om vittnet fortfarande vägrar iaktta föreläggandet, kan domstolen med beaktande av ärendets natur, vittnesberättelsens betydelse för avgörandet av målet, vittnets personliga förhållanden och övriga omständigheter genom påtryckningshäkte ålägga vittnet att fullgöra sin skyldighet.

Ett vittne får inte hållas i påtryckningshäkte längre än vad som är nödvändigt för att fullgöra skyldigheten att vittna och inte mer än högst sex månader. Häktningen får dock inte vara längre än den tid som målet är anhängigt i domstolen i fråga. Om vittnet samtycker till att vittna, ska handläggningen av målet fortsätta så snart som möjligt.

Domstolen ska minst varannan vecka på nytt behandla frågan om påtryckningshäktningen ska fortsätta. Den som berövats sin frihet ska höras personligen om huruvida han eller hon samtycker till att vittna. Vid handläggningen av målet iakttas i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 3 kap. i tvångsmedelslagen.

64 §

Bestämmelserna i 62 eller 63 § tillämpas inte på ett vittne som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda. Vittnet får dock hämtas till domstolen. Bestämmelserna i 63 § tillämpas inte på ett vittne som avses i 44 § 2 mom. 3 punkten.

Bestämmelserna i 62 § tillämpas på en sakkunnig. Det får dock inte bestämmas att en sakkunnig ska hämtas till domstolen.

Om den som har åberopat ett vittne eller en sakkunnig avstår från att förhöra denna person eller om frågan om hörande annars förfaller, får vite som har förelagts vittnet enligt 62 eller 63 § eller vite som har förelagts den sakkunnige enligt 63 § inte dömas ut, och påtryckningshäkte får inte användas mot vittnet. Vittnet ska dock svara för kostnaderna för hämtning, om föreläggandet om hämtning meddelades innan man avstod från förhöret eller frågan om hörande förföll.

Ersättningar och arvoden

65 §

Ett vittne har rätt att få skäligen ersättning för behövligen kostnader för resor och uppehälle samt för ekonomisk förlust.

En enskild part ska betala ersättningen till ett vittne som parten har åberopat. Om ett vittne har åberopats av flera parter, ansvarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen själv har kallat ett vittne, ska de enskilda parterna solidariskt betala ersättning till vittnet. Bestämmelser om ersättning som ska betalas till ett vittne av statens medel utfärdas särskilt.

Ett vittne som har åberopats av en enskild part har rätt att i förskott få ersättning för resekostnader och uppehälle. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till vittnet. I samband med kallelsen ska vittnet underrättas om rätten till förskott. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt.

Om en part som är skyldig att betala förskott underlåter att på begäran betala förskott till ett vittne, är vittnet inte skyldigt att inställa sig vid domstolen. Parten har inte heller efter det rätt att yrka att vittnet ska höras, om det skulle fördröja målet.

66 §

En sakkunnig har rätt till ett skäligt arvode för sitt arbete och för tidsspillan samt ersättning för behövliga kostnader. Om utlåtande har getts av en myndighet eller en innehavare av en offentlig tjänst eller befattning eller av någon som har förordnats att ge utlåtanden inom området i fråga, betalas arvode och ersättning endast om det föreskrivs särskilt om det.

En enskild part som har åberopat en sakkunnig svarar för arvodet och ersättningen till den sakkunniga. Om en sakkunnig har åberopats av flera parter, ansvarar de solidariskt för arvodet och ersättningen. Om domstolen självmant har åberopat en sakkunnig, ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning till den sakkunniga. I övriga fall betalas arvode och ersättning av statens medel.

En sakkunnig har rätt att i förskott få ersättning för behövliga kostnader. Förskottet ska betalas av den som enligt 2 mom. ska betala ersättningen till den sakkunniga. Domstolen ska pröva om förskottet är tillräckligt.

Bestämmelser om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats i förskott av statens medel finns i 21 kap. 13 § samt i 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

I fråga om kostnader för förrättande av syn iakttas i tillämpliga delar vad som bestäms ovan i denna paragraf.

67 §

Om någon annan än en part har ålagts att hämta ett föremål eller en handling som avses i 37 § till domstolen, har denna person rätt att få skälig ersättning för sina kostnader.

Den enskilda part som har åberopat handlingen eller syneobjektet som bevis svarar för ersättningen. Om handlingen eller syneobjektet har åberopats som bevis av flera parter, ansvarar de solidariskt för ersättningen. Om domstolen självmant har åberopat handlingen eller syneobjektet som bevis, ska de enskilda parterna solidariskt betala arvode och ersättning till personen. I övriga fall betalas ersättning av statens medel.

I fråga om återbetalning till staten av en ersättning som har betalats av statens medel gäller i tillämpliga delar 21 kap. 13 § samt 9 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål.

Ändringsökande

68 §

Ett beslut som gäller bevisning får överklagas i samband med huvudsaken. Ändring i beslutet får dock sökas särskilt, om beslutet gäller

1. att döma ut vite,
2. att döma någon att betala kostnader för hämtning,
3. arvode och ersättning till ett vittne eller en sakkunnig,
4. ersättning till en person som har hämtat en handling eller ett föremål till domstolen.

Beslutet ska iakttas trots överklagandet, om inte den domstol som fattade beslutet eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat.

Trots det som sägs i 1 mom. kan domstolen bestämma att ett beslut får överklagas särskilt, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter att ändring söks särskilt, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det. Ändringsansökan ska behandlas skyndsamt.

69 §

Ett beslut om påtryckningshäkte eller sinnesundersökning eller ett förordnande om hämtning får inte överklagas särskilt. Klagan över beslutet får anföras av det vittne för vars del det beslutats om påtryckningshäkte, den för vars del det beslutats om sinnesundersökning eller det vittne för vars del det beslutats om hämtning. Det finns ingen tidsbegränsning för klagan. Klagan ska behandlas skyndsamt.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

10 §

Om ändringsyrkandet endast gäller rättegångskostnader, kostnader som betalats av statsmedel eller vite som dömts ut eller resultatet av ett beslut som avses i 17 kap. 68 § 1 mom. 2–4 punkten, behövs tillstånd till fortsatt handläggning. Tillstånd till fortsatt handläggning behövs också när ändringsyrkandet gäller enbart beslut om verkställighet av reststraff på grund av brott mot övervakningsföreskrifterna.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

24 a §

Utöver vad som föreskrivs i 17 kap. 52 § får hovrätten, om domstolen finner det lämpligt, med anlitan­de av telefon eller någon annan lämplig ljud- eller bildöverföringsmetod i bevisningssyfte höra ett sådant vittne, en sådan sakkunnig och part som hörts i tingsrätten och vars berättelses trovärdighet tillförlitligt kan bedömas utan hans eller hennes personliga närvaro. Parterna ska ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande

7 §

Laga kraft vunn­en dom i tvistemål må återbrytas:

2) om en skriftlig handling som använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som givit handlingen till sitt innehåll osann eller om ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligt avgett en osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

8 §

Laga kraft vunn­en dom i brott må till förmån för den åtalade återbrytas:

2) om en skriftlig handling som använts som bevis har varit falsk eller med den persons vetskap som givit handlingen till sitt innehåll osann eller om ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligt avgett en osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången,

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 1 kap. 14 § 2 mom., 6 kap. 3 a och 8 § samt 7 kap 1 § 3 mom.,

ändras 5 kap. 4 §, 6 kap. 4 §, 5 § 3 mom., 6 § 1 mom. och 7 § 2 mom., samt

fogas till 5 kap. nya 11 a–11 e § och före dem en ny mellanrubrik, till 6 kap 3 §, sådan den lyder i lag 243/2006, ett nytt 3 mom. och till 7 kap. en ny 5 a § och före den en ny mellanrubrik som följer:

5 kap.

Om väckande av åtal

4 §

Åklagaren ska i anslutning till stämningsansökan eller snart som möjligt efter att åtalet har väckts på det sätt domstolen bestämmer ge in till domstolen de skriftliga handlingar och föremål som han eller hon vill åberopa som bevis, en utskrift av förundersökningsprotokollet och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

Beslut om anonym bevisning

11 a §

Domstolen kan på skriftlig ansökan av åklagaren, eller den misstänkte eller svaranden besluta att vid ett brottmål hörs en person som vittne så att hans eller hennes identitet eller kontaktuppgifter inte avslöjas (*anonymt vittne*), om

1) brottsmisstanken eller åtalet gäller ett brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är fängelse i minst åtta år eller ett brott som föreskrivs vara straffbart i 20 kap. 9 a § eller i 25 kap. 3 § i strafflagen eller ett försök till eller delaktighet i ett sådant brott, och
2) förfarandet är nödvändigt för att skydda det anonyma vittnet eller en person som står i ett sådant förhållande till vittnet som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. mot ett allvarligt hot mot liv eller hälsa.

Av ansökan eller dess bilagor ska framgå vem som det yrkas att hörs som anonymt vittne, en utredning över personens vilja att bli hörd som anonymt vittne samt de omständigheter och bevis som sökanden åberopar som stöd för sitt yrkande.

11 b §

Tingsrätten fattar beslut om anonym bevisning. Ärendet handläggs vid den tingsrätt som är behörig i åtalsärendet eller där handläggningen av ärendet är lämplig.

I tingsrätten handlägger dess ordförande en ansökan om anonym bevisning. Sammanträdet kan hållas också på en annan tid och en annan plats än vad föreskrivs om domstolens sammanträde.

Den domare som har beslutat om anonym bevisning får inte handlägga det brottmål där det berörda anonyma vittnet hörs.

11 c §

Domstolen ska utan dröjsmål handlägga en ansökan om anonym bevisning. Domstolen ska också utan dröjsmål förordna ett offentligt ombud för att bevaka den misstänktes eller svarandens och intressen, om inte dessa själva har framställt ett yrkande om anonym bevisning samt informera det offentliga ombudet om innehållet i ansökan och dess bilagor. Åklagaren ska höras med anledning av den misstänktes eller svarandens ansökan om anonym bevisning. Domstolen kan också skaffa annan utredning, om det behövs för ärendets utredning och inte äventyrar syftet med utredningen.

Andra än åklagaren eller en misstänkt eller en svarande eller den som har yrkat på anonym bevisning eller det offentliga ombudet har inte rätt att närvara vid handläggningen av ärendet. Den person som det yrkas att hörs anonymt kan dock höras. Domstolen kan höra också en annan person än den misstänkte och svaranden som inte har yrkat på anonym bevisning om det behövs för utredning av ärendet och hörandet inte äventyrar syftet med handläggningen.

På det offentliga ombudet tillämpas i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 10 kap. 44–46 § i tvångsmedelslagen.

11 d §

Beslutet om anonym bevisning och det rättegångsmaterial som är förknippat med beslutet samt de grundläggande uppgifterna om en rättegång som avses i 4 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar ska med undantag av domstolens namn och ärendets art hållas hemliga för andra än sökanden. Också det offentliga ombudet och åklagaren i egenskap av sökandens motpart har rätt att få information om beslutet och rättegångsmaterialet.

Ett beslut genom vilket anonym bevisning har bifallits och det rättegångsmaterialet som är förknippat med beslutet ska hållas hemliga i 60 år. Uppgifterna i beslutet om ärendets art, namnet på den domstol som har avgjort ärendet, sökanden och dennes motpart samt ett ärende som avses i 11 a § 1 mom. 1 punkten och för vars utredning anonymitet har yrkats blir dock offentliga, när ärendet lagakraftvunnet har avgjorts. Domstolen kan be-

stämman att uppgifterna om sökanden och dennes motpart ska hållas hemliga i högst 60 år, om det är nödvändigt för att skydda liv eller hälsa.

Domstolen ska ge sökanden en expedition över det beslut genom vilket anonym bevisning har bifallits där det ärende som avses i 11 a § 1 mom. 1 punkten samt har individualiserats med hemlighållande av person- och kontaktuppgifterna på lämpligt sätt.

Ett beslut genom vilket man anonym bevisning har bifallits och det rättegångsmaterialet som är förknippat med beslutet blir offentliga, när ärendet lagakraftvunnet har avgjorts. Om det är nödvändigt för att skydda liv eller hälsa, kan domstolen dock bestämma att beslutet och det rättegångsmaterial som är förknippat med beslutet ska hållas hemliga i högst 60 år.

De grundläggande uppgifterna om en rättegång blir offentliga vid samma tidpunkt som motsvarande uppgifter blir offentliga enligt 2 eller 4 mom.

Trots det som föreskrivs ovan i denna paragraf kan till en anhållningsberättigad tjänsteman som leder en förundersökningen eller en åklagare eller domstol lämnas ett beslut som ska hemlighållas jämte rättegångsmaterialet för att utreda om det vid handläggningen av ett beslut om att bifalla anonymitet har begåtts något brott eller om det anonyma vittnet vid sin utsaga har gjort sig skyldigt till något brott. När åklagaren väcker åtal eller när domstolen i enlighet med 7 kap. 5 a § lagakraftvunnet har beslutat utfärda stämning för ett sådant brott, blir de uppgifter som hållits hemliga med stöd av 2 och 4 mom. offentliga, om den brottsmisstänkte är ett anonymt vittne eller om det i övrigt är nödvändigt att avslöja hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter för att utreda ett brott och det inte finns andra skäl till att hemlighålla informationen.

11 e §

Tingsrättens beslut om anonym bevisning överklagas genom besvär hos hovrätten. Besvärsskriften ska ges in till den domstol som fattade beslutet inom sju dagar från det att beslutet avkunnades. Tingsrätten ska utan dröjsmål skicka besvärsskriften och akten i ärendet till hovrätten.

Den ändringssökandes motpart har rätt att skriftligt bemöta besvären. Han eller hon ska ge in sitt bemötande till den tingsrätt som fattade beslutet inom sju dagar från utgången av besvärstiden. Bemötandet ska utan dröjsmål sändas till hovrätten.

Hovrättens beslut överklagas genom besvär till högsta domstolen genom att söka besvärstillstånd så som föreskrivs i 30 kap. i rättegångsbalken. Hovrättens beslut genom vilket anonym bevisning har bifallits ska dock iakttas genast, om inte högsta domstolen förordnar annat.

Besvären ska handläggas brådslande.

6 kap.

Om huvudförhandling

3 §

Bestämmelser om upptagning av bevisning vid en huvudförhandling som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 55 § i rättegångsbalken.

4 §

Bestämmelser om upptagning av bevisning utom huvudförhandlingen trots att huvudförhandlingen har inställts och om ny upptagning av bevisning finns i 17 kap. i rättegångsbalken.

5 §

Målsäganden i ett brottmål ska hålla sig till sanningen när han eller hon redogör för de omständigheter som han eller hon åberopar i målet och när han eller hon uttalar sig om de omständigheter som motparten anför.

7 §

Vid huvudförhandling ska i följande ordning:

1. åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,
2. svaranden i korthet kort meddela hur han eller hon ställer sig till de framställda yrkandena,
3. åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,
4. svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,
5. tas upp bevisning, samt
6. parterna slutföra sin talan och då vid behov framlägga sin uppfattning om svarandens skuld och följden av brottet.

Målsäganden kan, utan att parten eller någon annan person deltar, delta i handläggningen med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring med iakttagande i tillämpliga delar vad som föreskrivs 17 kap. 51 eller 52 § i rättegångsbalken.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

Utfärdande av stämning i ett ärende om anonym bevisning

5 a §

Om en målsägande väcker åtal för ett misstänkt brott som skett vid handläggningen av ett ärende som gäller beviljande av sådan anonymitet som det föreskrivs om i 5 kap. 11 a–11e § eller mot ett anonymt vittne på grund av innehållet i en utsaga som vittnet avgett inför domstolen, ska han eller hon ska ge in en stämningsansökan till domstolen samt yrka på att det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter avslöjas, om den brottsmisstänkte är ett anonymt vittne eller om målsäganden anser att avslöjandet av uppgifterna i övrigt är nödvändigt för att utreda brottet.

Domstolen ska före avgörandet höra åklagaren och den som misstänks för brottet i fråga. Om någon annan person än det anonyma vittnet misstänks för brottet, ska också den personen höras. Domstolen kan också höra målsäganden och skaffa annan utredning samt ordna en muntlig förhandling, om det behövs för ärendets utredning och inte äventyrar syftet med utredningen.

Om domstolen anser att förutsättningarna för att väcka åtal uppfylls eller om det brottsmisstänkta anonyma vittnet samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter avslöjas och annat inte föranleds av 5 §, ska domstolen besluta utfärda stämning. I stämningen ska avslöjas det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter, om han eller hon är brottsmisstänkt eller om avslöjandet av uppgifterna i övrigt är nödvändigt för att utreda brottet. Åklagaren får överklaga avgörandet om att utfärda stämning och i vilket det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter avslöjas, genom besvär hos hovrätten och hovrättens beslut i första instans genom besvär hos högsta domstolen utan att ansöka om besvärstillstånd. Ett beslut om att utfärda stämning iakttas efter det beslutet vunnit laga kraft. Om domstolen har beslutat utfärda en stämning som gäller någon annan person än det anonyma vittnet och beslutat att inte avslöja det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter, får målsäganden överklaga beslutet om att inte avslöja uppgifterna på det sätt som ovan i detta moment föreskrivs om åklagarens överklagande.

Om förutsättningarna för att väcka åtal inte uppfylls och det brottsmisstänkta anonyma vittnet inte samtycker till att hans eller hennes identitet och kontaktuppgifter avslöjas, ska domstolen utan att utfärda stämning förkasta käromålet genom en dom. Domen och rättegångsmaterialet i anslutning till domen ska hållas hemliga för en part till den del de innehåller uppgifter genom vilka det anonyma vittnets identitet eller kontaktuppgifter kan avslöjas. Sekretesstiden är 60 år. På beslutet genom vilket domstolen har beslutat utfärda en stämning som gäller någon annan person än det anonyma vittnet och beslutat att inte avslöja det anonyma vittnets identitet och kontaktuppgifter samt rättegångsmaterialet i anslutning till beslutet tillämpas vad som ovan i detta moment föreskrivs om dom och rättegångsmaterial i anslutning till den.

Den domare som har beslutat utfärda stämning får inte handlägga käromålet.

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

3.

Lag

om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Om enligt lag en rättshandling ska bevittnas av ett ojävigt vittne eller om ett ojävigt vittne ska vara närvarande vid en förrättning, är ett vittne jävigt om

1. han eller hon är delaktig i rättshandlingen eller rättshandlingen ingås till hans eller hennes förmån,
2. han eller hon är part i förrättningen eller förrättningen gäller hans eller hennes rätt,
3. han eller hon är make eller tidigare make till eller sambo med en person som avses i 1 eller 2 punkten eller är syskon, släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller en person som har någon annan motsvarande nära relation till parten på basis av partnerskap eller släktskap,
4. han eller hon står i ett förhållande som avses i 3 punkten till den person till vars uppgifter hör att utföra förrättningen eller att medverka till att rättshandlingen ingås,
5. Han eller hon inte har fyllt 15 år eller hans eller hennes andliga funktion har störts så att han eller hon uppenbart inte förstår betydelsen av att vara vittne.

2 §

Denna lag iakttas, om det inte någon annanstans föreskrivs annat om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning.

3 §

Denna lag träder i kraft den 201 .

4.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i strafflagen (39/1889) 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten samt 15 kap. 1 och 4 §, 10 § 2 mom. och 13, sådana de lyder 2 c kap. 11 § 1 mom. 3 punkten i lag 780/2005, 15 kap 1 § i lagarna 563/1998 och 361/2003 4 §, 10 § 2 mom. och 13 § i lag 563, som följer:

2 c kap.

Om fängelse

11 §

Avtjänande av hela strafftiden i fängelse

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömda frigges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

3) gärningsmannen på basis av de omständigheter som framgår av brotten och en utredning enligt 17 kap. 37 § 3 mom. i rättegångsbalken ska anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

15 kap.

Om brott mot rättsskipningen

1 §

Osann utsaga inför domstol

Om

1. ett vittne eller sakkunnig inför domstol eller
2. någon annan under ed eller försäkran inför domstol lämnar en osann uppgift i saken eller utan lagligt skäl förtiger en omständighet som hör till saken, ska han eller hon dömas för osann utsaga inför domstol till fängelse i högst tre år.

Bestämmelserna i 1 mom. gäller också när någon hörs vid huvudförhandling med hjälp av videokonferens, telefon eller någon annan i 17 kap. 52 § i rättegångsbalken avsedd teknisk dataöverföring.

4 §

Oaktsam osann utsaga

Den som

1. i egenskap av vittne eller sakkunnig inför domstol eller
2. under ed eller försäkran inför domstol eller vid ett myndighetsförfarande som kan jämföras med en rättegång av oaktsamhet lämnar en osann uppgift i saken eller förtiger en omständighet som hör till saken, ska för oaktsam osann utsaga dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 §

Underlåtenhet att anmäla grovt brott

Till straff för underlåtenhet att anmäla grovt brott döms dock inte den som för att förhindra brottet hade bort ange sin nuvarande eller tidigare make eller sambo, sitt syskon, släkting i rakt upp- eller nedstigande led eller en person som har någon annan motsvarande nära relation till personen på basis av partnerskap eller släktskap.

13 §

Begränsningsbestämmelse

Bestämmelserna om osann utsaga tillämpas inte, om

1. den som avgett utsagan rättar denna eller uppger att det som han eller hon har förtigit innan hörandet eller förhöret avslutas eller om
2. den som avgett den osanna utsagan inte har kunnat hålla sig till sanningen utan att löpa risk för ett brott eller en med ett sådant jämförbar lagstridig gärning.

Bestämmelserna om osann utsaga tillämpas inte på ett sådant vittne som hörs i ett brottmål

1. som är målsägande och inte har några yrkanden i målet,
2. som är åtalad för samma gärning eller en gärning som har omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,
3. för vilken har utfärdats en strafforder eller som har förelagts en ordningsbot för en gärning som avses i 2 punkten,

-
4. vars gärning man med stöd av 3 kap. 9 § man har beslutat att inte föra till åklagarens prövning eller för vars gärning åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse som innebär att åtalseftergift meddelas man har beslutat att inte väcka åtal.

Denna lag träder i kraft den 20 .

5. Lag om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förundersökningslagen (805/2011) 7 kap. 7 och 8 § samt 11 § 1 mom. och 9 kap. 4 § som följer:

7 kap.

Förhör

7 §

Hinder för någon att höras som vittne

Som vittne vid förundersökningen får inte höras den som inte skulle få vittna i rättegång som gäller det brott som undersöks.

Undersökningsledaren beslutar om vittnesförhör eller förhör i bevissyfte med den som avses i 17 kap. 27 eller 30 § i rättegångsbalken.

8 §

Vittnens skyldighet att berätta vad de vet och rätt att vägra vittna

Ett vittne ska sanningsenligt och utan att förtiga något uppge vad han eller hon vet om den sak som undersöks. Om ett vittne dock i en rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt att eller skyldighet att vägra vittna med stöd av 17 kap. 10–14 eller 16–21 § eller 22 § 2 mom. i rättegångsbalken, har vittnet samma rätt eller skyldighet också vid en förundersökning.

Trots det som i 1 mom. föreskrivs om ett vittnes rätt eller skyldighet att vägra vittna är ett vittne dock skyldigt att vittna om

1. den som avses i 17 kap. 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom., 16 § 1 mom. i rättegångsbalken och till vars förmån sekretess är föreskriven samtycker till att vittna,
2. det undersöks ett brott, för vilket det strängaste föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år och domstolen i den rättegång som gäller brottet som undersöks skulle kunna ålägga att vittna med stöd av 12 § 2 mom. 13 § 2 mom. 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i nämnda kapitel.

Ett vittne är också skyldigt att lägga fram handlingar och annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen, om de enligt 7 kap 1 § i tvångsmedelslagen skulle kunna tas i beslag och det inte finns något sådant hinder för beslaget som föreskrivs i 3 § i nämnda kapitel.

På ett vittne som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 17 kap.17 § i mom. tillämpas inte vad som föreskrivs i 2 eller 3 mom.

11 §

Förhörsvittne

På begäran av den förhörde ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 1 § i lagen om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning (/) närvara vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. Om förhöret inta kan skjutas upp utan att undersökningen äventyras, får det på begäran av den som förhörs trots begäran av den som ska förhöras hållas utan vittne. När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt får han eller hon dock inte förhöras utan vittne, utom om den brottsmisstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialmyndigheten är närvarande.

9 kap.

Förundersökningsmaterial

4 §

Inspelning av förhör för att användas som bevis

Förhör med målsägande och vittnen ska spelas in som ljud- och bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen utan att orsakas men. Vid förhöret ska beaktas de särskilda krav som den förhördes utvecklingsnivå ställer på förhörsmetoderna, antalet personer som medverkar i förhöret och övriga förhållanden under förhöret. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

Undersökningsledaren kan bestämma att också någon annan än förundersökningsmyndigheten får ställa frågor till den förhörde under förhørsledarens uppsikt. Den misstänkte ska ges möjlighet att ställa frågor till den som förhörs. Om den misstänkte begär det får hans eller hennes frågor också ställas av ett ombud eller biträde. Förhørsledaren kan dock bestämma att frågorna till den som förhörs ska ställas genom förhørsledarens förmedling.

Åklagaren ska ges tillfälle att närvara vid förhöret. Åklagaren har rätt att själv eller genom förhørsledarens förmedling ställa frågor till den som förhörs.

Vad som föreskrivs ovan i denna paragraf gäller i tillämpliga delar förhör med och inspelning av förhör som förrättas med en målsägande vid ett sexualbrott som avses i 20 kap. 1–7 § i strafflagen.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

6.

Lag

om ändring av tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tvångsmedelslagen(806/2011) 7 kap. 3 mom., 8 kap. 1 § 3 mom. och 10 kap. 52 § som följer:

7 kap.

Beslag samt kopiering av handlingar

3 §

Förbud mot beslag och kopiering

En handling eller ett föremål som avses i 1 § får inte tas i beslag eller kopieras, om handlingen eller föremålet innehåller information i fråga om vilken man med stöd av 17 kap.10–14, 16 eller 21 eller 19 § eller 20 § har rätt att vägra vittna.

Om skyldigheten eller rättigheten att hemlighålla grundar sig på 17 kap. 11 § 2 eller 3 mom., 13, 14, 16 eller 20 § i rättegångsbalken är en förutsättning för förbudet utöver det som föreskrivs i 1 mom. dessutom att föremålet innehas av en person som avses i nämnda paragraf eller en person som står i ett sådant förhållande som avses i 22 § 2 mom. i nämnda kapitel och till vars fördel skyldigheten eller rättigheten att hemlighålla har föreskrivits.

Det finns dock inte ett förbud mot att ta i beslag eller kopiera, om

1. den som avses i 17 kap 13 § 1 eller 3 mom., 14 § 1 mom., 16 § 1 mom. i rättegångsbalken och till vars förmån sekretess är föreskriven samtycker till beslag eller kopiering,
2. personen samtycker till att ett föremål som innehåller affärs- eller yrkeshemligheter som avses i 19 § i nämnda kapitel tas i beslag eller kopieras,
3. en person som avses i 20 § mom. i nämnda kapitel samtycker till beslag eller kopiering,
4. det undersöks ett brott, för vilket det strängaste föreskrivna straffet är fängelse i minst sex år och domstolen i den rättegång som gäller brottet som undersöks skulle kunna förplikta att vittna med stöd av 12 § 2 mom. 13 § 2 mom. 14 § 2 mom. eller 20 § 2 mom. i nämnda kapitel.

En handling eller annat föremål får trots det som har föreskrivits ovan i denna paragraf tas i beslag om det finns anledning att anta att handlingen eller föremålet har tagits från någon genom ett brott. En handling eller något annat föremål får hållas i beslag eller som kopia, om det inte är möjligt att lösgöra dem från det övriga som tagits i beslag.

8 kap.

Genomsökning

1 §

Definitioner.

Med särskild husrannsakan avses genomsökning av ett sådant utrymme beträffande vilket det finns anledning att anta att genomsökningen kommer att omfatta information som det enligt 17 kap. 10–14, 16 eller 20 § finns en skyldighet eller rätt att vägra vittna om och som med stöd av 7 kap. 3 § i denna lag inte får tas i beslag eller en kopieras.

10 kap.

Hemliga tvångsmedel

52 §

Förbud mot avlyssning och observation

Teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte riktas mot meddelanden mellan

1. en misstänkt och hans eller hennes rättsliga biträde som avses i 17 kap. 13 § 1 eller 3 mom. eller en person som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 22 § 2 mom.
2. en misstänkt och en präst som avses i 17 kap. 16 i rättegångsbalken eller en person som står i ett motsvarande förhållande till den misstänkte, eller
3. en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott och en läkare, en sjukskötare, en psykolog eller en socialarbetare.

Om utredningen inte gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år, får teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation inte heller riktas mot meddelanden mellan

1. en misstänkt och dennes närstående som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. i rättegångsbalken,
2. en misstänkt och en läkare, en tandläkare, en apotekare, en psykoterapeut eller en barnmorska som avses i 17 kap. 14 § 1 mom. i rättegångsbalken eller en person som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 22 § 2 mom., eller

-
3. en misstänkt och en sådan upphovsman till eller utgivare av ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten eller utövare av programverksamhet som avses i 17kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken eller en person som står i ett sådant förhållande till den misstänkte som avses i 22 § 2 mom.

Om det under teleavlyssningen, inhämtandet av information i stället för teleavlyssning, den tekniska avlyssningen eller den optiska observationen eller vid något annat tillfälle framkommer att det är fråga om ett meddelande som inte får avlyssnas eller observeras, ska åtgärden avbrytas och de upptagningar som fåtts genom den och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den genast utplånas.

De förbud mot avlyssning och observation som avses i denna paragraf gäller dock inte sådana fall där en person som avses i 1 eller 2 mom. är misstänkt för samma brott som den misstänkte eller ett brott som direkt anknyter till det brottet och det också i fråga om denne har fattats beslut om teleavlyssning, inhämtande av information i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning eller optisk observation.

Denna lag träder i kraft den 20 .

7.

Lag

om ändring av 25 a § i lagen om åklagarväsendet

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 25 a § i lagen om åklagarväsendet (439/2011) 25 a §, sådan den lyder i lag 898/2011, som följer:

25 a §

Tystnadsplikt

Bestämmelserna i 7 kap. 1 och 5 § i polislagen (872/2011) om tystnadsplikt för personer som hör till polisens personal tillämpas också på personalen inom åklagarväsendet.

En åklagare har tystnadsrätt i fråga om sådana uppgifter som avses i 7 kap. 3 § 1 mom. i polislagen och som åklagaren har fått, när han eller hon fungerar som en undersökningsledare som avses i 2 kap. 4 § i förundersökningslagen (805/2011). För åklagarens anmälningsplikt gäller vad som i 7 kap. 5 § i polislagen föreskrivs om skyldighet för dem som hör till polisens personal att lämna ut information.

Bestämmelser om skyldighet för dem som hör till åklagarväsendets personal att vittna vid en rättegång trots tystnadsplikt som avses i 1 mom. eller tystnadsrätt som avses i 2 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

8.

Lag

om ändring av 21 § i lagen om medling vid brott och i vissa tvister

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) 21 § 1 mom. som följer:

21 §

Vittnesförbud och förbud mot att åberopa uppgifter

Bestämmelser om skyldigheten för en medlare och dennes biträdes att vägra vittna finns i 17 kap. 11 § 3 mom. och 22 § 2 mom. i rättegångsbalken.

— — —

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

9.

Lag

om ändring av 19 kap. 10 § i fängelselagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i fängelselagen (767/2005) 19 kap. 10 §, sådan den lyder delvis ändrad i lag 735/2011, som följer:

19 kap.

Anmälningar och lämnande av uppgifter

10 §

Rätt att förtiga uppgifter

En tjänsteman vid Brottsförmyndigheten som arbetar med verkställigheten av fängelsestraff är inte skyldig att röja identiteten i fråga om den fånge som lämnat tjänstemannen förtroliga upplysningar under ett tjänsteuppdrag, om upplysningarna gäller ett brott för vilket det strängaste föreskrivna straffet är minst fyra års fängelse eller gäller ett narkotikabrott enligt 50 kap. 1–4 § i strafflagen. Tjänstemannen har dock inte rätt att förtiga uppgifterna, om den som lämnat uppgiften samtycker till att hans eller hennes identitet röjs eller om det är uppenbart att röjandet av dessa uppgifter inte äventyrar hans eller hennes, en nära anhörigs eller någon annan närståendes säkerhet.

Bestämmelser om skyldighet en tjänsteman vid Brottsförmyndigheten att vittna vid en rättegång trots tystnadsrätt som avses i 1 mom. finns i 17 kap. 12 § 2 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

10.

Lag om ändring av 40 § i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetsutredning av olyckor och vissa andra händelser (525/2011)
40 § som följer:

40 §

Vittnesförbud

Bestämmelser om skyldighet för en tjänsteman vid Olycksutredningscentralen, en medlem av en olycksutredningskommission någon annan som deltar i en olycksutredning att vägra vittna finns i 17 kap. 12 § 3 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

På ett ärende som har väckts före lagens ikraftträdande tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet.

11.

Lag

om ändring av lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 15 § 7 punkten och 20 § 1 mom. och

fogas till lagen en ny 16 a § som följer:

15 §

Förhandling inom stängda dörrar

På begäran av den som har del i saken eller av andra särskilda skäl kan domstolen besluta att den muntliga förhandlingen i ett ärende helt eller till behövliga delar ska ske utan att allmänheten är närvarande, om

7) om en person trots ett förbud mot att vittna som föreskrivs i 17 kap. i rättegångsbalken åläggs att vittna eller att till besiktning lägga fram ett föremål en handling eller om personen trots den rätt att vägra vittna som föreskrivs i nämnda kapitel samtycker till att vittna eller att till besiktning lägga fram ett föremål eller en handling.

16 a §

Offentlighet vid ett ärende som gäller anonym bevisning och när ett anonymt vittne hörs

Bestämmelser om offentlighet vid ett ärende som gäller anonym bevisning finns i 5 kap. 11 § och 7 kap. 5 a § i lagen om rättegång i brottmål. Ett sådant ärende handläggs och avgörandet avkunnas också i fråga om de tillämpade bestämmelserna och slutresultatet utan att allmänheten är närvarande.

Utöver vad som föreskrivs i 15 § om förhandling bakom stängda dörrar hörs ett anonymt vittne i huvudsaken utan att allmänheten är närvarande, om det är nödvändigt för att förhindra att det anonyma vittnets identitet avslöjas.

20 §

Begränsning av allmänhetens närvarorätt

Domstolen får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det är nödvändigt för att skydda ett vittne eller en annan som hörs eller en part eller en person som står i ett sådant förhållande till en sådan person som avses i 17 kap. 17 § 1 mom. mot ett hot mot liv eller hälsa. Domstolens ordförande får begränsa allmänhetens närvaro vid offentlig förhandling, om det är nödvändigt för att undvika trängsel.

— — —

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

12.

Lag

om ändring av 10 § i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972)
10 § som följer:

10 §

En domstols beslut eller dom som gäller ersättning av bevisningskostnader överklagas genom besvär så som föreskrivs i 17 kap. 68 § i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

13.

Lag

om ändring av 22 § i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om rättsgenetisk faderskapsundersökning (378/2005) 22 § som följer:

22 §

Ersättning för ekonomisk förlust

Om domstolen har bestämt att en undersökning ska gälla en sådan man eller en sådan släkting till en man eller till modern som inte är part i rättegången, gäller i fråga om ersättning till den undersökta för ekonomisk förlust i tillämpliga delar vad som i 17 kap. 56 § i rättegångsbalken föreskrivs om ersättning till vittnen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

14.

Lag

om ändring av 5 § i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter (344/2000) 5 § 1 mom. som följer:

5 §

Verkställighet av beslut om säkringsåtgärder

Utmätningssmannen har rätt att vid behov få handräckning av polisen för verkställigheten av ett beslut om säkringsåtgärder. Utmätningssmannen får vid behov anlita ojäviga sakkunniga som hjälp när ett beslut om säkringsåtgärd verkställs. I fråga om jäv för sakkunniga gäller vad som föreskrivs om jäv för sakkunniga i 17 kap. 35 § 1 mom. i rättegångsbalken. Sökanden eller en företrädare för sökanden kan dock vara sakkunnig, om det är sannolikt att det inte leder till att den sakkunniga får kännedom om en ovidkommande privat affärs- eller yrkeshemlighet.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

15.

Lag

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och tillämpning av konventionen (148/2004) 2 § 2 mom. som följer:

2 §

Delgivning per post

— — —

På ett förfarande enligt artikel 5 i konventionen tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 3 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Denna lag träder i kraft den 20 .

16.

Lag

om ändring av 8 § i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien

I enlighet med riksdagens beslut ändras i lagen om behörighet för och rättshjälp till tribunalen som behandlar brott som begåtts i det forna Jugoslavien (12/1994) 8 § som följer:

8 §

Vittnens och sakkunnigas skyldigheter

Ett vittne eller en sakkunnig, som i Finland har delgetts tribunalens kallelse att höras, är skyldig att iaktta kallelsen.

Ett vittne som enligt 1 mom. har kallats för att höras av tribunalen och som uteblir utan laga hinder, avlägsnar sig utan tillstånd eller vägrar att avlägga vittneseden eller vittnesförsäkran eller vägrar att vittna eller besvara en fråga, ska dömas till böter och vid behov vid hot om vite eller fängelse uppmanas att fullgöra sin plikt enligt 17 kap. 62 och 63 § i rättegångsbalken.

Ett vittne eller en sakkunnig, som inför tribunalen har avgivit en osann utsaga eller utan laga skäl förtigit något som honom eller henne vederligen hade tjänat till upplysning i saken, ska för osann utsaga dömas till straff enligt 15 kap. 1 § strafflagen.

I ett mål som gäller ett vittnes eller en sakkunnigs tredska eller osanna utsaga ska talan väckas av allmänna åklagaren efter anmälan av tribunalen och efter förordnande av justitieministeriet vid domstolen på den ort där den åtalade bor, vistas eller anträffas.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

17.

Lag

om ändring av lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om skyldighet att i vissa fall inställa sig vid domstol i annat nordiskt land (349/1975) 3–5 §, 8 § 3 mom. och 9 § 2 mom. som följer:

3 §

Om ett vittne uteblir utan laga förfall, tillämpas vad som föreskrivs i 17 kap. 62 § i rättegångsbalken. Vittnet får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

4 §

Ett vittne får inte åläggas att vittna, om detta skulle strida mot bestämmelserna i 17 kap. i rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt.

5 §

Om den som ska kallas att höras som vittne innehar en skriftlig handling, som kan antas ha betydelse som bevis i saken, är han eller hon skyldig att visa upp handlingen för domstolen om detta inte strider mot bestämmelserna i 17 kap. i rättegångsbalken eller motsvarande bestämmelser i det land där vittnet är bosatt. Ett vittne som har förelagts att visa upp en handling ska ges möjlighet att yttra sig om föreläggandet.

Om ett vittne som har förelagts att visa upp en handling underlåter att fullgöra sin skyldighet, kan domstolen vid vite förplikta honom eller henne till detta.

8 §

Om en part har beviljats rättshjälp, iakttas i fråga om ersättning av bevisningskostnaderna till staten vad som föreskrivs i rättshjälpslagen (257/2002).

9 §

Om en målsägande som avses i 1 mom. eller en part uteblir från domstolen, iakttas vad som föreskrivs i 12 kap. i rättegångsbalken och i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). En part får dock inte förordnas att hämtas till domstolen, om han eller hon inte befinner sig i Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

18.

Lag

om ändring av 7 § i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om det nationella genomförandet av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i rambeslutet om en europeisk bevisinhämtningsorder för att inhämta föremål, handlingar eller uppgifter som ska användas i straffrättsliga förfaranden och om tillämpning av rambeslutet (729/2010) 7 § 1 mom. 2 punkten som följer:

7 §

Grunder för vägran

Verkställighet av en bevisinhämtningsorder ska vägras, om

2) det finns grundad anledning att misstänka att bevismaterial som avses i ordern innehåller uppgifter om vilka det enligt 17 kap. i rättegångsbalken inte får avges vittnesmål eller ordern inte kan verkställas på grund av någon annan immunitet eller något annat privilegium som finns enligt lagstiftningen eller en internationell förpliktelse som är bindande för Finland.

Denna lag träder i kraft den 20 .

19.

Lag

om ändring av 2 § i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen (778/2008) 2 § 2 mom. som följer:

2 §

— — —

På förfaranden enligt artikel 28 i samarbetsavtalet tillämpas 17 kap. 42 § i rättegångsbalken, 15 § 3 mom. och 28 § i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994) och lagen om immunitet i vissa fall för personer som deltar i rättegång och förundersökning (11/1994).

Denna lag träder i kraft samma dag som lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i avtalet om samarbete mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å den andra, om bekämpande av bedrägerier och annan olaglig verksamhet som skadar deras finansiella intressen.

20.

Lag

om ändring av 13 f och 33 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (506/2004) 13 f § 1 mom. och 33 § 6 mom., sådana de lyder 13 f § 1 mom. i lag 125/2009 och 33 § 6 mom. i lag 144/2007, som följer:

13 f §

Särskilda begränsningar av behandlingsrätten i fall av missbruk

Automatisk sökning får inte riktas och identifieringsuppgifter får inte hämtas eller tas till manuell behandling för att få reda på uppgifter enligt 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken.

33 §

Styrnings- och övervakningsmyndigheternas rätt att få uppgifter

Den rätt att få uppgifter som avses i denna paragraf gäller inte uppgifter som avses i 141 § i kreditinstitutslagen (121/2007) eller i 17 kap. 20 § 1 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

21.

Lag

om ändring av 3 a § i lagen om Institutet för hälsa och välfärd

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om Institutet för hälsa och välfärd (668/2008) 3 a § 2 mom., sådant det lyder i lag 1067/2009, som följer:

3 a §

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden

Nämnden för rättspsykiatriska ärenden behandlar och avgör utlåtandeärenden som avses i 17 kap. 37 § i rättegångsbalken och som gäller en persons sinnestillstånd eller farlighet, ärenden som gäller bestämmande om vård på psykiatriskt sjukhus eller på anstalt för specialomsorger för en åtalad eller misstänkt eller en person som på grund av sitt sinnestillstånd inte har dömts till straff samt ärenden som gäller avslutande av denna vård.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

22.

Lag

om ändring av 15 § i lagen om mentalvårdslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i mentalvårdslagen (1116/1990) 15 § som följer:

15 §

Intagning för sinnesundersökning

Om en domstol med stöd av 17 kap. 37 § i rättegångsbalken bestämmer om undersökning av sinnestillståndet hos en åtalad, får denne trots 2 kap. i denna lag oberoende av sin vilja tas in på sjukhus och hållas där för sinnesundersökning.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

23.

Lag

om ändring av 4 § i lagen om köpvittnen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om köpvittnen (573/2009) 4 § som följer:

4 §

Jäv för köppvitne

I fråga om jäv för köpvitne gäller vad som i lagen om jäv för ett vittne vid en rättshandling eller förrättning (/) föreskrivs om vittnesjäv.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

24.

Lag

om ändring av 27 och 29 § i lagen om skiljeförfarande

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om skiljeförfarande (967/1992) 27 § 2 mom. och 29 § 1 mom. som följer:

27 §

Skiljemännen har inte rätt att förelägga vite eller besluta om andra tvångsmedel. De har inte heller rätt att ta emot försäkran.

29 §

Om skiljemännen anser det behövt att ett vittne eller en sakkunnig hörs vid domstol eller att en part eller tredje man förpliktas att förete en handling eller ett föremål som kan ha betydelse som bevis i saken, kan en part ansöka om detta hos domstolen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

25.

Lag

om ändring av 40 § i förvaltningslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i förvaltningslagen (434/2003) 40 § 1 mom. som följer:

40 §

Muntlig bevisning

Av särskilda skäl kan i ett förvaltningsärende ett vittne höras under ed eller försäkran eller parterna höras. Parter som omedelbart berörs av beslutet i ärendet skall ges tillfälle att vara närvarande då ett vittne eller en part hörs. Parterna har rätt att ställa frågor till den som hörs samt att uttala sin åsikt om dennes berättelse.

— — —

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

26.

Lag

om ändring av 106 § i miljöskyddslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i miljöskyddslagen (86/2000) 106 §, sådan den lyder i lag 1590/2009, som följer:

106 §

Hörande av vittnen

Regionförvaltningsverket kan, om det av särskilda skäl är behövt, höra vittnen under försäkran och parter. Parterna ska ges tillfälle att vara närvarande då en part eller ett vittne hörs, varvid de har rätt att ställa frågor samt uttala sin åsikt om vittnets eller partens berättelse. I fråga om vittnesarvode gäller vad som bestäms i förvaltningsprocesslagen.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

27.

Lag

om ändring av 11 kap. 15 § i vattenlagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i vattenlagen (587/2011) 11 kap. 15 § som följer:

11 kap.

Ansökningsförfarande

15 §

Muntlig bevisning

Tillståndsmyndigheten kan höra ett vittne under ed eller försäkran eller en part i samband med förrättning av syn enligt 38 § i förvaltningslagen eller annars vid behov. När ett vittne eller en part hörs vid muntlig bevisning, ska parter som berörs av hörandet ges tillfälle att närvara.

Denna lag träder i kraft den 20 .

28.

Lag

om ändring av 7 § lagen om behandling av besvärssärenden vid patent- och registerstyrelsen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om behandling av besvärssärenden vid patent- och registerstyrelsen 7 § 1 mom. som följer:

7 §

Besvärsnämnden kan vid sitt sammanträde hålla muntlig förhandling. Vid muntlig förhandling kan vittnen och sakkunniga höras under försäkran samt parterna höras. Av särskilda skäl kan det bestämmas att den muntliga förhandlingen ska ske vid lämpligaste tingsrätt eller förvaltningsdomstol.

— — —

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

29.

Lag

om ändring av 11 och 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 11 § 2 mom. 7 punkten och 24 § 1 mom. 31 punkten, sådana de lyder 11 § 2 mom. 7 punkten i lag 385/2007 och 24 § 1 mom. 31 punkten i lag 1151/2001, som följer:

11 §

En parts rätt att ta del av en handling

En part, hans ombud eller hans biträde har inte den i 1 mom. avsedda rätten

7) när det är fråga om sekretessbelagda uppgifter med hjälp av vilka identiteten för någon som med stöd av lag vittnar anonymt i ett brottmål kan avslöjas och likaså en sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till ett annat vittne, en målsägande eller en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § i barnskyddslagen (683/1983) eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som gjort anmälan, eller

24 §

Sekretessbelagda myndighetshandlingar

Om inte något annat föreskrivs särskilt, är följande myndighetshandlingar sekretessbelagda:

31) handlingar som innehåller uppgifter med hjälp av vilka identiteten för någon som med stöd av lag vittnar anonymt i ett brottmål kan avslöjas och likaså handlingar som innehåller uppgifter som någon har lämnat om sitt hemliga telefonnummer eller en uppgift om läget för en mobilteleapparat samt handlingar som innehåller uppgifter om en persons hemkommun och bostad där eller tillfälliga bostad samt telefonnummer och annan kontaktinformation, om personen har begärt att de skall hållas hemliga och har grundad anledning att misstänka att hans eller hennes egen eller familjens hälsa eller säkerhet kan komma att hotas,

Denna lag träder i kraft den 20 .

30.

Lag

om upphävande av 20 § 2 mom. i lagen om faderskap

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Genom denna lag upphävs i faderskapslagen (700/1975) 30 § 2 mom.

2 §

Denna lag träder i kraft den 20 .

31.
Lag
om ändring av förvaltningsprocesslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i förvaltningsprocesslagen (586/1966), 39, 40 och 42 § samt 49 § 3 mom. som
följer:

39 §

Hörande av vittnen

Vid muntlig förhandling kan som vittne höras en person som åberopas av en part eller av den förvaltningsmyndighet som har fattat beslutet eller som besvärsmyndigheten anser det vara nödvändigt att höra. Om en skriftlig vittnesberättelse av privat natur åberopas i ärendet, ska vittnet höras muntligen förutsatt att detta inte är onödigt eller att det inte finns särskilda hinder för det.

Om hörande av vittne gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 17 kap. 11–23, 26–31, 44–52 och 62–64 § i rättegångsbalken.

40 §

Hörande av sakkunniga

Besvärsmyndigheten kan av en enskild sakkunnig inhämta utlåtande om en fråga som kräver särskild sakkunskap, med iakttagande i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 17 kap. 9, 35–36, 41–43, 45–52 och 62–64 i rättegångsbalken.

42 §

Framläggande av handlingar och föremål

Om framläggande av handlingar eller föremål för besvärsmyndigheten gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 17 kap. 9 och 38–40 § i rättegångsbalken.

49 §

Vittneskostnader

En part skall betala ersättning till ett vittne som han eller hon har åberopat. Ett vittne har rätt att i förskott få ersättning för sina kostnader för resa och uppehälle. Om utbetalning av förskott gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 17 kap. 65 § 3 och 4 mom. i rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 20 .

32.

Lag

om ändring av 51 § i statstjänstemannalagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i statstjänstemannalagen (750/1994) 51 § som följer:

51 §

Tjänstemannanämnden kan hålla muntlig förhandling. En tjänsteman som har framställt ett rättelseyrkande ska bevisligen kallas till muntlig förhandling. Kallelse kan ske vid äventyr att den kallades frånvaro inte utgör hinder för att ärendet handläggs och avgörs. Vid muntlig förhandling kan höras vittnen och sakkunniga under försäkran samt parterna höras. Av särskilda skäl kan det bestämmas att den muntliga förhandlingen ska ske vid lämpligaste tingsrätt eller förvaltningsdomstol.

Ett vittne eller en sakkunnig som har blivit hörd genom åtgärd av tjänstemannanämnden ska få ersättning av statens medel enligt de grunder som gäller betalning av ersättning av statens medel till vittnen som har hörts av en domstol. När ärendet har slutbehandlas ska tjänstemannanämnden uttala sig om parterna eller någon av dem ska ersätta det betalda beloppet till staten eller inte. Om muntligt förhör med vittnen och sakkunniga ska den tingsrätt eller den förvaltningsdomstol som verkställer förhöret bevisligen på förhand underrätta den tjänsteman som har framställt rättelseyrkande. Denne har rätt att vara närvarande vid förhöret och ställa frågor.

Närmare bestämmelser om tjänstemannanämnden utfärdas genom förordning av statsrådet.

Denna lag träder i kraft den _____ 20 .

18.10.2012

Oikeusministeriön todistelutoimikunta OM 18/41/2010 (OM031:00/2010)

ERIÄVÄ MIELIPIDE

1. Johdanto

Hallitusohjelmaan kirjattu todistelua koskevan lainsäädännön uudistaminen on hyvin tarpeellinen, mutta samalla laaja ja erittäin haasteellinen säädöshanke. Suomen todistamisoikeuden kokonaisuudistusta on valmisteltu asiantuntevassa ja hyvähenkiseksi osoittautuneessa todistelutoimikunnassa.

Toimikunnan työn kuluessa on käynyt ilmeiseksi, ettei asetettu aikataulu ole ollut mittavalle työmäärälle riittävä ja joidenkin asioiden käsittely on jäänyt vähemmälle huomiolle. Eriävästä mielipiteestä huolimatta todettakoon, että todistelutoimikunnassa hallituksen esityksen muotoon luonnosteltu mietintö muodostaa erittäin hyvän pohjan tulevalle lausuntokierrokselle sekä asian jatkovalmistelulle.

Pidän erittäin hyvänä ja edistyksellisenä sitä, että Todistelutoimikunta tulee esittämään anonymia todistelua osaksi suomalaista oikeusjärjestelmää. Kiinnitän eriävässä mielipiteessäni kuitenkin huomiota toimikunnan ehdottamaan anonymia todistelua koskevaan sääntelyyn eräiltä osin.

2. Anonyymi todistelu

2.1 Yleistä

Todistajien merkitystä rikosvastuun toteutumisen kannalta ei voi vähätellä. Todistajien ja muiden todistustarkoituksessa kuultavien henkilöiden pitää pystyä luottamaan viranomaisiin. Heidän on voitava olla varmoja, että tarvittaessa he saavat tukea ja suojaa henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvilta uhilta. On notorista, että tietyt rikollisryhmät saattavat pyrkiä estämään tai rankaisemaan todistajia tai todistelutarkoituksessa kuultavia heidän yhteistyöstään esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän kanssa.

Suomessa on perinteisesti toiminut vain yksittäisiä ulkomaalaistaustaisia rikollisryhmiä. Ulkomaalaistaustaisen järjestäytyneen ja jengirikollisuuden vaikutus Suomeen ja toiminta Suomessa on viime aikoina osoittanut vahvistumisen merkkejä. Ammattimaisesti Suomessa toimivien rikollisten kansalaisuuskirjo on monipuolistunut. Samaan aikaan on ollut havaittavissa viitteitä erityisesti ulkomaalaistaustaisten rikoksenteekijöiden jengiytymisestä

Suomessa sekä kansainvälisesti toimivien etnisten jengien vaikutuksen voimistumisesta.

Ulkomailta Suomeen rikollisissa tarkoituksissa tulevat tekijäryhmät ovat viime vuosina huomattavasti yleistyneet ja moninaistuneet. Niiden myötä myös uudet entistä törkeämmät ja väkivaltaisemmat toimintatavat ovat yleistyneet muun muassa omaisuus- ja petosrikollisuudessa. Myös ihmiskaupan riski on selvästi lisääntynyt sekä seksityössä että työntekoon liittyvissä väärinkäytöksissä. Ulkomailta tulevien omaisuusrikollisten toiminnalle usein ominainen liikkuvuus ja kunkin joukkion tekojen suuri määrä ovat saavuttaneet mittasuhteet, jotka tuottavat suuria haasteita rikostorjunnalle.

Järjestäytyneen rikollisuuden mukaantulo on tuonut väkivallan ja sillä uhkaamisen myös talousrikollisuuteen. Painostusta ja uhkailua on kohdistettu etenkin rakennusosalalla alihankintaketjujen loppupään pienten yritysten omistajiin sekä viranomaisista erityisesti verohallinnon henkilöstöön. Pimeästi palkatut ulkomaiset työntekijät ovat oikeuksiaan vaatiessaan varsin usein joutuneet uhkailun kohteeksi myös Suomessa. Ammattimaisimmat rikolliset hankkivat ja hyödyntävät systemaattisesti myös viranomaisia koskevaa tietoa.

Suomen viranomaisilla on varsin kattavat toimivaltuudet järjestäytyneen ja rajat ylittävän rikollisuuden torjumiseksi. Todistajansuojeluun liittyvät näkökohdat ovat kuitenkin jääneet vähemmälle huomiolle ainakin tapauksissa, joissa on kyse kaikkein vakavimmasta rikollisuudesta.

Todistaminen luetaan yleiseksi kansalaisvelvollisuudeksi, josta ei voida ilman siihen oikeuttavaa säännöstä poiketa. Esimerkiksi todistajalla on velvollisuus esitutkintalain 26 §:n mukaan saapua esitutkintaan tai saapua uhkasakon uhalla tuomioistuimeen. Todistajalla on myös niin sanottu positiivinen totuusvelvollisuus, jonka vastainen menettely on sanktioitu. Mainittuja lähtökohtia vasten on perusteltua, että julkisen vallan taholta pyritään turvaamaan todistajien turvallisuus mahdollisimman täysimääräisesti. Todistajien ohella vastaavaa suojelua voi tarvita myös muu henkilö, jota kuullaan oikeudenkäynnissä todistelutarkoituksessa. Tämän vuoksi todistajansuojelu tulee ymmärtää henkilöpiiriltään laajana.

Anonyymia todistelua voidaan perustellusti pitää eräänä todistajansuojelun äärikeinona, jonka on katsottu olevan haasteellinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kanssa. Esimerkiksi todistajan totuusvelvollisuuden kontrollointi voi olla hankalaa anonyymin todistelun yhteydessä. Salattaessa todistajan henkilöllisyyttä vastakkain tulisikin asettaa aina todistajan turvallisuutta takaava todistajansuojeluintressi ja vastaajan sekä yleisön etuja turvaava julkisuusintressi. Valtion ajama rikosten selvittämisentressi tulisi myös ottaa huomioon.

2.2 Toimikunnan ehdotus anonyymin todistelun käyttöedellytyksistä

Todistelutoimikunta esittää, että anonyymia todistelua koskevat säännökset sijoitettaisiin pääosin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 lukuun. Kyseisen luvun 11 a §:ssä ehdotetaan säädettäväksi anonyymistä todistelusta päättämisestä seuraavasti:

Tuomioistuinin voisi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää henkilön kuulemisesta todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

- 1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja
- 2) menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmevä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tueksi vetoaa.

Näkemykseni mukaan toimikunnan anonyymille todistamiselle ehdottamat käyttöedellytykset on asetettu liian tiukoiksi. Ehdotetun sääntelyn taustalla on esitetty olevan muun muassa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvien vaatimusten täytyminen. Nämä elementit ovat saaneet varsin korostuneen aseman suhteessa muihin turvattaviin oikeuksiin.

Julkisen vallan velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen koskee yhtä lailla todistajien henkeä, terveyttä ja vapautta kuin oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Katson, että kyseisten oikeuksien kollisiotilanteessa tulee etusijalle oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen, turvallisuuteen ja koskemattomuuteen. Mainitut perusoikeudet ovat korostuneessa asemassa anonyymissa todistelussa.

2.3 Rangaistusmaksimia ja perusterikoksia koskeva edellytys (1 kohta)

Rikosepäilyn tai syytteen tulisi ehdotuksen mukaan koskea rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen.

Näin korkealle rikoskynnykselle ei ole perusteita. Lähtökohtana voidaan toki pitää sitä, että asian selvittämisen intressi on sitä suurempi mitä törkeämmästä rikoksesta on kysymys, ja tällöin on perustellumpaa tinkiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruseriaatteista. Tätä perustelua voidaan tosin perustellusti kritisoida, sillä anonyymien todistelun *rationa* on suojella todistajan henkeä, terveyttä ja vapautta. Ei ole tavatonta, että organisoituneen rikollisryhmän edustajan tekemän pahoinpitelyn nähneeseen täysin sivulliseen todistajaan kohdistetaan hänen todistajan asemansa vuoksi painostusta, jottei hän täyttäisi todistamisvelvoitettaan. Siksi asiaa olisi syytä lähtökohtaisesti tarkastella uhkakuvan perusteella, ei niinkään pistemäisesti rikoksen rangaistusmaksimin perusteella.

Puheena olevan pykälän 1 momentin 1 kohtaa on perusteltu muun muassa sillä, että anonyymi todistelu olisi sinänsä käyttökelpoinen tutkintamenetelmä tai keino syytteen toteen näyttämiseksi tai että rikoksen toteen näyttäminen ilman anonyymiä todistelua olisi työlästä, ei olisi riittävä peruste anonyymille todistelulle. Tämän vuoksi ehdotuksessa on päädytty siihen, että lakiin ei otettaisi edellä mainittujen rikosten lisäksi erillistä luetteloa rikoksista, joita koskevissa jutuissa anonyymi todistelu olisi mahdollinen.

Rikosprosessin eräs tärkeimmistä funktioista on pyrkimys päästä asiassa aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Anonyymien todistelun mahdollistamista ei voida perustella ainoastaan sillä, että se olisi käyttökelpoinen tutkintamenetelmä, vaan anonyymien todistaminen tulisi sitoa todistajiin kohdistuvaan uhkailuun, jolloin todistajan henki, terveys tai vapaus (tai omaisuus) olisi perustellusti vakavan uhan kohteena. Mikäli tätä ei voida viranomaistoimin tehokkaasti turvata, kärsii aineellisen totuuden saavuttaminen merkittävästi, ja todistajan asema voi muodostua kohtuuttomaksi todistajalle itselleen.

Näkemykseni mukaan rangaistusmaksimia koskevan edellytyksen tulee mahdollistaa anonyymien todistaminen, kun kyse on rikosepäilyistä tai syyte koskeva rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään *kuusi vuotta vankeutta*. Tämä tarkoittaisi, että seuraavien rikosten käsillä ollessa anonyymien todistaminen olisi mahdollista:

- Törkeä laittoman maahantulon järjestäminen (RL 17:8a)
- Törkeä huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4a)
- Törkeä rahanpesu (RL 32:7)
- Ammattimainen kätkemisrikos (RL 32:3)
- Törkeä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittäminen (RL 17:18a)
- Ryöstö (RL 31:1)
- Raiskaus (RL 20:1)
- Törkeä kuolemantuottamus (RL 21:9)
- Eräät terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset (RL 34a luku)
- Törkeä paritus (RL 20:9a, mainittu ehdotuksessa)
- Ihmiskauppa (RL 25:3, mainittu ehdotuksessa)
- Törkeä ympäristön turmeleminen (RL 48:2)
- Törkeä perätön lausuma tuomioistuimessa (RL 15:3)
- Törkeä todistusaineiston vääristeleminen (RL 15:8)
- Sotilasrikos sota-aikana (RL 45:20)
- Jalkaväkimiinakiellon rikkominen (RL 11:7a)
- Kemiallisen aseiden kiellon rikkominen (RL 11:8)
- Biologisen aseiden kiellon rikkominen (RL 11:9)
- Luvaton tiedustelutoiminta (RL 12:9)

Kuuden vuoden rangaistusmaksimia koskeva raja on perusteltu, sillä kyse on yleisesti todistelulainsäädännössä käytetystä rajasta. Silloin, kun syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, esimerkiksi lääkärin, eräiden oikeudenkäyntiasiamiesten, syyttäjän ja poliisin salassapitovelvollisuus voidaan tietyin edellytyksin murtaa. Näissä tapauksissa rikosten selvittämisen intressin on katsottu olevan niin merkittävä ja rikoksen selvittämiseen on katsottu liittyvän niin painava yleinen intressi, että todistamiskiellon tulee väistyä. Myös anonyymi todistelu tulee saattaa mahdolliseksi näissä tilanteissa, mikäli sitä koskevat muut edellytykset ovat käsillä.

Kuuden vuoden rangaistusmaksimin lisäksi anonyymi todistelu tulee mahdollistaa rikosten kohdalla, jotka ovat luonteeltaan sellaisia, että henkilön kuuleminen anonyyminä on välttämätöntä ja hänen kuulemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Edellytyksenä olisi myös, että todistajalla tulisi olla objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa henkeen, terveyteen, vapauteen tai omaisuuteen kohdistuvan vakavan rikoksen uhriksi, jos hän todistaa asiassa. Käytännössä anonyymi

todistelu tulisi aina olla mahdollista vakavaa järjestäytynyttä rikollisuutta koskevilla rikoksilla, joihin tyypillisesti liittyy vakavaa uhkailua.

2.4 Uhkan vakavuus ja sen kohdistuminen oikeushyviin (2 kohta)

Anonyymien todistelun toisena edellytyksenä ehdotetaan säädettäväksi, että menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai hänen läheisen suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta. Pykälän perusteluissa mainitaan, että omaisuuden kohdistuvien rikosten uhka ei sitä vastoin mahdollistaisi anonyymiä todistelua.

Olen ehdottanut toimikunnan työn aikana, että kyseisiin edellytyksiin tulee lisätä myös "vapaus". Mielestäni tämä sai myös toimikunnan enemmistön kannatuksen. Perustuslain 7 §:n 1 momentissa vapaus on luettu elämän, henkilökohtaiseen koskemattomuuden ja turvallisuuden kategoriaan. Kyseinen perusoikeussäännös turvaa siinä lueteltuja oikeushyviä julkisen vallan itse toimeenpanemilta loukkauksilta. Toisaalta säännös edellyttää, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia muita ulkopuolisia loukkauksia vastaan. Henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan muihin säännöksessä mainittuihin oikeuksiin merkittävydeltään rinnastettavissa oleva yleisperusoikeus, jonka tarkoituksena on suojata muiden vapauksien ohella ihmisen fyysistä vapautta. Siksi myös vapaus tulisi lisätä anonyymien todistelun edellytyksiä koskevan 2 kohdan säännökseen.

Anonyymia todistelua koskevassa esityksessä on käytetty Norjan rikosprosessilakia tausta-aineistona. Vapaus on mainittu Norjan vastaavassa sääntelyssä ja anonyymina todistaminen voidaan sallia muun muassa silloin, kun todistajan henkilöllisyyden paljastuminen voi aiheuttaa vaaran, että todistajan tai hänen laissa määritellyn läheisensä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistetaan vakava rikos.

Edellä mainitut näkökohdat perustelevat vapauden lisäämistä puheena olevaan 2 kohdan säännökseen. Harkittavaksi olisi otettava myös *omaisuuteen* kohdistuvan vakavan uhan lisäämistä säännökseen. Perusteena voisi olla uhka, joka koskee tuhotyön tyyppistä tai siihen rinnastettavaa rikosta.

2.5 Peitepoliisin oikeus anonyymina todistamiseen

Anonyymistä todistelusta päättämistä koskevan pykälän perustelujen mukaan anonyymia todistelua koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös peitetutkintaa suorittaviin poliisimiehiin. Tarve anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle voisi ilmetä niissä tilanteissa, joissa peitetoimintaan osallistunutta poliisia olisi tarpeen kuulla todistajana joko esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Esityksessä ei ehdoteta anonymiteetin sallimista poliisimiehelle pelkästään sen turvaamiseksi, että poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitetoiminnan jatkamisen turvaamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Van Mechelen ym. v. Alankomaat (23.4.1997) valossa olisi ihmisoikeussopimuksen vaatimuksiin nähden kyseenalaista se, että edellytykset anonymiteetin myöntämiseen poliisimiehelle olisivat lievemmät kuin sivullisten kohdalla siten, että henkeen tai terveyteen kohdistuvaa uhkaa ei vaadittaisi silloin, kun anonymiteettiä vaaditaan poliisille.

Silloin kun on kyse peitetoinnasta, valeostosta tai tietolähteen ohjatusta käytöstä, tulee anonyymiä todistelua koskevan lainsäädännön valmistelussa huomioida uuden pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 60 §:ssä sekä uuden poliisilain (872/2011) 5 luvun 58 §:ssä sekä 7 luvun 4 §:ssä ja 5 §:ssä olevat säännökset salaisten tiedonhankintamenetelmien käytön ilmoittamisesta sekä ilmaisuvollisuudesta oikeudenkäynnissä ja rikosta selvitettyä. Erityisesti tulee varmistua siitä, että säännökset ovat loogisessa suhteessa keskenään eikä niin sanottuja katvealueita jää sääntelyjen väliin, mikä saattaisi aiheuttaa peitepoliisille tai hänen läheiselleen konkreettisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan vaaran. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2011:27 ja uuden vuoden 2014 alussa voimaan tulevan sääntelyn perusteella on todennäköistä, että peitetoinnasta ja valeostotoimintaa joudutaan yhä useammin paljastamaan. Siksi anonyymitodistelu tulisi ulottaa kattamaan poikkeukset kaikki ne tapaukset, joissa peitepoliisin edellytetään todistavan.

Anonyymin todistamisen käytön rangaistusmaksimia ja perusterikoksia koskevia edellytyksiä on käsitelty edellä kohdassa 2.3 ja 2.4, mutta mietinnön perustelujen osalta todettakoon, että mikäli anonyymina todistamisen edellytykset olisivat perusterikoksien osalta yhtenevät peitetoinnin käytön edellytysten kanssa, ei Van Mechelen ym. Alankomaat -ratkaisussa olevaa problematiikkaa ilmenisi.

Van Mechelen -ratkaisun jälkeen on syntynyt runsaasti aihealuetta koskevaa EIT:n ratkaisukäytäntöä. Van Mechelen -ratkaisua ei tule jättää asiassa kokonaan huomiotta, mutta ottaen huomioon EIT:n tekemät linjamuutokset, siinä olevia oikeusohjeita voidaan pitää osin arkaaisina. Van Mechelen -ratkaisu on annettu vuonna 1997 ja tämän jälkeen on säädetty mm. Norjan rikosprosessilaki. Lain 130a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan yhtenä anonyymin todistelun edellytyksenä mainitaan peitetoinnin jatkaminen.¹ Kyseistä lainkohtaa ei ole todettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi.

Anonyymia todistelua koskevissa säännöksissä sekä niiden perusteluissa on myös havaittavissa peitetoinnasta suorittavan poliisimiehen (jäljempänä peitepoliisi) turvallisuuden kannalta eräs puute, joka voi johtaa peitepoliisin konkreettiseen hengen ja terveyden vaaraan. Mietinnössä ehdotetaan, että anonyymina todistaminen olisi mahdollista silloin, kun kyse on rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on kahdeksan vuotta vankeutta tai törkeästä parituksesta taikka ihmiskaupasta. Lisäksi edellytetään, että todistajaan tai hänen läheiseen tulee kohdistua jollain todennäköisyydellä henkeen tai terveyteen kohdistuva vakava uhka.

Peitepoliisin näkökulmasta sääntely muodostuu ongelmalliseksi muun muassa silloin, kun poliisimies on aikaisemmassa peite tehtävässä ollut estämässä tai selvittämässä sellaista rikosta, joka täyttää anonymiteetin myöntämisen edellytykset. Ei kuitenkaan ole tavatonta, että samaa peitemiestä käytetään muidenkin rikosten kuin sellaisten rikosten, jotka täyttävät anonyymina

¹ I saker om overtredelse av straffeloven §§ 132 a, 147 a, 151 a, 162 annet eller tredje ledd, 192, 229 tredje straffalternativ, 231, 233, 266, 268 jf. § 267, § 317 jf. § 162 annet eller tredje ledd eller § 317 jf. § 268 jf. § 267 eller ved overtredelser som nevnt i alkoholoven § 10-1 tredje ledd – eller forsøk på slik forbrytelse – kan retten etter begjæring fra statsadvokaten ved kjennelse bestemme anonym vitneførsel når det om vitnets identitet blir kjent, kan være fare -- b) for at muligheten for et vitne til å delta skjult i etterforskningen av andre saker av den art som er nevnt foran, blir vesentlig vanskeliggjort.

todistamisen edellytykset, estämisessä ja selvittämisessä. Peitetoiminnan käytön edellytykset poikkeavat merkittävästi nyt käsillä olevan anonyymistä todistamisesta päättämistä koskevien edellytysten kanssa. Eteen saattaakin tulla tilanne, jolloin peitepoliisin henkeen ja terveyteen kohdistuu vakava uhka hänen aikaisemmassa jutussa todistamisen seurauksena, mutta käsillä olevassa jutussa anonyymiteettiä ei ole mahdollista myöntää, koska rikosedellytyskynnys ei täyty. Peitepoliisin ja peitetoiminnan kannalta erityinen vaara paljastumistilanteessa on myös se, että peitepoliisin paljastuminen voi vaarantaa myös muita, joko meneillään olevia tai jo suoritettuja operaatiota sekä myös muita peitehenkilöitä.

Huomionarvoista lisäksi on, että valeostot tehdään lähtökohtaisesti peitteen turvin. Myös valeoston käyttöedellytykset poikkeavat anonyymiteetin myöntämisen edellytyksistä. Mikäli peitepoliisi, joka on aiemmin voinut todistaa anonyymisti, tekisi valeoston, voisi tämä johtaa esityksessä ehdotettujen edellytysten takia hänen paljastumiseen aiheuttaen pahimmillaan vakavan hengen tai terveyden vaaran.

Edellä mainituin perustein katson, että anonyymina todistaminen tulee olla mahdollista myös, jos poliisimiehen henkilöllisyyden salaaminen on välttämätöntä sen turvaamiseksi, että poliisimies voi jatkaa peitetoimintaa.

3. Lopuksi

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvä todistajien sekä muiden rikosprosessin asianosaisten uhkailu oikeusprosessin aikana sekä tätä edeltävänä ja sen jälkeisenä aikana on lisääntynyt ja yleistynyt vuosi vuodelta. Esimerkiksi oikeudenkäytössä kuultava uhkaamis-nimikkeellä olevia rikoksia oli vuonna 2001 kirjattu poliisiasiantietojärjestelmään 54 kappaletta, kun vuonna 2011 niitä oli 159.

Yhteiskunnan tehtävänä on varmistaa, ettei henkilö joudu koskaan todistamaan henkensä uhalla. Vaikka anonyymina todistamisen tarve ei olisikaan erityisen laajamittaista, se voi yksittäisissä tapauksissa olla sitäkin tarpeellisempaa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta tulee kaikissa prosessin vaiheissa noudattaa, mutta sen varjolla ei kuitenkaan saa vaarantaa todistajien perusoikeuksia. Anonyymissa todistamisessa on viime kädessä kyse todistajan

Ylitarkastaja

Marko Meriniemi

VALTAKUNNANSYÖTTÄJÄNVIRASTO

Mika Illman

17.10.2012

Dnro 80/62/10

Oikeusministeriön todistelutoimikunta

Eriävä mielipide

Oikeusministeriön todistelutoimikunnan (OM 18/41/2010; OM031:00/2010) mietintö sisältää kaksi säännösehdotusta, joihin ilmoitan eriävän mielipiteeni Valtakunnansyyttäjänviraston edustajana.

1 Ehdotettu ROL 5 luvun 4 § (kirjallisten todisteiden erottelu)

Pykälän voimassa olevan sanamuodon mukaan syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle esitutkintapöytäkirja sekä kirjalliset todisteet, todistena käytettävät esineet ja muut asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat haastehakemuksen yhteydessä tai viipymättä syytteen nostamisen jälkeen.

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että syyttäjän olisi toimitettava todisteet ja muu aineisto tuomioistuimen määräämällä tavalla. Ehdotuksen perustelujen mukaan käräjäoikeus voisi määrätä esimerkiksi, että kirjalliset todisteet on toimitettava muusta esitutkinta-aineistosta erotettuna ja järjestettynä todistusaineistona, kirjallisessa tai sähköisessä muodossa. Perustelujen mukaan erityisesti laajoissa rikosasioissa on oikeudenkäynnin asianmukaisen järjestämisen kannalta välttämätöntä, että kaikille osapuolille on selvää, mihin asiakirjoihin syyttäjä kirjallisina todisteina vetoaa ja mitä niillä pyritään näyttämään toteen.

Suhtaudun kriittisesti ehdotettuun lain muutokseen.

Syyttäjän intressissä on aina se, että todisteet esitetään mahdollisimman selkeästi ja tuomioistuimelle sekä jutun asianosaisille mahdollisimman havainnollisella tavalla. Kirjallisten todisteiden erottelu palvelee näitä tavoitteita. Olen samaa mieltä toimikunnan enemmistön kanssa siitä, että kirjallisten todisteiden erottelu on joissakin tapauksissa perusteltua, vaikka siihen liittyy tiettyjä resursseja sitovia työvaiheita.

Haastehakemuksen todistelua koskevista osioista ilmenee se, mihin asiakirjoihin syyttäjä kirjallisina todisteina vetoaa ja mitä niillä pyritään näyttämään toteen. Se, että todisteet on fyysisesti eroteltu esitutkintapöytäkirjasta, ei ole ratkaisevassa merkityksessä tässä suhteessa.

VALTAKUNNANSYTTÄJÄNVIRASTO

Mika Illman

17.10.2012

Dnro 80/62/10

Ehdotettu muutos on syyttäjälaitokselle ongelmallinen ennen muuta resurssien kannalta. Todisteiden erotteleminen esitutkintapöytäkirjasta ja näiden asiakirjojen sijoittaminen erillisiin kansioihin, on manuaalinen työvaihe, jota ei ole otettu huomioon syyttäjänvirastojen henkilöstöresurssiin jaossa. Nykyisellään nämä resurssit eivät riitä nyt puheena olevien tehtävien suorittamiseen muuten kuin poikkeustapauksissa.

Vaikka ehdotetun lainkohdan perusteluissa viitataan laajoihin rikosasioihin, mahdollistaisi ehdotettu säännös käytännön, jossa erottelemista ryhdyttäisiin vaatimaan myös muissa kuin kaikkein laajemmissa rikosasioissa. Ehdotetussa muodossaan säännös ei estäisi sitä, että tuomioistuimet voisivat vaatia kirjallisten todisteiden erottelemista jopa laajuudeltaan varsin tavanomaisissa asioissa. Tämä ei olisi lainkaan tarkoituksenmukaista.

Koska erotteluvaatimuksen noudattaminen olisi syyttäjän virkavelvollisuus, saattaisi nykyistä laajamittaisempi todisteiden erotteleminen muodostua syyteharkintavaihetta olennaisesti hidastavaksi tekijäksi. Tämän välttämiseksi syyttäjänvirastot joutuisivat lisäämään toimistohenkilökuntansa määrää. Tämä ei ole realistista nykyisessä taloudellisessa tilanteessa. Vaihtoehtoisesti syyttäjät joutuisivat tekemään sanotun työvaiheen itse. Tätä vaihtoehtoa ei voida pitää syyttäjäreSURSSIEN asianmukaisena käyttönä.

Katson näin ollen, että ehdotetulla lain muutoksella voisi olla kielteisiä ja osittain arvaamattomia taloudellisia vaikutuksia. Huomionarvoista on lisäksi, että syyttäjälaitokseen kohdistuu nykytilanteessa verraten ankaria säästötarpeita samalla kun uusi, jo hyväksyty lainsäädäntö tuo syyttäjille uusia velvoitteita, kuten esimerkiksi velvollisuus aktiivisesti osallistua esitutkintayhteistyöhön (Esitutkintalaki 805/2011 5 luku).

Kriittistä suhtautumistani ehdotettuun muutokseen lisää se, että lähivuosina käyttöön otettavat rikosasioiden asiankäsittelyjärjestelmät (ns. Vitja ja Aipa) tulevat mahdollistamaan kirjallisten todisteiden erottelemisen sähköisessä muodossa. Kirjallisia todisteita toimitetaan jo tänä päivänä varsin usein sähköisessä muodossa syyttäjältä (ja muilta asian osaisilta) tuomioistuimelle niin, että todisteet ovat tietyssä järjestyksessä erotettuna esitutkintapöytäkirjasta. Näin ollen se todisteiden erottelemattomuuteen tietyissä tapauksissa liittyvä mahdollinen ongelma, on joka tapauksessa väistävä asiantila ilman lain muutostakin, joten tähän väliaikaan ei tarvita puheena olevaa säännöstä. Ylipäättänsä pidän kyseenalaisena sitä, onko tämä rikosprosessin yhtä yksittäistä vaihetta koskeva tekninen kysymys todellakin lainmuutoksen arvoinen asia.

VALTAKUNNANSYYTTÄJÄNVIRASTO

Mika Illman

17.10.2012

Dnro 80/62/10

2 Ehdotettu ROL 11a (anonyymiä todistelua koskevat edellytykset)

Mietintöön sisältyy ehdotus anonyymistä todistelusta. Ehdotus on kannatettava. Toimikunnan enemmistöstä poiketen katson, että anonyymille todistelulle tulisi säätää laajempi soveltamisala.

Näkemykseni mukaan anonyymien todistelun edellytyksenä tulisi olla:

1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja

2) menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.

Anonyymi todistelu tulisi lisäksi olla mahdollista edellä 1-kohdassa tarkoitetuissa asioissa, jos menettely on välttämätön sen turvaamiseksi, että todistajana kuultava poliisimies voi toimia pakkokeinoin (806/2011) tai poliisilain (872/2011) tarkoittamassa peitetoimintaa tai valeostoa käsittävässä tehtävässä

Perustelen kantaani seuraavasti.

Se, että syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, on yleisesti käytetty raja todistelulainsäädännössä. Esimerkiksi lääkärin, eräiden oikeudenkäyntiasiamiesten, syyttäjän ja poliisin (eräin lisäedellytyksin) salassapitovelvollisuus voidaan murtaa tällaisessa tilanteessa. Tällaisten rikosten selvittämiseen liittyy niin painava yleinen intressi, että myös anonyymi todistelu tulee saattaa mahdolliseksi näissä tilanteissa, mikäli sitä koskevat muut edellytykset täyttyvät.

Anonyymi todistelu tulisi olla mahdollista todistajan tai hänen läheisensä suojaamiseksi myös esimerkiksi rikoslain 25 luvun 3 §:ssä säädetyn panttivaningin ottamista käsittävän rikoksen kannalta. Siksi säännöksen 2-kohtaan tulisi sisällyttää vapaus suojattavien intressien joukkoon.

Mietinnössä todetaan, että myös anonyymi todistelu voisi myös tulla kysymykseen peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen osalta. Mietinnössä ei kuitenkaan ehdoteta anonyymiteetin sallimista poliisimiehelle pelkästään sen turvaamiseksi, että poliisimiehen henkilöllisyyden salaamista tarvittaisiin käynnissä olevan peitetoiminnan jatkamisen turvaamiseksi. Tältä osin keskeinen perustelu on se, että sääntely saattaisi olla kyseenalainen Euroopan

VALTAKUNNANSYTTÄJÄNVIRASTO

Mika Illman

17.10.2012

Dnro 80/62/10

ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kannalta. Perusteluissa viitataan tältä osin EIT ratkaisun Van Mechelen ym. v. Alankomaat (23.4.1997).

Olen tältä osin eri mieltä toimikunnan enemmistön kanssa. Minusta poliisin peitetoiminnan harjoittamista koskevien edellytysten turvaaminen on siinä määrin tärkeä yleinen intressi, että anonyymi todistelu tulee sallia sen turvaamiseksi, mikäli sitä koskevat muut edellytykset täyttyvät.

Viitataan tältä osin siihen, että Norjan rikosprosessilaissa on säännös (Straffeprosessloven § 130a), joka sallii anonyymin todistelun tällaisen perusteen nojalla. Kysymyksessä oleva säännös kuuluu tältä osin seuraavasti:

Anonyymi todistelu on mahdollista ... jos on vaara *"for at muligheten for et vitne til å delta skjult i efterforskningen av andre saker av den art som är nevnt foran, blir vesentlig vanskeligjort"*.

Säännöksen tarkoituksena on tältä osin varmistaa, että peitetoimintaan osallistunut poliisimies myös vastaisuudessa voi toimia tällaisissa tehtävissä.

Puheena oleva säännös on sisällytetty Norjan lainsäädäntöön 2001. Kuten tiedämme on Norja liittynyt Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Tällä perusteella lähdän siitä, että anonyymin todistelun salliminen tällaisella perusteella on sopusoinnussa sanotun ihmisoikeussopimuksen kanssa.

Mielestäni on osoitettavissa painavia perusteita, miksi anonyymi todistelu tulisi sallia tällä perusteella Norjan mallin mukaisesti myös meillä. Peitetoimintaan osallistuva poliisimiehen koulutus on huomattavan kallista. Jos hän joutuu todistamaan normaalijärjestyksessä, ei häntä enää voida käyttää tällaisiin tehtäviin. Tämän lisäksi Suomen poliisilla ei liene käytännössä mahdollisuuksia saada ulkomainen poliisimies käyttöönsä peitetoimintaa varten, mikäli tämä todennäköisesti joutuisi henkilöllisyytensä paljastaen todistamaan tekemistään havainnoista.

Valtiosyyttäjä

Mika Illman

Eriävä mielipide Todistelutoimikunnan mietintöön

Toimikunnan mietintöön sisältyy seuraavat kohdat, joiden osalta en voi yhtyä enemmistön näkemykseen.

1. Anonyymi todistelu

Toimikunta kuuli asiantuntijoina poliisihallinnon edustajia anonyymiin todisteluun liittyen. Tarkoitus oli saada selvitystä anonyymien todistelun tarpeesta Suomessa. Kuullut asiantuntijat eivät vakuuttaneet minua siitä, että Suomessa ilmenisi painavia yhteiskunnallisia syitä ottaa käyttöön anonyymi todistelu. Ehdotetut säännökset ovat sinänsä mielestäni käyttökelpoiset ja mikäli rikollisuus ja yhteiskunta muuttuvat niin, että tarvetta ilmenee, voidaan käsitykseni mukaan esityksen mukainen järjestelmä tuossa uudessa tilanteessa esittää eduskunnan käsiteltäväksi.

Toimikunnan kuulemat asiantuntijat kertoivat tilanteista, joissa anonyymi todistelu voisi auttaa, mutta kuulemisissa ei ilmennyt yhtään konkreettista tapusta, joissa toimikunnan enemmistön nyt esittämää anonyymia todistelu olisi todella tarvittu tai siitä olisi ollut apua. Kuulemisissa sai sen käsityksen, etteivät kuultavat ole täysin sisäistäneet niitä melko harvoja tilanteita, joissa anonyymi todistaja voisi auttaa rikosvastuun toteuttamisessa. Toimikunnalle kerrottiin tässä yhteydessä mm. rikollisjengien sisäisistä välienselvittelyistä, joissa anonyymi todistelu ei kuitenkaan voisi toimia kuin hyvin poikkeuksellisesti, koska todistajan henkilöllisyys olisi helposti pääteltävissä.

Anonyymi todistelu voisi auttaa kahdella tavalla. Sen avulla voitaisiin nostaa sellaisia syytteitä, jotka nyky sääntelyllä jäävät nostamatta ja toisaalta sen avulla nykyisin hylättäväksi päätyvät syytteet tulisivat ehkä näytetyiksi. Todistajana kyseeseen tulisi henkilö, jota rikosasian vastaajat eivät tunne tai eivät voi tunnistaa.

Anonyymi todistelu olisi todistusarvoltaan heikompaa kuin todistaminen omalla nimellä. Näin ollen anonyymien todistajien käyttö voisi tarkoittaa sitä-

kin, että syyte ei tule toteennäytetyksi, koska todistelua rasittaa todistajan anonymiteetti. Perinteinen todistajan kuuleminen olisi johtanut syyksilukemiseen. On kyseenalaista, saataisiinko syytteet nykyjärjestelmää paremmin näytetyiksi, jos todistajalle annetaan anonymiteetti. Jäljelle jää se perustelu, että anonymi todistelu saisi syytekynnyksen ylittymään niissä tapauksissa, joissa syytettä ei voida nykyisin lainkaan nostaa näytön puuttuessa todistajien "heitäytyessä muistamattomiksi" tai jättäytyessä viranomaisien tietämättömiin.

Toimikunnalle ei kerrottu yhdestäkään tapauksesta, jossa syytteet on päätetty jättää nostamatta sen vuoksi, että välttämättä kuultavaan todistajaan kohdistettu uhka on arvioitu painoarvoltaan suuremmaksi kuin rikosvastuun toteuttaminen kyseisessä tapauksessa. Meille ei kerrottu yhdestäkään konkreettisesti tapauksesta, jossa sivulliseen, omalla nimellään todistaneeseen henkilöön (jollainen enemmistön ehdotuksen mukaan voisi päätyä anonymiksi todistajaksi) olisi kohdistettu vakavaa väkivaltaa todistamisensa jälkeen. Kerrotut tapaukset koskivat jengien sisäisiä välienselvittelyitä.

Satunnainen tuntematon silminnäkijä voisi ehkä anonymiteetin turvin helpommin ilmoittautua viranomaisille, jos tietäisi voivansa todistaa anonymina. Tällaisista tapauksista kysyin toimikunnan kuulemilta asiantuntijoilta, mutta sellaisista ei kerrottu. Jotta anonymiin todistelun järjestelmä voitaisiin ottaa käyttöön, olisi mielestäni jo nyt pitänyt ilmetä konkreettisia tilanteita, joissa järjestelmää olisi todella tarvittu. Tullakseni vakuuttuneeksi anonymin todistelun tarpeellisuudesta, olisin halunnut kuulla tapauksista, joissa anonymit henkilöt ovat ottaneet yhteyttä viranomaisiin, kertoneet havainnoistaan törkeään rikokseen liittyen, mutta lopettaneet yhteistyönsä viranomaisien kanssa kuultuaan, ettei anonymi todistaminen ole mahdollista. Nyt anonymin todistelun tarve perustuu pitkälti vain oletukseen siitä, että pimenossa on henkilöitä, jotka ilmoittautuisivat todistajiksi, jos anonymiteetti sallitaan tai että tiedossa olevien todistajien "muisti paranisi" kun heille luvataan anonymiteetti. Mielestäni tällaiset uskomukset ilman konkreettista tietoa eivät ole riittävä peruste anonymin todistelun käyttöönotolle. Tarvittaisiin kovaa faktaa uskomuksen tueksi eikä sellaista siis ole toimikunnalle esitetty.

Totean lisäksi, että enemmistön esitys anonymista todistelusta on soveltamisalaltaan kovin kapea, kuten pitää ollakin. Norjassa lienee sikäläistä järjestelmää käytetty yhden kerran. Soveltamisalan kapeudesta huolimatta maassamme olisi varmasti vuosittain satoja todistajia, jotka omasta mielestään ansaitsisivat anonymiteetin. Tällaisten henkilöiden puolesta tehdyt hakemukset tulisivat merkittävässä määrin rasittamaan järjestelmää.

En siis näe painavaa yhteiskunnallista tarvetta omaksua anonymia todistelua Suomeen. Viittaan lisäksi asiaa aiemmin valmistellen työryhmän mietintöön (OM 2005:5) liittyvään asianajaja Tuija Turpeisen eriävään mielipiteeseen.

2. Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 § 3 momentiksi ja luvun 64 §

Toimikunnan enemmistö on päätenyt järjestelyyn, jossa rikoksen epäilty uhri, jolla ei ole vaatimuksia, ei voi vedota ns. läheiskriminointisuojaan, eli vaitiolo-oikeuteen läheisensä olleessa asianosaisena, jos kyse on virallisen syytteen alaisesta teosta tai jos hän ei ole täyttänyt 15 vuotta. Käytännössä säännös tulisi sovellettavaksi lähes kaikkia läheiseen kohdistuneeksi epäiltyjä rikoksia käsiteltäessä, koska asianomistajarikoksia on enää hyvin vähän. Lieväkin pahoinpitely läheisten kesken on nykyisin virallisen syytteen alainen. Asiaan liittyy se erikoisuus, että tätä velvollisuutta selvittää läheisen epäiltyä rikosta ei olisi tehostettu millään pakkokeinoilla (ehdotuksen OK 17:64).

Toimikunnan ehdotuksen varsinainen merkitys onkin siinä, että sen myötä selvitysvelvollisuutensa laiminlyöneen asianomistajan esitutkintakertomus olisi käytettävissä todisteena ja jopa tapauksessa KKO 1995:66 hylätty kuulopuhetodistelu tulisi sallituksi. Poliisia voitaisiin siis kuulla todistajana siitä, mitä uhriksi epäilty henkilö on tuoreeltaan sanonut. Käytännössä voisi käydä niin, että tällaisilta asianomistajilta, joilla ei ole vaatimuksia, ei todellisuudessa edes odotettaisi todistajankertomusta oikeudessa. Ensisijainen tarkoitus olisi saada heidän poliisille esitutkinnan aikana antamansa kertomukset hyödynnettäväksi aineistoksi oikeudenkäyntiin. Tällaista kehitysnäkymää en voi kannattaa.

Jos asianomistaja, jolla ei ole vaatimuksia, halutaan pakottaa todistamaan asiassa, on se toteutettava asianmukaisin keinoin pääkäsittelyssä. Ei tule kehittää esimerkiksi perheväkivaltaan liittyviä oikeudenkäyntejä siihen suuntaan, missä oleellista on se, mitä henkilöt ovat poliisille asiasta lausuneet. Käytännössä vain pääkäsittelyssä pystytään toteuttamaan asianmukainen vastakuulustelu. Rikosprosessia ei tule varsinkaan tietoisesti kehittää siihen suuntaan, että ratkaisevat todistajanlausumat annetaan välillisesti heti syytteessä tarkoitettun tapahtuman yhteydessä poliisipartion jäsenille tai esitutkinnan aikana kuulusteluissa ilman asianmukaista vastakuulustelu-oikeutta ja videotaltiointia. Niin pitkään kun esitutkintakertomuksia ei taltioida videolle, ei mielestäni ole perustetta lainsäädännölle, jossa esitutkintakertomusten merkitys näyttönä kasvaa.

Hyväksyn toimikunnan näkemyksen siitä, ettei väkivalta ole perheen sisäinen asia, vaan yhteiskunnan tulee siihen puuttua. Näitä asioita ei kuitenkaan tule tuomioistuimessa käsitellä toisen käden tiedoilla ja nykykäytännön mukaisia esitutkintakertomuksia hyödyntäen. Ehdotuksen 17 luvun 64 §:ää tulee muuttaa siten, että siinä mainitut 17 luvun 44 §:n 3 a) -kohdassa tarkoitettut asianomistajat, joilla ei ole vaatimuksia, voidaan velvoittaa todistamaan myös pakkokeinoja käyttäen. Vain siten voidaan nykykäytännöllä varmistaa asianmukainen vastakuulustelu-oikeus. Rikosvastuun toteuttamisenkin kanalta oikeudessa annettu uhrin kertomus on paljon vahvempaa näyttöä kun vastakuulus-

telua vaille oleva esitutkimuskertomus ainoana näyttönä rikoksesta ja/tai sen tekijästä.

3. Seksuaalirikoksen uhrin kuuleminen vain esitutkinnessa, OK 17:24,2 ja ETL 9:4

Toimikunnan enemmistö ehdottaa, että jatkossa seksuaalirikoksen uhrin ei enää tarvitsisi saapua pääkäsittelyyn, vaan jos hän niin haluaa, hänen esitutkimuskertomuksensa voitaisiin hyödyntää todisteena (ehdotuksen OK 17:24,2 2-kohta). Lisävaatimuksena olisi kertomuksen tallentaminen videolle ja se, että vastaajalle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

Toimikunnan enemmistön näkemys perustuu toukokuussa 2012 annettuun EIT:n tuomioon asiassa Aigner v. Itävalta. Ihmisoikeustuomioistuimen sihteeristö on luokitellut tapauksen merkitykseltään alimpaan 3 luokkaan. Tapaukseen ei tähän mennessä ole viitattu yhdessäkään muussa EIT:n tuomiossa.

Toimikunnan mietinnön yleisperusteluissa todetaan seuraavaa:

Lainsäädäntöä uudistettaessa on kiinnitettävä huomiota ihmisoikeustuomioistuimen tulkintoihin edellä mainituista kysymyksistä ja yleisestikin. Toisaalta kun tulkintalinjat perustuvat yksittäisiin tapauksiin ja kun ei ole tavatonta, että ihmisoikeustuomioistuin muuttaa linjaansa, tulee ihmisoikeustuomioistuimen omaksuman tulkinnan ottamista lainsäädäntöön suhtautua varoen. Jos kuitenkin yksittäistä tapauksista on muodostunut sisällöltään selvärajainen ja vakiintunut tulkintakäytäntö, kansallista lainsäädäntöä voidaan muuttaa vastaavasti.

Mielestäni toimikunnan enemmistö ei ole noudattanut tätä periaatetta. Lakiin ollaan nyt esittämässä muutosta yksittäisen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun perusteella. Kyse ei ole suuren jaoston tuomiosta eikä tässä vaiheessa ole pääteltävissä tuleeko EIT jatkossa pysymään Aigner-tapauksen linjalla. Toisaalta pidän myös huolestuttavana sitä, että todistelua koskevaa lainsäädäntöä oltaisiin tällä kohdin heikentämässä vetoamalla EIT ratkaisuun, jossa ei ole havaittu ihmisoikeusloukkausta. Mielestäni EIT:n linjaukset antavat aihetta lähinnä asettaa lisävaatimuksia oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudelle, mutta EIT:n päätöksiin ei tulisi lähtökohtaisesti vedota menettelyn tason alentamisen puolesta puhuvana argumenttina. Ymmärrän hyvin syyt, joiden vuoksi seksuaalirikoksen uhria halutaan suojata oikeudenkäynnin rasituksiltaan. Kyse on punninnasta, jossa toisaalta on kyse prosessin laadusta ja toisaalta uhrin suojelusta. Olisi kuitenkin tärkeää, että todistelumenetelmät ovat sellaisia, joilla seksuaalirikossyyte pystytään näyttämään toteen. Ei ole missään nimessä uhrin etujen mukaista, että syyte hylätään, jos tuomioistuin ei tule vakuuttuneeksi todisteeksi nimetystä uhrin esitutkimuskertomuksesta. Tämä voi johtua siitä, ettei kuuleminen laadultaan vastaa sitä, mitä tuomioistuin todistelulta vaatii. Kysymykset voivat olla johdattelevia ja epäilty ilman avustajaa.

Sama koskee uhrin korvausvaatimuksia, joiden osalta suullinen kuuleminen on tärkeä osa näyttöä.

Aigner-tapauksessa ratkaisevaa on ollut se, että rikoksen uhri on esitutkintavaiheessa kuultu puolueettoman tutkintatuomarin edessä siten, että rikoksesta epäillyllä avustajansa kanssa on ollut tilaisuus esittää haluamansa kysymykset uhrille. Uhri oli kutsusta huolimatta jäänyt saapumatta oikeudenkäyntiin. Katson, ettei toimikunnan enemmistön ehdotus menettelytavoista kuulustelun toteuttamiseksi vastaa Aigner-tapauksessa asetettua vaatimustasoa.

Poliisi ei edes vuoden 2014 alussa voimaan tulevan esitutkintalainsäädännön puitteissa toteuta kuulusteluja nyt ehdotettavan OK 17:48:n mukaisen vuoro-kuulustelun tavoin. Laatuero on selvä. Jos poliisin todella halutaan toteuttavan asianomistajan pää- ja vastakuulustelutilaisuuden, olisi toimintakulttuurin muututtava merkittävästi. En usko, että lisäämällä lakiin maininnat, että vastaajan on täytynyt saada ”mahdollisuus *asianmukaisesti* esittää kuulusteltavalle kysymyksiä” (OK 17:24,2) tai että epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle ”*kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista*” (ehdotuksen esitutkintalain 9:4,2) saadaan toteutettua itävaltalaisista tutkintatuomarin johtamaa menettelyä vastaava kuulustelu. Jotta erityisesti vastakuulustelu olisi todellinen, on säännöstä terävöitettävä huomattavasti.

Katson myös, ettei rikoksen uhrin saapumista oikeudenkäyntiin kuultavaksi voi jättää vain hänen halunsa mukaan ratkaistavaksi. Jos tehdään enemmistön ehdottama poikkeus yli 15-vuotiaan seksuaalirikoksen uhrin kuulemisen osalta, niin kynnys esitutkintakertomuksen käytölle tulisi olla se, että kuuleminen uudelleen oikeudenkäynnissä aiheuttaisi asianomistajalle *poikkeuksellista henkistä räsitusta*. Lähtökohdan tulisi siis jatkossakin olla se, että asianomistaja kuullaan pääkäsittelyssä, jos hänen kertomustaan halutaan käyttää todisteena.

Ok 17:24,2 tulisi kuulua seuraavasti:

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, paitsi jos

- - -

2) henkilön, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt esitutkinnassa antama kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, ja syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä;

3) rikoslain 20 luvun 1-7 §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen asianomistajan kuulemisesta pääkäsittelyssä aiheutuisi hänelle *poikkeuksellista henkistä räsitusta* ja hänen esitutkinnassa antamansa kertomus on tallennettu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja ää-

nitallenteeseen, ja syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.

Oleellinen lisäys tulisi tämän johdosta esitutkintalakiin. Siellä pitäisi huomattavasti toimikunnan esittämää tarkemmin määritellä se, miten yli 15-vuotiaan seksuaalirikoksen uhrin kuulustelu toteutetaan ja taltioidaan, jotta se onnistuisi yhdellä kerralla ja täyttäisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Esimerkiksi seuraavasti, ETL 9:4:

Yli 15-vuotiaan seksuaalirikoksen asianomistajan kuulustelu, jonka talenne on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, kuulustellaan tutkinnanjohtajan johdolla. Hänen tulee huolehtia siitä, että kuulustelussa noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:ssä säädettyjä menettelytapoja. Pääkuulustelun suorittaa kuulustelija ja vastakuulustelun rikoksesta epäilty tai hänen avustajansa. Asianomistajan avustajalla ja syyttäjällä on myös oikeus esittää kysymyksiä.

Rikoksesta epäillylle ja hänen avustajalleen on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Tutkinnanjohtajan on ennen kuulustelua arvioitava onko asiassa tarpeen tehdä 4 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettu esitys avustajan määräämisestä asianomistajalle tai puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle.

Epäillylle on ennen tässä pykälässä tarkoitettua asianomistajan kuulustelua annettava tiedoksi sellaiset esitutkinnassa ilmenneet seikat, joilla voi olla merkitystä asianomistajaa kuulusteltaessa.

Muutoksena edellä olevassa olisi siis se, että aikuisen asianomistajan vastakuulustelu olisi välitön eikä tapahtuisi kuulustelijan välityksin. Puolustajalla olisi itsenäinen oikeus kysymysten esittämiseen eikä se jäisi epäillyn harkinnan varaan. Yli 15-vuotiaan asianomistajan kuulustelussa noudatettaisiin vuorokuulustelujärjestelmää (OK 17:48) eikä esitutkintalain säännöksiä kuulustelusta. Koska monikaan rikoksesta epäilty ei välttämättä suoriutuisi vastakuulustelusta (jonka paikkaamiseen myöhemmin ei myöhemmin tulisi tilaisuutta) olisi erityisesti huolehdittava, että asianosaisilla on avustajat mukanaan. Asianomistajan kannalta oleellista olisi se, että hän pääsee kertomaan rikoksen aiheuttamista vahingoista. Hänen avustajansa voisi huolehtia pääkuulustelun tästä osasta.

Vastakuulustelun tarkoitus on koetella pääkuulustelussa annetun kertomuksen oikeellisuutta ja kattavuutta. Tähän nähden on tärkeää, että vastakuulustelua tehtäessä sen suorittajalla on tiedossaan mm. ne ristiriitaisuudet, jotka siihen mennessä ovat mahdollisesti ilmenneet. Kyse voi esimerkiksi olla siitä, että jutussa kuultu todistaja on kertonut asiasta oleellisesti eri tavalla kuin asianomistaja. Myös asianomistajaa koskevien lääkärintuomien tulisi lähtö-

kohtaisesti olla vastakuulustelua suorittaessa käytettävissä. Vastakuulustelu ei ole asianmukainen, jos sitä tehtäessä ei voida tehdä muuhun esitutkintaineistoon pohjautuvia kysymyksiä. Tältäkö osin nykyinen esitutkintakulttuuri ei ole riittävän kehittynyt, jotta asianomistajan kuulustelu voitaisiin jättää kokonaan poliisin vastuulle. Vastakuulustelun merkitys vesittyy jos se joudutaan tekemään liian varhaisessa vaiheessa puutteellisilla tiedoilla. Kyse ei ole pelkästä muodollisuudesta vaan siitä, että tiukasta vastakuulustelusta kunnialla selviävän asianomistajan kertomus on erittäin vahvaa näyttöä syytteen tueksi. Tätä todistusarvoa ei tule hukata puutteellisilla menettelytavoilla.

Vaihtoehtona voisi olla se, että yli 15-vuotiaan seksuaalirikoksen uhrin kuulustelu esitutkinnassa em. poikkeustapauksissa tapahtuisi tuomioistuimessa esitutkintalain 7 luvun 9 §:n mukaisesti, jossa sitten Aigner-tapausta mukailten suoritettaisiin tallennettavat pää- ja vastakuulustelut. Tällöin voitaisiin soveltaa nyt ehdotettavia säännöksiä kuultavan suojaamiseksi epäillyn kohtamiselta (OK 17:51 ja 52).

4. Hyödyntämiskielto OK 17:25,2

Toimikunnan tarkoitus on yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan seuraava:

Momentti koskisi lähtökohtaisesti kaikkia lainvastaisesti saatuja todisteita. Lainvastaisuus voi ilmetä rangaistavana menettelynä tai sellaisena prosessuaalisessa tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyinä menettelynä, johon ei ole liitetty sanktiota. Viranomaisten osalta kysymys voi olla toimivaltuuksien ylittämisenä.

Asian luonnosta kuitenkin seuraa, että asiallisesti edellä tässä luvussa säädettyjä todistamis- tai käyttökieltoja sovelletaan hyödyntämiskielto-säännöksen asemesta. Olisi tarkoituksetonta säätää itsenäisesti todistamis- tai käyttökiellosta, jos kysymys hyödyntämisestä ratkaistaisiin kuitenkin käsillä olevan momentin nojalla. Johdonmukaisesti todistamis- tai käyttökiellon vastaisen menettelyn oikeudellinen seuraamus on hyödyntämis- tai käyttökielto.

Perusteluissa siis todetaan, että *todistamis- ja käyttökieltoja sovelletaan nyt ehdotettavan hyödyntämiskieltoa koskevan säännöksen sijasta*. Tämä ei ilmene ehdotuksen 25 §:n sanamuodosta. Päinvastoin 2 momentista voi saada helposti sen käsityksen, että myös esimerkiksi takavarikko- tai kuuntelukiellon taikka lähdesuojan rikkominen olisi sellainen lainvastaisuus todisteen hankkimisessa, joka ei sinällään riittäisi hyödyntämiskiellon asettamiseen, vaan lisäksi tarvittaisiin jopa painavat syyt puoltamaan hyödyntämiskieltoa.

Oikeuskäytännöstä ilmenee jo syntynyt linja hyödyntämiskieltojen osalta. Esimerkiksi tapauksissa KKO 2009:88, KKO 2008:84 ja KKO 1995:66 sekä hovioikeusratkaisussa HelHO 2008:2 ei ole havaittavissa punnintaa sen jälkeen kun todisteen lainvastaisuus on todettu. Sama ilmenee myös verotusta koskevassa KHO:n ratkaisussa KHO 21.11.2000, taltio 3007,

jossa oli kyse oikeusapuna ulkomailta saadun tiedon käytöstä oikeusavulle annetun ehdon vastaisesti. Kuopion hallinto-oikeus katsoi 9.3.2011 tapauksessa 11/0113/7, että tv-maksutarkastajan meneminen luvatta asuntoon johti siihen, ettei hänen havaintojaan voitu käyttää maksun määrittämisen perusteena. Punnintaa on tehty erityisesti silloin kun todisteen laittomuus liittyy muuhun kuin todistamiskieltoon (esim. I-SHO:2010:5 salakatselulla hankittu todiste).

Mielestäni perusteluista ilmenevä tarkoitus tulisi ilmetä itse pykälän tekstissä. Tämä voitaisiin toteuttaa lisäämällä 25 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

Todistamis- ja käyttökielloista säädetään erikseen.

Tätä momenttia tulisi perustella siten, että 2 momentti ei tarkoita sitä, että oikeudenkäymiskaassa tai pakkokeinolaissa olevien todistamis- ja käyttökieltojen rikkomisen osalta todisteen hyödyntämättä jättäminen edellyttäisi lainvastaisuuden lisäksi painavia syitä. Hyödyntämiskielto olisi siis myös todistamiskiellon oikeudellinen seuraus.

5. Tuomioistuimen päätösneuvotteluita koskeva todistamiskielto OK 17:11,1

Toimikunnan enemmistö ehdottaa säännöstä, jonka mukaan tuomioistuimen neuvottelusalaisuutta ei voisi murtaa missään tilanteessa. Mietinnön yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että nyt esitetty säännös vastaisi oikeuskäytännössä omaksuttua kantaa. Kuitenkin korkein oikeus on tapauksessa KKO 2008:95, ratkaistessaan kysymystä käräjäoikeuden lautamiehen syyllistymisestä virkarikokseen, siteerannut tuomion kohdissa 22-24 jutun todistelussa ilmennyt käräjäoikeuden päätösneuvotteluiden sisältöä.

Toimikunnan enemmistön kanta tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen jäsenten päätöksenteon yhteydessä tekemät rikokset saatettaisiin käytännössä rikosoikeudelliseen immunitettiin piiriin. Toisaalta edes rikoksesta epäilty lautamies ei nähtävästi voisi vedota siihen, että luotti ammattituomarin päätösneuvotteluiden kuluessa antamaan tietoon käräjäoikeuden tuomittua rangaistusasteikon ylittävän seuraamuksen.

Mielestäni ei ole perustetta säätää tällaista immunitettia. Tuomioistuimen jäsen voi syyllistyä esim. syrjäntärikokseen (RL 11:11) tai hän voisi yllyttää muita oikeuden jäseniä vastaanottamaan hänelle jo annettu lahjus, jotta asia ratkaistaisiin tietyllä tavalla. Myös tällaiset rikokset tulee voida tutkia ja käsitellä oikeudessa. Pykälään tulee lisätä uusi 4 momentti seuraavasti:

Edellä 1 momentissa säädettyä ei kuitenkaan noudateta ja henkilö voidaan velvoittaa todistamaan, jos syyttäjä vaatii rangaistusta oikeuden jäsenelle tai sen henkilökuntaan kuuluvalle päätösneuvottelun yhteydessä tehdystä rikoksesta.

Edellä olevan johdosta tulisi myös esitutkintalain 7 luvun 8 §:ään lisätä mahdollisuus kuulla todistajaa päätösneuvottelun sisällöstä, kun tutkittavana on päätösneuvottelun yhteydessä tehdyksi epäilty rikos.

Helsingissä, 19. lokakuuta 2012

Markku Fredman
asianajaja, VT, OTL
Helsinki

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-259-253-8 (nid.)
ISBN 978-952-259-254-5 (PDF)
Hinta/pris 35,00 €

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihe 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

BESTÄLLNINGAR
Edita Prima Ab
Kundservice
växel 020 450 011
fax 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi